د خپلواکۍ لمرځرک

یا

د نویو سندونو په رڼا کښې

پر افغانستان
باندې د ایرانیانو
د تیرې، ماتې، د
ایران د تجزیې او د
هوتکیانو د
عروج، خپلمنځي
اختلاف او سقوط
تاریخ

لیکوال: امان الله خان «هوتک»

PROPERTY OF
ARIC
Established
[illegible]

د خپلواکۍ لمرڅرک

د هوتکو د افغاني دولت عروج او نزول

(۱۱۱۹ - ۱۱۵۱ هـ ق)

PROPERTY OF
ACKU
7808

لیکوال
الحاج امان الله هوتک

سریزه
د حبیب الله رفیع

د چاپ ځای: دانش کتاب پلورنځی، قصه خوانی، پېښور

اهدا

دغازي سپه سالار سیدال خان ناصر په نوم

چې

دافغاني عظمت په لاره کې یې توره او قلم

په میړانه او ایمانداری چلولي دي .

فهرست

سرلیک		مخ
سریزه	حبیب الله رفیع	لومړی
لومړی څپرکی		
د میرویس نیکه پاڅون		۱
په لویدیځ افغانستان کې د آزادۍ هلې ځلې		٦
شجرة النسب		۷
میرویس نیکه		۱۳
میرویس نیکه څوک و او څه یې وکړل		۱۹
د نازو انا خوب لیدل		۲۱
د میرویس نیکه ازدواج		۲۲
د میرویس نیکه کسب او کار		۲۳
د میرویس نیکه شخصي صفتونه		۲۳
د میرویس نیکه مقام د پښتنو په نزد		۲٤
ګرګین څوک و او څنګه کندهار ته راغی		۲۵
حج ته د میرویس نیکه تګ		۳۳

سرلیک	مخ
د میرویس نیکه خوب لیدل	۳۵
د حاجي میرویس خان نیکه بېرته راګرځېدل له حج څخه	۳۷
له موقع څخه د میرویس نیکه استفاده	۴۰
د ملي قاید راتګ قندهار ته	۴۳
د حاجي میرخان نیکه رسېدل قندهار ته	۴٤
د وهمه ملي جرګه	٤۷
په کار پیل	۷۳
په اصفهان د دې اقدام تأثیر	۷۵
د ملي قاید مراوده د هند له دربار سره	۷۷
د پارس ۳۱ زره عسکر د خسرو خان تر قوماندې لاندې	۸۱
د خسرو خان نفاق اچول	۸۲
د میرویس نیکه آمادګي	۸۳
د پارسیانو د بل لښکر ماتې	۸۹
د ملي قاید وفات	۸۹
د ملي قاید وروستی خبرې	۹۰
د حاجي میرویس خان نیکه وروړ میر عبدالعزیز دوهم څپرکی	۹۲
د شاه محمود هوتک سوبې	۹۹
د اصفهان محاصره	۱۰۹
د محاصرې شدت	۱۲۷
د شاهي سراې سنګ باران	۱۲۸
د شاهي آشپزخانې چورکول	۱۲۸
په اصفهان قحطي	۱۲۹

سرلیک	مخ
خارجي سفیران	۱۳۰
داصفهان دمړو شمېره	۱۳۰
دعاصرې په دوران کې جګړه	۱۳۱
دشاه حسین کوښنه کېدل	۱۳۳
دقحطی آثارله منځه وړل	۱۳۸
دافغانانو له خوا داصفهان ښاراوخوا سیمونیول	۱۳۹
د شاه محمود سلطنت	۱٤۰
دشاه محمود دحکومت لومړۍ شپې	۱٤۲
د شیراز فتح	۱٤۹
دګلپایګان فتح	۱۵۱
د کاشان فتح	۱۵۱
دامان الله خان مرورکېدل	۱۵۲
د باد شاه د خپلوانو وژل	۱۵۵
په ایران کې روسي مداخله	۱۵۹
دترکانو او روسانو ترمنځ دتشنج زیاتېدل	۱٦۲
دخطرناک جنګ سیوری	۱٦۹
دایران په شمال کې دروسانو نور اقدامات	۱۷۸
داعلیحضرت شاه اشرف دسلطنت دوره	۱۸۳
اعلیحضرت شاه اشرف هوتک	۱۸٤
له صفوي شاه حسین سره دشاه اشرف وضع	۱۸۷
طهماسپ ته دشاه اشرف خط لیکل	۱۸۸
بېرته افغانستان ته دامان الله خان تګ	۱۸۹
دشاه اشرف اوطهماسپ جنګ	۱۹۱

سرلیک — مخ

له ترکانو او روسانو سره د شاه اشرف جنګونه ۱۹۲
د شاه اشرف او روسانو تر میان جنګ ۲۰۹
طهماسپ خان روسانو ته سپاري ۲۱۷
د نادر او طهماسپ اختلاف ۲۲۱
د ابدالیانو تعهد او د صفوي حکومت تجدید ۲۲۷
له نادر او طهماسپ سره د مقابلې ترتیبات ۲۳۱

دریم څپرکی

د نادر یرغل ۲۴۵
اشرف خان تښتي ۲۶۴
د اولس خلک له خپلو کورو راایستل ۲۸۵
د هوتکي دورې مشاهیر ۲۹۲

ضمیمه

له جمیل بېګ سره د میرویس نیکه ملاقات
د هوتکي دورې ځینې منابع او ماخذ
داخلي قلمي آثار

بسم الله الرحمن الرحیم

سریزه

بحراني او غیر عادي حالات که له یوې خوا ملتونو ته زیانونه اړوي او ورانۍ وېجاړۍ ورپېښوي له بلې خوا همداسې حالات د ملي قهرمانانو او اتلانو د تبارز او ودې له پاره لاره هواروي او د ملي بهیر د ځلښت په لاره کې ملي مشران او نوابغ را منځ ته کوي.

شپاړسمه او اوولسمه پېړۍ او د اتلسمې پېړۍ پیل د افغانستان په تاریخ کې د همداسې بحراني او غیر عادي حالاتو پېړۍ دي، په دې پېړیو کې زموږ په هېواد د استبداد او استعمار لرې خوړې وې، د افغانستان ځایي او ملي خپلواکي له منځه تللې وه، زموږ پر حاکمیت او ارضي تمامیت تېری شوی و، افغانستان د درېیو گاونډیو حکمرانانو له خوا ویشل شوی او د تجزیې په حالت کې و، د هېواد شمالي سیمې د ماوراءالنهر قبایلو لاندې کړې وې، ختیځې برخې یې د هند د گورگانیانو په لاس کې وې او په لویدیځو برخو یې د ایران صفویانو خېټه اچولې وه، په دې توگه افغانستان ویشل شوی او څو اشغال شوی ځکه نشو ویلای چې د هېواد په گوټ گوټ کې ملي غورځنگونه او د آزادۍ بهیرونه روان وو او

دفرانسې تر انقلاب ۸۲ کاله وړاندې جوړکړې او عملي کړې وُ.

"زویه! دشیخ بیټنې نیکه قدس الله سره له قوله ستا په مخ کې دې لوی کارونه، نو چې لوی سې! دخدای عبادت او دخلکو خدمت کړه! ته خدای پیداکړی یې ددې دپاره چې لوی کارونه ترسره کړې او خلق الله په خدمت ستا آرام وکا". داهغه تلقین وُ چې تل به عالمې عارفې او مېړنۍ مورنازو انا خپل زوی ته کاوه او داځکه چې د میرویس خان له تولد سره سم دی شیخ بیټنی رحمت الله علیه په خوب لیدلی وُ او وصیت یې ورته کړی وُچې: "دا زوی ښه تربیت که، چې لوی شي، لوی کارونه به وکا او په زیارت دبیت الله به ځان مشرف کا او له نسله به یې پیدا سي پاچاهان چې دین به روښان کا"، او همدا وُ چې مور یې داکوچنی ماشوم په دیانت او عبادت سره لوی کا او ددین فرایض یې ټول په اووم کال وروښودل. نو دی له هاغه وخته دلوی کار دسرته رسولو په هڅه کې وُ او ویل به یې: "زما مورما ته دلوی کار و وصیت وکا، زه باید هسې کارونه وکړم".

دې تلقین او دې روزنې دده فکر پراخ کړی وُ، وسیع کړی یې وُ او لوی کړی یې وُ. ده په هروار کار کې هم خپل لوی هدف تعقیباوُ او هڅه به یې درلوده چې په هرڅه کې خپل ورسپارل شوی لوی کار ترسره کړي.

حالات داسې روان وو چې ده ته یې دهغې لوی کار لوری په خپله وښود او دالوی کار دپردو له واکه دخپلې خاورې آزادول او په خپله دخپل اولس خدمت کول وو. داتلسمې میلادي پېړۍ له پیل سره دایران دصفوي دربار له خواکندهار ته دګرګین په نامه دیو غور او ظالم حکمران په رالېږلو سره چې اصلاً عیسوی وُ او سیاستاً مسلمان

شوي و. د کندهار خلک نور هم د صفوي دولت په مقابل کې ورپاروي او همدا وخت میرویس نیکه نخپل تاریخي رسالت په ترسره کولو سره د مور له خوا ورسپارل شوې لویې کار ته لاس وغزاوه.

لکه څنګه چې بایزید روښان د تجارت په جامه کې خپل سیاست پیل کړی و او کله چې کندهار ته په تجارت پسې راغی او هلته یې د مغولو مظالم ولیدل نو دې مظالمو هغه اوه چې خپل اولس د مغولو له زغ څخه خلاص کړي. همدا راز میرویس نیکه هم هند ته د تجارتي سفرونو په کولو سره د پښتنو له هغو غمونو څخه خبر کړ چې روښانیانو موندو، اوریدو او حس کړ، د مغولو په مقابل کې کړي وو او د دوی د ماتې په علتونو یې ځان خبر کړ. خصوصاً د فقیر جمیل بېګ مناقب چې شمس الدین کاکا خپل هم هغه وخت نظم کړي څرګندوي چې میرویس نیکه په خپل یوه سفر کې د ي رسیدلی فقیر ته چې د خوشحال خان خټک سکه ورور او هم ځان رسولی و. او د دې فقیر له خوا یې د برې زیري اوریدلی و. (د مناقبو د ابرخه د کتاب په ضمایمو کې راځي). ده په دې سفرونو کې دا جاج هم اخیستی و چې د هند له مغولي دربار سره باید څه رویه ولري او د دې کار له پاره یې مهم کسان په غبنه کړي و.

د میرویس نیکه مبارزه په تدبر، تعقل، آرا، سنجش او تفکر ولاړه وه، د احساساتو په ځای یې د عقل او تدبیر لاره نیولې وه، له یوې خوا د قوم د سر په توګه د ګرګین له اداري سره له نږدې څخه په تماس کې و او د واکمنو تولې خلاوي، نقاضتونه او نقایص ورته څرګند بدل، له بلې خوا یې د اصفهان دربار ته د ځان په رسولو سره د خپل اولس غږ پاچا ته ورسا وه او د هغه غوږونه یې خلاص کړل او د عراقبو مسلو ته یې جمتوکړ له بلې خوا یې د تجارت او سیاحت له لارې د انقلاب او پاڅون له پاره ذهني

شرایط چمتو کړل او د خپلې مبارزې د پاکولو بېړ، د تېرو لوپه وياله کې يې ټول ورځونه پاخه وتړل. ده ترهرڅه وړاندې د دې کار ترسره کولو له پاره داسې ايماندار ملګري ومونډل چې د ګرګين تر بريد لاندې يې کارکاوه څو يو يې هم داسې بې ايمانه او سست عنصره نه وُ چې راز فاش او نهضت له منځه شنډ کړي. دوی دومره ايماندار وو چې پوره اته کاله دا راز سربېره پاتې شو او له يوه غوږ نه بل غوږ ته ونه رسېد.

په همدې موده کې ميرويس نيکه د عيني شرايطو د برابرولو له پاره د ذهني شرايطو د برابرولو اغږنه لاره په کلکه اراده او پاخه تدبير ووهله، له دربارنه تر اولس پورې يې هېچا ته د اعتراض او کوتنيوبې ځای پرې نښنود، صفوي دربارته يې ځلو ځل خپل د اولس عرض ورساوه، په دربار کې يې د دربار له روحيې سره سم ځان ته پلويان پيدا کړل او له داسې تدبيرنه يې کار واخيست چې د ايران دربارته د بندي په توګه لېږل شوی وُ خو د سردار په توګه بېرته کندهارته راستون شو، ده په دې موده کې د حجاز د علماوُ يوه داسې فتوی چې له ظالم او رافضي حکمران سره د جهاد کولو جواز پکې وُ ترلاسه کړه، له ځان بابا سره يې د خلکو د عقيدت له امله د هغه په ديوان فالونه واچول او د هغه رايه يې د ځان مله کړه.

د خپل هېواد او اولس د آزادۍ له پاره د ميرويس نيکه طرح ډېره پخه او مدبرانه وه، ده د خپلواکۍ ترلاسه کولو له پاره يوه اوږده ستراتېژي وټاکله او د دې هدف ته د رسېدو له پاره يې شمېرلې او کوټلې تاکتيکونه او تګلاره وضع کړل. د ده د مبارزې لومړی پړاو مسالمت آميز وُ او په دې برخه کې يې هر ډول احتياطونه وکړل او د بشپړو ذهني شرايطو له برابرولو سره يې د خپل مبارزې دوهم پړاو په قهرآميز ډول او د عيني شرايطو په برابرېدلو سره په بريالیتوب عملي کړ

شپږم

میرویس نیکه د مبارزې تر بریالیتوب وروسته بیا هم خپلو هغو عنعنوي جرګو ته چې د مبارزې په اوایلو کې یې راټنګ ته کړې وې، دوام ورکړ، ځان یې د خلکو پاچا نه بلکه د خلکو خدمتګار وباله او هغوی ته یې اعلان وکړ چې د خپل آزاد ریاست له پاره په خپله خوښه مشر وټاکي کله چې خلکو دی د دې کار له پاره غوره کړ نو بیا یې هم په واړکوی اعلان وکړ چې په دې آزاد ریاست کې هغه څوک ژوند کولای شي چې په آزادی عقیده او له هغه سره مینه ولري او که څوک د مستبدو پاچایانو طرفدار وي هغوی کولای شي چې په خپله خوښه د دې ریاست له ساحې څخه ووزي او همدا سې کسانو ته پناه ورکړي. ده له حکومت او حکومت دارۍ سره په اړه نوې خبنته او نوی بنسټ کېښود او لکه څرنګه یې چې مبارزه نمونه وه همدا سې یې حکومت هم نمونه و. ده د اولس د حکومت بنسټ کېښود او د ملي مشورو له لارې یې د مملکت اداره شروع کړه. ملت هم ده ته د دې خدمت په مقابل کې د «نیکه» داسې دروند لقب ورکړ چې د پاچایانو مطنطن او اوږده القاب نشي پسې رسېدلای ځکه چې هغه یوازې په کاغذونو لیکل کېږي خو دا لقب په زړونو حک شوی و.

د میرویس نیکه مبارزې د افغانستان د آسمان له افق نه دوونیم پېړیو په اوږدو کې غایب شوی د آزادۍ لمر بیرته راوځلاوه، ملي. دعدل او داد او د اولس د خپلې خوښې حکومت پیل شو. د صفوي بې کفایته او حریصو واکمنو څخه اخیستونکې وسله وال هغې یې هم ولړه په وار شنډې کړې او دی مای او جمهوري حکومت د ودې او پرمختګ په لور کامونه واخیستل. دښمن چې دوسلې په

مبارزه کې مغلوب شوې و، د دسیسې لاره یې ونیوه، منځ ته یې لاس ننویست او په کورنۍ کې د ننه یې د عبدالعزیز په نامه یو ضعیف-النفس انسان پیدا کړ او په دې وسیله یې د انهضت له شانه په خنجر وواهه.

د میرویس نیکه تر وفات وروسته عبدالعزیز پاچا شو او د ایران له دولت سره یې بیا اړیکې وساتلې خو کله چې د ایران له دولت سره د عزیزخان اړیکې افشا شوې او څرګنده شوه چې دی بېرته تر لاسه شوې آزادي صفویانو ته سپاري نو همغې جرګې چې د وطن آزادي یې اخیستې وه د میرویس نیکه زوی شاه محمود هوتک ته سلا ورکړه چې عبدالعزیز ووژني او په دې وسیله د افغانانو آزادي له نوي خطر څخه وژغوري. ده همداسې وکړل د عبدالعزیز تر وژل کېدو وروسته نه یوازې دا چې لاس ته راغلې آزادي وساتله شوه بلکه شاه محمود د میرویس نیکه له وصیت سره سم وقایوي عملیات - وکړل او د صفویانو د رانسکورولو له پاره یې لښکرکشي وکړه، تر اوږدو او خونړیو جګړو وروسته دی د اصفهان د تخت په نیولو بریالی شو او د ایران بې کفایته پاچا شاه حسین صفوي مجبور شو چې خپل تاج دده په پښو کې کېږدي خو ده هغه وخت دا تاج ومانه چې شاه حسین تاج پخپله راوړ او دده پر سر یې ورکېښود.

په دې توجه نه یوازې دا چې د افغانانو آزادي وساتله شوه د ایران واکمني هم د افغانانو لاس ته ولوېده خو شاه محمود آرام ونه کړای شو ځکه د ایران په بېلا بېلو برخو د صفوي کورنۍ بقایاو د پردو په لمسه او له روس او ترکیې سره د قراردادونو له لارې افغانانو ته ستونځې پیدا کولې او په جګړو یې بوخت ساتل.

شاه محمود هوتک داوړ دوجګړو او قتل وقتال له امله داعصابو له کنترول سره مخامخ شو او داسې مرحلې ته ورسید چې خپل او پردی یې ټول اذیت کړل.

دافغاني مشرانو یوې بلې شورې بیا هم اشرف هوتک ته چې دعبدالعزیز یوغښتلی او مدبر زوی و او دشاه محمود هوتک یو ښه جنګي مرستیال او سالار و، مشوره ورکړه چې شاه دملي کنټرول واګه له مخه یوسي، دشاه محمود ترمړینې وروسته شاه اشرف واکمن شو خو دلته په کندهار کې دشاه محمود کشر ورور شاه حسین پاچا و، ده دا حرکت دښمني وګڼله او فکر یې وکړ چې شاه اشرف شاه محمود دخپل پلار په غچ کې وژلی دی نو ځکه یې له شاه اشرف سره اړیکې وشلولې او شاه اشرف چې په ایران کې له ستونځو سره مخامخ و او خصوصاً کله چې ترکیې او روسیې دیوه تړون له مخې دایران خاوره سره وویشله شاه اشرف نشواى زغملاى چې دده تر لاس لاندې خاوره دې نور ترې وویشي نو لکه دخپل هېواد غونډې یې دفاع ترې وکړه او ترکانو او روسانو ته یې سختې ماتې ورکړې. په دې جګړو کې دده افغاني عسکر زیات ووژل شول او لښکر یې ډېر کم شو کله یې چې له شاه حسین نه د نورو لښکرو د رالیږلو غوښتنه وکړه هغه نه وکړه او هیڅ راز مرسته یې ورسره ونه کړه، شاه اشرف د ډېرو جګړو وار خطا کړ او د نادر افشار د فشار له امله یې هېواد ته بېرته تلل غوښتل خو شاه حسین نه یوازې دا چې مرسته ورسره ونه کړه بلکه ګرمسیل ته یې ابراهیم بلوڅ ورواستاوه او شاه اشرف یې وواژه.

دې کورنیو دښمنیو نادر افشار ته د زړه نور قوت هم ورکړ دافغانانو له خوا نیول شوې افغاني خاورې یې لاندې کړې او د شاه حسین د واکمنۍ

پر سلحه یې برید وکړ څو چې یې کندهار د شاه حسین پلازمینې محاصره کړ او تر یو کلنې محاصرې وروسته یې هغه لاندې او شاهي کورنۍ د شاه حسین په شمول بندیان مازندران ته واستول.

په دې ترتیب وینو چې په تدبر، تعقل او تشکل شروع شوی یو ملي غورځنګ، بریالی شوی یو پاڅون د کورنیو مخالفتونو ښکار او د دښمن د دسیسو ښکار شو او یو مخ په لوړه نهضت مخ په ځوړه شو، راولوېد او سقوط یې وکړ او د آزادۍ بیو راختلی لمر بېرته پرېووت.

* * *

زموږ د تاریخ دا روښانه دوره ډېره تاریکه پاتې وه لکه د هر ناکام شوي نهضت خاصه چې ده د هغه ډېرې کارنامې پټې شوې وې، په دې باب افغاني اسناد ډېر لږ وو او هغه هم زیاته برخه یې ورک وو چې ورو ورو رابرسېره شول او لا د رابرسېره کېدو په حال کې دي، ایرانیانو چې په دې باب څه لیکلي وو مغرضانه او دښمنانه او حتی کله کله لوڅکانه او بې ادبانه وو، د خارجیانو آثار زموږ په لاس کې نه وو او اوس که په لاس کې شته هم د ایرانیانو تر غلبېل راتېر شوي یعنې د هغوی له خوا له ناروا تصرف سره ژباړل شوي او خپاره شوي دي (چې په کتاب کې خبرې پرې کېږي).

په دې باب لومړي لاس پښتو آثار په دې ډول شمېرلای شو:

لومړی د رېدي خان مومند محمود نامه ده چې په ۱۱۳۶ کال یې په څلورو زرو بیتونو کې لیکلې خو متأسفانه چې بشپړ متن یې ورک

لسم

دی او یوازې یو شمیر کې یې بېتې خزانې مونږ ته رارسولي. دوهم کتاب تاریخ مرصع دی چې فضل خان خټک تر ۱۱۳۶ کال پورې لیکلی او هلته یې د میرویس غلجي ... ب ورکړی دی، دریم اثر د نور محمد غلجي نافع المسلمین دی چې په ۱۱۳۵ کال لیکل شوی او یو... او س یې نسخه موندل شوې چې سربېره یې د هوتکي دورې په باب ښه معلومات لري. بل اثر پټه خزانه ده چې په ۴۱-۱۱۴۲ هـ ق کلونو کې محمد هوتک په کندهار کې کښلی او د هوتکي دورې د پر سیاسي، اجتماعي او فرهنګي اړخونو رابرسېره کوي چې دا هم ورک ؤ او پنځوس کاله پخوا د استاد علامه پوهاند عبدالحی حبیبي بیا موند او خپور یې کړ. په دې باب بل اثر «جګړه د محمود افغان او نیول د اصفهان» دی چې محمد امین سربېره پر... لیکلی نسخې یې ورکې دي خو یادونه یې د ده زوی حافظ نور محمد د برښنا یا خدی په کیسه کې کړې ده. «پلارویلي» هم د دې دورې یو اثر دی چې د نصرالدین خان اند ړ له خوا کښل شوی د نسخې پته یې شته خو د تحقیق صحنې ته لا نه دی راوتلی. یو بل اثر د عبدالغفار هوتک کلیات دی چې په هغې کې د هوتکو منظوم تاریخ هم شته، ده د تیمورشاه په وخت کې ژوند کاوه او دا اثر یې په همدې وختونو کې کښلی دی. د دې دورې بل مهم سند هغه تاریخي نارې دي چې همهغه وخت د پښتنو په ترخ کې ویلې شوې او ما نه یې شل کاله وړاندې یو شمېر نمونې لاس ته راغلې او د «هوتکو نارې» په نوم مې په ځانګړې رساله او اریانا مجله او «د خلکو سندرې» کتاب کې خپرې کړې.

امکان شته چې د دې دورې نور مهم سندونه او آثار هم

رامنځ ته شي او د دې رسمي دورې په باب نوي بحثونه وشي،
یو وخت چې ارواښاد استاد خلیلي په بغداد کې د افغانستان سفیر
و، هغه په بغداد کې د میرویس نیکه او د ده د زامنو سکې موندلې وې
چې په ژوندون مجله کې یې یوه مقاله پرې نشر کړه.

* * *

تر دې اندېښنو وروسته د الحاج امان الله هوتک دې اثر ته
راګرځو چې «د هیلوکي لمرخرک» په نوم یې لیکلی دی. دی سړی
پر دې چې د میرویس نیکه د کورنۍ خلف الصدق دی، سنه عالم،
روښانفکر او د زورې او اوږدې مطالعې خښتن دی، دی د پښتو له
کلتور او فولکلور سره ژوره مینه لري او په دې برخه کې یې
ابتکاري کارونه کړي دي. د هوتکو په باب د ده مطالعه ډېره اوږده
او ځانګړې ده، په دې برخه کې یې نوي مأخذونه موندلي او سره
راغونډ کړي دي او دا اثر د ده د اوږدو مطالعو ثمر دی.
په دې اثر کې له هغو پښتو مأخذونو څخه چې قلمي او نادر دي
هم استفاده شوې، د اروپايي لیکوالو آثار یې هم کتلي او د ایرانیانو
د آثارو انتقادي مطالعه یې هم کړې ده او په دې توګه دا اثر
د هوتکو په دوره کې د افغاني والمنۍ په باب تر ټولو ځوانو آثارو
بشپړ، جامع او هر اړخیز دی او دا لومړی ځل دی چې د دې غورځنګ
په باب داسې یو اثر د لوستونکو لاس ته لوېږي.
د خان صاحب د کتاب ژبه ساده او د اولس له اصطلاح سره سمه
ده، د ده کمال دا دی چې ژور تاریخي مطالب یې ساده ژبې ته
رالېږدولي او سهل کړي دي.
ما په ۱۳۶۰ کال کې د هوتکو د دورې د یوه تاریخ د لیکلو پاره

طرح کړې وه، نوم یې وو « هوتکي غورځنګ » - د نویو اسنادو په رڼا کې»، او نوره طرح یې داسې وه:

سریزه: د هوتکو سلسلة النسب.

لومړۍ څپرکی: د مبارزې پیل او بری - یا - د میرویس نیکه دوره.

دوهم څپرکی: نوې سوبې، نوې پرمختګونه - یا - د شاه محمود هوتک دوره.

دریم څپرکی: د کورنیو شخړو په او جو نو او موجونو کې د ناکامۍ زړی - یا - د شاه اشرف دوره.

څلورم څپرکی: د اور او وینو په بهیر کې د وروستیو هیلو نهیلیدل - یا - د شاه حسین دوره.

نتیجه: د تاریخ په واټن کې د دې دورې سیاسي، اجتماعي علمي او ادبي پلونه.

زما دا طرحه زموږ په ګران هیواد کې د روسانو او د کورنیو کمونستانو د وحشیانه اعمالو او ناقراریو له امله او بیا د مهاجرت د ستونځمن محیط په شرایطو کې عملي نه شوه او زه په دې بریالی نه شوم. خو په دې ورځو کې په جهادي چارو بوخت پاتې شوم. تر کال الحاج امان الله خان هوتک له کوټې نه پېښور ته راغی او تر لیدو وروسته یې راته وویل چې د هوتکي دورې تاریخ مې کښلی دی، بیا یې د دې تاریخ لیکلی نسخه راوښوده زه دومره ورته خوشاله شوم لکه ما مې چې خپله طرح عملي کړې او بچه کړې وي او کله مې چې ولوست رښتیا هم چې په دې باب تر ټولو لیکل شویو تاریخونو بشپړ او جامع ؤ او هغه ټول مطالب چې ما غوښتل یکې ځای شوي او نوي مسایل او مباحث پکې راغلي وو.

دیار لسم

اوس چې افغانانو د روس په سره ښکېلاک بری موندلی او هغه یې په شرمناک ډول مات کړی دی زموږ ځوان نسل او نوی نسل باید له خپل ویاړلي تاریخ سره تړون ولري یا له هغه نه خبر وي او د خپل ویاړمن تاریخ د سوبو او بریو د طلایي لړۍ کړۍ سره وصل کړي ، د هوتکي غور ځنګ د برۍ کړۍ د همدې طلایي لړۍ یوه برخه ده ، او د هجرت او جهاد په محیط کې یې چاپېدل ګټور بولم.

زه خان صاحب ته د دې ډرانه اثر په لیکلو مبارکي ورکوم ، د افغانستان د تاریخ په یوه خاصه دوره کې یې یو ښستمین اثر ګڼم او درانه علاقمندان یې لوستلو ته رابولم!

په درنښت

حبیب الله رفیع

پېښور حیات آباد

۱۷ — ٤ — ۱۹۸۹

نه خدمت نمودم که شاهی کنم
به تخت شاهی کج کلاهی کنم
نزیبد مرا شاهی و سروری
سرافرازم از افسر چاکری
مرا بس که قومم گوید پدر
ندارم طمع گوهر و سیم و زر
همین افسرم به که خدمت کنم
شما را چو فرزند خود پرورم
نه دیهیم شاهی بود درخورم
شما را همی کمترک چاکرم

وبس نیکو طرز حکومت کشید
روح نوین ضد شاهی دردمید
عدل و مساوات نخست او گزید
شخص خود و توده بیک دیده دید
حریت تازه خاور از اوست
روشنی فکر نکوتر از اوست

مرحوم استاد قاضی عبدالظاهر سامی

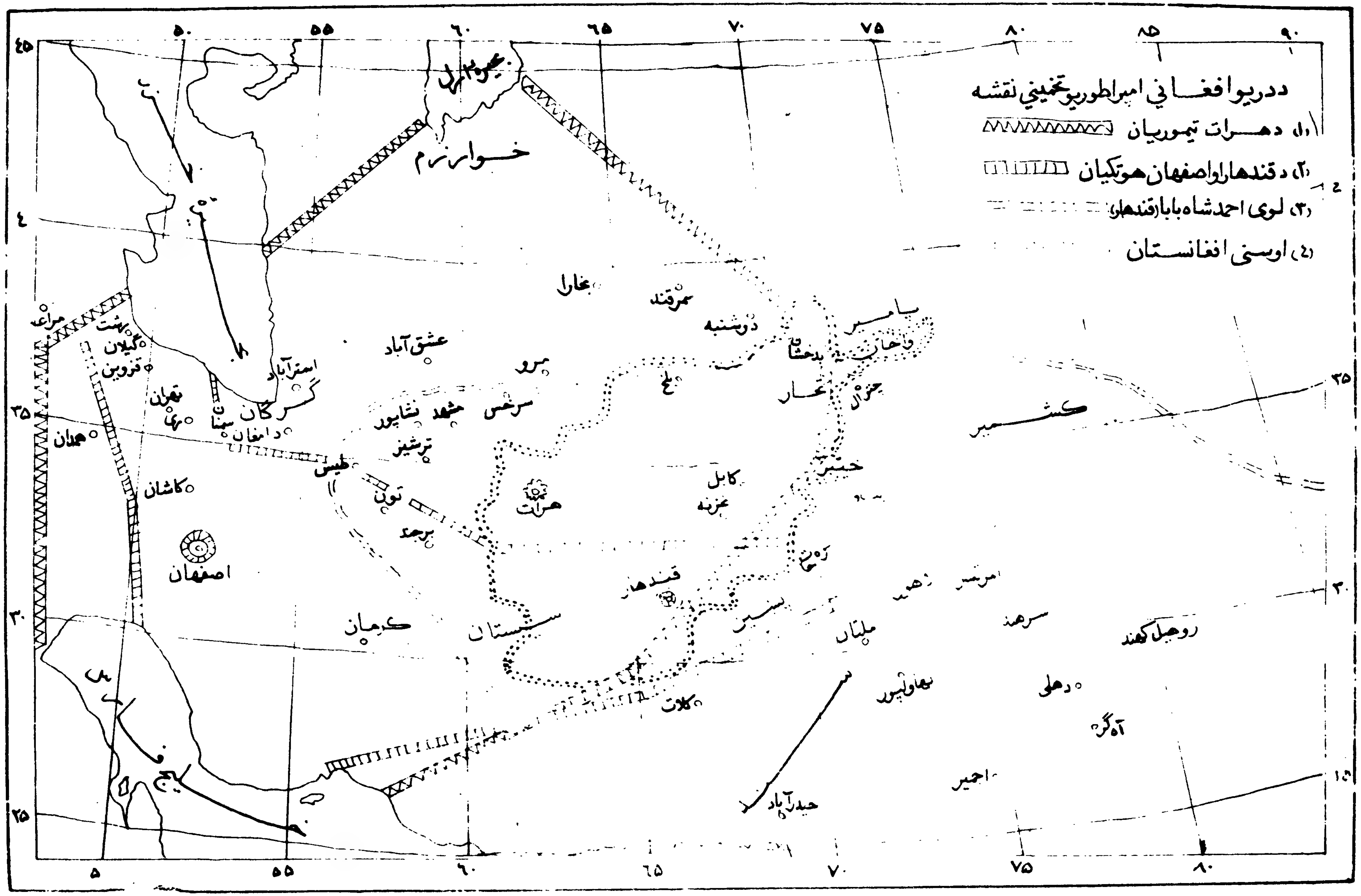
ددریو افغـانی امپراطوریو تخمینی نقشه
(۱) دهـرات تیموریان
(۲) دقندهار او اصفهان هوتکیان
(۳) لوی احمدشاه بابا (قندهار)
(٤) اوسنی افغانستان
بحیرهٔ خزر
بحیرهٔ ارال
خـوارزم
بخارا
سمرقند
دوشنبه
عشق آباد
مرو
بلخ
بدخشان
پامیر
واخان
چترال
تخار
سرخس
مشهد
نشاپور
ترشیز
طبس
تون
برجند
هرات
کابل
غزنه
کشمیر
خیبر
قندهار
سیستان
کرمان
اصفهان
کاشان
همدان
تهران
قزوین
گیلان
رشت
مراغه
استرآباد
گرگان
دامغان
سمنا
ملتان
سرهند
روهیل کهند
دهلی
آگره
بهاولپور
اجمیر
حیدرآباد
کلات
خلیج فارس
۴۵
۵۰
۵۵
۶۰
۶۵
۷۰
۷۵
۸۰
۸۵
۹۰
۳۵
۳۰
۲۵

لومړی څپرکی

د میرویس نیکه پاڅون

داچې زه اوس د دې کتاب په لیکلو پیل کوم په یوې داسې زمانې پورې اړه لري چې زمونږ په ټول افغانستان د پردو د تسلط تیارې راخپرې وې. دافغانستان شرقي سیمې د هند د مغولي حکومت تر تسلط لاندې وې، غربي - جنوب غربي سیمې دایران صفوي حکومت ترادارې لاندې وې او شمالي سیمې د ماوراء النهر تر ادارې لاندې وې. په دې وخت کې دافغانستان د تجزیې او وېش تقریباً دوه نیمې پېړۍ تېرې شوې وې په دې دوره کې د افغانستان دعلم، فرهنګ او زراعت ترقي خوځه کوی چې د پردو لښکرکشیو جاه طلبیو، د تاخت و تاز میدان ګرځېدلی او خصوصاً د قندهار سیمه به کله د هند د ګورګانو د آسونو تر سوو لاندې وه، کله به بیا ایرانیانو د خپلو جاه طلبیو تنده پرې ماتوله څکه نو عام اولس په یوه تاتوبي تېک نسوای کولای، د اولس لویې برخې په کوچې توب کې ژوند تېراوه او هم یې له خپله اصلي تاتوبي څخه نورو سیمو ته مهاجرت کاوه او که څه هم واړه واړه ریاستونه تشکیل شوی او هغه به هم د خپلو مربوطو امپراتوریو تابعدار او فرمانبرداره او فقط د غاصب طاقت د کڅتو د پاره به یې ژوند کاوه. د سیمې عایدات به د نورو جیبونو ته لوېدل

زمونږ اولس فقط په قوت لا یموت ژوند کاوه زمونږ د اولس کار او زحمت
خولې تویول د نورو د خوښۍ او آبادۍ او هوساینې د پاره وو فقط چې
پردو به ځینو ته یوه توره ورته ملا کړه او پر اوږه به یې ټک واهه چې ځه
ته یې حوالداریې دغه نو د دوی سعادت و او بس د پردو لښکر کشیو
په وخت کې به یې کوشش کاوه چې ځان او اولاد د پردو لنده غرو د آسوله
سوو ځنه وباسي دا و د افغانستان د هغه وخت ویرجن حالات. په دغه توره
دوره کې په بره پښتونخوا کې پیر روښان د آزادۍ بیرغ پورته او د اولس
د راویښولو د پاره یې سیاسي تحریک شروع کړ بایزید انصاري چې مشهور
په پیر روښان و د شیخ عبدالله انصاري زوی او د شیخ سراج الدین
له اولادې ځنه و دی د پنجاب په جلندر کې زوکړی و پیر روښان په اصل کې
د وزیرستان د کاني ګورم اوسېدونکی او په قام اورمړ و خو پلار یې
پنجاب ته مهاجرت کړی و، پیر روښان وروسته له تحصیل ځنه په پښتونخوا
کې سفرونه وکړه چې په دې لړ کې د قندهار له سفر ځنه ډېره ترخه خاطره
لري چې دی وایي په ټول ژوند کې یې نسم هېرولای قصه داسې وه
چې بیرم خان د هند د مغولي حکومت والي و په کندهار کې یې یوه پښتنه
ښځه د سر په ویښتانو په ژرنده پورې تړلې وه او د ژرندې له چورلېدو سره
به چورلېدله. داسې او داسې نورو واقعو دی و دې ته اړ کړ چې قوم
د پردو له غلامۍ ځنه خلاص کړي هغه وچې د آزادۍ بیرغ یې پورته او د
خپلواکۍ اعلان یې وکړ اولس هم په ډېره لږ موده کې د ده پر شا وخوا
راټول او یو موټي برابري کړې یو آزاد حکومت یې جوړ کړ اولس خپل
عشرونه او زکاتونه د بایزید د کورنۍ خزانې ته ورول شروع کړل د -
یوسف زو سترې قبیلې هم خپل زکاتونه او عشرونه دې خزانې ته تحویل
کړل. خوند درویزه په خپل کتاب مخزن الاسلام کې د ده په باب ولیکل

چې لښکر راتول وم چې هند ونيسم هرڅوک چې آس لري رادې شي د اکبر
او هند شتمنو زمونږ ده اخند درويزه وايي چې بازيد پداسې
احساسا تو د هند د بابري حکومت په ضد جهاد اعلان کړ او تر پېښوره
ورسېد د کابل بابري والي وکړای شوای چې بازيد ونيسي او بندي
يې کړي خو د خپلو پښتنو په همکارۍ بازيد له بنده خلاص او بېرته
د شرق خواته ولاړ او په تيراکې يې مرکز تاسيس کړ څو زره سپاره
ملي يې برابر کړه او پر جلال آباد يې حمله وکړه چې ځکه د هند د
بابري حکومت په ضد خلک راپاولي وخپله پدي سبه پوهيدی چې پر
جلال آباد حمله نشی کولای چې د هند حکومت ته سقوط ورکړي ولې
غوښتو يې چې د خلکو د سترګو په وړاندې عملاً د آزادۍ لاره پر دو
له تسلط څخه اولس ته وښيي او د آزادۍ په لاره کې د ځان د قربانولو درس
ورکړي همدا يې هم وشول محسن خان د کابل والي بازيد د شنواريو د جنګ
په ډګر کې مړ کړ. اولس سخت وپارېدی شل زره پياده او پنځه زره سپاره د بازيد
پر زوی او جانشين جلال الدين باندې راټول شول او د پېښور حاکم حامد خان
بخاري يې ووژه خپله جلال الدين په ۱۵۸۵ کې د اکبر له فوځونو سره په
خيبر کې سختې جګړې وکړې مهمندو غوريه خيلو يوسف زيو په دې جګړو
کې مخکښي ودې جګړو دوه کاله دوام وکړ چې وروسته بيا د هند
لوی لښکر د کنورمان سنګه، خواجه شمس الدين خافي او زين خان کوکه
تر قيادت لاندې و جلال الدين ته ماتې ورکړه او جلال الدين د سوات
خواته ولاړ هندي فوځونو له افريدو او اورکزو څخه يرغمل واخستل خو
يوسف زو خيلو مبارزو ته دوام ورکړ پدې وخت کې د آزادۍ د سرښندونو
مبارزينو د هند دولت ته کوم خاص تهديد نه وخو په اولس کې د آزادۍ حق
روح پوکړی و چې د هند او کابل ترمنځ به يې د ارتباط لیارې قطع کولی

وروسته له څلورو کلو بيا جلال الدين پيدا او د هند د حکومت په ضد يې
کوريلايي جګړې پيل کړې په ۱۵۹۱ کال د هند لښکرې د جعفربيګ او -
آصف خان او قاسم خان په مشرۍ وکولای شوای چې په يوه جګړه کې
د جلال الدين دوه وروڼه واحدعلي او کمال الدين بنديان ونيسي او هم د
پيسو په وسيله ځينې مشران او روحانيون د جلال الدين او ملي مبارزينو په
ضد را وپاروي د دې ډلې مشران ملک حمزه اکوزايي او اخند درويزه ننګرهاري
و ملک حمزه او هندي لښکرو د مهمندو او د لالزاکو په مرسته د جلال الدين
وروڼه شيخ عمر، خيرالدين او نورالدين مړه کړل او جلال الدين ماتې وکړه
د ملي مبارزينو او د هند د حکومت ترمنځ ډېر لوی جنګ د باجوړ په سيمه
کې واقع شو چې د هند څلوېښت زره عسکر د راجا بيربل په مشرۍ له منځه ولاړل
په ۱۵۹۲ کال د کابل او پېښور لارې بنده سوه . څو کاله نور هم د هند حکومت
کوشش وکړ چې د نظامي قوې په زور د کابل پېښور لار خلاصه کړي په ۱۵۹۸
کې جلال الدين له ملي مبارزينو سره په غزني يرغل ورووړ په هغه سخته جګړه
کې چې د ملي مبارزينو او هندي لښکرو ترمنځ وشوه جلال الدين زخمي
او د دښمن په لاس کښېوت څو ورځې وروسته يې دا نامتو ميړه شهيد او سر يې د
هند دربار ته ولېږو.

احداد د جلال الدين وراره وروسته د اکاله مرکه د ملي مبارزينو مشري
په غاړه واخيسته او په ۱۶۱۰ کال کې يې په کابل يرغل ووړ او له هندي قواو
سره يې سختې جګړې وکړې او د لوګر د خرخ په غرو کې يې مرکز جوړ کړ
په ۱۶۱٤ کې د بابري قواو له ستر يرغل سره مخامخ او درې زره تلفات يې
ورکړو او د کندهار خواته ولاړ په ۱۶۱۸ کال کې يې بيا لښکرې برابرې کړې
او له هندي قواوو سره وجنګېدی او ماتې وکړه ختيزو غرو ته ولاړ په ۱۶۲۵ کې
احداد د هندي قواوو له تهاجم سره په تيرا کې مخامخ شو چې پخپله احداد په هغه

جګړه کې مړه او د ده جنګي مرکز «نواغر» هندي جګړنو ونیو او داحداد
سر یې پرېکړ او هند ته یې ولېږ او د کورنۍ غړي یې غرو ته ولاړه
یوه لور یې په قلعه کې پاته وه خو هغه وخت چې هندي قواوې ورورسېدې
دې مېړنۍ پښتنې تکړې ستر کوټه ونیوله کلا څخه یې کښته ځان راوغورځاوه
د دښمن تر اسارت یې مرګ بهتره وباله ولې دښمن ته تسلیم نه شوه.

عبدالقادر داحدادزوی د پلار تر مرګ وروسته د ملي مبارزینو مشري
په غاړه واخیسته په ۱۶۲۷ کال یې د شاه جهان قواوته ماتې ورکړه -
عبدالقادر په ۱۶۲۸ کې له یوې بلې مجاهدې قوې سره چې د کمال الدین په مشرۍ
وه یوځای شو ولې دواړه د شاه جهان له قواو څخه ماتې وخوړه او پېښور د
شاه جهان جګړنو ته پلاس ورغی عبدالقادر په ۱۶۳٤ کال کې وسعیدخان
د پېښور حاکم ته تسلیم او هند ته ولېږل شو چې دوه کاله وروسته یې له
جهانه سترګې پټې کړې کریم داد د عبدالقادر جای نشین تر تهلود مخـ
غوښته چې داور کزو او اپرېدو له مشرانو سره چې د شاه جهان د حکومت
د پاره یې کارکاوه حساب تصفیه کړي مګر هندي قواو وار پرې ومبی کړ
د کریم داد مرکز یې اشغال او دی یې بندي کړ چې وروسته بیا په
پېښور کې د شاه جهان په امر اعدام شو تر ده وروسته پدغه مجاهده او مبارزه
کورنۍ کې د ملي مبارزینو د رهبرۍ څوک پاته نشو ځکه په وارو وارو د
دوی په جګړو کې مړه یا بندیان شو او کورنۍ یې هند ته تبعید شوه پدې
توګه د دې مجاهدې کورنۍ شپېته کلنه مبارزه پای ته ورسېده د -
روښانیانو دا ملي مبارزه دېرش کاله خاموشه پاته شوه تر څو په ۱۶۶۹
کې دوه کسه نور مبارزینو اخوند خالاک ختک او باکوخان یوسفزی
بیا د خپلواکۍ بیرغ پورته کړ او د اورنګ زیب له لښکرو سره یې سختې جګړې
وکړې خوله بده مرغه دا ملي مبارزین هم وځپل شول همدارنګه یو بل مشر

ایمل خان اپریدی دازادی خواهی په لاره کي سختي مبارزې وکړې د کابل والي محمدامین ته یې ماتې ورکړه خو په اخیر کي له ماتې سره مخامخ شو. همدارنګه د ملي مبارزینو آخري کوشش د توري او قلم د خاوند مشهور جنګي سردار خوشحال خان ختک تر مشرۍ لاندې په ۱۶۶۸ کي په ملي مبارزه پیل وکړ چي څنګه وايي:

دافغان په ننګ مي وتړله توره — ننګیالی د زماني خوشحال ختک یم

دوه کاله یې داورنګ زیب له لښکرو سره سختي جګړې وکړې چي د تاترۍ په جګړه کي یې شلو زره هندي عسکر تارمار کړه او د دوآبې په جګړه کي یې د هندي قواو ستر قوماندان له منځه یووړ همدارنګه یې د نوښار، ګنداب او خاپښ په جګړو کي مغولي عسکر یو په بل پسې وځپل خو له بده مرغه ده په قول به ووایو:

د بل چا توري توپک ویشتلی نه یم
ک وېشتلی یم زه بیا په خپل توپک یم

د دې نومیالي سردار مبارزې د پښتنو د بې اتفاقۍ له کبله ناکامې شوې خو د ده اشعار به ترابده زموږ د لارې مشال وي. د دې نومیالي سردار په ۱۶۹۱ کي په ډېر ارمان له ګوره دک زړه خاورو ته یووړ چي آخري وصیت یې داؤ چي ما داسې ځای ښخ کړئ چي د مغل د اسو د سو ګرد زما په قبر نسي را.

په لویدیځ افغانستان کي د آزادۍ هلي ځلي

د دې تحریک باني زموږ ملي قاید میرویس نیکه دی نولومړۍ لازمه ده چي میرویس نیکه و پېژنو چي څوک دی؟ غرزی چي اصلاً د غور د غرج د سیمي او سېدونکی دی خو بیا له هغه ځایه راغلي د بدلې دی یوه موده د کسي

په غره کې مېشته شویدي دا چې له غرجه پرځه رالېږي د ېدلی دی ښه نده
معلومه خو دکسي له غره د اولس د تراکم له کبله بېرته راولېږي د ېدل له
خیبر، ننګرهاره بیا ترکندهاره په دغو سیمو کې مېشته شول ـ د ېرګوزاری
په مالدارۍ تېروله بیا وروسته یې کرار کرار له زراعت سره هم علاقه پیدا
شوه او د ننګرهار، لوګر، ګردېز، زرملې، ګوملې، شلګر، کتواز، مقر، د
ترنک ناوه، ارغنداب، لوناوه غوندان، غوږه مرغه تکاو د کابل شاوخوا دوی
اشغال کړل خو بیوزیات شمېر یې لا اوس هم پکوچې توب کې ژوند کوي لکه
تره کی، ناصر، خروټي، احمدزی، اندړ، اکاخېل، مریانی او شنواري
او داسې نور چې لنده شجره یې دا ده؛

غرزي

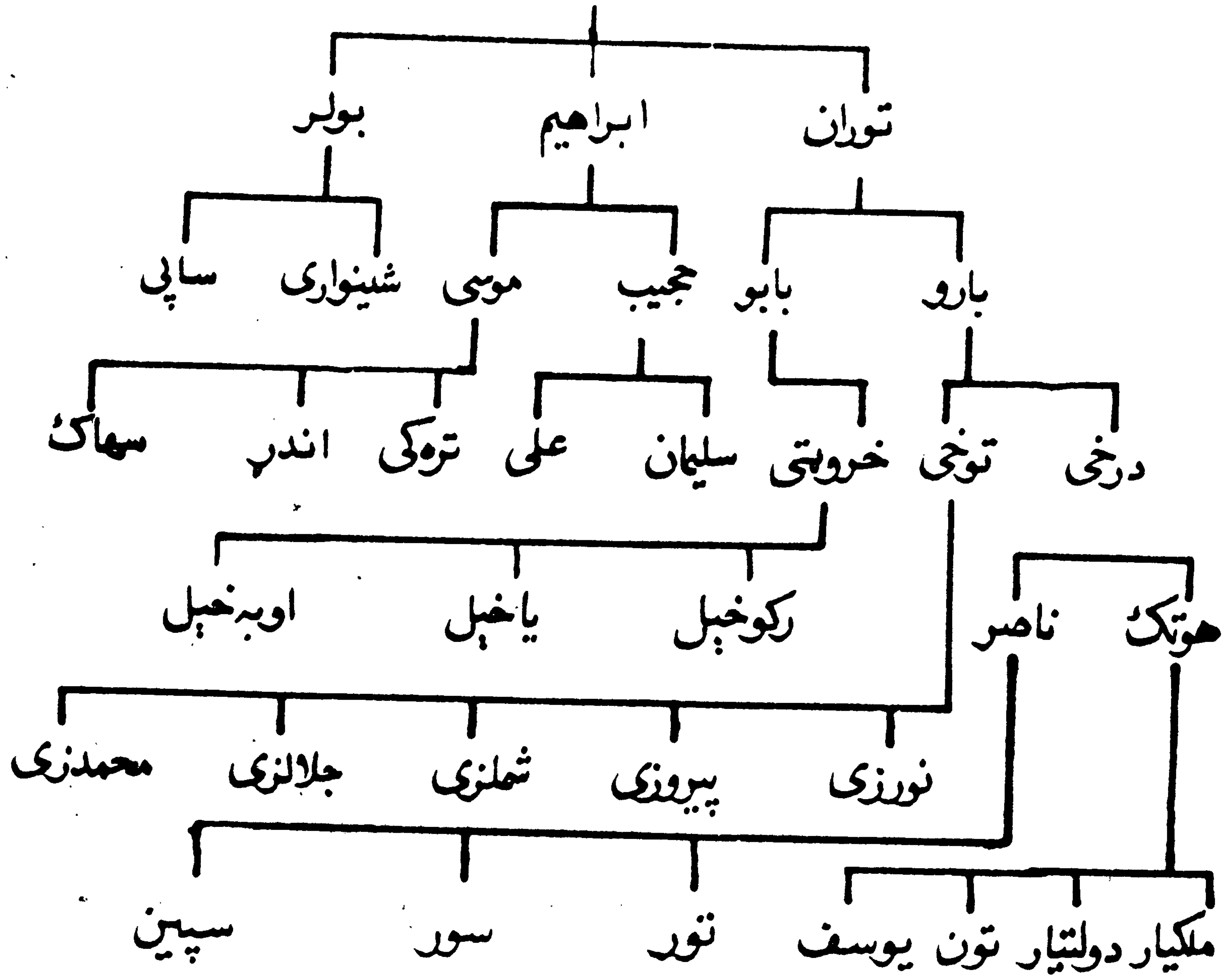

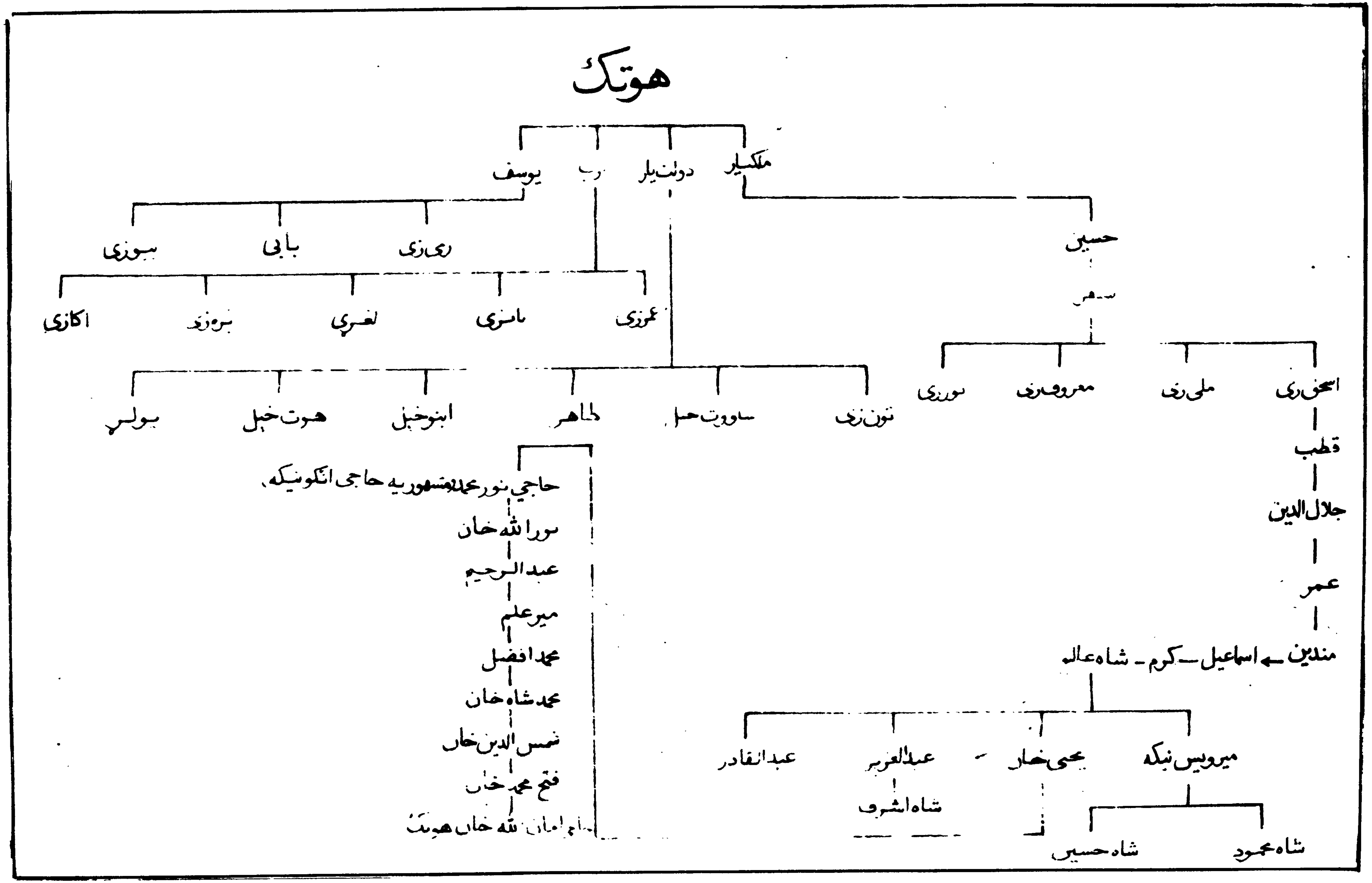

هوتک
ملکیار
دولت یار
رب
یوسف
حسین
سهر
ریک زی
بابی
بوزی
عمرزی
ماسزی
لغری
بروزو
اکازی
نون زی
ساووت خیل
طاهر
ابنوخیل
هوت خیل
بولس
اسحق زی
ملی زی
معروف زی
نوری زی
قطب
جلال الدین
عمر
مندین ← اسماعیل ـ کرم ـ شاه عالم
میرویس نیکه
یحیی خان
عبدالعزیز
عبدالقادر
شاه اشرف
شاه محمود
شاه حسین
حاجي نور محمد مشهور به حاجی انګو نیکه،
نور الله خان
عبدالرحیم
میرعلم
محمد افضل
محمد شاه خان
شمس الدین خان
فتح محمد خان
امان الله خان هوتک

یو پلوول شوی مورخ په خورشید جهان نومې تاریخ کې د بولړ د اولاد هیڅ ذکر نه دی کړی د ناصر او خروټي په برخه کې یې چټیات ویلي دي په دې برخه کې یو د افغانستان د هغه وخت حکومت بل انګریزان وچې د غه دواړه لغړنه و مخه ناخوښه وو نو شیر محمد چې د دوی د واړو د لاس کوډاګی وله بلې خوا مخصوصاً له ناصرو او خروټیو سره یې بدی درلوده چې قصه یې داسې ده: په ناصرپوری وایي چې ناصر ابن نامعلوم دا یو سړی و راغی له هوتک سره یې واړول او د هوتک وروړ سو. د خروټي په برخه کې وایي چې دا یو هلک و په خره کې سپور یوې خواته داوړ بشواوړ وو چې پښتانه سوبه ورته وایي بلې خواته هلک و او له کوره ورک شوی و، عجیب او سهاک پیدا کړو د یوه خرسو د بل هلک. څنګه چې هلک کوچنی و نوم یې نه و معلوم نو یې نوم خروټی پرکښېښود. دا وو یو مورخ استدلال په هغه زمانه کې خو خلک هم لږ و څنګه یو هلک داسې ورکېدی چې بیا یې چا پوښتنه هم ونکړه اوس چې خلک هم ډېر دي ښهرونه هم لوی شوي او جوړ شوي دي یو هلک داسې نه ورکېږي چې بیا یې هېچاته پته نسي معلومه او نه یو بې پلاره بې وطنه سړی د چا ورور ګېږي او د پلار میراث څنې وړي قصه داسې ده چې شیرمحمد ګنداپور د ډېره اسمعیل خان د کلاچي دکلي اوسېدونکی و دده پلار نیکه، اکا د انګریزانو نوکران تېر سوي دي ګنداپور وله ناصرو او خروټیو سره بدی درلوده د بدی ... پېښه داسې وه چې عمرخان میاخېل یوه پېغله یې لورد ساندو په نامه درلوده دا نجلۍ د ډېره اسمعیل خان نواب په زوره کورته نه ایسته ناصر، خروټي میاخېل چې دژمي مېنه یې ډېره اسمعیل خان ده دې قوم دا خبره بسده و منله او پر نواب یې چیغې وړ وایستلې د ډېره اسمعیل خان یې محاصره کړ. ګنداپور چې اصلاً د افغانستان د کتواز جنوب ته د ترو و د سیمې اوسېدونکی و او اوس هلته نقل شویدی

دوی له غلجو سره ځان غمشریک بولي دوی هم چغه ورواسته په هغه وخت کې خورشید د شیر محمد نیکه د کندا پورو خان و نواب خورشید ته بدی ور کړي چې په څه چل او فریب دا لښکري سره ماتې کړه هغه وچې د جنګ په حال کې چې ډیره له هرې خوا محاصره وه کندا پورو د خیره ولونه ووهل په پښتنو کې دا رواج دی چې د جنګ په حال کې د خیره ولونه ووهل سی مطلب یې دادی چې جنګ بند کړی مطلب حاصل شو کنداپورو د خیره ولونه ووهل خلکو له جنګه لاس وکښی ناصر خېلي خواته ولاړ مئی خېل خپلې خواته ولاړ او خروټي لا پر ځای پراته وو دوی غوښتو چې په حال ځان خبر کړي پدې وخت کې نواب پر خروټیو حمله وکړه ډیر مړګ ژوبله یې ځینې وکړه د خروټیو بدل ده چې وایي؛

ناصر ولاړ وا وګروته مئی خېل ولاړ وشکنوته
دا خوار خروټي پاته د نواب توررو توپو ته

صبا ته چې ناصر او مئی خېل خبر سو چې موږ ته دوکه را کړه شویده ناصرو دستي د خورشید دوه ورېرونه ونیول او مړه یې کړه بیا نو ناصرو خروټیو او مئی خېلو په ګډه پر کنداپورو حمله وکړه ډیره مړګ ژوبله یې ځنې وکړه او زاره وندنو یې علاقه یې ځنې ونیوه او مئی خېلو تر یې ورکړه د - کنداپورو بدل ده چې وایي :

که خوار شوې د زړوکی وندہ خوار شوې
هله د کنداپور اوس د مئی خېل د کډو ولاړ شوې

وروسته له دې کالو خان چې د خورشید لمسی او د شیر محمد کاکا دی د انګریزانو ډیر وفادار او اعتباری نوکرو او د لویږ درسالې رساله دار و انګریزانو ته یې وویل چې شهزاد خان ناصر یاغي او باغي دی موږ تر مالیه «ترینی»[1]

---

(۱) ترینی = محصول د مال مواشي .

او نور هیڅ غم نه را کوي انګرېزانو شهزاد خان ناصر ور وغوښت شهزاد خان
چې یو فقیر مشربه مسلمان او یو متعصب پښتون وو انګرېزانو ته ورتګ
ګناه او بې عزتي وتړ ښکارېده له ورتګه او هم یې د ترېنې له ورکړې نه انکار وکړ انګرېزانو ته یې
وویل چې زه یو افغان او د افغانستان تبعه یم دا ځای مې د ژمي طبیعي مېنه
ده ژمی دلته یم پسرلی بېرته افغانستان ته ځم زه له تاسې سره هیڅ کار
نلرم نه درځم د کالوخان په لمسونه انګرېزانو په شهزاد خان د شپې حمله
وکړه او ښې او مالونه یې ځنې بوتلل خو په هغه جګړه کې چې پدغه شپه
د انګرېزانو او ناصرو ترمنځ وشوه کالوخان او څو کسه نور ټپیان
پاته سول او ناصرو بندیان کړو په سهار چې انګرېزانو ته معلوم شوه چې
موږ خو اوښې راوستې دي دوی سړي را څخه بندیان کړي دي بېرته یې
مرکې شروع کړې شهزاد خان ناصر ته یې پیشنهاد وکړ چې که ته موږ ته راشې
او له موږ سره دوست شې تا او ستا قوم ته به تنخواوې او جایګیرونه درکړو -
شهزاد خان ورته وویل چې زه نه درځم نه تنخوا کوم جوړه دغه ده اوښې مې
راکړه کالو دې بوزه ! هغوی چې انګرېزانو مالونه ورکړه خپل بندیان یې
بوتلل. له دې واقعې څخه امیر دوست محمد خان خبر سو او یو د تشکر فرمان
یې شهزاد خان ته راولېږ.و. چې اوس یې هم له اولادې سره پروت دی شېر محمد
هم په خورشید جهان کې دا واقعه یاده کړې ده چې دا دوې پېښې ما د مثال په
توګه بیان کړې هم دغه عقدې وې چې ناصر یې دابن نامعلوم او خروټي
یې بې پلاره بللي دي - هغه قومي شجرهٔ نسب چې له پېړیو راسې زموږ په
کورنۍ کې پرته ده په هغې کې ناصر او هوتک د درخې زامن د بارو لمسیان د
توران کړوسیان دي، خروټي د بابو زوی د توران لمسی دی دا خولا څه کوي
د پښتنو دېره غیرتمنه طایفه کړلانیان یې چې د پښتنو د توري متی بلل کېږي
هم داسې بې پلاره بللي دي. وایي د کم باچا د لښکر کوچ شوی و یو هلک چې نوی

زوکړی و ترکړایي لاندې پروت ځنې پاته و هغه عبدالله اورمړلوی کړ اونوم يې کرلاني پرکښېښود ځکه چې ترکړاني لاندې يې پيداکړی و. کړېړ کرووړ دا په پښتوکې د کلک او مضبوط نومونه دی لکه چې پخوا د پښتنوستر پادشاه اميرکروړ جهان پهلوان وُ نو هداسې چې دچانوم کړېړوی اولاد به يې له کرلانړو ماسوا څنګه بلل کېږي بياد کړېړ نيکه اولاده چې د تولو له نومو څخه ثابته ده چې دا نومونه تراسلام پخوا نومونه دی لکه اپرېدي، زدران ، منګل ، وزير ، ځاځي ، توری ، وردګ ، خوګاني ، ختټک او داسې نور دا خو تول تراسلام پخوا نومونه دی[1] نوکه دا خبره لکه څنګه چې ورته تراشلي شوېده دا ورک شوی هلک وای او عبدالله اورمړپيداکړی وای نو خونوم به يې هم اسلامي پرېښود او بيا د هغه اولاد به هم اسلامي نومونه درلودل عبدالله خو يوسوچه عربي او اسلامي نوم دی اورمړچې يوه کوچنۍ طايفه ده هم ريښې يې تراسلام پخوادی يعنې پخپله د اورمړنوم غيراسلامی دی بيا د هغه زامنو نومونه غيراسلامي دي لکه سکتوی ، منتوی ، مشوی ، کانی کورم ، کونيخ والجا آبادا نومونه د اسلام د زمانې نومونه دی او رمړچې يوه کوچنۍ طايفه او د

---

[1] د مثال په توګه د پکتيکا د څلورو قبيلو چې زرګونه کاله پخوا مورخينو يادې کړې دوه نومونه اپاريتي او ستاګيدی ننی اپرېدی او ختټک دی او هم په لرغونو آريايي سرودونو کې د ورديکا (وردګو) او بريسايا (برېڅو) نومونه راغلي او پخپله د پښت = پکت او پښتون نوم هم د پېر لرغوني او ځندن دی او دا په خپله پوخ دليل دی چې پښتانه له زرګونو کلونو راهيسې د پښتونخوا په بېلا بېلو برخوکې مېشت وواود کلتوری ژوند زړې ځنبی يې راپاتې دی (دتفصيل له پاره وګوری دارواښاد احمدعلی کهزاد ، دافغانستان پخوانی تاريخ ، په ۱۳۳۴ کال کې د افغانستان د تاريخ ټولنې چاپ) .

کړلانو همسایه بلله کېږي له نوموړو څخه یې ثابتېږي چې دا تر اسلام پخوا نوموړې دی پس نو کړلاڼي چې د ټول پښتانه څلرمه برخه تشکیلوي ریښې یې تر اسلام را ورووسته سولې دي و مسلمان سرې پکور کې لوی شوی هلک بېرته کفر ته ورپورېږي وهل کېږي دې پلورل شوی مورخ په دې ډېره بې شرمی هغه قومونه چې د وخت افغاني حکومت ځینې ناخوښه ؤ او یا ده پخپله یوه عقده ورسره درلوده څوک نا یې اولاد کړو څوک یې یو مخ بې پلاره او بې نسبه کړو که غرزی لودي، کړلاڼي ځنې ووزی نو په پښتنو کې به څه افتخار پاته شي دا چې د پښتنو د پیدا ښت د پاره تر اسلام ورووسته زمانه ټاکي قیس عبد الرشید د پښتنو سترنیکه بولي او ده ژوند د اسلام په اوایلو کې ښی پداسې حال کې چې پدغه وخت کې خو پښتنو پادشاهي درلوده پښتنو یوه مکمله ژبه درلوده امیر کروړ په ۱۳۹ هجری کې د پښتنو پادشاه ؤ ماهویه سوری د مروې مرزبان یا والي ؤ یزدگرد یې ونیو او مړ یې کړ او دا شعر به زه فکر کوم چې هر لوستونکی پدې قانع کړي چې پښتانه د اسلام تر راتګه ډېر پخوا یو ژوندی آزاد خپلواک اود یو مکمل او غني ژبې خاوند قوم ؤ دا امیر کروړ جهان پهلوان ویارنه :

زه یم زمری پر دې نړۍ له ما اتل نشته | په هند و سند پر تخار او پر کابل نشته

بل په زابل نشته | له ما اتل نشته

غشی د من مې ځي بریښنا پر میر ځمنو باندې | په ژوبله یونم یرغالم پر تښتېدونو باندې

په ماتېدونو باندې | له ما اتل نشته

زما د بریو پر خول تاوېږي هسک په نمنځ او ویاړ | داس له سوو مې ځمکه رېږدي غرځي کاندم لتاړ

کړم ابوادونه اوجاړ | له ما اتل نشته

زما د توري ترشپول لاندې دي هرات او جروم | غرج و بامیان او تخار بولي زما نوم په اودوم

زه پېژندوی یم په روم | له ما اتل نشته

پر مرو زما غشي لوني داري د ښمن راځنه | د هریوا لرود پر څنډو ځم تښتي پلن راځنه

رپي زرړن راځخه　　له ما اتل نسته
د زړنج سوبه مې د توري په ځنسور وکړه　　په باداري مې لوړاوی د کول د سوروکړه
ستر مې ترېو روکړه　　له ما اتل نسته
خپلو وګړو له لوراوېرزوینه کوم　　دوی په داد ېنه ښه بام نسه يې روزګوم
تل يې ودنه کوم　　له ما اتل نسته
په لويو غرو مې ويبا دروي مې نه په خند وپتپال　　نړۍ زمادي نوم مې بولي په دريغ ستايوال
پو وځوشيوميا شتوکال　　له ما اتل نسته

که د دغه موجوده پښتنو لکه څرنګه چې وايي پيدا ېښت تر اسلام را وروسته وي نو دغه بخه او غنی شر به چې د اسلام د ظهور په وخت کې موجوده وه د کمو پښتنو ښه وه هغه پښتانه څه شول چې ځان ته يې يو آزاد سلطنت درلود.
په هر صورت دا بحث به پريږدو وهغو څېړونکو ته چې پدې لار کې کافي معلومات راغونډ کړي او اصلي حقايق منځ ته راوړي اوس به راسو په لويدځه پښتنو کې د خپلواکۍ اخستلو نهضت او د هغه د قهرمانانو پېژندلو ته.

میرویس نیکه

د دې غورځنګ اصلي قهرمان میرویس نیکه ؤ نو لومړی باید میرویس نیکه وپېژنو میرویس نیکه د ښالم خان زوی د کرم خان لمسی د اسمعیل کړوسی، - اسمعیل د مندین زوی مندين د عمر د جلال الدين د قطب دا يساك د سفر د حسين د ملکيار د هوتک د درخي د بار د توران د غرزي يا غرځي د شاه حسين غوری. هغه وخت چې د کسې پېغره کې د خلقو شمېر زيات شو او مېنه پر تنګه شوه نو غرځي د اوسني زابل، پکتيا، پکتيکا، غزني، کابل، ننګرهار، کنړ په سيمو راولېږېدو او دا سيمې يې اشغال کړې پدغه زمانه کې چې دغه سيمې اشغالېدې د هوتکو ستر مشر ملکيار نيکه ښودل شوی دی. هوتک په مرغه، اته غراو سيوري

کې مېشته شول د سیوري سیمه چې طبیعي ځنګلونه یې درلودل د زړو ... د پاره ښه مساعده وبلله شوه او ملک یارنیکه اولس د کاریز وکیندلو ته وګمار د ملک یارنیکه د زمانې له کیندل شوو کاریزونو څخه تقریباً پنځه شپېته کاریزونه اوس هم موجود دي ملکیارنیکه[1] له سیوري څخه یوه زراعتي سیمه جوړه کړه اولس یې وکرهنې ته تشویق کړل خو خلق له کوچیتوبه راوګرځېدل او په کرهنه یې وګمارل ځکه یې پر طایفوو وېشلي د سوري سیمه د تن زو، عمرزو، شیخ زو، ملي زو، معروف زو، خدرزو، لغړو بابي زو او ساګزو شوه غوره مرغه چې په لرغوني زمانه ځکې د مغولو تر اتګ د یوسفزو او مهمند و مېنه وه د ساګزو - بابي زو او طاهرو او یوسف خېلو او ساوت خېلو په برخه کې راغلي د روغاني شاوخوا د برځو د کام شوې دا ته غر علاقه د رمي زو بابیانو بابي زو طاهرو او هوت خېلو شوې د سره ځنګل درخت یحی سیمې د بابوزو ساوت خېلو او پوپلزو شوې د ملک یارنیکه ویشونه اوس هم محترم بلل کېږي خو یو شمېر خلق چې د کندهار له اشغال څخه وروسته کندهار ته ولېږدېدل او هلته له پارسیانو څخه یې د کندهار سیمې چې له ډېرو زمانو څخه یې اشغال کړې وې ېېرته واخستې د ایرانې ایرانیان نه بلکه د هند ملتانیان هم هلته مېشته او ځکې یې نیولې وې خو چې قندهار پښتنو ونیو نو پردي خلق ځني ولېږدېدو او ځکې یې اکثره هوتکو، توخیو ناصرو او نورو غرځو اشغال کړې د هوتکو هم ډېرې کورنۍ کندهار ته ولاړې خو چې کندهار د افشارنا د رله خوا اشغال سو غرځي مخصوصاً هوتک او توخي او ناصر په قطعي توګه له کندهاره وشړل سول او ایران ته فراره کړل شول هغه خلق چې د فراریانو په جمله کې راغلل دلته په سوري مرغه او اته غر کې یې هم د ځمکو ویشونه نورو ته پاته سو چې تراوسه لا هم دغې

---

(۱) فکر نه کوم چې دا به هغه ملکیار وي چې د هوتک نیکه لمسی دی ځکه هلته نو خلق د ...د کم و

پاتہ دي

ملکیارنیکه علاوه پر نورو صفتو یو خوږ ژبی شاعر هم وُ چې دا شعري پټې خزانې نومی ادبي تاریخ چې محمد هوتک لیکلی ثبت کړېدی:

تونګ بهېږي * ترنګ بهېږي * غاړې تر غاړې * زما زړګی خو * خېل لالی غواړي
که روده روده * د ترنګ روده * خاوندې وچ کړه * چې زړګی موړ * زما خپله سوده
که نېزی نېږدی * نیز د بېلتون دی * د زړه نېزه ورې * په ویرژلې * په غم زېږن دی
کاوروده اورده * په زړه مې اورده * داوربه وچ کړه * دو یر نېزونه * د ببربل په زور ده
تُخنه پوسته * سینې سپوږمیه * ورته ووایه * چې ترنګ تال کړم * ستاله خولکیه
که خرو خرواوبو * سوان کړي * بېل ملکیار دی * پاته له یار دی * سوبې جانان کړې

د ملکیار نیکه په برخه کې څېړنې خلقو لیکلی دی چې ملکیار نیکه د هوتک بابا مشر زوی وُ خو دغه ملکیار بابا چې مونږ یې د ژوند کارنامې ولیکلې دا ملکیار نیکه په راوروسته زمانو کې تېر شوی دی چون دلوی نیکه نوم پر نبوده شوېدی خلق د دغه پخوانی ستر نیکه خیال پرکوی داسې خواوس هم خلک پر زامنو د نیکه کانو نومه لکه سلیمانخېل، ناصر، تره کی، اندړ، هوتک، پوپل زی، بارکزایي، نورزایي، زدي نو دا خلک به څو پېړی وروسته دلوی نیکه کانو پېنامه پېژنی که دا ملک یار نیکه د هوتک بابا زوی وي نو هلته خو دوی څونفره وُ دا دونه کارېزونه یې په چا آبادول د چادپاره یې آبادول له ملک یار نیکه راوروسته بل لوی مشر هوتک نیکه تېر شویدی هوتک نیکه هم د سمې ساتنې او آبادونی ته ډېره توجه کړېده د ده له اشعارو څخه معلومېږي چې دی د مغولي چنګېزخان د زامنو معاصر دی او دغوی له قواؤ سره یې د غرې وهلی دی چې د ده داشعر چې پټې خزانې ثبت کړېدی د دې خبرې شاهدي وایي چې د پښتو خواد سیمې په ساتنه کې یې زیار ایستلی دی:

په سوغر بل راته نن اور دی   وګړیه جوړ راته پېغور دی
پر کلی کور باندې مغل راغی   هم پر غزني هم پر کابل راغی

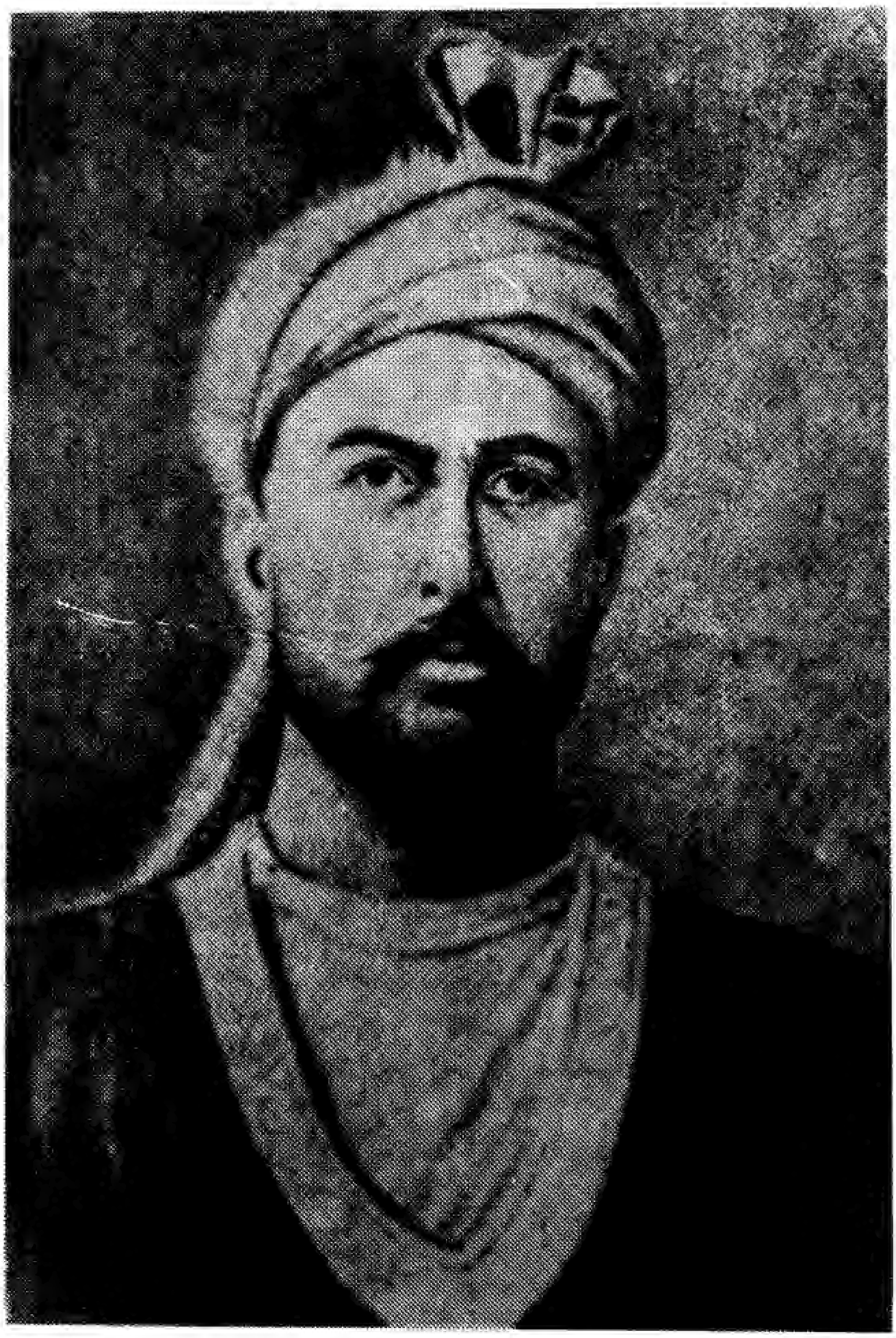

ملي مشر میرویس نیکه

غښتليو ننګ کړی دامو وار دی　　مغل راغی پېــوار دی
په پښتون خواکې يې نا تار دی　　پر کلي کوربا ندې مغل راغی

آ د مرغي غښتليو راســی　　پر ننګ ولاړ د پښتونخوا سی
توري تېرې غشي ترملا ســی　　پر کلي کور باندې مغـل راغـی

ځلمو په غشو کړی وارونـه　　د تېرو تورو کوزا رونه
وروراندې کړی خپل تېـرونه　　پر کلي کور باندې مغـل راغـی

زما د ځلمو وینې بهـېږي　　څکه او غرونه په سره کېږي
میرڅی زغلي او ترهـېږي　　پر کلي کور باندې مغل راغـی

پښتنو هلی پر غـره جنګ دی　　سور غر په وينو د وی رنګ دی
محال د توری دی د ننګ دی　　پر کلي کور باندې مغـل راغلی

ځلمو پر ننګ ځانونه مړه کړی　　د ښن په غشيو مو بيه کړی
د پښتونخوا ځمکې ساتنه کړی　　پر کلي کور باندې مغـل راغی

له دې شعر څخه ښه تره ښکاریږي چې دا یوه محلي جګړه نه ده يوه محلي تاتوبي ساتنه مقصد نه بلکه د واړې پښتونخوا ویرېکې کوي د مغولو نا تار چې پر غزني او کابل راغلی دی داد ټولو پښتنو پېغور بولي او خپل ځلمی ودې ته هڅوي چې له واړې پښتونخوا سره خپل پیوستون ښکاره او ننګه يې وکړي.

تر هو تکڼ نیکه وروسته بل لوی مشر چې ټول قوم باندې راټول وُ —

مندين نيکه دی چې په غوره مرغه اوسېدی په قامي خدمت لګيا وُ په هغه زمانه کې اولس خپلو محلي مشرانو اداره کاوُ داوخت زموږ تاټوبی د صفويانو تر سلطې لاندې وُ او سياسي او اداري مرکز موکندهار وُ مندين نيکه پداسې حال کې چې له کندهار څخه راتلی سنه لولان ته نږدی د سره غره په هغه بند کې چې اوس يې د مندين بند بولي د درځي نومي ملي زي هوتک له خوا وو ژل شوا و په مشرتوب يې قبضه وکړه وروسته له يو څه مودې د مندين نيکه کشرزوی جنګي نيکه چې راغلوی سو لښکر يې سره راټول کړ پر درځي باندې يې په غوره مرغه کې په هغه غبرګه کې چې اوس يې د مرو غبرګه بولي يرغل وکړ او ده ټول ټبر يې مرکړ و د پلار له انتقامه وروسته جنګي خان دقام مشر سو ټولو هوتکو د احترام سر ورته ټيټ کړ تر جنګي خان وروسته د ده وراره د اسمعيل زوی کرم خان دقام مشر و ټاکل شو کرم خان د سلطان ملخي معاصر وُ.

سلطان ملخي چې يو غښتلی مشر و د لومړي ځل د پاره يې دغرځو يوه رياست تشکيل کړ له کرد يز غزني تر جلدکه دغرځو د رياست مشر و ټاکل شو سلطان ملخي د پرتو پيالی مېړه وُ چې د خپل قلمرو ساتنه يې په سنه توګه کوله د ده رياست د هند د مغلو له خوا په رسميت پېژندل شوی وُ او صفويانو هم په رسميت پېژاند سلطان ملخي په يوه جګړه کې داغځرګې په سيمه چې د اومکی شمال او ارغنداب جنوب ته واقع د هزاره و د يوې يرغلګرې دلې سره په جګړه کې مړ شو د سلطان ملخي دحکومت تصديق مغولي اورنګزيب ديو فرمان په وسيله کړی وُ د سلطان ملخي له لويو کارنامو څخه يو دا وُ چې ده دابداليانو او غرځو ترمنځ د ځمکي ويش وکړ چې د جلدک لويديځه خوا په اودلو او ختيځه خوا په غرځو اره پيدا کړه د سلطان ملخي هم عصر سلطان خدايداد خان چې په سلطان خودکی مشهور وُ او په ابداليانو کې د پوپلزيو له ټبر وُ او دارغسان د کواري دکلي اوسېدونکی وُ د سلطان خدايداد دکواري دکلي ختيځې خواته په سره غره کې دکواري پر تنګی يو بند تړلی دی چې په اوسني

زمانه کې هم باید دا نجنیري یو شهکار ورته ووایو خو اوس تر ډېرې اندازې ختم ډک کړیدی خو په هرصورت دې دواړو مشرانو په اتفاق سره داودلو او غرځو په منځ کې دځکو ویش وتاکود ویش په برخکې هم دوې خبرې دي خوک وایي چې دکرم یاکرمام سیمه ویش ده څوک وایي چې دغشي منارچې دکابل کندهار پر لویرلار واقع ده دویش پرحدجوړ سویده په هرصورت دی دواړو مشرانو په اتفاق دقوي شخړو په ډېره ښه توګه مخنیوی وکړ او په خپل وار یې خپله ذمه واري په ډېره ښه توګه سرته ورسوله دا دواړه مستقل رهبا ستونه و او خپله داخلي خپلواکي یې درلوده سلطان خدایداد خان دا یرانیا نو له خوا دابدالیانو د مستقل رئیس په توګه پېژندل شوی و دا خپلواکي او استقلال تر هغه وخته و چې دایران له دربار څخه دګرګین په نامه یو ګرجي دبیګلر بېګی په حیث قندهارته رامقرر شو اوله یو خوا لوی لښکر سره چې له شل زره ګرجي او ایراني عسکرو څخه جوړ شوی و قندهارته راغی د ده له رارسېدو سره سم په پښتو خوا ناورین راپرېوت ددې خونخوار په وسیله دپښتنو د ېرې مېنې ورانې شوې او ډېر ښاغلی پښتانه یې ترخپلو شخصي اغراضو جارکړه چې وروسته به یې مفصل حال ولیکو مګر ده ګرګ والي ډېر پاته نسو او د پښتنو له سخت انتقام سره مخامخ سو یو ټول پښتانه د ذیل وخت پر ملي مشر میرویس نیکه راټول سوه، میرویس نیکه هم د ملي ننګ ...خای کولو دپاره راولاړ سو اوملا یې وتړله او وخوځېدی د ده له خوځېدو سره دا صفهان تخت هم په خوځېدو راغی په هرصورت زموږ بحث تر میرویس نیکه دهوتکو د مشرانو پېژندنه وه کرم خان دخپل زوی ښالم خان دپاره دسلطان ملخي لور وغوښته چې نازونو مېده ډېره زبردسته عالمه، شاعره او میلمه پالونکې مېرمن وه روسته له کرم خانه ښالم خان دقام مشر شو ښالم خان دخپل اولاد پیروزنه بوخت و. دښالم خان څلور زامن وو چې مشر یې حاجي میرویس خان نیکه دویم یحیی خان دریم عبدالعزیز خان او څلورم عبدالقادر خان و. دعبدالقادر اولاد

نسو پاته په ځوانۍ کې مړ شو میرویس نیکه چې لوی شو د قام مشرتوب یې د ... زیږ غاړه و او پلار یې علاوه پر دې چې د قام ستر مشر و ډېره بدایي یې د ... ود ه د تجارت کاروانونه به یې تر دهلي او اصفهان پورې تلو او راتلو او ځلې میرویس له خپلو قافلو سره اکثره هند او ایران ته سفرونه کول او هلته به یې د هغه ځای له لویو خلکو سره شناخت او ناستې ولاړې درلودې وروسته له هغه چې یې پلار وفات سو نو د قوم مشرتوب او تجارتي چارې دواړې د ده په غاړه سوې د تجارت په دوران کې یې هند او ایران په سیاسي مرکزو دهلي او اصفهان کې ډېره پېژندګلوي پیدا کړې وه د ملي نهضت د نغه څه نه څه د کندهار وضعیت هم څرګند شو یعنې دا څنې ښکاره شوه چې کندهار که څه هم د دوو طماعو ګاونډیانو په منځ کې واقع و خو بیا یې هم نسبتاً استقلال او خپلواکي درلوده.

میرویس نیکه څوک و او څه یې وکړو ؟

د میرویس نیکه په برخه کې مورخینو هر چا له خپلو معلوماتو سره سم هر څه لیکلي دي خو له بده مرغه چا دا کوشش ندی کړی چې د ده له اصلي تاتوبي له خلکو او یا د ده له اولادې نه څه معلومات لاس ته راوړي حاجي میرخان نیکه په یوولسمه پېړۍ هوتک بابا او په ۱۵ پنځلسمه پېړۍ غرځي بابا ته رسېږي. دا چې اکثره مورخینو هوتک او توخي ورونه بللي دي علت یې دا دی چې بابا هوتک او بابا نلصر د ډېر کوچني و چې پلار یې بابا درځي مړ شو دوی د اکا توخي بابا تر سرپرستۍ لاندې لوی شول او چې ځوانان شول د پلار رسوم یې خلکو نه آخست دوی هر یو د خپل مستقل نامه خاوند شو او خلقو د توخي نیکه ورونه تصور کول حال دا چې دوی د توخي نیکه وریرونه وو.

د حاجي میرخان نیکه مور نازو انا د سلطان ملخي توخي لور وه سلطان ملخي لکه څنګه چې مو وویل د غرځو مستقل حکمران و او د مغولي اورنګزیب او ایراني صفویانو

له خوا په رسمیت پېژندل شوې وُ له جملې که تر غزني ټولو قومونو احترام ورته کاؤ او
مستقله حکمراني یې درلوده نازوانا د سلطان ملخي لور وه پلار یې د دې په
علمي روزنه کې ډېر زیار وایسته د وخت له سپینږیرو علماوو څخه یې لیک لوست
او مروجه علوم ولوستل که څه هم په هغه وخت کې پښتنو خپلو اولادو په علمي
روزنه کې دومره دقت نه کاوه خو سلطان ملخي چې د علم په ښېګڼه پوه حکمران
و د خپلې لور له روزنې څخه غافله نسو پاته په هرصورت په هغه وخت کې څوک
څه پوهېدو چې دا زمرۍ پښتنه به د قام په سرنوشت کې څه رول ولوبوي مېرمن
نازو د خپل پلار تر مرګ وروسته له خپل ورور حاجي عادل سره ملا وتړله
توره یې تر ملا کړه د پټې خزانې په قول له خوښاغلیو تربرو سره یې د کور او سیمې
ساتنه کوله نازوانا هم د نورو پښتنو مېرمنو په څېر مېلمه پالونکې وه مېلمنو ته به
یې ډوډۍ ورکولې او له مسافرو سره به یې مرستې کولې د مسافرو او مسکینانو په
ساتلو ډېره مشهوره وه تل به د ژمي په موسم کې ډلې ډلې مسافران راتله او ډېرې
د پردېسیانو قافلې به د دوی د کلا مخ ته پېنډې وې ډوډۍ به یې ورکولې
او بې وزله خلقو ته به یې جامې ورکولې څو چې د دې مېرمنې نوم له خیبره ترکوسانه
خپور سو په دې وخت کې نود سالم خان هوتک په نکاح شوه او پاک خدای (ج) څلور
زامن ورکړل چې تر ټولو مشر یې د پښتنو ملي مشر حاجي میرویس خان نیکه وُ چې د
دې پښتنې زمرۍ مېرمنې په غېږ کې وروزل شو او پښتانه ملت ته یې تقدیم کړ
علاوه پر دې نازوانا یوه عابده صالحه، نېکه عمله ښځه وه چې خپل اولاد ته یې هېڅکله
بې اودسه شېدې نه ورکولې کوم وخت چې عمر یې پوخوالي ته ورسېدې او پخه
ښځه شوه نو علاوه پر پورته ښېګڼو یې له علم او ادب سره ټینګه علاقه پیدا شوه او په
لږه موده کې یوه خوږژبې شاعره شوه چې دا یوه رباعي یې پټې خزانې ثبت کړېده
چې وایي

سحر که د نرګس لیمه لاندې ده   څاڅکي څاڅکي یې له سترګو څڅېده

ماویل څه دي ښکلی ګله ولې ژاړې — ده ویل ژوند مې ده یوه خوله خندېده

همدا فکر د اوسني عصر ستر فیلسوف شاعر علامه محمد اقبال لاهوري په خپلو خوږو الفاظو کې داسې ادا کړېدی:

شبی زار نالید ابر بهار — که این زندگی گریهٔ پیهم است
درخشید برق سبک سیر گفت — خطا کرده ئی خندهٔ یکدم است
ندانم به گلشن کی برد این خبر — سخن ها میان گل و شبنم است

د نازو انا خوب لیدل

چې میرویس نیکه وزیږیدی نازو انا په هغه شپه خوب ولیدی چې حضرت بیټ نیکه ورته وایې زما لوری دا زوی ښه روزه کوم وخت چې ستا دغه زوی لوی شي لوی کارونه به انجام کړي چې ته به و لاړسې زما لوری دده په روزنه کې غفلت ونکړې دده له نسله به ښکۀ شاهان پیداشي چې دین ته به رښایي ورکړي دده په تربیه کې زیار باسه اوقت کوه دده پر اوږو دلویو کارو انجام پروت دی! نازو انا ددې خوب په اثر بر سېره پر موروني عطوفت یوه بله مخصوصه علاقه هم له دې خپل زوی سره په ځان کې حس کوله دمیرویس نیکه په روزنه کې به یې دقت کاوه چې میرویس نیکه د دې زمری روزونکی له غېږې څخه پاڅېدی زلمی توب ته ورسېدې څنګه چې یې مور پخپله عالمه او پوهه مېرمن وه د زوی د ښې کلی څخه یې په روزنه او تعلیم پیل وکړ په یوه کال کې یې د دین ټول فرایض په زده کړه او تل به یې ورته ویل: زویه! د بیټ نیکه له خولې تا ته دېر لوی کارونه کوری چې باید انجام یې کړې چې لوی شې دلوی خدای (ج) عبادت او د خلکو خدمت به کوې زویکه ته لوی خدای (ج)، ددې دپاره پیدا کړی یې چې لوی لوی کارونه سرته ورسوې او ستا خپل قوم ستا تر سیوری لاندې ستا د خدمت او زحمت په اثر آرام واوسي!

میرویس نیکه چې لوی شو تل به یې په هر مجلس کې د مور وصیت یاداوه او

ویل به یې زما موړ ته دلویو کارو د انجام وصیت کړیدی زه باید زیار وباسم چې د مور وصیت پر ځای کړم او له خدای (ج) نه توفیق غواړم.

د میرویس نیکه ازدواج

میرویس نیکه چې پلار یې له مقتدرو خانانو څخه و، یو بډای زلمی و - جعفرخان سدوزی چې پدغو وختونو کې وفات شوی نو کونډې یې غوښته خپله لورداسې یو چاته ورکړي چې د دې یتیمان د هغه تر سیوری لاندې د میراث خورو له تعرضه په امان شي میرویس نیکه چې به همېشه د خپلو کارو د اجرا د پاره کندهار ته تلی نو له ښهر صفا چې د سدوزو تاتوبی و تېرېدی، راتېرېدی، د جعفرخان کونډې په دې ته چې دا یو مقتدر خان دی بل زیاته بډایي لري زما د اولاد شتمنی ته تمه نلري نو هم دا سړی کیدای شي زما د اولاد د تېکېدو سبب وګرځي نو یې د یواستازی په ذریعه زوم کلوی ته راوباله میرویس نیکه لکه په ځوا پښتنو کې چې رواج و، دا خبره د کور او قام مصلحت ته پېښ کړه کور او کام ټول پدې صلاح شوه په ځو دلیله یو د قومو د مشرانو د کورنیو په منځ کې دوستي د دواړو خواوو د اولسونو په منځ کې دوستي راولي بل نو د سنالم خان له اولاده سړی هم داسې ځای دوستۍ مناسب وه له بلې خوا د جعفرخان د لورد ښایست او نجابت آوازه تر هره ځایه خپره شوې وه نو په اتفاق دا دوستي خوښه شوه مرکه وکړه او د جعفرخان سدوزی لور یې چې خانزادی نومېده میرویس خان ته وغوښته دې دوستي دغو دواو ابدالیانو په منځ کې اړیکې صمیمي کړې چې په وروسته واقعاتو کې ښه ترا ثابتې شوې چې ابدالیانو هم لکه دغو په شان میرویس نیکه د ځان خیرخوا او کالخوا یه بالو.

PROPERTY OF ACKU 7808

دمیرویس نیکه کسب او کار

دمخه تردې چې دخپلوکې غوښتنې لورافکار دمیرویس په سرکې ځای ونیسي میرویس دپلار ترسیورې لاندې په تجارت لګیا ؤلوی لوی کاروانونه یې هند او ایران ته تلو او راتلو. میلسون انګریز مؤرخ دمیرویس نیکه په لیکي: لکه چې له وروستیو واقعاتو څخه څرګندیږي چې د اصفهان د دربار یانوځینې یې د هندي قیمت بها تحفو او سوغاتو په زور وګنډلې او بیا یې دحجاز علماء او ملایان د ځان ملګري کړو د میرویس نیکه بدایي او ثروت ښه تاثیر وښاندو او معلومیږي چې حقیقتاً دی ډیر بډای ؤ او هم یې تجارت کاو څو د پلار تر مرګ وروسته اول دخپل قوم بیا وروسته د ټولو افغانانو مشغلې مشرو تیا کلې شو.

دمیرویس نیکه شخصي صفتونه

میرویس نیکه د نرمې او ملایمې طبعې خاوند ؤ د ده متین فکر او زرینه رایه رسا ذهن او لوړ اخلاق او د ده سخاوت شهرت مؤرخین ډیر ستایلي علاوه پر دې تر ټولو مهم او بهتر صفت چې د میرویس سره په مشرتوب او ملي مقاصدو او سیاسي میدانو کې ښه مرسته کوله د ده فصیحه ژبه خوږه وینا جذاب نطق وچې د اصفهان د دربار قانع کول او دګرګین په خلاف د هغوی رایه کرځول او د حجاز د علماو څخه لوله هغو څخه د خپل مرام سره سمه فتوا اخیستل څه داسې آسانه کار هم نه ؤ چې یوازې په سوغاتونو او تحفو سره سرته رسیدلی وای بلاآخره دافغان ملت له لویه ترکو چنیه وفدا کاریه او ځان ښاروې ته حاضرول خو مره قوت او همت غواړي دا ټول میرویس نیکه دخپلې خوږه وینا په مرسته سرته رسولې دي هو لږ وروسته چې دده لنډې لنډې ویناوې د واقعاتو په شرح کې ولولي هغه وخت به دده دا ښکلې ښېګنه درته وځلیږي.

دمیرویس نیکه مقام دپښتنو په نزد

تر هغه وروسته چې میرویس نیکه له سدوزو سره دوستي وکړه د ده مقام د پښتنو په نزد دوه چنده لوړ سو دغرځو مشرتوب خو ده ته له پلار او نیکه په میراث ورپاتې ؤ غرځو دي دلوی کالغوایه مشر بحیث مانو له بلې خوا ابدالیانو او سدوزو یو دخپلوي بل د ده دغورو شخصیت په لحاظ د ده دېر احترام کاوه او په آخرکې د ابدالیانو مشرتوب او ریاست هم ده ته ورسېد خصوصاً له هغه وخت څخه چې ابدالي دولت خان له خپل زوی نظر محمد خان او فقیر نامی مریي سره د کرکین په لاس په شهادت ورسېد ل د پښتانه ملت سترګې د میرویس نیکه خواته کړېږې سوې که څه هم دولت خان دوه زامن نور هم درلودل چې یو یې رستم خان بل یې زمان خان د احمدشاه بابا پلار ؤ او رستم خان وروسته تر هغه چې زمان خان بندي کړ کرکین کرمان ته واستاوه د ابدالیانو مشرتوب په غاړه واخیست مګر سره له دې هم د میرویس نیکه نفوذ ورځ په ورځ زیاتېده او ورو ورو ورځ په ورځ اولس پر ده راغونډېده و بنا یي چې نفوذ یو علت دا هم ؤ چې میرویس د خپل عقل او ذکا په زور د هغه وخت په تقاضا ـ کرکین خان ته جلب کړی ؤ او له خپله ځانه یې راضي کړی ؤ حتی تر لېږ موده وروسته کرکین دی په ټولو امورو کې د ځان مشاور کا نه په تېره بیا هغه وخت چې د دولت خان سدوزی زوی رستم خان هم د کرکین له لاسه په شهادت ورسېد په پښتنو کې له ـ میرویس نیکه ما سوا بل خان او مشر پاتې نسو چې د پښتنو سترګې وروا وړي دا بدالیانو او غلجیانو د وار و مشرتوب میرویس نیکه ته وسپارل شو له هغې وخت څخه د میرویس فوق العاده اهمیت او امتیاز په پښتنو کې شروع کېږي څو چې د خپلو اکی ترګټلو ـ وروسته ده ته د نیکه خطاب ورکړ سو چې اوس یې اولس حاجي میرخان نیکه بولي او د ده مزارته د پښتنو ښځې د حاجت غوښتلو د پاره ورځي او تر هر څه د مخه د ده د مزار د برلیک دا الندی یې سترګو ته درېږي:

دننګ ټوټه به یې هرهد وي   که پس له مرګه په مزار راشي هینه

د ده په هکله په بره پښتونخوا کې د شمس الدين کاکاخېل هغه منقبت دی چې لجميل بيګ د خوشحال خټک له ورور سره چې يو فقير او صاحب الحاله سړی د ده ملاقات ښيي د دې کتاب قلمي نسخه محترم حبيب الله رفيع پيدا او په ادبي ستوری نومې کتاب کې يې نشر کړېده (۱)

ګرګين څوک وُاو څنګه قندهار ته راغی

د دې سړي نوم اصلاً وختنګ وُ په خته ګرجي وُ او د ګرجستان او سپېدو ښکی وُ په ګرجستان کې د فارس له بادشاه محمد ياغي شوځو په پای کې ونيول شو او د اسلام دين يې ومانه او سلطان حسين يې هم تر ګناه ورتېر سو، ورته يې باهتمه، دشهنواز لقب يې ورکړ او د کندهار په حکمراني يې وټاکه.

ګرګين يو عصبي مزاجه تند خويه بې رحمه سړی وُ چې د پارس له ملت سره يې هېڅ علاقه نه درلوده د پر خونخوار انسان وُ چې د همدې خونخوارۍ په اثر د اصفهان دربار هغه وخت چې مير سمندر خان بلوچ په کندهار حمله وکړه او کندهار يې اشغال کړ نو ايرانيانو غوښته چې يو مقتدر او خون خوار سړی کندهار ته ولېږي هغه وُ چې ګرګين يې مقرر کړ د ګرګين تر راتګ مخکې مير سمندر خان قندهار خوشې کړی بېرته بلوچستان ته ولاړ ګرګين يې له شل زره لښکر سره چې نور د پر ګرجستانيان هم پکې وُ دکندهار د بېګلر بېګی په نامه کندهار ته راواستاوه او هم بل غرض يې د ده په راستولو کې داوُ چې هند د حکومت په مقابل کې يو ټينګ سنګر ولري مګر ګرګين يوازې د - کندهار په حکمراني اکتفاونکړه بلکه د سرجان مالکم په قول چې وايي «کمينه کشی پيشنهاد خود ساخته قوام رياست در دوام سياست شناخت» خپلو لښکرو ته يې امر وکړ چې د خدای (ج) د مخلوق مالونه چور کړي وينې يې وبهوي ناموسونه يې بې پردې کړي نو هغه وُ چې سرجان مالکم وايي «ومصداق الملوک اذا، د خلو قرية بظهور

(۱) دا متن د دې کتاب په ضميمو کې ولولئ.

پیوست ، اوگرگین پدې کومان چې پلاسې شدت او سرزنش به افغانان خوار او ذلیل کړي له خورا سختی څخه یې کار واخیست نوله همدې ځایه څخه پښتانه د گرگین له ظلمونو او ستمونو څخه په تنګ شول خپل ملي مشر میرویس نیکه ته یې استغاثه وکړه ځکه د مخه موو ویل چې په دا وخت کې یې له میرویس نیکه بل مشرنه وُ چې پښتانه یې د ظلم لخه او ر څخه ژغورلی وای میرویس نیکه هم د دوی په داد ورسید او د قوم د - آزادولو او ملي خدمت ته یې پر خپل شخصي تجارت چې په اخته وُ ترجیح ورکړه نو د اولس د آزادی په فکر مشغول شو او د گرگین سره یې رابطه پیدا کړه . میرویس نیکه وار د واره گرگین ته د نرمی او دوستی له لارې راغی چې خپل ته بیې او ذکا یې هغه ځان ته راجلب کړ گرگین داسې وګڼله چې میرویس د ده له صمیمي همکارانو څخه دی خو چې لږ وروسته د گرگین په مشوره میرویس نیکه اصفهان ته ولاړ او له هغه ځایه یې د پښتنو د مشرتوب خط راوړ چې گویا د گرگین په مصلحت د پارس د حکومت له خوا د پښتنو په مشرتوب مقرر شو چې کندهار ته راوگرځید یې دلته یې له یوې خوا قومي او ملي مشرتوب د خپل متین فکر او زرینې رائې په زور پلاسې ښه توګه اجرا کاو چې سلطان محمد په تاریخ سلطاني کې وایي « محسود اقران وسرآمد ابنای عصرشد ، او له بلې خوایې له گرگین سره داسې چلاو کاوُ چې گرگین دی یو له رښتینی دولتخواهانو څخه وبالله لکه سلطان محمد چې لیکي « بی مشوره او بکاری نپرداختی بغیر اجازه اقدام صلح وجنگ نساختی اکثر مالیات دور دست رابموافقت ومراقبت او بدست مې آوردی ولشکر رابسرکردگی میرویس میفرستادی ومالیات راحصول نمودی »

برسیره پردې یې د ښکار د کلانتری منصب چې په هغه وخت کې د پر جلیل القدر منصب باله کېده هم ورلوړ چې که یې د دې وخت سره مقایسه کړو نو ښاروال بریې وبولو مگر دا ټول کارونه تنها او تنها د دې د پاره وُ چې میرویس خان نیکه د خپل ملی مقصد او لوړ مرام د حاصلولو د پاره ورا و مناسب فرصت پلاس راوړي چې په خپله اصلاح بلا په خوب کې مړه کړو.

څنګه چې دګرګین ظلمونه ترحد تیر سول میرویس نیکه مجبور شو چې له قام ځنه دملي وکیلانو یو هیئت سوله یوې عریضې دایران دربارته ولیږي په دې - عریضه کې دګرګین ظلمونه لیکلی شوي ؤ اودایران دربارته ولیږل شو چې کوندې د پښتنو دادرسي به وشي لومړی سرې چې په هغه عریضه کې یې امضاکړې وه - میرویس نیکه ؤ داهیئت چې اصفهان ته ورسېدې هرڅونه چې یې کوشش وکړ خپل عرض یې دباد شاه حضورته نسواې رسولای تره یرې مودې پورې یې دقاپچیانو او دروازه وانانو د پرېښت له کبله چنېله بادشاه ته نسوای خان رسولای شو په پای کې یې دبادشاه حضورته خپله عریضه ورسوله مګر څو چاپې یې عرض غوږ ونه نیو دګرګین دوستان چې دبادشاه په دربارکې ؤ بادشاه ته یې وویل که « این عریضهٔ باغیانه است قابل اعتنانیست » اوهم یې علاوه کړه چې « سرکشان میخواهد به عریضهٔ وشکایات ساختگی وبهتان و دروغ ازضبط وربط بیګلربیګی برآمده بازعصیان نمایند ». هغه ؤ چې دبادشاه له حضوره یې سخت ځوابونه او عتابونه واورېدل په ډېره مایوسی او ناامیدی بیرته وطن ته راوګرزېدل اوټول حال یې پښتنوته ووایه او پښتانه یې دایران ددربار په نفرت او خیالاتو پوه کړل پدې وخت کې میرویس نیکه هم په کندهار کې خپل کار پر پښود د مرور په توګه خپل سیمې سیوری ته ولاړ ګرګین چې له یوې خوادملت ناراضیتوب ولیده اوله دې عریضې هم خبرسو له بله پلوه ورته معلومه سوه چې دمیرویس نفوذ تر دولت خان هم ډېرشویدی نو یې له ګرجي مشرانو سره مشوره وکړه اوچاره یې ځنې وغوښته هغوورته وویل چې « اګرفرقهٔ غرجائی نیزمانند ګروه ابدالی قوی ګردد حاکم وقت ازدست شان بجزبد حالی چیزی نخواهد دید » هغه ؤ چې ګرګین او نورټول ګرجي مشران د میرویس دګټې ایستلو په فکرکې شول چې کومه پلمه ورته جوړه کړي او له دې له اقتداره واچوي او محکوم یې کړي د هغه دې اختلاف په اثر یې څه موده وروسته میرویس د بادشاه په - دښمنۍ تورن کړ اوله خپلو معتبرو ملګریو سره یې تحت الحفظ اصفهان ته ولیږو.

مګر دافغان او پارس د جنګ د کتاب لیکونکی لیکي چې ګرګین د میرویس له اهمیته خبر و او د ده له اقتدار بېرېدی په ښکاره یې ده ته د بندي ګرت نوم نه واخیست او نه یې بندي کړ بلکه د تلبیس له لارې یې میرویس خان ته وغوښت او په ډېرو نرمو او خوږو الفاظو یې له ده سره مذاکره وکړه او دی یې په قسم او لوړه د ځان د سلامتی له خوا مطمئن کړ یوازې دا یې ورته وویل چې دی د اصفهان دربار غوښتی دی بیا یې نو دی اصفهان ته واستاوه مګر پټ یې خپلو سرو ته وویل چې په لاره کې د ده مراقبت کوی د ده افعال او احوال تر نظارت لاندې ونیسی په هر حال میرویس نیکه په داسې حال کې کندهار پرېښود چې ګرګین د ده په برخه کې یو مکتوب له ده سره یو ځای بادشاه ته واستاوه او په هغه مکتوب کې یې د ده اهمیت او د مقام لوړوالی ولیکه او دا یې هم زیاته کړه چې: «خوب است این مرد در اصفهان باشد آرامی قندهار مربوط به حبس این مرد است ورنه باعث اختلال قوم و حکومت شاه در قندهار میگردد و باید به او هیچ اجازهٔ عودت به قندهار داده نشود»

دا دی د پښتنو ملي قاید د اصفهان دربار ته د یو سیاسي قیدي په حیث ځي چې په دې برخه کې پښتنو په یوه ناره کې خپل تاثر داسې ښکاره کړیدی:

که تیری ګړ چې بیا کړي تیرې ناري　　یو میرخان وځي بانې میرخان هم او س کندهار ته ګرګین غواړي

وګورو چې دا پښتون بندي به د یوې کابینې په مقابل کې څه وکړي؟

په مجرد د دې چې میرویس نیکه اصفهان ته ورسېد یې یو قوي او غښتلی ګارد ته وسپارل شو چې دی ښه وساتي څو ورځې پر له پسې په بند کې ؤ او له دې پیش آمد څخه په اند ښنه کې شو په تېره بیا هغه وخت چې وایې ورېدل چې د بادشاه کابینه ده ته په ښه نظر نه کوري مګر سره له دې هم باید ګران لوستونکی انتظار وباسي چې د یوه پښتون مېړه فکر چې هغه هم د یو سیاسي بندي په نوم یادېږي

وي څنګه به د يوې کابينې افکار مغلوبه کړي ملي قايد له محبس څخه اعتماد الدوله
او نوروز زعماؤ ته پيغامونه واستول او اجازه يې وغوښتله چې د باندې وروورزي
اول دوی سره يو څو کړی ملاقات وکړي اجازه ورکړه شوه ملي قايد له بنديخانې
څخه راووت اول يې اعتماد الدوله وليد او خورا قيمتي تحفې او سوغاتونې ورته
پيش کړو د اهندي قيمت بها تحفې ملي قايد له ځانه سره راوړې وې بيا يې
د دربار نور اراکين وليدو او هريوه ته يې د ده له مقام سره سم هندي قيمت بها
سوغاتونه ورکړه په همدې ورځو کې يې د يوان بيګي هم وليد او د ده سره يې
هم په قيمت بها سوغاتو ځان ته تينګ کړ او غاړه يې ملي قايد ته کېږه شوه
ميرويس نيکه د شرق ؤ دی پوهېدی چې د شرق په درباروکې د تحفو په
نامه رشوتونه څومره مهم رول لوبوي او همدا ځای دی چې ميرويس دخپل
تول او بدا يې څخه د قوم د آزادی دپاره کار واخيست او د اصفهان د دربار د اراکينو
خولې يې وترلې او دوی يې د ځان پرخوا کړه بله ورځ يې واورېدل چې د داخلي
چارو او قضايا ؤ د حل دپاره يو لوی مجلس جوړېږي نو يې زيار و پاستو چې
دې مجلس ته لاره ومومي او لاره يې هم پيدا کړه کوم وخت چې مجلس جوړ شو
دې يې هم ورو باله د مجلس رئيس د استفسار په توګه د ګرګين په باره کې له -
ميرويس نيکه څخه پوښتنه وکړه ميرويس نيکه د دې له پاره چې د مجلس نظريه
ځان ته معلومه کړي د پوره پوښتنې په ځواب کې د ګرګين خورا د بر صفت وکړ
او ويې ويل چې ګرګين د وروربه حيث لکه نې او د زړه ورتوب او عدل او مساوات
په باب کې يې د صفوي حکومت په باره کې د هغه د فرمانبرداری ښه نظريه ورکړه
او زياته يې کړه چې دارښتيا وه کوم وخت چې مغل د نايب الحکومه په حيث د ده
له مقرېدو خبر شول نو هر چا د مخه ماده د ده له قوته کار واخيست او د ګرګين يې
استشاري مې د قندهار په ساتنه کې ور څخه کار واخيست پدې وخت کې د يوان بېګي
چې د ګرګين طرف دار ؤ وخت غنيمت وګاڼه او د ګرګين په بد ويلو يې شروع وکړه

وې ویل ګرګین د بر فضول سړی دی دی تر اوسه ونه پوهېدی چې میرویس دی د ځان وروربولي د ده سره یې د برظالمانه رفتار وکړ او نه پوهېږي چې میرویس د ده معاون او ملګری دی د دی ورځې مجلس تېر شو وایي چې د میرویس نیکه فصاحت او بلاغت مجلس په حیرت کې واچاو بله ورځ د دیوان بیګي وکړ ګین ته ولیکل چې « تو جمع آوری یکصد هزار تومان رانداري ، داسل زره تومانه معلوم نه دی چې آیا دا سل زره تومانه د کندهار مالیه وه که څنګه ؟ په هر صورت څو ورځې وروسته بیا میرویس نیکه خبر شو چې د اعتماد الدوله په کور کې یو مجلس جوړېږي خپل ځان یې هلته ورورساوه او د سیل کوونکو په ډله کې کښېناست او د مجلس له ټولو اعضاؤ سره یې د لاس روغبړ وکړله دې څخه معلومېږي چې د اعتماد الدوله په اجازې هر ځای ته تلای شوای تر یوې لحظې وروسته صدر اعظم میرویس نیکه ته داسې وویل ستا په باره کې له کندهاره یو مکتوب راغلی دی او څنګه چې تا پخپله د دې قابل بولم نو خواهش کوم چې پخپله تاسې د حقیقت له رویه اعتراف وکړئ څه چې مولیدلي هغه بیان کړئ که څه هم میرویس نیکه داسې سړی نه ؤ چې د څه یې د اصفهان د دربار رجال نه پېژاندل او د دوی د خپل میانځي برخلافي څخه خبر نه ؤ مګر له دې دوو مجلسو څخه ښه ورته څرګند شوه چې په کابینه کې پارټي بازي او برخلافي شته ده غوښتو چې څه ووایي مګر اعتماد الدوله د میرویس نیکه په طرفداری مداخله وکړه او وې ویل ته نباید د تعصب څخه او هغو مظالمو له رویه کار واخلې چې له تا سره یې کړي دي بلکه د حقیقت له رویه توضیحات وکړې او زه یقین لرم چې ته داسې سړی نه یې چې برخلاف له حقیقته به څه ووایې میرویس نیکه چې په پټه خوله د دوی د پارټي بازیو تماشا کوله نو یې فایده په دې کې ولیده چې نور نوله حقیقته پرده پورته کړي او د زړه څخه ښتیني خبرې وکړي او دا ډول یې په خبرو شروع وکړه ، تاسې له ما څخه د حقیقت پوښتنه وکړه او زه هم بابد حقیقت ووایم حقیقت دا دی چې که څه موده نور هم ګرګین په کندهار کې پاته

شي دکندهار وضعیت به ډېر ورانشي او دکندهار دحکومت هڅوونه او جوارح به داسې سره بېل شي چې نور به یې یوځای کېدل امکان ونلري ځکه گرگین تر اوسه پورې نه دی قادر شوی چې خپل عسکرهم اداره کړي لو دحیا او عفت تر قانون لاندې یې راولی هغوکسانو چې څه سر یې هم نه ؤ ښوروولی گرگین د هغو مالونه او ثروت غصب کړه او دهغو اولادونه یې دخپلو عسکرو سره گرجستان ته ولېږل او پدې کې یې زړه ور وایستو چې خلق باغي کړي او یاغیان شي مگر مانه پوهېږدل، نو ښه چې کوم وخت ډېرې روپۍ او تمول پیداکړي او ډېر عسکرهم برابر کړي نو آیا داخطره نشته چې د هند له حکومت سره موافقه وکړي کوم شی به وي چې گرگین له دې موافقې څخه راوگرځوي ولې بادشاه د خپلې کابینې څخه یو لایق او تجربه کاره وزیر چې له خپله دینه او مذهبه او ملته څخه یې وي د سلطنتي چارو داجراد پاره انتخاب او مقرر نکړي تر لمر سپینه ده چې یو وخت به دا سړي داموقع پیداکړي چې د سلطنت دوراني او خرابي اسباب او علل راغونه کړي. پر دې ځای د میرویس نیکه وینا پای ته ورسېده او مجلس ډېره په دقت واورېده له طبیعي ده چې د دیوانبیگی دله به له دې وینا څخه زړه تنگې شوې او خواشینی شوې وي مگر بالمقابل داعتمادالدوله پارتی ډېره خوښه او خوشحاله شوه اوله میرویس سره یې قول وکړ چې د مقابلې پارتۍ په مقابله کې به یې تقویه او محافظه کړي او میرویس نیکه هم اخبره له خدایه ج، څخه غوښته تر هغه وروسته میرویس نیکه هرځای مقبول واقع کېده خصوصاً داعتمادالدوله پارتی ده ډېر احترام کاوُ دې پارتۍ نه یېرازې د ده شفاعت بادشاه ته وکړ بلکه دگرگین ظلمونه او ناحقي یې ټولې بادشاه ته بیان کړې او د پارس بادشاه یې له میرویس نیکه څخه خوښ او راضي کړ او بادشاه د میرویس نیکه قید معاف کړ پدې وخت کې که ملي قاید غوښتلای چې قندهار ته ولاړشي بېخي تلای سوای مگر د پارس د دولت درهم او برهم وضعیت د ده په سر کې نور خیالونه پیدا

کړو چې په هغو کې نه یوازې د قوم د آزادۍ راز پټ ؤ بلکه د افغاني خاورې وسعت او ارت والی هم په نظر کې نیول شوی ؤ.

میرویس نیکه دوې مهمې قوې درلودې لومړۍ قوه یې ثروت او بډایي وه دوهمه قوه یې قابلیت او سیاست مدارۍ وه له بلې خوا د اصفهان د دربار وضعیت ددې د کارروایۍ د پاره ښه زمینه برابره کړې وه خو سره له دې تولو بیا هم میرویس نیکه له تعجیل او تلوار څخه کار وانه خیست او پدې لاره کې یې سنجیده سنجیده قدمونه واخیستل او دا هم باید وویل شي چې میرویس نیکه لومړی سفر نه ؤ چې دی اصفهان ته تللی ؤ بلکه دا څلورم وار ؤ چې د قوم د خپلواکۍ په لار کې یې اصفهان ته سفرونه کړي لکه ربدي خان مهمند چې په محمود نامه نومي کتاب کې د میرویس نیکه له خولې وایي:

د اڅلورم وار دی راغلم سلطانه — عرض د ظالم له لاسه کړم سلطانه
که پادشاه نکړي دادخواهي د مظلوم — ظالم حاکم که ظلم ډېر په مظلوم
جور چې ډېر شي سلطنت شي برباد — د ظلم قصر پېوپنا بې بنیاد
ګرګ دې ایله کړې پر رمه سو شبان — جور او ستم کاندي بې حد کرګین خان
موږ له طاقت نسته چې کړو به زیاتي — صبر پر ظلم د ظالم ارمني
کافر کولای سلطنت شي مدام — که وکړي داد نه وي جابر پر انام
مګر ظالم خو نشي کړای سلطنت — خالق رحیم نه ورکوي خلافت
چا ته چې زړه یې وی پر مهر و دان — د خدای عیال ګڼي پر ځکه انسان
واوره سلطانه په ښې غوږ دا وینا — مکره ستم د خلق الله په هر چا
د ستمګرو پای ورانې ده خراب — د ظلم اور یې که پخپله تراب
د مظلوم آه داسې کاري وي ګوره — چې اور یې نه څي د ظالم له کوره
سلطانه ګوره پر ځان رحم کوه — خپل کړا او کلي په جور مه ورانوه

د سلطان حسین صفوي د خولې بیا داسې وایي:

پادشاه وېس زه نه سم کولای چاره — د ګرګین خان د ظلم او ستم له پاره
که يې معروض کړم کندهار نه پرېږدي — جور و ستم او خپل شعار نه پرېږدي
ګرګین خو ګرګ دی ګرګ خو ظلم کوي — وېنې تویوي نه هم پښو نه څېري
زه هم خایف یم چې به څه کړم ګرګین — نا مسلمان دی ارمني دی بې دین
نه په اسلام کې ځان پابند ګڼینه — نه نصراني نه له عیسیٰ بې دینه

حج ته د میرویس نیکه تګ

هغه وخت چې د پارس باد شاه د میرویس نیکه بې ګناهي په لوړ آواز اعلان کړه په دربار کې د ده رسوخ یو په دوه زیات سو نو یې ترڅه موده وروسته له باد شاه څخه د حج د تللو اجازه وغوښته او داد لیلونه یې وړاندې کړه وې ویل د دنیا له مشقتو او تکالیفو څخه ستړی سوی یم بل ناروغه یم د ړېم خوړا ډېر شوق لرم چې د مقدسو ښارو زیارت وکړم او خوشې هلته تېرې کړم او د خدای پاک دربار و وینم او د مکې مکرمې او مدینې منورې په زیارت مشرف سم او تر هغه وروسته نو په دعا او ریاضت بوخت سم که اعلیحضرت اجازه راکړي تر حج او زیارت وروسته به بېرته دلته راسم او خپله کډه لوکوربنه به له کندهاره دلته راوغواړم او دلته به د اعلیحضرت تر سیوری لاندې هوسا ژوند تېر کړم هو که ستاسې خوښه وي خپله ټوله قبیله او خپلوان به دلته راوبولم امر صادر کړی چې راسي. څرنګه چې سلطان حسین د مذهبي مراسمو سره پابند و ځکه یې نو ونشوای کولای چې د میرویس نیکه دا عزم فسخ کړي علاوتاً د میرویس نیکه له خبرو څخه ډېر خوښ هم سو نو امر یې وکړ چې هیڅوک دې په میرویس غرض نه لري او نه یې دې څوک له دې لوی عزم څخه راګرځوي میرویس نیکه له خپلو ملګرو سره روان سو او مکې مکرمې ته ورسېد د حجاز له بانفوذه علماؤ سره یې ولیدل هغه قیمتي هندي تحایف او سوغاتونه چې یې له ځانه سره راوړي و هر چا ته یې د هغه د نفوذ په اندازه ورکړه بیا نو مدینې منورې

ته ولاړ هلته يې مقدس زيارتونه وکړه د هغه ځای له معتبرو علماؤ او روحانيونو سره يې ملاقاتونه وکړه تحفې او سوغاتونه يې ورته پيش کړه.

د ميرويس نيکه مناجات په مدينه منوره کې چې رېدي خان مهمند په محمودنامه کې ليکلی دی؛

ولاړي د شپې يې په يثرب که فرياد   رسول د خدایؑ ته چې سو قوم برباد
ستا پر امت راغی د ظلم دوران   واوره رسوله دي قوم فغان
پښتون خو ستا پر نامه ځان کړي فدا   ای خيرالناسه واوره ته يې ندا
وږغوره ته دوی د ظالم له لاسه   ګرګين له منځه د پښتون وباسه
ستا په نامه دی کليمه ګويه پښتون   نه به سي هيڅکله له تانه راستون
مړګ او ژوندون مو دا سلام د پاره   ستا د دربار ستا د سلام د پاره
مه موکړه هېر خيرالوریٰ رسوله   فخر کونين نورالهدیٰ رسوله
او ښکي مې څاڅي پر دربار يم ولاړ   قوم سو په اور د ظلم تول لتاړ
يو وار نظر وکړه پر موږ چې سو ور   وظالمانو ته ترڅو به يو پر
ستا لطف او مهر دی شامل پر جهان   هر خراب زړه دی ستا پر مهر ودان
که ستا نظر نه وي خراب سو پښتون   په اور د ظلم تور کباب سو پښتون
راغلم له لري ستا دربار ته نبي   ته يې شفيع سه خدایؑ غفار ته نبي
چې پر پښتون قوم نازل که رحمت   کړي يې خونديې ناموس بخيل مرحمت
لاس د ظالم يې له ګريوانه که لنډ   وچ سي د ظلم د ګند و خير و ونډ
ستا شريعت سي ټينګ په منځ د پښتون   ورک سي بېداد او کم سي رنځ د پښتون
دامې دی سوال ولاړ و در ته يمه   محتاج د يې تش ولږ نظر ته يمه
د قوم حال در ته کړم عرض په ادب   ته يې باداړ د کل عجم او عرب
بې له تا نلري پښتون خواله کس   ته يې ملهم د خوږو زړو د پرهر
وږغوره موږ نلم و ناموس له بېداد   کړه بې ناموسه ظالمانو برباد

سرکه راپورته زموږ حال وګـوره | دظالم ظلم بد احوال وګـوره
نه يي له تا شرم حيا ستا نبي | نه شرم کاندي له عيسیٰ، ارمني
عرض مي دحال وکه وتا ته پيشوا | بل څوک مونسته څوا له ګرپر دنيا

دميرويس نيکه خوب ليدل

همداشان ربدي خان مومند په خپله محمود نامه کي راوړي دي چي حاجي ميرخان نيکه له پوره مناجاتو وروسته په هغه شپه خوب وليد چي حضرت صديق رضی الله عنه اوحضرت عمر رضی الله عنه حاجي ميرخان نيکه ته داسي وايي:

وی ای سپين بيري نورڅه غم مکوه | قوم دي سوخلاص کورته ماتم مکوه
ولاړ سه خپل قوم ته دا زيری که ژر | چي دظالم سوکم نقصان اوضرر
پښتون به خدای که له ظالمه آزاد | نه به سي ننګ اوناموس يي برباد
خدای به دا قوم که په رحم ودان | نوم به يي وينه مجاهد پرجهان
تل به دخدای په بندګی کي وي لوړ | څوک به يي نه که سربه تيټه وخوړ
کلمه دخدای به وي جاري په افواه | ورکوي دوی به په دي لاره کي ساه
څوبي طره وي داسلام په سکري | نه به سي ورک نوم ددي قوم له نړي

کران لوستونکی پوهيږي چي په وروستنيو واقعاتو کي چي ميرويس نيکه کندهار ته ولاړ سي خلقوته ددې خوب نقل کول په هغه عصر کي د براغيزمن وو، ځکه داسي روايات ديو داسي مسلمان ملت په روح کي لکه دافغان ملت چي دی، سربېره پر ملي احساساتو پرمذهبي او روحاني شور او تحريک هم پيدا کوي نو هر کله چي ملي او مذهبي احساسات سره يوځای شول نو بنو دا سي ملت دخوځولو او په شور راوستلو په مخکي هيڅ بل مانع نشي دريدلای او دهر زړور اقدام له پاره چمتو کيږي اوعقيده پيدا کوي:

په جهان د ننګیالي دي دا دوه کاره
یا به وخوري ککړې یا به کامران شي

هغه سوالونه چې حاجي میرویس خان نیکه د حجاز علماوو ته وړاندې کړل
وروسته له هغه چې یې د مدینې منورې وعلماوو ته هم تحفې او سوغاتونه ورکړل نو
مکې شریفې ته راغی لکه د پارس او افغان د جګړې لیکونکي چې وایي میرویس د هغه
ځای علماوو او روحانیونو ته دعوت ورکړ او هغوی ته یې پټ د زړه رازونه وویل او له دوی څخه یې
تحریري ځوابونه وغوښتل او ورته وې ویل موږ د دوو مملکتونو ترمنځ واقع شوي یو
چې یو د هند امپراتوري ده بل د پارس مملکت موږ د محمد (ص) پر دین یو او پر ښو
قبیلو سره ویشل شوي یو لیکن څه موده مخکې زموږ مملکت ته رافضي شیعه ګان راغلي
دي او د دوی له لاسه د پر غیر قابل تحمل او نه زغمېدونکي ظلمونه وینو او س یې ګرګین
په نامه یو ارمني بیګلربیګي چې د پر ظالم دی زموږ پر سر درولی دی چې خلاف
محمدي شرع او عدالت پر موږ ظلمونه کوي نو په داسې حال کې ای بزرګوارو او لویو
علماوو آیا موږ حق نه لرو چې د خپل دین او ناموس د ساتلو د پاره توری له تیکیو راوباسو؟
که موږ د خدای د رضا د پاره د دوی پر خلافه د جنګ اعلان وکړو او دوی مات کړو
آیا د دوی مالونه به موږ ته ښه وي؟

د هر سوال په ځواب کې یې مثبت ځواب ومومند مګر میلسون دا سوالونه بل ډول
وایي: ۱- آیا د هغو مسلمانانو د پاره چې په دیني چارو کې آزاد نه وي د تورې په زور آزادول
روا دي؟ ۲- که دیو ملت مشران ناچاره شي دیو بېدین بادشاه سره بیعت وکړي
او هغه بادشاه د بیعت د لومړیو شرطو مراعات ونکړي آیا هغه ملت کولای شي خپل
بیعت فسخ کړي د دواړو پوښتنو په ځواب کې د «بلاشک» کلمه ومونده له خوسرجان
مالکم فقط دومره لیکي: که در مکه فتاوی از علمای اهل سنت گرفت که محاربه با شیعه
وقلع قمع این طایفه موافق قانون شرع شریف است، په هر صورت کوم وخت چې
حاجي میرخان نیکه بېرته اصفهان ته راوګرځېدی د پارس د حکومت پر خلاف یې د پرې

مهمې فتواوې د حجاز له علماؤ او روحاني طبقې څخه په لاس کې درلودې.

د حاجي میرویس خان نیکه بېرته راګرځېدل له حج څخه

حاجي میرویس خان نیکه اصفهان ته راوګرځېد د مکې مکرمې څخه يې ډېر خوشبويه شيان او عنبر له ځان سره راوړي وُ او هغو کسانو ته يې وړاندې کړل چې د نفوذ او اعتبار خاوندان وو او د هغو سره يې ملاقاتونه هم وکړل او د هغو په زړو کې يې کامل نفوذ وموند تر لو دی پادشاه ته وستایه د ده دوراندیشي او عقل يې وستایه او په سلطنتي چارو کې يې لاره ورکړه مګر میلسون لیکي چې میرویس که څه هم له وزیرانو سره تګ راتګ درلود خو په ښکاره يې په ملکي چارو کې مداخله نکوله شاید داد دې د پاره چې د اصفهان دربار پرده بېدګومانه نسي پدې وخت کې که څه هم میرویس ته داشوق پیدا شوی وُ چې قندهار ته ولاړ سي او هغه نقشه چې له ځانه سره يې درلوده عملي کړي مګر په دې ملي مرام کې يې تلوار روانه باله او له ځانه سره يې فیصله وکړه چې څه موده لا نور هم په اصفهان کې پاته سي پدې وخت کې یو داسې عجیب تصادف پېښ شو چې د حاجي میرویس خان نیکه د پلان د پاره يې زمینه خورا ښه مساعده کړه او حاجي میرخان نیکه ته يې خورا ښه فرصت په لاس ورکړ چې خپل کارونه پاخه او خپلې نظریې عملي کړي واقعه داوه چې په دې وختو کې - شماخي ته یو سفیر راورسېدی چې د روس امپراتور پیتر کبیر د اصفهان دربار ته د سفیر په توګه رالېږلی وُ دا سړی اسرائیل اري نومېدی په اصل کې ارمني وُ او د پارس د قاپانلو اوسېدونکی وُ دا سړی وروسته تر هغه چې په فرانسه، المان او ایټالیا کې د قهوه خرڅوونکي په نامه سیاحت مشغول وُ د لومړي لیوپولډ د المان د امپراتور په عسکرو کې داخل شو او ورو ورو يې په هغه عسکري کې یو جزوي منصب پیدا کړ او څرنګه چې یو دسیسه کار سړی وُ د اتریش د وزیرانو دربار ته يې هم پښه خلاصه شوه او ځکه چې د شرق وُ د شرق اکثره ژبې يې زده وې نو ماموریت

ورکړشو چې اسلام بول ته ولاړشي او هلته څارو کړي چې عثماني دولت د هغې روغې د پاره اماده دی چې اتریش او د هغه متحدینو المان لهستان او وینزیې پیشنهاد کاوه وروسته تر هغه اسرائیل اري د روس دامپراتور خدمت ته راغی او د هغه په عسکروکې یې یو منصب وموند خو بیا یې چې د روس دولت ته په عثماني دولت کې ښه خدمتونه وکړه نو یې د هغو خدمتو په عوض کې د روس له امپراتور څخه خواهش وکړ چې دی د سفیر په توګه د پارس دربار ته واستوي امپراتور بر سېره پر دې چې دده خواهش یې ومانه امر یې وکړ چې هر څونه مال التجاره بر سېره پر دې چې دی او دده ملګري یې د ځا ته سره وړي د ګمرکي محصول څخه دې معاف وي دا امر د دې باعث شو چې خورا ډېر ارمنیان د خپلو ګټو د پاره پر ده باندې سره راټول سي هغه ؤ چې اسرائیل اري د روس د دربار له خوا د پارس دربار ته د سفیر په توګه معرفي سو اسرائیل اري له څه تر هغه چې د اصفهان دربار ته ولاړ یې ویانا ته ولاړ او د تېرو خدمتو له امله یې د استریا له امپراتور څخه د ایران د پادشاه په نامه یو سپارښت لیک واخیست او له هغه ځایه بیا روم ته د پاپ دربار ته ولاړ او پاپ هم د ایران د پاچا په نامه یو خط ورکړ تر دې سپارښت لیکونو وروسته له ډېرو ارمنیانو او روسیانو سره شماخي ته راورسېدی او د پارس په سرحد کې وارد شو د ایران دربار چې د دې سفیر د راتګ خبر واورېد نو یې یو سړی ورواستاوه چې د دې سفیر هویت او احوال ځان ته معلوم کړي چې پوه سي دا سفیر څوک دی او ملیت یې څه دی ؟ د دوی سړی چې بېرته راغی دوی ته یې وویل چې دا سړي ارمني دی کوم وخت چې دوی دا خبره واورېده ډېر مشوش سول خصوصاً چې دې سفیر ویلی ؤ چې دی د ارمنیانو شهزاده دی ځکه دوی نه غوښتل چې یو ارمني سړي د سفیر په لقب هغه هم د سفیر په نامه د اصفهان دربار ته راشي له دې کبله یې د فرانسې سفیر ته مراجعه وکړه او له هغه څخه یې

د ده د هویت پوښتنه وکړه او مشوره یې څخه وغوښته میشل د پرانس د څور لسم لویي له خوا د تجارتي چارو د پاره په اصفهان کې مقرر و او ایرانیانو څخه یې وغوښتل چې دې سفیر هویت ښه ورته څرګند کړي او دوی ته دا معلومه کړي چې د روس دولت ته په څه نسبت معرفي شوی دی او څه قرابت ورسره لري د فرانسې سفیر هم دې سفیر په راتګ خوښ نه و ځکه دې سفیر د لیوپولد اعتمادنامه هم په لاس کې درلوده چې د فرانسویانو سره په جنګ کې اخته و او هم یې اروېدلي و چې اسرائیل اري خیال لري چې داسې اسباب راغونډ کړي چې کاتولیکي کشیشان له پارس څخه اخراج کړي نو یې وویل چې حقیقتاً دا سړی ارمني دی چې تر څه یې په فرانسوي عسکرو کې کار کاوه او د فرانسوي عسکرو د پاره یې کافي درستوله بیا د یو عسکر په نامه په عسکرۍ کې داخل شو د یو څو وظیفو وروسته یې تیمت رتبه منصب ورکړ شو څو واره جرمني ته ولاړ او د لیوپولد خصوصي ترجمان و بیا په روسي خدمت کې داخل شو او د سروانی په عهده مقرر شو او د جرمني شهزاده دی د روس تزار ته معرفي کړ دادی اوس د اصفهان دربار ته د یو سفیر په حیث راستول شوی دی د فرانسې سفیر د خپلو خبرو په پای کې داهم وویل چې د اسرائیل اري طالع هم دده په نامه کې پټه ده که دده د نامه توری وروسته وړاندې شي داسې جمله څخه جوړېږي چې په فرانسوي کې داسې معنی ورکوي چې دی بادشاه کېږي کوم بل شی چې د دربار دارا کینو وحشت د هراوه د قره باغ د غلا قي د سري پیشګویي وه چې خلقو ته یې داسې ویل دا سفیر د ارمني بادشاهانو څخه دی چې زمونږ په کتابو کې یې د مخه هم ذکر راغلی دی چې یو وخت به پارس ته راشي او دا ځای به دده تر تصرف لاندې شي او دا سړی څو د ارمنیانو حکومت پخواني عظمت ته ورسوي پر ځای به نه کېښېني هغه وخت چې دی شماخي ته راو رسېدې درې سوه کسان ورسره و چې ——— دلته سل کسه ارمنیان نور هم ورسره سول او ویل به یې چې زه د ارمني شاهانو خلف یم داپروپاګند د برژ رخپور شو لکه څنګه چې د دوی په

بریالی سپه‌سالار سیدال خان‌ناصر

پخوانيو کتابو کي ليدل شوي ؤ دوي به ويل پر يږدی چي زمونږ بادشاه تي دي خپل مملکت ته راغلی دی بايد چي حتماً زمونږ له خوا تقويه شي .

د فرانسي سفير چي دا پروپاگنده واوريده بادشاه ته يې وويل د دنيا ارمنيان دا سړي هغه سړي بولي چي د هغه په باره کي د دوي کتابو پيشګويي کړيده او په خپلو خبرو کي يې نوره هم ډيره مبالغه وکړه او وي ويل هرڅو نه چي کيږي بايد د دې بلا خوله پټه شي بادشاه ډيره چرت کي ولويد او دستي يې اعتماد الدوله راوغوښت او مشوره يې ځني وغوښته چي د دې سفير په رانک کي څه وايې اعتماد الدوله وويل پريږدئ چي راشي .

له موقع څخه د ميرويس نيکه استفاده

موږ تر اوسه چي د ميرويس نيکه حالات لوستي دي حاجي ميرخان نيکه مو ډير د ډيپلومات او د سياسي پوهي خاوند موندلی دی نو ځکه دې تصادف ميرويس نيکه ته ښه موقع پلاس ورکړه چي د ارامنه ؤ او ګورجيانو په باب او د دوي د سر ګرګين د مناسباتو په شاوخوا کي هرڅه چي وغواړي هغه ووايي .

ځکه چي د ده وينا داسي رنګ درلود چي که ګرجيان او ارمنيان وغواړي چي آزاد واوسي او ګرګين خان د دې کار لومړی محرک دی شايد حقيقت به هم باله کېږده . خصوصاً هغه وخت چي د کابيني دا عضاوو په نظريه داغو ته نه خلاصيدونکی ښکاره شوه او ميرويس نيکه يې د مشورې د پاره مجلس ته ور وغوښت چي ښه زمينه مساعده شوه چي بايد ميرويس نيکه له خپلي وينا او تلقياتو څخه کوم کار چي زړه يې غوښته واخيست ميرويس نيکه چي مجلس ته حاضر شو د وارو پارتيو ده ته مراجعه وکړه او ورته وې ويل کومه نظريه ښه ده د سفير پر پښو دل او که يې ګرفتارول ځکه چي يوه پارتي د دې نظريې پرخوا وه چي سفير دې ګرفتار شي بله د دې نظريې مخالفه وه . څوک لا هم بيطرفه ناست ؤ بيا يې نو د حاجي ميرخان نيکه څخه مشوره وغوښته داسي خواهش

يې څنې وکړ موږ ستا خدای (ج)، درکړې رائې او ستا سليم عقل ته ضرورت لرو ته څه وايې ؟ ميرويس نيکه وارد واره د دوی دلو ښه ستا يلو او احترام څخه شکريه او ډيره خاکساری په ځوکلمو کې خلاصه کړه او بيا يې داسې ووېيل: زما په عقيده د دې سرې واټک سياسي رنګ لري چې دې خاورې ته را داخل شي ستاسې د قوې تر شعاع لاندې کېږي نو به د دې قدرت او واک پيدا نکړای شي چې کومه فتنه او شخړه جوړه کړای شي که تاسې له دې څخه دکومې شخړې او فتنې انتظار لرئ نو مړې يې ږدئ چې اقدام وکړي بيا تاسې کولای سی چې حبس ته يې وسپارئ او په يوه جام يې کار ور تمام کړئ او که ده کوم داسې اقدام ونکړ تر څه مودې وروسته چې وخت يې پوره شي بېرته يې ور ولېږئ وروستوی پدې صورت کې به د ده په حق کې لوی توهين شوی وي او خوار به سپک شي ځکه چې دی يې د ياغيانو د پاخولو او د اور بلولو د پاره — را استولی دی او ناکامه به ولاړ سي او له دې څخه هم بايد وېرېږو چې که دا سفير په دربار کې قبول نسي احتمال لري چې د ګرګين په څېر به خان روسي سفارت ته ورسوي او د ارمنيانو د سرکشۍ او طغيان سبب به شي هغه وخت به نو حتماً د ګرګين د هنګامې پشان بله هنګامه توده شي او د ډېرو خلکو وينې به توی شي او تر حد زياتې پيسې به ولګول شي په هر صورت کوم شی چې په دې وخت کې ډېر ضروري ښکاري دا دی چې تر هر څه د مخه بايد خپلو سرحداتو ته توجه وشي وګورئ له يوې خوا ګرجي شهزادګانو د روس له بادشاه څخه د مرستې او سلاتې غوښتنه کړېده او نظرعلي خان د ګرجستان والي د ګرګين د کاکا زوی يې روسي دربار ته استولی دی او له بلې خوا هم پوهېږئ چې ګرګين له ارمني ټبر څخه دی څه لري نه ده چې له روسيانو سره علاقه پيدا کړي هو ګرګين فرصت او وخت لټوي چې سرکشي وکړي لکه د مخه چې يې هم اقدام په ناکامۍ تمام سو هغوی به د خپلې مرستې د پاره را وغواړي او له خپلو کاونډيانو څخه به استفاده وکړي ، وريا به خپل حکومت د هند بادشاه ته تسليم کړي د هغه سره به قول او تړون وکړي چې د ده سره مرسته وکړي او دا هم څه لري نه ښکاري چې ښخيله

له پښتنو څخه استفاده وکړي هغوی به پخپله دله کې شامل کړي ځکه نو چې
هلته وم د ده کارونه مې لیدل، گرگین له ما څخه کوم مخالفت ونه لید او نه
ما کوم ظلم کړی و فقط زما وجود یې هلته نه غوښت او زه یې له هغه
ځایه لرې کړم څو دی پخپل مقصد ښه کامیابه شي که زه هلته وای
خدای (ج)، مګر که کومه واقعه د پښتنو په منځ کې پېښه شوې وای په خورا
آسانه سره ما کولای شوای چې هغه اور مړ کړم په هر صورت که سفیر
ومنل شي نو د راتلونکي وخت د پاره لنډ تر لنډه باید دوراندیشه واوسو د ده
په کار او عمل او کړو وړو سخې څارنه واوسو! میرویس نیکه په آخر کې دا
هم وویل چې: حقیقتاً ډېر نازک وخت دی که پټ ترکیبونه د روغې او دوستۍ
له لیارې غوښتلای چې یو سفیر راولیږي دا اوسني سړي بېرته نه -
راستولای په تېره بیا داسې سړی چې د ارمنیانو د شهزادګۍ دعوه هم کوي
ځکه نو د پارس حکومت ته لازم دی چې ټول ارمنیان او گرجیان تر نظارت لاندې
ونیسي ځکه چې ډېره موده لا نه ده شوې چې گرجیانو د گرگین تر قیادت
لاندې بغاوت کړی و او س چې د گرگین د کاکا زوی د ناډ په دربار کې لوړ مقام هم لري
آیا د دې سفیر راتګ به د گرجیانو او ارمنیانو په روحیاتو کې مخصوصاً د
گرگین په روح کې څه تاثیر پیدا کړي؟

د میرویس نیکه دا وینا د افغان او پارس د جګړې لیکونکي یو له هغو
جامع وینا وو څخه بولي چې د یو عالي سیاست مدار او لوی مفکر څخه انتظار کېده
او وې کولای شوای چې د باد شاه په مغزو کې د گرگین په نسبت راز راز
افکار پیدا کړي خو بادشاه فکر وکړ چې که گرگین معزول کړي احتمال لري
چې د ده حکم به ونه مني او د هند بادشاه ته به ځان تسلیم کړي او که یې
معزول نه کړي هغه تشویش چې د ده له وجود څخه ورته پیدا شوی دی د ده
نه یې پرې آرامه نه پرېښود او تحمل یې نشوای کولای نو څه یې وکړه وروسته

تر هغه چې اسرائيل اري يې په ډېر جلل ډول پذيرايي وکړه او اصفهان ته راغی د ګرګين د پاره يې داسې چاره وسنجوله چې هم معزوله نشي او هم له اقتداره ولوېږي چاره داوه چې ميرويس نيکه يې بېرته د کندهار د کلانتري (رياست بلديې) په منصب مقرر کړ چې هلته د ګرګين د حالاتو مراقبت وکړي او که يې موقع پيدا کړه د ده ځای هم ونيسي نو داؤ هغه ميرويس چې تحت الحفظ اصفهان ته لېږل شوی ؤ او س بېرته د حکمران په حيث کندهار ته راځي شايد چې ګرانو لوستونکو ته به د هغې پوښتنې ځواب چې څو مخه د مو کړی ؤ چې د ميرويس نيکه بېرته د کندهار ته د ده ځای هم موقع ...

خير په راتلونکي پېښو کې به څو نورې نکتې هم ولولئ چې د ملي قايد د ډيپلوماسي افکار لا ښه څرګند کړي.

د ملي قايد راتګ قندهار ته

په دې ترتيب ملي زعيم د ملي آرزوګانو د تحقق د پاره په خورا شوق خپل وطن ته راروان شو د راروان کېدو په وخت کې يې څو مکتوبونه د ګرګين په نامه له ځانه سره راخيستي ؤ چې په هغو کې پر ګرګين باندې تاکيد او سفارش شوی و چې د ميرويس بې مشورې به هيڅ کار نه کوي او هم يې دده ته بېرته هغه پخواني منصب ورسپاري او د ډېر احترام به يې کوي د ده عزت او شرافت به محترم کڼي حتی اعتمادالدوله دده ته ويلي ؤ چې د ګرګين په کړو وړو پسې څارو اوسه او يو مهر شوی سند يې هم ورکړی ؤ چې که ضرورت پېښ شو کار به ځني واخلي، د ديوان بېګي هم يو مکتوب ورکړی ؤ او ګرګين ته يې ليکلي ؤ چې ميرويس يوله هغو سترو پوهانو او هو ښيارانو څخه دی چې له بادشاه سره يې ډېرې فکري همکاري کړې دي او بادشاه دده ته په ډېره درنه

سترګه ګوري حاجي ميرخان نيکه چې دا مکتوبونه راواخيستل نو يې زيات خندوروا ونه باله او د ستي د کندهار خواته راوخوځېدی او په لاره کې په کاروان سرايو او نظامي قلعه ګانو کې په ډېر مجلل ډول د تشريفاتي تولګيو له خوا او د موزيک د ډلو له خوا هرکلی کېده هرېښتا نه د ده په راتګ خوښي ښکاره کوله د ده دکاروان آرزومند و څو چې کندهار ته راورسېدی.

د حاجي ميرخان نيکه رسېدل قندهار ته

حاجي ميرويس خان نيکه ته په کندهار کې په ډېر ګرم جوشي او حرارت هرکلی وويل سو ټول اولس په ورين تندي او خوشحاله زړه و ده ته سترګې مشي وويله ګرګين که څه هم په ښکاره له اولس سره سم د حاجي ميرويس خان نيکه په استقبال کې ګډون وکړ او حاجي ميرخان نيکه ته يې احترام پرځای کړ خو پټ په زړه کې له قهر او کينې څخه خوړل کېدی او د انتقام لاره يې پلټله خصوصا هغه وخت چې د اصفهان د دربار سفارش نامې سيي ولوستلې پدې وخت کې حاجي ميرخان نيکه له ګرګين څخه اجازه واخيسته، د قلات په سيوری کې خپل کورته ولاړ هلته د قوم مشران او د ده ملګري ډلې ډلې د ده سترګې مشي او د حج مبارکې ته راتلل ټول افغانان منتظر وو چې دی څه کوي او څه وايي غوښته يې چې پوه سي چې ميرويس نيکه د قوم د نجات او آزادولو په باب دوی ته څه زيری راوړيدی، ګرګين له دې تګ راتګ او ملاقاتو څخه يې خبره نه و مګر د انتقام د اخيستلو دپاره يې غوښته چې يوه پلمه پيدا کړي او داسې کار وکړي چې ميرويس نيکه د کام او اولس په نظر کې سپک ښکاره کړي نو يې يوه پلمه پيدا کړه هغه داوه چې حاجي ميرخان نيکه يوه لور درلوده چې ډېره ښکلې وه د سرجانان مالکم په اصطلاح د حسن او جمال آوازه يې ېيس وطن خپره وه ګرګين ميرويس نيکه ته حال راواستاوه چې دغه لور دې د ده له زوی سره د ازواج

د پاره د ده کورته ولیږی څنګه چې دا پیغام د تحکم په توګه ورنو حاجي میرخان
نیکه ته ناندېښنه پیدا سوه له یوې خوا د لوړ استول د ده د پښتنی غیرت سره
مخالف ور برسېره پر هغه یې د ده قدر د اولس په نظر کې سپکاوه له بلې خوا په
داسې وخت کې چې میرویس نیکه لا پښتانه تراوسه له خپل پلان او ارادې
څخه نه و خبر کړی د دې حاکمانه امر رد ول د ده طرح کړې نقشه ټوله کډوډوله
نو څه یې وکړل ؟ د قوم مشران او غټان یې سره راټول کړل او ملي جرګه یې
جوړه کړه چې دا خبره ورته وکړي چې د ملي قانون په قرار تر مشورې -
وروسته یوه فیصله وکړي ځکه چې په پښتنو کې دا دستور دی چې د
ملي کارو د پاره د مشورې مجلس جوړ وی که څه هم معامله ډېره وړه
وي بې مشورې یې نه فیصله کوي او نه د دوی په عقیده فیصله کېدای
سي ځکه هغه خبره چې په مشوره فیصله سي د هغې فیصلې ټول قوم ذمه واردی
د داسې جرګو فیصلې عملي کول هر پښتون د ځان ملي فریضه بولي او لازم
یې ګڼي ؛ ملي قاید هم له دې دستور سره سم ملي جرګه راوبلله او د قوم
ټول مشران سره راټول شول دا لومړۍ ملي جرګه د بېنوا صاحب په قول
په کوکران کې جوړه سوه جرګې ته میرویس نیکه د ګرګین امر یا پیغام واوراوه
وروسته د پیغام له اورېدو جرګې د هغه په شاوخوا کې په خبرو اترو پیل وکړ
پښتانه چې پر ننګ او ناموس مین خلق دی د دوی دا مقوله ده چې وایي ،، دنیا
تر سر جار کړه سر تر ناموس ،، . نو طبیعي ده چې د دې خبرې په اورېدو به څونه
متأثر سوي وي د غیرت وینې په جوش راغلې او ملي قاید یې د لور له استولو څخه
سخت منع کړ او مقاومت ته یې تشویق او ترغیب کړ او په پښتنی قسم یعنی
طلاق یې سره وکړ چې د ده په مرسته تر سر او مال تېر دي ، میرویس نیکه چې
دوی د ځان په څېر متأثر ولیدل په زړه کې ډېر خوښ شو مګر په ظاهره یې
دوی ته د صبر توصیه وکړه او ورته ویې ویل بهتره ده چې بلا آشوب کې مړه کړو مګر

تاسي ته لازمه ده چي پر خپلو خبرو ټینګ سی او خپل راز پټ وساتئ او پر ما اعتماد ولرئ یقین ولرئ چي له دښمنانو څخه به سخت انتقام واخلم په دې وخت کې ملي قاید د رحمن بابا دیوان راواخیست او د فال په توګه یې خلاص کړ، او وې ویل راسئ چي له رحمن بابا قدس سره هم وپوښتو، دیوان یې خلاص کړ هسې شعرونه یې ولوستل:

زه مکتوب غوندې په پټه خوله ګویا یم
خاموشي زما تیری کا تر غوغا زما
ګښت د عشق په توده ځمکه امان چېرې
سمندر بویه چي ژیست کا په صحرا زما

چې دغه بیتونه یې ولوستل هغه مغفور حاجي وویل چې د ظالمانو کار تمام دی اما اوس دستي خاموشي بهتره ده ټول به پټه خوله داکوشش وکړو چي ظالمان ورک سي چي مناسب وخت راسي نو به زه پر تاسي بږغ وکړم هغه وخت باید ټول تیاري او ظالمان له وطنه وباسو د جرګې خبرې اترې تر هغه وخته جاري وې څو په آخر کې داسې فیصله وسوه چې حاجي میرویس خان دې قطعاً خپله لورنه ورکوي مګر د دې د پاره چي ګرګین غافله وساتو او په حال خبر نسي بله نجلۍ دې د میرویس د لور په عوض واستول سي څو چي د ګرګین د هلاکولو د پاره فرصت پیدا سي تر دې فیصلې وروسته ټولو په قرآن، توره، دوډۍ قسم وکړ او خپل ټول توان پر وفا یې قسم وکړ او ټینګ تړون یې سره وکړ او و یې ویل چې هر څوک چي له خپلې خبرې واوړي ښځه دې پرې طلاقه وي د پښتنو په عقیده دا قسم اشد ترین د قسمو دی چي میرویس نیکه ته یې د هغه په یاد ولو داد ور وکړ تر هغه وروسته یې یوه بله نجلۍ چې دده په کورکې لوی سوې وه د خپلې لور په نامه د ګورګین کور ته واستوله او هغې نجلۍ وویل چې زه د حاجي میرخان لور یم په دې توګه د ګرګین هغه پلمه چي د انتقام اخیستلو د پاره

يې جوړوله يې اشره پاته شوه او هم کرګين وغوښته چې نور نو ميرويس په زړه کې څه نه لري او روغه غواړي اوس نو د ده دغو سنتنو د پاره زمينه مساعده ده ځکه يې نور تر خپله وسه د ميرويس نيکه زړه ساته او په هر کار کې به يې د ده رائې مراعات کاوه ملي قايد هم زيار ايستو چې داسې ښکاره کړي چې هغه ټولې صدمې او مظالم يې چې د ده قوم ته کرګين رسولې هېرکړي دي او د خپلوي اظهار يې داسې حد ته ورساوه چې کرګين پر ده باندې کامل اعتبار پيدا کړ نو چې يوه مياشت وروسته يې د کرګين د وړکولو د پاره دوهمه ملي جرګه جوړه کړه.

دوهمه ملي جرګه

يوه مياشت وروسته چې د کرګين د ظلم او ربيا په زوروکې سو او لمبې يې هرې خواته خپرې سوې د پښتنو مشران په ننګ سول بيا پر ميرويس نيکه سره راغونډه سول او د کرګين د ظلم څخه يې استغاثه وکړه ميرويس نيکه دويمه ملي جرګه راوبلله مګر دا پلا د کندهار شرق خواته د مانجې په مقام چې له قندهار څخه د برش کيلو متره فاصله او دا سيمه د پوپل زو استوګن ځای ده او د کابل کندهار پر لويه لار واقع ده غالباً دلته د جعفرخان سدوزي کوروو چې د ملي قايد خسرو دا جرګه هغه وروستۍ جرګه وه چې د قوم د آزادۍ وثيقه يې مهر کړه څنګه چې رهبدي خان مومند په عمو د نامه کې راوړي دي په دې جرګه کې لاندې مشران او خوانين راغونډه سوي و:

١- سيدال خان ناصر د هوتکو د دورې د پر مهم او معروف سپه سالار.

٢- بابو جان بابي چې په د پروهمو جګړو کې د لښکرو سرداري ورپه غاړه وه.

٣- بهادر خان اندړ چې دامير الامرا لخطاب ورکړ سو د شال بروب ديره جاتو د سيوفا تح و.

٤- ملا پیر محمد میاجی ستر علمي او روحاني شخصیت .

٥- عزیز خان نورزایی چې د دل آرام په پهلوان مشهور و .

٦- یوسف خان هوتک چې د هوتکو د سیوري د سیمې له خانانو څخه و .

٧- گل خان بابړ .

٨- نور خان بریڅی چې د شوراوک له خانانو څخه و .

٩- نصرو خان الکوزایی چې د جلدک له خانانو څخه و .

١٠- یحیی خان د ملي قاید ورور .

١١- حاجي نور محمد خان د یحیی خان زوی چې په وروستیو واقعاتو کې د حاجي انکو په نامه شهرت درلود .

١٢- یونس خان کاکړ چې د ژوب له خانانو څخه و . پدې جرگه کې د میر عبدالله خان بلوڅ حال نه دی معلوم چې په جرگه کې دده نماینده څوک و او هم د پښین د ترینانو او د شال کوټ د کاسیانو د مشرانو نومونه تر لاسه نه دي معلوم او هم د هزاره و مشرانو لکه سید علي خان او نور دست خان په جرگه کې نه معلومېږي شاید وروسته به د جرگې له جریان څخه خبر کړای سوي وي دې جرگې بیا په قرآن کوټې پورې کړې او د وفا داري لوړه یې وکړه بیا نو میرویس نیکه د اعتماد الدوله کاغذ دوی ته وښود او ورته وې ویل چې د پارس حکومت له ده څخه خوښ نه دی او ما ته اجازه راکړه سوې ده چې گرگین له منځه ورک کړم او افغانان دده له ظلم څخه وژغورم دا په هغه صورت کې امکان لري چې تاسې په یوه زړه یوه خوله او ټینګه اراده له ما سره ملګري سئ ټولو دده د امر د اطاعت وعده وکړه او ده ته یې د خپلې ملګري پوره اطمنان ورکړ تر دې وروسته نو حاجي میرخان نیکه خپل هغه پلان چې په ډېر دقت سنجول شوی و د جرگې ټولو غړو ته تشریح کړ هغو ټولو پر هره برخه دقیق غور وکړ په پای کې ټولو دده عاقلانه او مدبرانه پلان خوښ او ویې مانه د جرگې له خوا بلوڅو کاکړو او ترینانو خانانو ته وظیفه ورکړه سوه چې د مالیې له

ورکړې ځکه انکار وکړي نو روخانانو ته هرچا ته وظیفه وټاکله سوه جرګې ترمابنامه دوام وکړ چې په پای کې ملي قاید بیا د رحمن بابا دیوان راواخیست او دفال په توګه یې خلاص کړ چې دا بیتونه یې ولوستل؛

چې آسمان یې مخ پټ کړي په سحاب وُ — خدای ﷻ و ماته ښکاره کړ هغه لمر بیا
چې رقیب راته تړلی په زنځیر وُ — خپل حبیب راباندې پرانست هغه ور بیا
په وصال یې منت بار او سه رحمانه — په صدف کې دخل نشته د ګوهر بیا

نقل کا چې د خدای تعالیٰ په قدرت په دغه ورځ پر آسمان وریځ وه حاجي میرخان نیکه چې دا بیتونه ولوستل په هغه ګړی لمر ښکاره سو وریځ یې له ځنه ایسته سوه خلکو دغه هم یو الهي مدد وګاڼه بیا نو جنت مکان حاجي میرخان جرګې ته وویل دا دی د خدای تعالیٰ لطف او مهر هم زموږ ملګری دی اوس نو وخت دی چې توري له تېکیو وکاږو او ځانونه له دښمن ځکه وژغورو جرګه پای ته ورسېده هر څوک خپلو خپلو ته رهي سول د بلوڅو کاکړو او ترینانو مشران هم خپلو علاقو ته ولاړه او د جرګې له هدایت سره سم یې قومونه سره راټول او د مالیې له ورکړې ځنې یې انکار وکړ، د دې ښکاره بغاوت خبر چې کندهار ته راورسېد دا لومړی ځل وُ چې ګرګین له داسې ښکاره بغاوت او سرغړونې سره مخامخ سوی وُ ډېر په قهر سو او د خپلو مشاورینو جرګه یې راوبلله چې ملي قاید هم پکې وه حاجي میرویس نیکه پر دې ښکاره بغاوت او سرغړونه ډېر تاسف وکړ بیا یې ګرګین او د جرګې شاملینو ته داسې وویل داسې پېښېږي مګر موږ او تاسې ته په کار دی چې په ډېره مړانه او ثبات د داسې پېښو مقابله وکړو زه پخپله هر ډول فداکارۍ او قربانۍ ته حاضریم چې ځان او قوم پدې لاره کې قربان کړم د حاجي میرخان نیکه دې وینا ګرګین ته ډېر د زړه ډاډ ورکړ نو یې داسې نقشه او پروګرام ترتیب

کړچې هغه کرجي جګړن چې د داسې پېښو د پاره ساتل سوي او روزل سوي وُ فوراً تیار او د بلوچستان پر خوا یې حرکت ورکړ حاجي میرخان نیکه خپل ورا ره یار محمد خان د یحیی خان زوی له یو شمیر هوتکو سره هم له کرجي لښکر و سره ملګری کړه یار محمد خان ته د ګرګین او حاجي میرخان نیکه له خوا وظیفه ورکړه شوې وه چې په لومړي سر کې ته باید یاغیان وجوړې روغې ته راوبولې ځو له بغاوت څخه لاس واخلي او که نه وي نو هم کوشش وکوی چې ژر موږ تر رسید وله قطعي اقدام څخه ډډه کوی تر څو چې موږ در ورسیږو او هم میرویس نیکه د میرعبدالله خان بلوڅ د پاره خصوصي پیغام ورکړی وُ او هم یې هدایت ورته کړی وُ چې میرعبدالله خان بلوڅ له هر ډول جریان څخه باخبر سا ته یار محمد خان له کرجي لښکرو سره روان سو خو لښکري چې ترکوږک واوښتې په دوو برخو وویشلې سوې یوه ډله په پښین کې د ږوب او بوري خواته روانه سوه بله ډله د شال کوټ او مستنګ خواته ولاړه یار محمد خان هم له هغې ډلې سره ولاړ چې د بلوڅو خواته ولاړه دا بنه نه ده معلومه چې هغه ډله عسکر چې د کاکړو د سرکوبۍ د پاره ولاړل له پښتنو څخه څوک ورسره وُ که نه. یار محمد خان چې مستنګ ته ورسیدی له بلوڅو سره یې جرګې او مرکې شروع کړې او میرعبدالله خان ته یې د میرویس نیکه خصوصي پیغام وسپاره او هم یې د کندهار له جریانه خبر کړ.

د ملي قاید پیغام میرعبدالله خان ته دا وُ چې په هر قیمت چې کیږي کرجي عسکر حمله ته تر ډېره وتال کړې د اکرجي او ایراني عسکر چې د میرزا سندل تر مشرۍ لاندې وُ بلوڅو د امید او نا امیدی په حال کې وساتل خو بله ډله عسکر چې د کاکړو د ترټنې د پاره کاکرستان ته تللي وُ د کاکړو له خوا سخت و ترټل شول یونس خان کاکړ ډېره سخته حمله پر وکړه ډېر مرګ ژوبله یې ځني وکړه نور بېرته د شال کوټ لورته وتښتېدل او له هغه بلې ډلې سره یو ځای شول ایراني عسکرو ته ګرګین هدایت کړی وُ چې ژر تر ژره تر اتګه له قطعي

اقدام څخه ډډه وکړي لهذا د دې شکست انتقام يې د ګرګين تر راتګه تال کړ په
يونس خان پسې نور عسکر وانه ستول سول د ګرجيانو د اخته ماتې او د يونس خان
برې د پښتنو لومړۍ برې و چې د خپلواکۍ په لاره کې يې تر لاسه کړې و لکه ريډي خان
مومند چې په خپله محمود نامه کې وايي:

يونس کاکړو کړ يرغل په ګرګين
پښتنو جوړ کړ پر ګرجيانو ناورين

ملي قايد ګرګين ته ويلي و چې زه به د هوتکو او ناصرو لښکرې راټولې
کړم بيا به نو تاته جال درکړم چې کوم ځای تاسې وټاکه هلته به سره يو
ځای شو ملي قايد غوا لا ټولو مشرانو ته د جرګې له فيصلې سره سم وظيفې
ورکړې وې چا په علانيه توګه لښکرې ټولې څوک د احتياط په توګه تيارسي ساتلي
سوي و بابوجان بابي ته د اتغر د سيمي د لښکرو د ټولولو وظيفه ورکړه شوې
وه يوسف خان ته د سيورۍ د علاقې د لښکرو د راټولولو ماموريت ورکړ شوی و
يحيی خان د ملي قايد ورور د مرغۍ لښکر سره راټولاوه سيدال خان ته د
ناصرو د لښکر راټولولو وظيفه ورکړه سوې وه خو سيدال خان حاجي ميرخان
نيکه ته ويلي و چې د ناصرو په ځينو طايفو زما بنه اعتبار نسته ته په خپله ناصرو
ته راسه ستا له خبرې هيڅ ناصر سر نه غړوي هغه چې حاجي ميرخان نيکه غوا ګرګين
ته ويلي و چې ناصر د ژمي پر مهنه پراته دي زه په خپله د ناصرو د لښکر په راوستو
پسې وانه ته ځم انشاء الله د پسرلي په بيړه به ځان راورسوم د ناصرو او هوتکو د هر ډول
مرستې او فداکارۍ اطمينان ورکولای سم ځکه چې دا دوې زما سکنې طايفې
دي دوی زما له هيڅ ډول خبرې سر نه غړوي نو پښتانه په دوه بيړه نسم قانع
کولای او دوی دومره آسانه مومي او تاسي سره همکارۍ ته نه حاضرېږي هغه و
چې ملي قايد له څو کسو مختصرو ملګرو سره وانه ته روان سو ناصر پر سپين وانه
او زاوه چې په موجوده وخت وزيرستان بلل کېږي د ژمي پر مهنه پراته وه حاجي ميرخان

نیکه چې هلته ورسېدی فوراً یې د ناصرو مشران د سیدال خان پر کور چې په زاوه کې وُو سره راټول او جرګه یې جوړه کړه چې دا څلورمه ملي جرګه وه او جرګې ته یې خپل پلان تشریح کړه بیا یې خبرواترو وروسته د لښکر ټولولو فیصله وسوه د دې د پاره چې دا قصه د افغانستان په مروجه تاریخو کې نوې او له پخوانیو قیصو څخه بېخي مختلفه ده له بده مرغه پخوانیو لیکوالو هېڅ دا کوشش نه دی کړی چې موږ به یو واری د دغو خلکو تاریخ ته ورسو د دوی له سپین ږیرو سره وګرځېږو دوی ته په میراث ورپاته یا څه یادداشتونه یا داسې قیصې چې سینه په سینه په میراث پاتې وي هم لري که نه؟ نو د دې د پاره چې ګرانو لوستونکو ته مې د دوی د باور د پاره څه سند پیش کړې وي دا شعر چې له یوه زاړه قلمي کتاب څخه چې آخند نور محمد سرپرېکړی (سرپرېکړی یوه طایفه ده چې اصلاً کاکړان دي خو په ناصرو کې استوګنه لري) لیکلی را اخلو، آخند نور محمد صاحب وایي چې زما پلار د اصفهان د فتح او د ایران د جګړو یو تاریخ لیکلی وُ ما ته هم دا شوق پیدا سو چې زه هم څه ولیکم خو زما په زمانه کې داسې پېښه بله نه وه یوه د خدای د جنګ پېښه چې د سلیمان خیلو او ناصرو په منځ کې واقع سوه نو ما دا قیصه ولیکله! د آخند نور محمد صاحب کتاب ما له محمد ایوب خان ناصر جلال خیل سره ولید بیا هغه قلمي کتاب مرحوم نېک محمد پکتیاني د هېواد یو پېژندل شوی لیکوال له محمد ایوب خان څخه یوړ چې اوس هم د ده په کتاب خانه کې موجود دی قلمي نقل یې د محمد ایوب خان ناصر له زامنو سره دی دا شعر په داسې وخت کې ویل سوی دی چې په یوه بد مرغه ښځه چې بربړ نا نومېده په قوم ناصره او په سلیمان خیلو واده وه وروسته له واده یېده برو خان ناصر ځني وګرزوله پر دې خبره د سلیمان خیلو څلور زره کسه لښکر راټول او د ژوبې په سیمه له ناصرو سره مخامخ سو سدو خان کاکړ او نورو کاکړانو د دوی په منځ کې مرکه کوله خو د سلیمان خیلو د روغې شرایط ډېر سخت وُ شل مړه ښې ښځې یې غوښتې ناصرو شل.

پېغلې وركولې زرمړان يې دلښكرخرڅ وركاوه سليمانخېلونه مثل دجنګ ترشروع كېدو يوڅوګړي مخكې دناصرولښكرڅخه يوسړي چې عبدالله ملې زائى ناصرو راووتى او د دواړو لښكرو په منځ كې يې داشعر وو ايه :

سدوخان كاكړ وهي وزه له ميانه — دلبرخان رابانديږ و ووت له ايمانه

سې[1] ميرخان سوله كرجيانو په مانه كې — ماته راغى نتواتى په وانه كې
تول ناصر سوسره جمعه په زاوه كې — په سره زغي ورغلمه تر ميدانه

ناصرو پل ماخپل ملك لاس راوستى — سې ميرخان وله ګرګين سره اوبنتى
دګرګين سر يې په خاوروكې پرېښى — دى دماله توري سوباچا ميرخانه

دهوتك توخي نزاع له ملخى وه — پښېنه سوى دابدى پر امكى وه
توخي مړه وې پاته سوى دابدي وه — ناصر قباد ايستلى وږغه بدى له مېنه

دناصرو په ملاتړ و لاړ محمود كرمان ته — ماتى وركړه لوى پاچا داصفهان ته
برې مندړ اغلو اطراف دخراسان ته — محمود پاته تخت وتاج داصفهان ته

چې نادر سو په اشرف باندې برناغلى — بيا وبنهر دى كندهار لره راغلى
ناصران وې پدې جنګ كې دربدلى — دولس مياشتې نږم تللى له ميدانه

كه هرڅو جنګونه وسوله نادره — پرشانه يم ځنې تللى بې مركيه

---

(۱) سى = چې . دناصرو لهجوى خصوصيت ساتي .

چې ناصر پر کندهار توري وهلي | او سرې اوبښې په دښمنو بهولې
د سيدال ستر کي چي وکښې شاه نادره | ده په خان ورکاوله خپله خانه د ناصره (۱)

لوی لښکر زه د شمعيه وجلو بل کړم | نيم را لو کومل ته نيم يې کوچ خوا د کابل کړم
له وزيرستانه بدی اوس په کومل کړم | وزير تل را ځي تښتی له ميدانه

يوه مايت د پښتونولی دی ساتلی | مغل دی مدت ناصر پر شا بيولی
اصفهان په توره زما محمود نيولی | اوس به ځي کله د ارپيم له سليمانه

دا به مرغه بدي چې د تيمور شاه د باد شاهۍ په دوهم کال پيل سوه دوې پيړۍ يې دوام وکړ په هغه ړومبی ورځ د جنګ ۹۲۵ تنه سو ځوښت کسه ناصر مړه سوه او ۸٦۵ اته سوه پنځه شپېته کسه سليمانخيل مړه سوه په يوه ورځ جنګ کې پېدې ورځ د سليمانخيلو د لښکر مشر دلبر خان و د ناصرو مشر يوسف خان و دې بدی له ۱۷۷٤ عيسوي ځخه تر ۱۹۵۱ پورې دوام وکړ خو په پای کې د محمد ايوب خان ناصر په کوشش نو د کابل د نقيب صاحب د مشر زوی شير آغا په دعا د پاکستان په ډيره اسماعيل خان کې د ناصرو او سليمانخيلو مشرانو پای ته ورسوله.

ملي قايد ځکې کرکين ته ويلي و چې په دوه بيره زه د ټولو افغانانو ملاتړ ستاسو په مرسته نشم را جلب کولای صرف هوتک او ناصر چې زما سکنی طايفې دي او هغوی زما خبره بې چون وچرا مني زه به له دوی ځخه لښکر را ټول کړم کرکين د ده له صداقته ډير خوښ سو پدې اساس نو په هوتکو او ناصرو کې ښکاره لښکرې ټوليدې دوی داسې ښکاره کوله چې موږ د حکومت - ملاتړيو دا چې ملي قايد له نورو قومونو ځخه په لومړي سر کې لښکر نکړ

(۱) دا مسری ښه نه ويله کېده.

راتلل دی. له دوو خبرو بېرېدی یو دا چې که له ټولو افغانانو څخه لښکر راټول سي کېدای سي چې ګرګین دار وکړي او احتیاط به راسره کوي دویم دا ایرانیانو ملاتړ ته څوک نه حاضرېږي که اصل پلان ورته وایو کېدای سي چې راز فاش سي نو بیا نو د مشرانو د تیارسي په حال کې وساتل او س حاجي میرخان نیکه خان دوی ګرګین ته ورخپل کړي و چې هغه د بد ګوماني هیڅ خیال نه کاوه بل د هوتکو او ناصرو لښکر دوی د اهمیت ور هم نه ورته ښکارېدو چې کوم خطر څخه ورپه.

په ناصرو او هوتکو کې هم عام خلق پدې نه و خبر چې موږ به دخپلوا کۍ جنګیالي یو فقط د حاجي میرخان نیکه په احترام حاضر سوي و چې پدې لښکر کښي کې ګډون وکړي دناصرو لښکر په ډېره بېړه راټول او دسیلال خان، سدوخان او میرعلم خان په مشري دکندهار پر خوا روان سو دا یوه نارهٔ ده چې وایي:

کله تانه د سدو پرتوک له تانه

چې له کښی په کومل راغی   سدو بله لنګه نه وینې بې ځانه

دناصرو لښکر سوری ته راورسېدی ملي قاید ګرګین ته حال ولېږه چې زموږ لښکر تیار دی ستا امر څه دی موږ اوته به چېرې سره یو ځای کېږو ګرګین ورته ولیکل د ذیقعدة الحرام پر ۲۹ ځان دارغسان و ده شیخ ته راورسوئ! دلته د سیوری د سره غره په شنه کسوتل کې دا یغر په غبرګه کې یوه لویه درخته ولاړه وه تر دې درخته لاندې د هوتکو او ناصرو مشرانو د ملي قاید تر مشرۍ پنځه جرګه جوړه کړه دا درخته د پنځو په ونه مشهوره سوه او بر خلاف د نورو ځایو له دې ځای څخه خلقو زیارت کاه جوړه کړه چې اوس لا هم خلق عقیده ورته لري هر څوک له تعامل سره سم د خاورو کوټې جوړې کړي او هم هلته د هر و یو لوی تاک دی چې د بکري په تاک مشهور دی وایي چې حاجي میرخان نیکه ګفت ورکړی دی چې پر قبله ځي لګېږي دې چې پر لمر خاته ځي ندې لګېږي دا عقیده د دې سیمې

له زاړه وا ړه سره موجوده ده دا د رخته د پښتو په ونه مشهوره وه حتی پولرګی چانه ځني اخيست بيا و چه سوه هم دغسي لرګی پرله پرلته ؤ چانه سنورول دالته په يوه کلی کې چې لوی سنور نو مېړي د طالبانو يو درس ؤ طالبانو دالرګی راوړي اوسو ځلی يې ؤ د خالق تعالیٰ په قدرت په طالبانو تبه ولګېده يو هم نسو پاته په هر صورت د پښتو ونه لاندې جرګه جوړه اوداسي فيصله وسوه چې درې زره کسه لښکر به د ترنک له لارې ځان کندهارته رسوي وايي چې موږ د حاجي ميرخان لښکريو د حکومت ملاتړته ځو به نولی چې عبارت له اووه سوه کسو وتليو پهلوانانو څخه وه د حاجي ميرخان نيکه تر قوماندې لاندې به په ارغسان کې د ده شيخ وکلي ته ځان رسوي چې ګرګين هم دا ځای ته کلی ؤ جرګې فيصله وکړه دلته نو په يوعالم احساساتو کې د پښتون خوا ځلمو د سرتېرۍ لوړې وکړې د پښتونخوا مينه وخپل ښچي تر وطن جارولو ته کوته وړاندې کړل د خپلواکی بيرغونه پورته سول علماؤ او روحانيونو دعاوې وکړې. د افغانستان د بېرته اعمار خښته کېښوده سوه او د آزادی پروشيقه آخري مهر ثبت سو د ملي قايد په قوماندة لښکر خپلو ټاکليو هدفونو ته روان سو پښتنو ځلمو توري له تېکيو وکښي زړيانه نود: شک او ترديد ځای پاته نسو. يوه ناره ده وايي چې :

که بخته د بنالم ذکوله بخته ميرن خاباسي ګرګين خان لرځيل پای بخته

د کندهار خواته لښکرې د بابوجان بابې، ميرعالم خان ناصر، سدوخان ناصر او يوسف خان هوتک تر مشرۍ لاندې رواني سوې د ارغسان خواته لښکر د ملي قايد او سيدال خان تر مشرۍ لاندې روان سو د جرګې ځای ته تقريباً اته لس کيلو مترې باندې د کرجي عسکرو يوه چوڼۍ وه چې اوس پر هغه ځای يو کلی ودان سوی دی او د کرجي په نامه ياد يږي ملي قايد لومړی حمله پر دغو عسکرو وکړه چې په ډېر لږ وخت کې يې تار و مار

کړل له دې وروسته نوخېل هدف ته روان سو چې دا قصه به د عبدالغفار هوتک له هغه قلمي ديوان څخه درته وکړم چې د تيمورشاه دباد شاهۍ په دوره کې ليکل سوی دی او اوس له ما سره پروت دی، عبدالغفار وايي:

نور يې ټول کړه ښه ځوانان   همه واړه عزيزان
دوی ټول په مصلحت سو   وکفارته په غيرت سو
له کفارو به مونږ جنګ کړو   چې خپل ځان په وينو رنګ کړو
يا به مونږه شهيدان سو   يا به پاته په امان سو
همه واړه دا جواب که   دا جواب يې په ثواب که
مونږ به سر کړو ستا دوړاندې   د اسلام په سيرت باندې
همه واړه ښه ځوانان و   دوی اکثر پهلوانان و
و شماره اووه سوه کسه   داسې څوک دی له دې پسه
وده شيخ وته روان سو   برابر پر کافران سو
ترسبا پوری دوی جنګ کړ   پر کافرو يې ځای تنګ کړ
د ټوپکو ټکهار سو   دوی له خوبه څخه بيدار سو
غرڅړی وکاو هوتکو   مه بېرېږئ له مردکو
دوی ولړاکه خدای، کافر   پمدد د پاک سرور
نوره توره شړنګا شرنګ سو   د هوتک ډګر چې جنګ سو
هر هوتک لکه زمری   پر کافرو يې شوبری
ترسبا يې کړه ګذارونه   د کافرو پر ځانونه
درسته شپه دوی دا جنګ که   د همه افغان يې ننګ که
حاجي انګو لکه زمری   پر کافرو يې غرڅړی
ډېر کفار يې کړه مردار   باندې وې نشو مدار
حاجي انګو د کلاور   دوه مردکه پر برابر

حاجي ميرخان ويل هوتكو — حاجي انګو واخلئ له مردكو
نور ده وويل اكـا ته — ولاړ به نسم وهيڅ خواته
چې ژر ولاړ سم له ميدانه — جنګ به څوك كړي زما جانه
جنګ يې وكړ په غيرت — باندي مات يې كړ عمارت
شاه نواز يې نور حيران كړ — نور هوتكو بند يوان كړ
نورمرادي كي دي مردار — چې پري وي ككاوګزار
حق تعالى شو مهربان — پر غازي حاجي ميرخان

د پښتنو لښكر د شپې ده شيخ ته ورسيدي له سيوري تر ارغسانه يو بنه منزل لاړ ده داسې وايي حاجي ميرخان نيكه شپه پر لاړ تېره كړه او دورځې يې هم ځان پټال كړ ده شيخ ته په شپه ورسيدې له رسيدو سره سم يې مهم ځايونه ونيول او سم د لاسه پر دښمن لښكه تندر راپربوتل په دېرلږ وخت كي د ګرګين زر كسيز فوج تس نس سو څوك ژوندي ګرفتاره سو څوك مړه سو ګرګين ژوندى ګرفتاره سو دېر ي خري پري يې وكړي خو د پښتنو قايد داسي څوك نه وُ چې د چا په داسي زاريو، چټي وعد وغولېدلى واى او بيا يې د پښتنو وينې هېرې كړي واى چې د دې خونخوار له لاسه تويې سوي وې له لنډې محاكمي وروسته يې مرادخان ته امر وكړ چې وهېږي مرادخان هم په يوه ګزار د ده مردار وجود سره جلا كړ ګرګين مړ كړاى سو د ده زر كسيزه رساله هم يوه پښتنو حلال كړل پښتنو كوشش كاوُ چې له دوى څخه جامي ثابتي اوله وينو پاكي وكاندي څو د استعمال په وخت كي په وينو لړلي نه وي له ګرګين څخه هم كارآمدي جامې دوژلو په وخت كي لرې كړاى سوې پښتانه چې د ګرجيانو له وژلو خلاص سول نو په ډېره آرامى او نظم سره يې د دوى سازوسامان او وسلي سره راټولي كړې هغه كارآمده او بهترې وسلې پر لښكرو ويشلى سوې د دوى هغه

شاهي بار بېنه سره وتړله سوه پښتانه ټول پر آس سپاره هر یوه ته ټوپک او توره ورووسپېده نو رنو هر یوه خوشحالي په جامو کې نه ځایېده که څه هم ګرګین مړ هغو خو د شل زره ایراني پوځ له جملې څخه صرف یو زر کسه له منځه تللي د کندهار مستحکمه کلا لا هم د غسې مستحکمه ولاړه وه دوولس نیم زره ایراني پوځ په هر ډول وسله سمبال او د کندهار کلا یې په لاس کې لرله چې د دوی طاقت یې په څو کاوه د پښتنو درې زره او وه سوه ایلجاري لښکر چې یو څه ګوډې رنډې وسلې درلودې په داسې حال کې چې د ګرګین له رعب او دبدبې څخه په دې سیمه کې مرغی هم پر نسواې وهلای خو بیا د دې یو موټي مجاهدو لښکر و حوصلې ذونه لوړې وې چې دوی فکر کاوه چې زموږ قاید زموږ تر مخ وي یا د دنیا هیڅ طاقت زموږ مخ ته نسي دریدای د دوی ارادې ته هیڅ ډول شک او تردید لار نه درلوده فقط توکل یې پر خدای (ج) او د خپل قاید په لارښوونه کامل باور درلود همدغه ټینګ ایمان کلکه اراده مضبوط یو موټی والی د دوی د کامیابی ضامن و. په داسې حال کې یې کندهار ته حرکت وکړ لکه یو جشن ته چې روان وي خان کاکا یو ډیر سپین ږیری ناصر دی له خپل نیکه ګل خان څخه روایت کاوه ویل یې هغه لښکر چې د مخه قندهار ته استول سوی و کوچنی کوچنی ټولګی سپاره یې پر لارو تعیین کړي و او د کندهار ښار ته یې هیڅوک نه پرېښودل چې مبادا یو خبر ور سوي حاجي میرخان نیکه د خپل بریالی ماموریت خبر خپل لښکر ته ورکړ او د ماښام په تړغوني کې یې د پیر پایمال د غره له خوا و ښار ته د نږدې کېدو امر ورته وکړ څنګه چې هم ځان و ځنډه او چې تړغونی شو ځان یې د ښار دروازې ته هغه د ګورګین په دبدبه راورساوه هغه د ګرګین - جامې څخه اغوستې وې او د ګورګین د سپاهیانو جامې یې نور لښکر ته ور اغوستي وې پر هغو آس سپاره و چې د ښار دروازې ته راغلو د ښار دروازه

ورننو

ښکرو کړي چي ګرګين ژغي فوراً يې دروازه خلاصه او د احترام په ډول ودر بدل
ملي قايد خپل لښکر ته اوامر لاپخوا صادر کړي وُ فوراً هر سړي له خپلي
تاکلی وظيفې سره سم د دروازې مهم ځايونه اشغال او د دروازې
محافظين يې بې له غږه ن وغه فيصله کړل او خپل لښکر يې ژر وباله هغه بلي
ډلي لښکر و چي د بابو جان بابي تر مشرۍ لاندې وې ځان د کلا دروازې ته
له مخکيني قوماندې سره سم رانږدې کړې وُ چي د وهمه قوماندې وروړ سېده
چټک يې ځان را ورساوه او په قلا ننوتل ملي قايد چي د قلا د نيولو نقشه
پخوا لا په ډېره دقت سنجولی او ترتيب کړې وه نو يې په ښار کي د ننه عمليات
په پټه خوله په بې ساري چټکتيا شروع کړه د ښار د دروازې برجان يې
قبضه کړل په ښار کې د ننه ايراني منصبداريې هر يو پخپل کور کې و نيو ځينې
ايراني عسکر چي قابو کېدل يې سخت وُ د خپلو بندي او نيول سو يو منصبدار
په امر تسليم ، مجبوره کړل د ښار ټولي څلور لاري په ښتنو قبضه کړې د
خلکو تګ او راتګ يې تر خپل کنټرول لاندې راوستې وُ هر څوک چي به له
کوره راوتی فوراً به ګرفتاره کېدو زموږ د ملي قايد ما هرانه نقشې
هېڅ ايراني عسکر يا افسر ته د تجمع فرصت په لاس ورنکړ که څوک په يو
کونج منج کي پاته هم وُ داسې مقاومت يې ونکړای سوای د ښار ټولي دروازې
د پښتني لښکر و په قبضه کي شوې څوک نه له ښاره وتای سوای نه راننه وتای
سوای د ښار د باندې اکثر کلي او اولس ايرانيانو ځکه د پېړيو، پېړيو پر دي
تسلط نتيجه داوه چي د کندهار ښار و خوا ابادي ټوله د پردو وه پښتانه يې پسې
اخيستې وُ پښتانه که يو نيم پاته هم وُ د ځمکې مالک نه و د يو همسايه په توګه به يې
د نورو مزدوري ... زکري کوله يعني د کندهار په زراعت او تجارت د بيګانه و
کنترول وُ.

د ښار تر کنټرول وروسته د ملي قايد په امر جار وويل سو: هرچيري

چې پارسي یاګرجي عسکري ځانونه دې ملي قواوُته تسلیم کړي او که د هر چا په کور کې یې پناه اخستی وي فوراً یې دې دافغانستان ملي قواوُته تسلیم کړي او که چا د دې امر څخه سرغړونه وکړه سر او مال به یې نه وي په امان.

که څه هم په کندهار کې کافي ایراني عسکرو او اولسي آبادي هم ایرانیان وُ دشل زره ایراني عسکرو له جملې څخه شپږ نیم زره بلوچستان ته تللي وُ -

یو زرله ګرګین سره تباه سو متباقي دولس نیم زره عسکر دکندهار په قلا کې په هر ډول حربي وسایلو سمبال موجود وُ سبه توپخانه یې هم درلوده د پښتنوله خوا څخه خطره خورد دوي په خیال کې هم نه وه دوي کندهار د هند دامپراتورۍ په مقابل کې تقویه کړي وُ خو زمونږ دملي قایدمالهرانه نقشې داسې تندر وربانديې پرې ایست چې دوي د تجمع خوځه کوي د هیڅ ډول فکرکولو فرصت هم نه کړ پیدا. سهار دلومړي ځل د پاره لمر پداسې حال کې پر کندهار راوخوت چې د پیړیو، پیړیو دغلامي تیاره یې شاته پرې ایښې وه افغانانو دڅو پیړیو اسارت وروسته لومړي ځل دلمرځرک ننداره د آزادي له لمرځرک سره سمه وکړه د پښتوغوازمرو بچیانو په داسې حال کې چې سترګې یې لکه د مستوزمرو سرې وې د دښمن په وینو سرې لړلي توري یې په لاس کې وې د لمرله څرک سره یې یو بل ته دملي اختر مبارکي ویله دا ملي اختر، دامقدسه ورځ داله افتخاره ډک تاریخ د ١١١٩ هـ ق کال د ذالحجې لومړۍ وُ او د موجوده افغانستان د بنسټ تاریخ وُ چې دافغانستان غیرملي واکمنیو ته هر ډول خاورو او ایرو لاندې کړي وُ حتی پیدا دوو پیړیو کې یو واریو ساعت هم تجلیل شوی نه وُ خو لکه خلک چې وایي غمی په ایرو کې نه ورکیږي داسې دامقدس تاریخ په انساني ماغزو او سینو کې محفوظ پاتې دی او یو بل ته د ملي امانت په توګه سپارل کیږي.

لکه په دې لنډۍ کې چې پښتانه وايي:

تورتي به خدای په ګلو سور کړي
باغوانه ستا نيمګړې نيت مې اثر ږوينه

اوس چې زه دا توری ليکم د يو زر درې سوه او وه شپېته دوړ درو ده (دوړی بشتمه) زړه په سينه کې ودې خوښۍ ته ټوپونه وهي چې هغه کړې نږدې ده چې خدای پاک به د افغانستان اولس د خپلې اسلامي او اولسي واکمنۍ خاوند کړي او پر ټولو مصنوعي او بې اهميته افتخاراتو به د بطلان خط کش کړي او يو ځل بيا به زموږ د آزادۍ لمر لکه د پخوا په شان ځلانده سي او زموږ د ملي وياړونو په طلايي لړۍ به يوه نوې کړۍ ورزياته سي.

اوس به راسو اصل مطلب ته د پردو د تېرې کوونکو او غاصبو قواؤ له وهلو او ترټلو چې پښتانه وزګار سول نوې ټولې حربي ذخيرې او خزانې چې له افغانانو څخه راټولې سوې وې په ډېر نظم او آرامۍ تر خپل کنټرول لاندې راوستې او نور پښتانه د زياتو حربي وسلو او ذخيرو او بې شمېره شته منيو خاوندان سول نوې خپلو منتظرو ملګريو ته حال واستاوه چې څنګ ځان را ورسوئ موږ لوی او مهربانه خدای په خپل مقصد کې کاميابه کړو، تاسي له خپلو لښکرو سره بې غمه زړه په ډېره بېړه ځانونه را ورسوئ له هرې خوا د سرتېرو مېړو لښکرې په رارسېدو د ډولو به غږېږي ؤ زلمي به په اتڼونو ښار ته رادننه کېدو مېلستونونه ترتيب سوي ؤ له ايراني اسيرانو څخه د نفر خدمتانو، آشپزانو او د نورو چوپړ کارونه اخستل کېدل د مشرانو او پښتنو سردارانو د پاره عليحده ځايونه ترتيب سوي وو.

پښتانه اوس د خپل ښار او ملک واکمن وو د ګرجيانو او ايرانيانو ټولې

شتمنی اوس د دوی وې په ښارکې ملي جشن برپا ؤ له لیرې لیرې ځایونو نه به مشران کشران د تبریک او مبارکۍ د پاره راتلل او له ځانه سره یې پسونه له پښتنی دود سره سم راوستل هغه به بېرته د دوی میلمستیا ته حلالېدل پښتانه زلمي به یو پربل غوړېدل او مبارکی یې سره ورکوله ټوله ورځ به د ملي قاید دربار د ملک له کوټې کوټې راغلیو سپین ږیرو نه ډک ؤ پرټولو خزانو او حربي ذخیرو مسؤل کسان درول، سوي ؤ جنګیالو زلمو د توپو د زده کړو تمرین کاوه، ایراني میراث سوی رسالې پښتنو سره ویشلی او ټولو زلمو به سانګې وهلې یعنی نېزه بازي به یې کولې.

کندهار چې له څو پېړیو راهیسي د دوو سترو امپراتوریو یعنی د هند امپراتوری او د پارس د امپراتوری په منځ کې دیوې مسنې شکل غوره کړی ؤ کله به یوه پرې غوټه کړه وا بې خیسته کله بل. نن د لوی او مهربان خدای په فضل او د ملي قاید او نورو مشرانو په تدبیر او د پښتنو ځلمو د توري په خوږ په داسې حال کې چې دخپلواکۍ لمر یې پرکوښه کوښه راویر لید کېدی هم دا حال ؤ چې پښتنانه له خوښی په جامو کې نه ځایېدل دلته نو چې د هېواد له کوټې کوټې د پلیسو او سپینو ږیرو نه راورسېدل نو ملي مشر شپږمه لویه جرګه جوړه کړه.

څنګې تر دې چې جرګه پرانستله سي ملي قاید لوی خدای (ج)، ته د شکر سجده وکړه او وې ویل: لویه او مهربانه خدایه! دا یو له هغو لویو کارو څخه ؤ چې زما مرحومې مورې ماته وصیت کړی ؤ او دا خدمت یې ماته سپارلی ؤ دا خو ستا د بندګانو خدمت ؤ چې ماته ستا په فضل او کرم د انجامولو توفیق را کړه سوا و تر سره مې کی نو ابدي بریالي توب او استحکام یې ستاله حضوره غواړم.

کندهار د پردوله ناروا وجود څخه پاک سوی او خلاص سوی و نو ملي قاید د پښتنو ټول مشران او غټان راوبلل او په اوسنی اصطلاح لویه جرګه یې تشکیل کړه په دې وخت ملي زعیم ولاړ سو او داوینا یې په فصیحه او خوږه لهجه ایراد کړه:

ګرانو وطنوالو خوېندو وروڼو! يقين ولرئ چې زما مطلب يوازې او يوازې ستاسو آزادي او خپلواکي وه آزادي هغه بې بها نعمت دی چې د هغه د لاس ته راوړلو دپاره دا ټول چلونه او جنګونه روا دي ګرګين له منځه وووت قندهار د پښتنو دپاره چې تل يې له طاقتور مغول سره اوږه ورکړې او مقابله يې کړېده د هغو عسکرو له تښتولو چې د اصفهان له هجراکانو څخه تشکيل سوي دي څه ګران کار نه ښکاري. عزيزانو! که له ما سره لاس يو کړئ او متحد سئ لو زما ملاوتړئ زه به انشاالله تعالیٰ ستاسې له غاړې د ذلت او مړېيتوب زنځير لرې کړم د آزادی او عزت جنډه به مو د وطن په هر کوټ او په ټول جهان کې ورپېوله سي د پارس د شيعه ګانو د سلطې ژغ به مو له اوږو لرې سي پر خدای (ج) توکل وکړئ زړونه مو خوشحاله لرئ پداسې حال کې چې زموږ او ستاسې نيتونه پاک او خالص دي د لوی خدای (ج) په فضل او کومک کولای سو چې پر غښتلي روافضو باندې بری ومومو د پارس دولت د نا اهلانو په لاس کښېوتی دی له ډېرې مودې را هيسته د نړېدلو خواته درومي زه چې په اصفهان کې وم په ټولو حالاتو يې خبروم د دولت مشران پر دوو لارو روان دي په تدبير او رايو کې يو د بل ضد کار کوي او يو د بل د پښو خاورې سره کاږي او هر فرد يې د خپل ځان تابع او پيرو دی د ټولو مشغوله هميشه عيش او عشرت ده دولت او ملت يې هېر کړيدی هيڅ ستر ګور سرې په دوی کې نه وُ چې د مملکت د نظام دپاره يې خوله سنوروله وای د خدای (ج)، له خواهم بلاوې پر نازلېدې چې يوه بلا يې خارجي ايلچي او سفيرو چې د شيروان او آذربايجان ارمنيان يې پاڅون ته هڅول چې په اخير کې ګرجستان هم د روس تابع سو بادشاه يې د دښمنانو له هجومه ډېر متزلزل وُ نو آيا چې لازم تدارکات ونيول سي او موږ سره متحد يو د دوی په مقابل کې به حتماً انشاءالله تعالیٰ فتح او بری زموږ وي خو که موږ په قرباني او ځان نثاری سره زيار و باسو دا ملک او مال چې مو نيولی دی يا يې نيسو دا ټول زموږ دی نو

آیا لازمه ده چې ټولې شتمنۍ چې مولاس ته راولستی دی بېرته بخپل لاس له لاسه ورکړو. عزیزانو ! له پښتنی لوړ همت څخه کار واخلئ څلور ظلاوې یوه قبه چې به هره ورځ پلرس ته تله او هغه ثروت چې به زموږ له ملک څخه د پردو جیب ته لوېدې راوسپمو او لانوره شتمنۍ لاس ته راوړو څو خان بدای او ملک آباد لو خپل اولس پری خوشحاله کړو او خپلې اړتیاوې پرې پوره کړو ددې بې غیرتۍ او ګمراهۍ د لې ورکول د ټولو مسلمانانو وظیفه ده او له دوی سره جګړه یوه فی سبیل الله غزا ده .

ملي قاید خپله وینا پداسې الفاظو پای ته ورسوله چې د وطن د یوه رښتینی مشر له خولې د آزادۍ لمرته وړ وي ، ده داسې وویل : هغه څه چې د غیرت او شریعت مقتضا وه هغه مې تاسې ته وویل او س که ستاسې په منځ کې داسې څوک وي چې بیا لاهم د مریتوب ذلت د آزادۍ پر عزت غوره کمنی او د آزادۍ دا نعمت یې چې پاک خدای بخپل فضل در په برخه کړی نه وي خوښ د پردو ظالمانو او ګمراه خلکو غلامي یې د خپلو پښتنو ورونو تر متابعت خوښه وي په ډکه خوله دې ووایي هیڅوک به غرض نه پرې کړی هو دومره خبر ده چې داسې څوک دې نور ښو له موږ سره د هستوګنې هیله نکوي او زموږ د آزادې خاورې او قومي ریاست ترپولې دې ها خوا تېر وزي او د کوم نوی ظالم باد شاه تر سیوری لاندې دې ژوند وکړي ؛ پښتنو مشرانو د ده وینا په ډېره مینه او د لګرمۍ سره واورېده له خصوصاً پدې وینا کې د ټولو قومي او پښتنی احساسات راپارول سوی ؤ او له بلې خوا یې دا اقدام د محمدي (ص) شریعت سره سم باله او د حجاز د علماؤ فتواوې یې بخپلو سترګو ولیدې له بلې خوا چې دا دونه موده د پردو تر سخت فشار لاندې ؤ او س یې په هوسایي ساوایستله او هم له بلې خوا له ډېرې مودې راهیسې د خپل پښتنی طبیعت په مقتضا سره سم د آزادۍ ته لېواله ؤ ښو د دې عواملو په اثر یې له ملي قاید سره پښتو وکړه او د ده دا اقدام یې آفرین ووایه او یاد لاروردۍ ، به دا ، پښتنو له میرویس سره قول

وکړ ترڅو چې يې دوېنې ورو ستی څاڅکی پاته وي دده په مرسته به له آزادی او خپلواکۍ څخه دفاع وکړي او خپل همت به نه سپموي او دده له امره به سرنه غړوي ملي قايد چې له خدايه داسې وخت غوښت چې خپلو اولادونکو وینا وو يې د پښتنو دغيرت وينې په جوش راوستی او په آخر کې يې ورته وويل: زما وروڼو: الهی انتقام نږدې دی پښتانه پهلوانان بايد نور د پردو د جور اوظلم تر بار لاندې رانسي.

په همدغه ورځ دافغانانو لويې جرگې حاجي ميرويس خان نيکه دخپل ستر مشر په حيث وټاکه که څه هم حاجي ميرويس خان نيکه دپادشاهی رتبه او حيثيت درلود مگر ده پر ځان دبادشاه نوم نه کښېښود دشاه او شاهی له نامه يې ځان وژغوره او پيرازې دملي مشر په نامه يې اکتفا وکړه او داهم زموږ دملي قايد مخصوصه مميزه کمل کېږي.

مرحوم قاضي عبدالظاهر سامي يغماني خپل يوه شعر کې چې دده په ستاينه کې ويلی دی دده له خولې وايي:

مرا همين بس که قومم گويد پدر

داڅرگنده ده چې ملي قايد داټول کارونه او داټولې هلې ځلې دکوم شخصي غرض دپاره نه وي کړې بلکه فقط او فقط دملي لوړتيا او دملت دخپلواکۍ دپاره يې داټولې قربانی اوربړونه کاللې وو.

هغه لښکرې چې دبلوڅو او کاکړو د ترټلو دپاره شال کوټ او مستنگ ته تللي وې هلته يې دگرگين دراتګ ډېر انتظار وکړ خو گرگين را نه غی نه يې کوم دراتګ او نه راتګ حال معلوم سو له بلې خوا يار محمد خان دملي قايد ورارهِ چې ددوی يعنی گرجيانو په مرسته ور سره تللی ونا ببره له دوی څخه جلا او مير عبدالله خان بلوڅ ته ورغی قصه داسې وه: حاجي ميرخان نيکه چې گرگين مړکړ نو يې له جرپانه مير عبدالله خان بلوڅ، يونس خان کاکړ

او یار محمد خان خبر کړل او یار محمد خان ته یې هدایت ورکړ چې ته له ګرجیانو
څخه جلا سه ځان میر عبدالله خان ته مستنګ ته ورسوه ګرجي عسکر په شالکوټ
کې یو یار محمد خان هم د خبر په اوریدو ځان او ملګري له ګرجیانو څخه جلا او -
مستنګ ته یې ځان میر عبدالله خان ته ورساو میرزا سندل د ګرجي لښکرو مشر د
ګورګین څخه او یار محمد خان یې ځایه او یې موجبه تنګ په شک کې واچاو نو یې
له میر عبدالله خان څخه وغوښتل چې یار محمد خان راولیږه میر عبدالله خان ځواب
ورکړ چې یار محمد له تاسي سره نه دی خوښ ما ته راغلی دی زه یې په هیڅ
صورت تاسي ته نه سم درکولای میرزا سندل په سر د رکمی کې واقع سوله بلې
خوا یې له بلوڅو څخه مالیه حصول کړې وه نو چې د کندهار خوا ته یې حرکت راوکړ
عبدالغفار هوتک په خپل قلمي دیوان کې دا قصه داسې بیان کړې:

یار محمد یې که خبر — له لښکره سو بدر
میرزا سندل چې یې خبر که — دی خبر یاره د ده ځکر که
ګورجیانو وکاوه غیرت — د جنګ یې وکه مصلحت
له یار محمد سره به جنګ کړو — دا میدان په وینو رنګ کړو
بلوڅان هلته بسیار وو — میر عبدالله د هوتک یار وو
میر عبدالله ویل یار محمده — تا به باسم له دا حده
وګورجي ته یې جواب که — د ګرجي زړه یې کباب که
له یار محمد څخه څه غواړې — حاجي میرخان ورپسې غواړې
یار محمد بنه دلاور وو — د حاجي انګو دی برادر وو
یار محمد راغی تر کوره — د ګرجیانو مخ شه توره
ګورجي سو را روان — په جنګونو د افغان
نږدې سو کندهار — وجنګونو ته تیار
د مغل د افغان جنګ سو — میدان بیا په وینو رنګ سو

دتورو شرنګا شرنګ سو   دګرجي د هوتک جنګ سو
هوتک جنګ وکړ بسیار   د ګرجي یې کړه مردار
نور وپر ښود دامیدان   په دو تله لکه سګان
په قمچین وهي آسان   ځي پر لور داصفهان
عرض یې وکاوه ګرجیانو
شهنواز مړ کړحاجیانو

کندهار چې ملي قاید فتح کړ نو یې خپلو ملګروته د فتح زیري ولیږه او هم یې ملي قواوې کندهارته راوغوښتې چې په هغه جمله کې میر عبدالله خان ته علاوه د فتح پر زیري دملي لښکرو رااستول هم ویل سوي وه ونو هغه وو چې میر عبدالله خان خپل یو شمیر عسکر له یار محمد خان سره کندهارته رواستول یار محمد خان دبلوڅو له ملي قواوُ سره کندهار ته راغی ایراني عسکر لا نه وُ رسیدلي چې یار محمد خان راغی ایراني عسکر په دوې پسې سم کندهار ته راورسیدل دلته دافغاني قواوُ سراعلی قوماندان حاجي میرویس خان نیکه چې دملک په ملي مشر توب رسماً تها کل سوي وو یو بنه شمیر عسکر برابر کړي وو او ایراني میراسته توپخانه یې هم په واک کې وه نو یې دایراني لښکر راتګ ته هر دول تیاري نیولي وُ د دوی د راتګ د لارې دوارې خواوې پښتنو تړ نیولې وې حتی د دوې داحتمالي تیښتې پر لاروهم پلې او سپاره عسکر ورته پټ کړای سوي وُ ایراني عسکر د ماشور د دروازې له خوا ښار ته رانږدې سول چې دکندهار جنوبي دروازه ده چې ښه دتوپکو تر اور لاندې راغلل نو یې دتوپو او توپکو په او بل ښه راغلي وسوچې دتوپو او توپکو داور له ساحې څو ندی پاتی سوي عسکر وتل نو د پښتنو سپرو قواوې پرې راتاو سوې او دوی یې لکه دفرعون په شان په منځ کې راګیر کړل لکه میلسون انګریز چې لیکي : چې دهرو جنګو ږو له دوی څخه او سینه جوړه کړې وه خو دوی لیکي چې داشپږ نیم سوه کسه وُ حال دا دی چې

داسې نه بلکه شپږ نیم زره کسه وُ ځکه په عادي حال کې له بلوچستان څخه چې یې خزانه
راوړې شپږ نیم سوه کسه به بسې تلل حال دا دی چې بلوچستان ټول یاغي وُ د -
بلوچستان او کاکړستان د علاقې پسور تر زر کیلومتره ډېر دی د قلات خان میر
عبدالله خان یوازې شپږ زره منظم عسکر درلودل هغه ایلجاري خو لا څه کوي
نو دا شپږ نیم زره عسکر د ملیسون په قول صحیح دی چې ډېر جنګیالي او جنګونو
او سپینه ځنې جوړه کړې وه په دې جګړه کې د افغاني عسکرو شمېر پر دوی ډېر وُ او د
توپخانې او زیاتو سپرو قواوُ څخه برخوردار وو خو بیا هم داد دوی مېړانه وه چې
دېرش پنځه دېرش کسه ژوندي ځنې ولاړل خو څوک لا دا هم وایي چې دا شمېر
تښتېدلي عسکر ملي قاید قصداً پرېښودل چې د دوی د شل زره کسیز اردو او
بیګلر بېګي د سرنوشت حال د ایران دربار ته ورووړي دې څو تنو عسکرو په ډېره
چټکتیا ځان له حتمي مرګه خلاص کړ او خپل د اردو او مشرانو د تباهي حال یې
د ایراني دربار ته ورساوه پښتنو هم دیده یا نا دیده د دوی له تعقیبه صرف نظر وکړ
خو ځنې خلق وایي چې دا عسکر د دې اړ دوړ په ترڅ کې چېرې غلي وتلي وُ چې د
چا نه وُ ورپام سوی او دا خبره عقل هم مني ځکه چې اوس چې پښتنو د سپرو ښې
او ډېرې قواوې درلودې د دوی تعقیب او نیول ښخي آسانه کار و خو ښتیا
هم دا ده چې د افغاني قواوُ په بې خبرۍ کې ځنې تللي دي. په هر صورت د ایراني
قواوُ میراث پاته شوی اسان او وسلې یې سره راټولې کړې او هغه خزانه
چې له بلوچستان څخه راوړل سوې وه هم د غنیمت جزوه دا چې د غلیم آخري
قواوې هم له منځه ولاړې او اوس نو په فوري طور هر ډول خطر دفعه سو او
افغاني قواوُ ته اوس هر ډول وسلې او روپۍ په کافي اندازه پلاس ورغلې نو یې
یو بل ته مبارکي سره وویلې پدې وخت کې ملي قاید نور استازي هم د -
پښتونخوا لرې لرې سیمو ته واستول او د اولس مشران یې راوغوښتل له یو څه
موده وروسته بیا ډلې ډلې افغانان له ډولو او سورنیو سره په ملي اتڼونو

کندهار ته راورسېدل شروع سول چې له هر خوا څخه افغاني مشران سره راټول سول نو ملي قايد او ومه جرګه پرانسته لومړی ملي قايد پدې بریالیتوبو چې پاک خدای افغانانو ته ورپه نصیب کړي و دلوی خدای شکر ادا کړ بیا یې د هغو کسانو چې په دې ملي مبارزه کې یې ساری سربښندنې او توریالی توب ښکاره کړی و شکریه ادا کړه او دلوی خدای له درباره یې دوی ته زیات بریالی توب وغوښت او وې ویل عزیزانو په دې خوشبیو کې چې تاسې کوم لیاقت، مړانه، فداکاري، سربښندنه او توریتوب زیاته په درسپارل شویو وظیفو کې تام لیاقت وښود په سرې کې دافکر پیدا کوي چې دې خلقو په یوه ورځ هم اساسي روزنه نه ده لیدلې په دونه اعلی پیمانه خپله ورسپارل سوې وظیفه سل په سل کې سر ته رسوي داخو دنیا د یوه بې روزل سوي فوځ په وس کې هم نسته خدای پاک پدې اولس کې څو سره طبیعي استعداد ایښی دی عزیزانو ستاسو د اعلی کارکردګی د سرې تمه په یقین وربدلوي چې په دغه فداکاري په دغه سربښندنه په دغه خدای درکړي پوهه چې له تاسې څخه ولیده سو د دېرې روښانه آینده زیري درکوم او همدا جذبه به ستاسې دستر و بریالیتوبو ضامنه وي او تر دې ټولو لوی صفت او د کامیابی اصلی ضامن ستاسې پرلوی خدای (ج)، توکل دی که نه وی انساني عقل داد برکمه منلای شوای چې شل زره په هر ډول وسله سمبال د کلو کلو روزل سوی فوج چې د کندهار غوندې په مستحکمه کلا کې مستقر وي او له هر ډول مادي قوت څخه برخوردار وي د یو موټی تش لاسو بې تعلیمه خلکو له خوا داسې تس نس سي لکه خرڅوړې.

عزیزانو داسې اتحاد او یو موټی والی او پرلوی او مهربانه خدای توکل همداسې معجزې په وجود راوړي او س چې تاسې پخپلو سترګو د ربښتینی اتحاد او قوي ارادې او پرخدای (ج)، توکل نتیجه وینئ نو که تاسې هم له موږ سره لاس یو کړئ او داسې محکمه اراده خپله کړئ او پرپاک خدای (ج) توکل وکړئ پداسې حال کې چې اوس هغسې خواری هم نه ده هر ډول وسلې، توپونه، ټوپک، توري، داسو ریالي

دخوراک هر ډول هرڅونه مواد او د نغدو روپو خزانې، بیوزلان بنګلان او مستحکمه کلا زموږ په واک کې دي موږ به دیوه واړه مجلس دپاره یو منزل وکړ څو یو خونه دي تیاموبې به موپیدا کړ او بیته به موځپله جرګه پکې وکړه په داسې حال کې چې اوس په ډول په نغارو د اولس زاړه وانړه د ملک له هرې خوا په بې غمه زړه سره راټولیږي چې د خپل سرنوشت په هکله فکروکړي. عزیزانو حقیقتاً تاسو د اسلام د مبین دین په لاره کې لوی خدمت سرته رسولی دی د قیامت ورځې ته موږ به او نیک عمل پرې اینبی دی انشاءالله تعالیٰ په هغه لویه ورځ به ستاسې په حسنه اعمالو کې وشمیرل سي او په تاریخ کې به ستاسې کړه په زرینو الفاظو ولیکل سي او د یادولو باعث به مو وګرزي د دې ستر کار له کبله د دې ستاسې خواره داروشي او دا ستړ ویاړ مو مبارک سه ستاسې د زیار او زحمت شکریه وایم مګر پدې هم پوه سئ هغه فرمان چې د کرګین د قتل په باره کې ما تاسې ته سټو دلی و چې اعتماد الدوله راکړی دی هغه جعلي و او هغه د دې خبرې په اثر و چې دیني غیرت او پښتني مینې له ما څخه د صبر او تحمل طاقت یوړ او نور مې بخپل ځان کې د صبر طاقت نه درلود همدې بې صبرۍ زه مجبوره کړم چې داسې وکړم ځکه د آزادی او آزادی خواهي په لاره کې داسې چلونه ضروري وي.

پاک خدای (ج)، راخبر دی چې ما د شخصي ګټې دپاره دا څه نه دي کړي فقط او فقط د ملک او ملت د آزادۍ دپاره مې کړي دي پاک خدای (ج) دې عفوه راته وکړي.

عزیزانو تاسو چې په دا څو جرګو کې پر ما اعتماد ښکاره کړی دی ستاسې له اعتماد څخه منندوی یم عزیزانو اوس وخت د دې دی چې په دې آزاده فضا کې د عزیز ګلوی په دې غونډه کې سپینې خبرې وکړو. عزیزانو موږ چې تر اوسه هرڅه مجادلې کړې دي د دې شلو زرو پارسي او ګرجي عسکرو له منځه وړلو د دې دپاره نسی کېدای چې موږ به بیا هم خدای (ج)، مه کړه د پردو-

هجرا ګانو د غلامۍ ژغ پر غاړه وړی او س چې آزاده فضا او د سپینې عزیزګلوی جرګه پرانستی ده نو په ډاګه دا اعلان تاسي او ټول جهان ته کوم چې سر له اوس څخه افغانان آزاد دی او آزاد به وي انشاءالله تعالی زیاته د هیڅ چل ول ضرورت نسته موږ به یا مړ و یا به آزاد او سرلوړی او سرا اوس د ملي قاید له دې اعلان سره پښتنو له خوينې څخه د توپو او ټوپکو تور دندو کار جوړ کړ د کلا له سرو څخه د ډولو او نغارو غږونه پورته سو چې د خوشحال بابا د دې شعر تعبیرې کاوه :

بـله هیڅ لیدلی نشی په دا منځ کې
یا پر دی له منځه ورک یا پښتون خـوار

چې د توپو، ټوپکو، ډولونو او نغارو غږونه کرار سو ملي قاید خپلې وینا ته ادامه ورکړه او وې ویل : عزیزانو اوس چې د آزادی له ویاړه لوړ بیرغ مو پرسر رپیږي نو زړونو تورې له تیکیو وکاږی یا به په آزادی کې له ویاړه ډک ژوند کو و یا به خدای (ج) مه کړه د نړې له مخه ورکیږو.

ګرانو وطنوالو دا کار چې موږ کړیدی د پارس د پادشاه په نزد مو عصیان کړی دی او د پارسیانو په نزد موږ یاغیان یو او د وی په فکر کې به ضرور داوي او د وی له انتقام څخه موږ نسو پاته کیدای. عزیزانو تاسي له یوه ډېر اوږده او طولاني خوبه را پا څېدلی یاست دی غفلت یا په بل عبارت اوږده خوب تاسي او ستاسي ټول بخرانې افتخارات دا بدې نابودی کندې غارې ته رسولی وو. الحمدلله چې اوس له دې اوږده خوبه راویښ سوا ست پلی او همتی موقوی کړی ټول سره یو موټی یو لاس یوه خوله سی او پر لوی او مهربانه خدای (ج)، توکل وکړی او د محمدی (ص) دین په لاره کې خپل سر او مال قربان کړی امید دی چې پاک خدای (ج) به مو په دواړه جهانه کې سرلوړی کړی وروڼو ایرانیان عسکر را لیږي —

العیاذ بالله که یې لاس برسې او برې وموږي د پښتنو نارینه به ټول تر تېغ وباسي ښځې او کوچنیان به مود مرییانو په توګه ایران ته بندیان بوزي. په دې وخت کې یو مشر ولاړ سو او وې ویل: د پارس دولت ډېر قوي دی او ډېر غښتلي عسکر لري د پښتنو دا لږ ځلمي به څنګه د دوی مقابله وکړای سي؟ حاجي میرخان نیکه فوراً په جواب کې دا ایت کریمه ولوست:

كم من فئة قليلة غلبة فئة كثيرة

د دې آیة کریمه له مضمون سره سم یې د زړه د ډاډ ویناوې وکړې خو چې د جرګې له هرې خوا څخه د آزادی ساتلو د پاره بږغونه پورته سول او حاجي میرخان نیکه یې د ځان کالخوا یه مشر وټاکه. ټول واک یې ده ته وسپاره او جرګه هم تمامه شوه.

په کار پیل

ملي قاید فوراً په کار پیل وکړ ټوله وسله چې ور سره وه او له ګرجي او پارسي عسکرو څخه یې لاس ته راوستې وه د خپل اولس په زلمو یې وویشله او د ملیسون په قول ټول وسله جوړوونکي کاریګران یې د وسلې په جوړولو وګومارل او امر یې ورته وکړ چې ډېرې وسلې جوړې کړې او ځینې یې د باروتو جوړولو ته وګومارل بیا یې د کلا د دېوالونو مرمت کاری شروع کړه توپخانه یې منظمه او باقاعده کړه او ټول زلمي یې تر عسکري نظام لاندې راوستل کوم وخت چې په دغو تدابیرو اخته و نو یې وغوښتل چې څه موده نور هم د اصفهان دربار غافله وساتي چې د دفاع د پاره ښه لازم ترتیبات او تدارکات ونیسي نو یې د حربي خدعې له رویه دستي د پارس د پادشاه په نوم مکتوب ولیکه، په دې مضمون:

(تر القابو وروسته) په دې تقریب چې تاسي ما ته اجازه راکړه او د مخه مې جسارت کړی و تاسي ته مې خپل عرض وړاندې کړی و چې باید د ګرګین اوضاع او احوال تر څارنې او مراقبت لاندې ونیول شي ځکه چې ما ویل د ده حرکتونه

به په مملکت کې د فتنې سبب شي او س زما هغه پېش گوئي رښتيا سوه کوم وخت
چې زه کندهار ته راورسېدم څه موده لا تېره نسوه د پښتنو قبيلې سره يو
ځای سوی له دې کبله چې د کرکين ظلم او جبر يې نور نسوای زغملای نو يې تر
ښار د باندې په يوه هجوم کې له منځه يوړ بيا يې د ښار کلاو ته راوله زه چې په
محکمه کې مشغول وم زه يې د خپلې محکمې څخه راوستم او د خپلو ځانو مشر او رئيس
يې وټاکلم او س يې د يرې لويې ډلې او جمعيتونه سره يو ځای کړي نه ښايي
چې زما غونډې د دولت خيراندېش په حق کې اشتباه وسي بلکه دا لاهم د شکر
ځای دی چې په داسې نازک او د اختلال په حال کې کوم نا پوه او حق ناشناس
سړی يې د ځان مشر نه دی ټاکلی او زه يې وټاکلم چې دا هم ستاسې د دولت
نېکمرغي ده ځکه تر څو چې زه د افغانانو مشر يم د دې اختلال په رفع کولو کې به
د زړه څخه زيار وباسم انشاء الله تعالیٰ د فکر او تدبير په واسطه هر مشکل آسانه
کېږي او دا اوربه ورو ورو مړ شي او دا هيواد به د پخوا په شان نظام ما هو المرام
پيدا کړي په دې خصوص کې که تاسې ته وويل سي بايد اهميت ورنکړي او د
دې خواتو له اوضاع او احوال ما ته وسپارئ او تريو مودې بايد د اغماض العين
معامله وسي او نه ښايي چې تهور وکړئ او د خود بينانو په خوله ودې فتنې
ته عسکر راولېږئ ځکه چې که عسکر راولېږل سي ټول پښتانه له لويه تر
کوچنی د مقابلې . پاره پر دوو پښو ولاړ دي يا به شاهي عسکر د مرګ او ژوبلې
سره مخامخ کېږي او يا که بېخي د ېر عسکر راولېږئ د هېڅ ژوند د ساتلو
د پاره به خپل ملک د هندوستان پادشاه ته تسليم کړي او دا خبرې د اکثرو
له خولې اورېدلې کېږي لنډه دا چې په دې وخت کې لازم دی چې د دې
غوښتې په خلاصولو کې د تدريج او تأني او احتياط څخه کار واخستل شي او دا نکته
ډېره مهمه ده د دې سيمې نظام دې بنده ته تفويض وسولی که څه هم دا جسارت
دی مګر سره له دې هم که د اهمال او امحال په صورت د تأني او تدريج د قواعدو

او اصولو محمد مراعات وسي دلوی خدای په فضل او مرسته به په کارو کي د ډیر سهولت او آساني پیښېنه سي.

په اصفهان د دې اقدام تأثیر

شاهین او دده درباریان چي په دې واقعه خبر سول په هغه اندازه چي انتظار یې کیده دونه متاثر سول او نه یې دا تصور کاوه چي افغانان دا آزادی لېوال دي دوی به ویل چي تاریخي پېښې تکرار کېږي څنګه چي پخوا هم کندهار د فارس محمد خان جلا کړی و او د هند مغل یې را بللی و او س به هم هغسي سی مګر کوم وخت چي مو ږ حمله پرې وکړو بېرته زمونږ دی نو د اصفهان دربار پر ځای د دې چي کندهار ته عسکر را ولېږي یو یې محمد جامی خان دا فغانانو د بېرولو او د ملي قاید د تهدید د پاره کندهار ته دا یلچي په توګه را ولېږه چي افغانان تهدید او د شاه اطاعت ته یې راوبولي دا ایلچي چي کندهار ته راورسېدی دستي یې د پارس د دولت د قوت او عظمت او واک لوړې لوړې خبرې شروع کړې او د دې اقدام د بد انجام او افغانانو د خوارېدو او ذلیل کېدلو د ماغي یې وو هلې چي افغانان وېرو ي مګر دده دا خبرې پر ملي قاید بدې ولګېدی او دده خبرې یې پر ځکړې او ورته وې ویل :

ته چي وا یې عقل او حکمت یوازې په ناز او نعمت کې متصور دی او یوازې د هر سا یې د خاوندانو په ماغزو کې ځای لري که ستا شاه نو ر محمد کار کولای سوای ستا یې معنی او لا طایا و خبر و ته ضرورت نه و زمونږ غرونه او غرونه هم پوهان او هوښیاران لري.

امر یې وکړ چي دا ایلچي بندي کړی د ملیسون په قول میرویس نیکه په دې اقدام کې دوه مقصدونه درلودل اول دا چي د پارس آمادګي و څنډوي څکه

ځواب ته به ځند ورکړي بل دا چې پارسیانو ته به معلومه سي چې دوی په رضا اطاعت نه مني او دافغانانو د آزادی لوبه شروع سویده کومه دآزادی جنده چې میرویس خان جګه کړېده بېرته به ټیټه نسي او داصفهان ددربار طمیع به د دې افغان نابغه په روح څه اغیزه ونکړي مګر د میرویس نیکه دا حرکت هم داصفهان په دربارکې بدتلقی نسو. سربېرن مالکم وایي دوی پې دغفلت له خوبه ویښ نکړای سول سربېره پردې چې وایي ورېدل چې د دوی ایلچي بندی کړای سویدی بیا یې هم ددوهم ځل دپاره دهرات حاکم محمدخان چې دمیرویس نیکه زوړ آشنا وُ اوحج دسفرملګری یې وُ دنماینده په حیث میرویس ته راولېږو او دا یې یقین وُ چې د ده ملګری او خپلوی به د افغانانو ملي زعیم دخپلو ملي اولوړو مقصدو څخه راوګرځوي خوکوم وخت چې دا ایلچي کندهارته راورسېدې او ملي قاید یې داطاعت او انقیا دخواته راوبالـه ملي زعیم ورته وویل لوی خدای ته شکرکوه چې د زړې آشنایی او ملګری حق دې رایاد دې سته او زما سترګو ته دې ږې که نه وی نو تا به هم دهغه په شان سزا لیدلی وای مګر پوه شه چې افغانان به بیا د مرئیتوب په قید کې ونه لوېږي یا زمرو زنځیرونه وشلول او توری له تیکیو وویستې ترهغو به په تیکیو کې ونه لوېږي ترڅو چې پاچا منکوب او ستاسي مملکت مسلوب نه وي شوی الهی انتقام نږدې دی افغاني پهلوانان د جبار منتقم دلاس آلات دی چې دپارس د ګمراهانو دسزاد پاره یې انتخاب کړې دی که څه هم له محمدخان سره ښه وضیعت وسو خو بیا هم څنګه وسو چې دیوه معزز مېلمه په څېر یې په محبس کې وساتی هغه وخت چې داخبر داصفهان دربار ته ورسېد نو هغوی پوه سول چې یې له جنګه بله لار نسته نو دهرات حاکم ته یې چې د محمدخان پرځای مقرر سوی وُ په ۱۱۲۲ هجري ۱۷۱۰ ع کال کې امر ورکړ چې خپل عسکر په کندهار باندې د حملې دپاره چمتو کړه او پر کندهار یرغل وکړه دهغه عسکر هم تیار سول او دکندهار خواته

راووځېدل مګر حاجي میرخان نیکه هم د پارس له دې حکم څخه بې خبره نه و، ده پر افغاني زلمیان یې د مقابلې د پاره تیار کړي وو او د پنځو زرو عسکرو سره د پارسیانو مخ ته ورووتل او تر لږ جګړې وروسته یې د پارس قواؤ ته سخته ماتې ورکړه تر دې ماتې وروسته پارسیانو په اتلسو میاشتو کې څلور لوی حملې وکړې چې په څلورو سره ولاړو کې یې سختې ماتې وخوړې او ناکامه وتښتېدل او په آخري حمله کې خود پارسیانو پنځو زرو عسکرو چې د محمد خان د تبریز د حاکم تر قوماندې لاندې وې د پنځو سوو افغاني زلمیانو د مقابلې طاقت را نه وړ او وتښتېدل او په دې حمله کې یې تر زرو تنو زیات تلفات تر شا پرې ښودل او پخپله حاکم او د قواؤ قوماندان نه دوو تنو زامنو سره افغاني جنګیالو ته ژوندي په لاس ورغلل د محمد مهدي د لیکنې په قرار افغانانو د فراه تر دلګک او دل آرام پورې ځمکې د ځان کړې او د ده په عبارت: «او با دل آرام مرام هم آغوش شد واز محفل کامرانی جرعه نوش شد» دې پرله پسې ماتیو د اصفهان د دربار غصه پورې سله کړه او پوه شول چې د افغانانو سره مقابله دومره هم آسانه کار نه ده لکه هغوی چې یې تصور کاو، وپوهېدل چې د افغانانو د آزادۍ پیاله تشول او نسکورول څه د عراقي شرابو ساغر نه دی چې د شاه د سر په سلامتۍ یې پر سر پورته کړي نو لازمه یې وبلله چې د افغانانو د پایمالولو د پاره پوځونه او منظم لښکر تیار کړي څه موده نوره یې هم غوښته ځکه نو د پارس دولت په سترو حربي تدارکاتو لاس پورې کړ له بلې خوا حاجي میرخان نیکه هم د مقابلې د پاره وسایل او تدارکات سنجول چې د دې وسایلو له جملې څخه یو هم د هند له دربار سره د ملي قاید مراوده وه چې بېرته یې له سره تازه او ټینګه کړه.

د ملي قاید مراوده د هند له دربار سره

باید وویل شي چې میرویس نیکه د استقلال او خپلواکۍ تر اعلان وروسته

له دې ړو سیاسي مشکلاتو او سختیو سره مخامخ شو ځکه چې له یوې خوا د هند مغولي دربار ودې وضعیت ته په ښه سترګه نه کتل او د افغانانو خپلواکي یې ځانته لوی خطر باله لکه صمصام الدوله او خافي خان هندي مورخ چې لیکي هغه وخت چې د افغانانو د آزادۍ د اعلان خبر د هند دربار ته راورسېدی د هند دربار ظاهراً د مجبوریت نه کبله د افغانانو استقلال په رسمیت وپېژاند او خپله خوښي یې ښکاره کړه او له بله پلوه یې د ایران له دربار سره مفاهمې او مراودې شروع کړې چې دې پېښې د خافي خان په تصریح د دواړو هېوادو یعنې هند او ایران د پاره د صائبې رایې څخه مخالف کار بلل کېده ځکه چې د دواړو غاصبو هېوادو د افغانانو په خپلواکۍ خپته اچولې وه چې په دفع کې یې تر ډېر کوښښ وکړي. که څه هم افغاني ملي قاید ته دا وضعیت ښه معلوم وُ مګر د خپل سیاست له رویه یې نه غوښتل چې د هند له دربار سره اړیکې ونه لري او یا مخکې یې مراوده قطع کړي ځکه چې میرویس نیکه له پخوا څخه د هند له دربار سره مراوده درلوده یعنې هغه وخت چې زموږ قاید لا تجارت کاوه د خپلې شتمنۍ او بډایۍ په وجه یې د هند په دربار کې ښه شهرت موندلی وُ او هغه تجارت یې چې له هند سره درلود ورځ په ورځ زیاتاوه او د هند له حکمرانانو او وزیرانو سره یې خپلوي اچولې وه تل به یې له هغو سره مکاتبه درلوده او د صمیمي او اعتمادي دوستانو په واسطه به یې د هغو د مراتبو په قرار هغوی ته تحفې او سوغاتونه لېږل د خپل وضعیت څخه به یې هغه خبرول او ځان ته به یې جلبول نو همدا سبب وُ چې په دې وخت کې یې هم وغوښتل چې د هند دربار ځان ته متوجه کړي که کوم وخت ارتیا حس کړي یو ملاتړ ولري او هم یې غوښته چې په دې وسیله د هند او پارس د دولتونو په منځ کې د اختلاف نظر ټکي پیدا کړي د دې مفکورې په اثر یې د هند دربار ته یو مکتوب ولېږه. چې د پارسیانو فوري خطر دفعه سو نو ملي قاید خپل ورور حاجي نور محمد خان چې مشهور په حاجي انګو وُ د سفیر په توګه د هند دربار ته ولېږ و حاجي انګو نیکه د تجارت له وخته په هند کې مخصوصاً په ډیلي او د هند په دربار کې ډېر شناخت درلود نو هغه وُ چې د

لومړی سفیر په توګه د هند دربارته روان سو او ډیلی ته ورسېدی او د ملي قاید هغه مکتوب چې د هند امپراتورته یې لیکلی و له ځانه سره یووړ او پادشاه ته یې پېش کړ چې د مکتوب مضمون دا و :

(تر القابو وروسته) موږ افغانان نسبت و ستر لوی ګاونډیانو ته د هند د پاچا په ګاونډیتوب ډېر افتخار کوو ځکه چې زموږ په دین او مذهب را شریک دی له همدې نقطه نظر ټینګ امید او اعتماد لرو چې د ضرورت په وخت کې به زموږ ملګری او مرستندوی وي افغانانو تصمیم نیولی دی چې په هر قیمت چې وي ځان د پارس له سلطې ځان آزاد کړي ځکه چې هغه همېشه زموږ د مذهب سخت مخالف دی او همېشه زموږ د مذهب په ورکه پسې دی او په دې لار کې له هیڅ ډول ناروا عمل څخه دریغ نکوي بلکه په ډاګه وایي چې له تاسې سره ظلم یو د ثواب کار دی په داسې حال کې نور نو زموږ د پاره ژوند کول امکان نه لري موږ د خپل مذهب د ساتلو د پاره وهر ډول قربانۍ ته حاضر سوي یو نو د خپل پاک مذهب ورکه او تو هین نسو زغملای فلهذا اوس چې د لوی خدای ج په مرحمت په هند کې کامل امنیت حکم فرما دی نو که یوه دسته عسکر را ولېږۍ زموږ لوی کومک به سی او د لوی خدای په مرسته او مرحمت به د خپل مذهب پر دښمنانو بری ومومو او پر دوی به غالب سو.

پښتانه زړه ور دی بنا یي چې ځینې به له موږ سره مرسته وکړي چې د دوو قومونو د هند او افغان سره دیو ځای کېدلو په صورت کې وکړلای سو چې د پارس ځنې توابع د پارس د حکومت پر خلاف راو پاڅوو کوم وخت چې دا مکتوب د هند پادشاه ته ورسېدی سو هغه ظاهرا ډېر خوښ او خوشحاله سو او د میرویس نیکه استازی ته یې ډېر د حرمت او عزت په ستر که وکتل او له یو ښه اطمینان بخښه ځواب سره یې رخصت کړ حاجي نور محمد خان هلته د دایمي سفیر په توګه پاته سو او د هیئت نور ملګري یې بېرته کندهار ته راوګرځي سول

دا موضوع عبدالغفار هوتک په خپل قلمي دیوان کې داسې یادوي :

حاجي انګو یې نور روان که　　　ایلچي د هندوستان که

حاجي انګو ته ئ لکه شېر — ورغی تر پرخ شېر
د باد شاه سلام یې وکی — په سلام یې زړګی ښه کی
باد شاه پر مهربان سو — وبشري ته یې حیران سو
حاجي انګو ته یې پیل ورکه — د حاجي زړه یې خوشتر که
بیا باد شاه په ښکار روان سو — یو شېر ورته عیان سو
شېر د حاجي پر لور ګزار سو — د حاجی د توري پرې ګزار سو
زمری سو دو پاره — باد شاه یې وکړه ننداره
شپېته زره روپۍ سوې مواجب — درست لښکر سو عجائب

دوه لکه روپۍ د ډېره ملتان
باد شاه ورکړې وحاجي وته انعام

هغه وُچې حاجي انګو د هند د امپراتور له خوا د ډېر نازول کېدی په هر مجلس او هر ځای کې به یې له ځانه سره کرځاوه او په خورا درنه سترګه یې ورته کتل د هند باد شاه حاجي انګو نیکه ته د ډېرې او ملتان یعنی د ډېرې اسمٰعیل خان (ډېره غازي خان) او ملتان د جایګیر په توګه ورکړل چې بیا وروسته د احمد شاه ابدالی په دوره کې د اورګون د ګمرک او کندهار د ګمرک نیم محصول پرې علاوه سو او د انګریزانو د راتګ تر وخته د ده اولادې ته - ورکول کېده.

په هر صورت د هند امپراتور لې قاید ته ښه د پام ګیرنه ورکړه میرویس نیکه په دې مکتوب د ډېر خوشحاله سو او د هند له خوا څخه د کوم فوری خطر څخه مطمئن سو شاید چې د مکتوب په لیږلو کې مهم غرض هم دا وُ چې د کندهار او افغانانو په نسبت د هند د دربار نظریه ځانته معلومه کړي چې په هغه باریک وخت کې د دوی په نسبت څه نظر لري او س چې له هنده نه مطمئن او ښه سو نو یې د ملکي او نظامي چارو برابرولو ته ملا وتړله د ډېر پاڅي منسدین او فتنه غوښتونکی خلق لا په قندهار کې وو چې له منځه وا یستل سي.

دپارس ۳۱ زره عسکر دخسروخان ترقوماندې لاندې

دغه مو وويل چې دهرات حاکم محمدخان گرفتار شو اولښکرې ماتې وکړه او دا موهم ذکر کړ چې دپارسيانو ټولې حملې ناکامه شوې او پرله پسې شکستونه يې وخوړل نوځکه دپارس حکومت تصميم ونيو چې يولوی پوځ تيار او کندهار ته يې ورواستوي او وې غوښتل چې په دې پوځ کې دملک ټرټولو غښتلي عسکر دافغانانو دسرکوبۍ دپاره راغونډ کړي بيا نو پر افغانانو يرغل وکړي خصوصاً هغه وخت چې د روسي سفير اسرائيل اري له خوا مطمئن شول يعنې وروسته تر هغه چې دا سفير بېرته روسيې ته رخصت شو او د استراخان په ښار کې مړ شو چې دهغه له خوا دپارسيانو زړونه ښه سوړ شو يې د کندهار دنيولو دپاره په ستر و اقداماتو پيل وکړ. دا موضوع د اصفهان په دربار کې ترمذاکرې لاندې ونيوله شوه مگر نظريات مختلف وو خو په آخر کې په اکثريت فيصله وشوه چې خسروخان د وژل سوي گرگين وراره چې هغه وخت دگرجستان حاکم و او ډېر دماغ داره سړی و دلښکر په قوماندانۍ مقرر شي ځکه چې اکاوونو گرجيانو دانتقام اخستلو دپاره دکندهار په نيولو کې ښه زيار وباسي او هم له دې جهته چې په هغه وخت کې گرجيان په توره او جنگ کې ډېر مشهور وو ځينو درباريانو دا مشوره ورکړه چې بايد ټول عسکر د گرجستان له هغو علاقو څخه چې دپارس دحکومت په لاس کې دی راغونډ کړای شي مگر مخالفينو دلې له دې نظر سره مخالفت وکړ او وې ويل چې که ټول عسکر گرجي وا ستول شي او بريالي شي نو ښايي چې د پارس دحکومت له متابعت څخه سرونه وغړوي ځکه نو شپږ زره پارسي عسکر يې دعباس قلي بېگ تر مشرۍ لاندې ورسره کړل او دا نې خسروخان دوه سوه زره تومانه دلارې د مصرف دپاره ورکړې د ... زره تومنه دې ورکړ شي مليسون ليکي چې دا پوځ ۳۱۲۰۰ ... زره دوه سوه کسه وه پدې

کې یوزر دوه سوه تنه ګرجیان متباقي ګډوډ خلق وُ په دې ترتیب خسروخان دیره
د برش زره پوځ په سرداری وتا کل سوچې قندهارته ولاړ سی او د خپل اکاانتقام
واخلي خسروخان دا امر په ډېره خوښي ومانه په ۱۱۲۲ هجری د قندهار خواته راروان
سو بیله کومې پېښې وفراه ته راورسېدی په فراه کې مېشته سوجاسوسان او مخبران
یې هري خواته ولېږل چې د میرویس نیکه د لښکرو حال راوړي هغه زر بېرته
راوکرځېدل ځکه افغانانو دکرشک او فراه ترمنځ درې خوښې کړې وې .

دخسروخان نفاق اچول

کوم شی چې ډېر د تأسف وړ دی او پر دود ښمنانو همېشه کار ځني اخستی
دی او بنه کامیا به شوې هم دی هغه د نفاق مرض دی چې ځیني ضعیف
النفسه پښتانه یې همېشه دخپلو په مقابل کې دروي دی او بنه کار یې هم ځني
اخستی دی ده هم هغه د پښتنو په منځ کې فتنه اچول غوره وبلل ځکه په دې
وسیله چې دغلیمانو د لاسه سوې دې د دې فتنې په وسیلو کې یې زیار ایستلی
دی او کامیا به سوی هم دی نو خسروخان هم دا فکر وکړ چې د نورو حربي
چالو او آلاتو په ترڅ کې د پښتنو تباه کوونکی وسله هم آماده له ځانه سره ولرم
که ضرورت سي کار به ځني واخلم نو هغه وخت چې له اصفهانه لا نه وُ راوتلی
سوی د هرات حاکم ته یې حال راولېږه چې ابدالي مشران هر څېرې چې دي زما
تر راتګ مخکې سره راټول کړه ایراني حاکم هم ابدالیان وهڅول چې عبدالله خان
د حیات سلطان زوی چې په ملتان کې اوسېدی او د هند د باد شاه لخوا یځه سره
کسیزه ... ... او تنخوا ورکېده هرات ته راو باله عبدالله خان یې له ځنډه هرات
ته راورسېدی لږ موده ورسته د خسروخان لښکری هم راورسېدې او خسروخان
عبدالله خان ته وروغوښت او دی یې دابدالیانو د قبیلې د هښت... رئیس په
توګه ومانه او زمانځان یې چې په کومان کې یې ... بعید ... کاوه ... سره

راوست او هغه يې د عبدالله خان د نائب په حيث مقرر کړ وروسته د غلجو پر خلاف يې کومک ځني وغوښت عبدالله خان او زمان خان په ډېره خوښۍ د دوی مرستې ته غاړه کښېښوده او په قام کې د لښکرو په ټولونه پسې شو خسرو ورا تېر سو او فرا ته راورسېدي .

د میرویس نیکه آمادګی

ملي قايد چې د ايراني لښکرو له راتګ څخه خبر سو نو يې افغانان سرا ټول او د ايران د سرلښکر له راتګه يې خبر کړل اولس هم د مقابلې د پاره خپله امادګي ښکاره کړه ملي قايد امر وکړ چې ټول کښتونه په بيړه ورېبئ او قلا ته يې ورسوئ په دې لاره کې ډېر زيار وباسئ چې کروندې تشې توری پا ته سي ټولې غلې او داني ښارته ورسوئ فقط اولس د خپلې اړتيا ور غلې داني په کورو کې په ځراګانو کې وساتلې چې هغه ځراګاني هم په ډېر خوندی ځايو کې جوړې سوې وې چې هرچا ته يې ځای نه معلومېده (ځرا په ځمکه کې ژور غار ته وايي چې لکه د څاغوندې کيندل کېږي بيا خلق شا وخوا پرور پر ډېر سره اچوي او په منځ کې غنم اچوي چې بيا د غلې خوند هم ورسره نه خرابېږي او هېڅ ډول تاوان هم نه ور رسېږي د پېر دود تراکونو په وخت کې اولس خپل قيمتي سامانونه او غلې داني په دغو ځراګانو کې ساتي او نښان يې هم ورک کړي د ښمن ته هېڅ معلومات نه کېږي دا ځراګاني تر دوو درو کلو پورې غلې خوندي ساتي) په دې ترتيب ملي قايد د خوړلو کافي ذخيرې په ځراګانو کې برابرې کړې چې د پارس او افغان د جګړې د ليکونکي په قول د درو کلو ذخيرې يې برابرې کړې يعنې د درو کالو د محاصرې ترتيبات يې ونيول او د ښار اکثره کمزوري خلک زاړه، واړه، سپين ږيري سپين سرې او ښځې يې له ښاره وايستل او لرې سيمو ته يې بوتلل هلته يې په خوندي ځايو کې وساتل له دې کارو څخه چې فارغ سو نو له خپل لښکر سره د ګرشک له لياره د فرا خوا ته روان سو په لاره کې حال ورته راورسېدی چې ابداليانو هم له خسرو خان سره د مرستې لوظ وکړ

ملي قايد ته د ايراني لښکر تر راتګ دا خبره ډېره بده ولګېده چې فراه ته لا نه ورسېدلی
داود خان يې د لښکرو په قوماندانۍ وټاکو ټولې د سپرو رسالې يې ور ده ته پرېښودې
ده ته يې د خسرو خان سره د مقابلې امر وکړ بخپله له يو شمېر پياده لښکرو سره د ابداليانو
سره د خبرو اترو د پاره وړمخ ته سو په فراه او ګلستان کې يې له ابداليانو سره
مرکې وکړې هرڅو نه هر ډول پېشنهادونه يې چې ابداليانو ته وکړل د دوی د قبلېدو
وړ و نه ګرځېدل د الومړی ځل و چې ملي قايد له ناکامۍ سره مخامخ کېدو دا چې
دلته ملي قايد له ابداليانو سره په مرکو بوخت و خسرو خان د ګرشک
خوا ته وړمخکې سو که څه هم د ميلسون په قول د افغاني لښکرو شمېر کم و خو د پخوانيو
فتوحاتو په نيشه دومره مست وو چې دا يو موټی پوج د دونه ستر پوج په -
يو ډېرش زره دوه سوو ته رسېدو مقابلې ته چمتو ولاړ وو ملي قايد لا له ابداليانو
سره په جرګو مرکو اخته و چې د خسرو خان او داؤد خان ترمنځ جګړه ونښته که څه هم
د دې جګړې تفصيل نه دی معلوم خو دونه يې ليکلي دي چې د خسرو خان لښکرو
په ډېر زور حمله پرې وکړه افغانان چې د دوی لسمه برخه هم نه و نو ځکه يې
په تدريج پرشا کړل او خسرو خان تر هلمند پورې وت او قندهار ته ورسېدی
قندهار يې محاصره کړ ملي قايد لا نه وو ور رسېدلی ځکه هغه له ابداليانو سره په مرکو
اخته و له ابداليانو سره هيڅ جوړه ونه سوه اګر چې په انقراض دوره صفويه کې په
۱۰٤ صفحه د ګرجستان د تاريخ ليکنه ده وايي چې ميرويس نيکه د ابداليانو د کار د
يک سره کولو د پاره خپل لښکر په دوې برخې کړ يوه برخه يې د خسرو خان مقابلې
ته د هيرمند په غاړه پرېښود له بلې برخې سره په خپله د هغو ابداليانو مقابلې ته
ورو ولاړ سو چې د خسرو خان ملاتړ ته را روان و په هر صورت ميرويس نيکه
ابداليان د خسرو خان له ملاتړه منصرف نکړای سول او قندهار ته را روان سو
خو دلته د قندهار ښار ته د ده لار نه وه نو د زمينداور په لاره هزاره جات ته ولاړ
له هزاره وو سره يې جرګې وکړې د هر ملاتړ يې ځينې تر لاسه کړ پر خسرو باندې

د شمال له خوا محاصره د هزاره ؤ وه او له هغه ځایه د غلجو خواته ورتېر سوا و غلجو ته یې وظیفه ورکړه چې دلویدیځ له خوا څخه ایراني فوځونه له محاصري سره مخامخ کړي له هغه ځایه کاکړستان، ژوب، بوري او پښین ته ولاړ او له خلکو سره یې مرکې وکړې بیا کلات او مستنګ ته ولاړ بلوڅانو د هر ډول مرستې او سرتېریدنو لوظ ورکړ هغه وچې له هرې خوا پر خسرو خان محاصره راګرځېدله. له خسرو خان څخه د هر ډول غلو دانو او نورو مایحتاجو ورر سېدل بند سول یې د ده عسکر به هرې خواته ووتل هلته به د ملي لښکر وله خوا وځپل سول په دې لړکې د پرسترېول بلوڅو سرتېرو ولوباوۀ داکتر لارنس لیکارت د انقراض صفویه په ۱۰۵ مخ کې لیکي چې میرویس خان چې له بلوڅانو څخه مرسته وغوښته د پر مثبت ځواب ئې ورکړ بلوڅانو د کندهار جنوب او لویدیځ سیمې تولې تر خپلو تارکو لاندې ونیوې پر ایرانیانو او د دوی پر پلویانو یې محکه سره کړه پدې ترتیب محاصره کوونکی تر محاصري لاندې راغلل او له کراوونو سره مخامخ سول ضمناً ملي قاید د ښار خلکو ته له خپلو فعالیتونو څخه اطلاع ورکوله او هم به یې دوی ته د صبر او مېړاني توصیه کوله سره له دې چې ایرانیانو د اسې ښکاره کوله چې دوی ته کوم تکلیف نسته خو ملي قاید د دوی پر مشکلاتو پوه ؤ دلته په ښار کې د ملیسون په قول څو کمزوري کسانو د میرویس نیکه بې مشورې غوښته چې له خسرو خان سره خبرې وکړي او ښار ایرانیانو ته تر یو څو شرایطو لاندې تسلیم کړي داکسان هم د خسرو خان پښتنو ملګریو غولولي او تسم تخفي یې ورکړی وې ضمناً یې په ښار کې داپروپاګنډې خپرولې چې د خلقو زړونه وکاږي ملیسون وایي کندهاریانو هغه څه کړل که پاریس چې له ناپلیون سره وکړه یعنې چې د میرویس نیکه بې مشورې له خسرو سره خبرې اترې شروع او تر څو شرطونو لاندې روغه جوړه ورسره وکړي او ښار ورته تسلیم کړي چې د دوی دې غوښتنو د خسرو خان امیدونه پیاځاوه او ښار یې د ځان

وګانه نوې د تسلیم بلا شرط ماسوا بله خبره نه اورېده د ښار خلک چې د خسرو په تصمیم پوه سول له یوې خوا یې د میرویس او خلقو نارضایي ولیده له بلې خوا بلا شرطه تسلیم کېدل غوښتل کېده نو ځېلو کړه پښېمانه سول تر بلا شرطه تسلیم کېدو یې مرګ غوره وباله نو یې د نورو پښتنو په شان مقابلې ته ملا وتړله او د همت پښې یې ټینګې کړې محاصرینو د خسرو د لښکرو هره حمله په شا تمبوله د ښار محاصره اوږده سوه د محاصرې له اوږدوالی ابدالي لښکرې تر تېرولو ډېرې په تنګې شوې ځکه دیو خوا ورځو اشرد پاره راغلی وُ دلته کال ته نژدې شو عبدالله خان ته یې وویل چې موږ زیاته پاته کېدای نسو مالونه او کورونه مو پر ډاګ پاته دي که هر څو به عبدالله خان مشرانو ته ډاډه ورکاوه: دوې زیاته د چا خبرې ته غوږ نه ایښود پدې کې زیاته برخه ابدالي لښکرې خپلو کورو ته ولاړې همدا وُ چې د ملي قاید لښکرې هم راورسېدې چې په دې کې خاص طور کاکړ، تریـنان، بلوڅان او غلجي شامل وو قندهار ته تر رارسېدو مخکې یې د ښار ساتونکو ته داسې پیغام راولېږه چې موږ بې ننګه شو او د ښمن بریالی شوله موږ څخه د ښمن یو هم ژوندی نه پرېږدي بهتره داده چې تول په مېړانه زیار وباسو چې یا په نېکنامی مړه سو یا پر غلیمانو بري ومومو د ښار او سېدونکو چې دا پیغام واورېده او د ملي قاید له راتګه خبر سول نو یې د غیرت وینې په جوش راغلې او دې ستړې مقابلې ته یې ځانونه چمتو کړل په دې وخت محاصره هم تقریباً په نامه پاته وه ځکه خسرو خان په دې دونه جګړو کې د خپل اردو یوه زیاته برخه له لاسه ورکړې وه. او ابدالیان هم ډېر ځنې تللي و لارنس لیکارت د خپل کتاب په ۱۰۵ مخ کې وایي چې د سپتامبر پر ۱۷ مه سنه ۱۷۱۱ الکساندر د خسرو د کا زوی او د ده یو شمېر سپاره له پښتنو سره په یوه نښته کې ووژل سول او هم په ایراني پوج کې د پېچش مرض خپور سوی وُ په دې وخت کې د میرویس نیکه لښکرې راورسېدې او د ښار د جنوب له خوا

یې حمله راوړه د ښار جنوبي دروازه خلاصه او د ښار لښکرې ورووتې په یوه مختصره جګړه کې ایرانیان پرشا سول او لښکرو یې د بابا ولي صاحب دغره په جنوبي لمن کې تدافعي وضعیت غوره کړ ملي قاید ښار ته ننووت ښار یې کلي توګه له عامرې خلاص سو پښتنو شاو خوا خپل دولونه ورته غړبول . دلته خسروخان له خپل موفقیته څخه ناامیداو د تېښتې دلارې په لټون کې سو غوښته یې چې بېرته پارس ته ولاړسي خو دوی په لښکرو کې یې اتفاق پېښه شوه ایرانیانو غوښته چې له یوې لارې ولاړسي او ګرجیان هم پر دوو لاروو په دې وخت کې عباس قلي خان دایراني لښکرو سردار له خپل اردو څخه راو تښتېدی او د کندهار ښار ته راغی او د ایراني اردو د ټول حال یې ملي قاید ته ووایه او هم یې هغه خلک ورپه ګوته کړل چې دده په غیاب کې یې له ښار څخه له خسروخان سره رابطې قایمې کړې وې ملي قاید چې دا ټول حال واورېد او د دښمن په وارخطایي خبر سو نو یې امر وکړ چې اته سوه اوښ په حربي لوازمو بار کړي چې ټول تهیه سول نو له خپلو شپاړس زرو سپرو سره یې په خسرو یرغل وړ وو او په ډېر زړه ورتوب پرې ورغی په دې خونړۍ جګړه کې دښمن په ورېرو مېبو شېبو کې له ماتې سره مخامخ سو لارنس لیکارټ (د انقراض صفوی، په ۱۰۵ مخ کې لیکي چې خسروخان چې متوجه سو چې ګرځی په ګرځی یې وضع خرابېږي فرصت یې له لاسه تللی دی د ۱۷۱۱ کال د اکتوبر پر ۲٦ یې د عقب نشیني امر صادر کړ هغه وُ چې دده سپرو په پرشا تګ پیل وکړ افغانان د میرویس نیکه تر قوماندې لاندې د کندهار له ښاره راووتل او د خپل رسم مطابق یې پر تښتېدلی ماتې خوړلی دښمن یرغل وکړ او د ایراني فوځ پر عقب دارانو چې څپله د کیخسرو تر قوماندې لاندې وُ ډېره سخته حمله وکړه ګرجیان د خپل همېشنې عادت له کبله ښه جنګېدل او ابدالیانو هم د عبدالله خان په قوماندانۍ د لاورانه پایداري کوله لیکن د دوی ایرانی ملګري یې تښتېدلي وو او تښتېدلي وو. د کیخسرو و ورور هغو کسانو له حملې ... چې ... پرېښود شاید کیخسرو به جنګ کړی وای چې

ځان او خپل یاران له دې معرکې څخه خلاص کړي خوله بده بخته چې له یوې ریالي څخه د توپ وهلو په وخت کې یې آس پښه وښوریده او پر ځمکه ولویدی غلجیانو ځکې تر دې چې دی بیرته په زین کې سپور سي پرې یې ښود او یخپلو ننزو یې سورې برې کړ او مړ یې کړ بازیل چې د سن شارل د مذهب پیروو هم د لته وو ژل سو لیکن فرسکو تاری ورونو ایتالیایي جراح په تیښته کې بریالی سو د دې وقایعو شرح لارنس لیکارت د چخایدز د کرجستان له تاریخ څخه نقل کړي ده غلجیانو په ډېره بیړه ایرانی لښکرې تعقیب کړې د دوی زیات شمیر یې په قتل ورسول لیکن کرجیانو او ابدالیانو چې ځان ایستلی و غلجی یې پرښاو تمبول او ځان یې خلاص کړ په دې جګړه کې ټوله توپخانه او ساز سامان د یاغیانو په لاس کې ولوېدل مقصد یې میرویس نیکه د ید دې شکست خبر چې اصفهان ته راورسیدی د خسرو خان مرګ د ستر ایراني اردو ماتې په اصفهان کې عظیم خوف او هراس تولید کړ.

دلته زمون ملي قاید د ایران له ۳۱۲۰۰ لښکر سره جګړه وکړه د دې ټول پوج له جملې څخه د سرجان مالکم او نورو مورخینو په قول فقط پنځه سوه یا اوه سوه تنه ډېرې چابکې تیښتې له کبله خلاص سول او ټوله توپخانه او تجهیزات یې پر میدان کې پاته سول افغانی زلمو د دوی پاته آسان چې په لښکر کې بې خاوند زغاستل سره ونیول او ټولې اولجې سره راټولې سوې او داسې هم وایي چې - افغاني لښکرو داتښتېدلی ایرانیان تعقیب کړل مګر لاندې یې نکړای سول ملي قاید ولجې پر اولس وویشلې نو د شکر سجده یې وکړه او په ډېره سرلوړې کندهار ته راوګرځیدی چې د ښار ټول وکړي واړه زاړه یې د هرکلي او د زنا وی له پاره له ښاره راوتلي و ملي قاید به له هرچا سره په مینه روغبړ کاوه او دوی به د دې لوې فتحې مبارکي ورته ویله دا لویه فتحه د سنه ۱۱۲۳ کال د روژې په لومړۍ نېټه د ملي قاید په برخه شوه.

د پارسیانو د بل لښکر ماتې

دوه کاله وروسته دا صفهان دربار بيا يو لوی لښکر سره برابر کړ او د رستم خان په سرداری یې افغانستان ته راوړساوه مګرځرنګه چې زموږ ملي قاید دافغان ملت په اتفاق او مرسته د پرغښتلی شوی و دې لښکر هم هیڅ ونکړای سول افغانانو په یوه حمله کې دا لښکر په تېښته مجبور کړ او رستم خان هم له دې بېرې چې دا سلافو کا نه پېرې ونسي د هرې چابکه تېښته یې کړه و بلله او ایران ته وتېښتېدی د پارسیانو دا شکست په سنه ۱۱۲۱ کې واقع سو او هم د شاحسین صفوی داوروستې کوشش له ابدي نا کامی سره مخامخ سو او د شاحسین امید ونه یې د ابد د پاره په خاورو ولړل. تر دې پېښو وروسته زموږ ملي قاید دافغان ملت مستقل خپلواکه او خود مختاره واکمن سو د ملیسون په قول پر ته د هرات له ابداليانو نور د ټول افغانستان متباقي افغاني قبایل یې داسې سره متحد کړل چې د مخه نه ولیدل سوی او د افغانانو د ریاست پایتخت یې د کندهار ښار و ټاکی او د مملکت په نظم او نسق یې پیل وکړ.

د ملي قاید وفات

دافغانانو ملي قاید او ستر زعیم تر ډېرو سترو مبارزو او ډېرو جنګونو وروسته چې متجاوزینو ته یې ماتې ورکړه او څه د سیاست په ډګر کې څه د توری په زور خو پردی یې له خپلې مینې و شړل او افغان ملت ته یې زره آزادی بېرته ددوی په نصیب کړه او افغانان یې بیا د پخوا په شان آزاد کړه د مملکت غربي سیمې یې تر فراه او سیستانه بېرته دافغانانو کړې او د ملي وحدت رسیې یې بیا وغښته او ټینګه یې کړه نو په دې وخت کې داجل استازی راورسید او نه یې پرېښود چې دا ستر زعیم خپل نور افکار عملي کړي د ۱۱۲۷ کال د ذوالحجة الحرام په ۲۸ ورځ یې د اجل داعي ته لبیک ووایه که دده نوری آرزوګانې عملي نه سوې

یا یې ارت تشکیلات وضع نکړای سول، دا به محترم لوستونکی ته ده د نه فرصت له کبله وګڼي ځکه چې څو میاشتې له مخه میرویس چې په ۱۱۲۶ کال د تجاوز زیښو له جګړو ورګار سوا و په ۱۱۲۷ یعنې یو کال وروسته یې وفات وکړ نو ده د آرزوګانو او افکارو د عملي کولو د پاره یو کال د پرلین وخت دی.

د افغان او پارس د جګړې لیکونکی د ملي قاید وفات په دې ډول لیکی، «معروف دانشمند قهرمان او وه کاله په قندهار کې حکمراني وکړه او د پارس د ډیرې غښتلې او مقتدرې امپراتورۍ په مقابل کې کلک ودرېدی او هیڅکله د یأس او نا امیدۍ اندیښنې ده د مخې باریک ترینه رشته هم متزلزل نکړای سوای څو چې ده د قوا د سن د ډېر والي له کبله ورو ورو په تحلیل ورسېده او صورت یې ناتوانه او مریض سو ده په ناروغۍ ټول افغانان ورجمع سول همېشه به ده د پوښتنې د پاره د ملي افغانان راټول او ده ګټورا او مفید نصیحتونه به یې اورېدل او په هغو به یې عمل کاوه.

د ملي قاید وروستی خبرې

د افغان او پارس د جګړې د لیکونکی د لیکنې په قرار کوم وخت چې میرویس د خپل حال خرابوالی حس کړ نو یې د افغانانو مشران راغونډ کړل او لاندې په لنډو لنډو جملو کې یې داسې وصیت ورته وکړ، خپل ټول کارونه خدای (ج) ته وسپارئ او پر خدای تعالی (ج) توکل وکړئ جنګ په مړانه پرمخ بوزئ. په هر کار کې شرافتمندانه وضعیت غوره کړئ! هیڅکله د پارسیانو اطاعت و نه منئ په هر قوت او سعیه چې ممکنه وي خپل دښمنان چې پر تاسې حمله وکړي پر شا وټمبوئ ځکه چې ستاسې د ښمنان د دربار یې اختلافاتو په اثر او د دوی د خلکو د فساد او خیانت له کبله خوار او په تلوار د فنا خواته روان دی د دوی د شمېر له ډېروالي څخه مه بېرېږئ ځکه چې تاسې سره

متحد یاست پرخدای ج، موتوکل کس پیدی یقین لرم چې دوی به مغلوبه کړي! په دې وخت کې چې سالنده لنده سوه نوېې نو دخپو توان نه درلود په دېر تکلیف یې سترګې روښی کړې او د شهادت ترکلیمې دغه یې داجمله وویله: «اصفهان ونیسئ!» ستردې وروسته یې یو اوږد ساه وایستله دپاک او سپیڅلی روح مارغه یې جاودانی ځالی علیین ته والوت د آزادی او آزادی خواهی په دنیا کې یې لوړ مقام او ژوندی نوم پرېښود او تر مرګ وروسته موږ ته وایي:

د ننګ توپه به بې هرهدوي
که پس له مرګه په مزار راشې مینه

دلری پښتو نخوا خوږ ژبی شاعر میا سید رسول رسا وایي:

میرویسه بابا دم یې دافغان د آزادی
ژوندی کړل تاپه دم حوری غلمان د آزادی
که ته نه وای پښتون کله لیدای شوای په ژوندون کې
باغونه چمنونه ګلستان د آزادی
غلجی مورکه پیدا کړي یو میرویس بل په وطن کې
پښتون به بیا روان شي په آسمان د آزادی

دده مزار د قندهار د ښار څخه اوس دوه درې کیلومتره فاصله لرې د هرات کندهار پر لویه لار د کوکران په کلي کې واقع دی دده مزار د افغانانو د نړۍ څخه، وړو، نږو دوو ټک مرجع ده ټول افغانان دده مزار ته ورځي او له روح څخه یې فیض غواړي. داعلیحضرت محمد نادرشاه په زمانه کې دستر پښتانه جناب وزیر محمد ګل خان مومند په سرپرستی د ملي قاید پر مزار یو ښکلی ګنبده جوړه سوه. هو په یوه ملت کې چې لږ د پر حس وي خپل نومیالی نه هېروی.

دحاجي میرویس خان نیکه ورور میر عبدالعزیز

دحاجي میرخان نیکه تر وفات وروسته له هغه چې له فاتحې خلاص سونو لویه جرګه راوبلله سره اود حکومت د مشر دټاکلو په شاوخوا کې خبرې اترې شروع سرې ځنګه چې د حاجي میرویس خان نیکه دوه زامن میر محمود ۱۸ کلن او میر حسین ۱٤ کلن وُ داچې د ملي قاید زامن ډېر کم سنو جرګې د ده ورور چې په کاله کې مشر و د حکومت د رئیس په حیث انتخاب کړ او د مشرتوب لنګوټه یې وروتړله میر عبدالعزیز نه د ورور همت درلود نه پوهه، آرام طلبه سړی وله جنګ جګړې ځنې یې کرکه کوله نیمه دوړ ی آرامه اوسه یې دخپل ژوند شعار وهغه وُ چې له یوڅه موده وروسته یې د قوم مشران اوغټان راوبلل او جرګه یې جوړه کړه او جرګې ته یې په دې ډول دخپل زړه غوټه وسپړله:

عزیزانو! تر ډېرو مشکلاتو او جنګو وروسته چې موږ خپل زلمي یې له لاسه ورکړل نکرکوم چې تاسې به هم نور په څېر جنګ ته نه هوسیږئ فلهذا نو په کار دی چې د پارس له بادشاه سره روغه وکړو او س چې مشر ورور مې مرحوم سو او افغانانو ته یې لویه سوبه ګټلې ده نو که موږ د روغې او سولې غوښتنه وکړو د پارس بادشاه به یې په ډېره خوښي راسره ومني! باید داو ویل سي چې په دې وخت کې لا ډېر ایرانیان او د دوی ګوډاګیان چې د ملي قاید د جمدلی له کبله پاتې وه په ښار کې موجود وو چې هغو به هر قیمت کوشش کاوُ چې پښتانه له خپلې لارې واړوي عبدالعزیز هم د غو اشخاصو د مزدورو افکارو تر تأثیر لاندې راغلی و او ده دې وینا د پښتنو په منځ کې شور ماشور جوړ کړ او هغه محبت او حرارت چې تر دې پخوا یې د افغانانو په منځ کې درلود په عمومي نسرت بدل شو. د افغانانو جرګې ورته وویل چې موږ هېڅکله دا یې ننګه

خبره نه شو منلای دا خبره زموږ د قاید له وصیت څخه مخالفه ده که دوړو
پر قدم نسي تلای نو روښې ته هم دونه تلوار مه کوه خوله هرې خوا پر
عبدالعزیز فشار ونه وارد شول چې په دې جمله کې دخپلې کورنۍ له خوا هم اه
سخت تهدید او مخالفت سره مخامخ سو چې په دا وخت کې په کورنۍ کې موجود
مشر یار محمد خان، د یحیی خان زوی د ملی قاید وراره و، یار محمد خان عبدالعزیز ته
ورغی او سخت یې تهدید کړ او ورته وې ویل چې: ته باید په داګه د دې ناروا
فکر څخه نه له افغانانو نه وغواړې که نه وي نو تر خلکو مخکې به یې موږ لوته
سره معلوم وو! په دې وخت کې د کورنۍ لوی مشر چې د سیاسي پوهې
خاوند و، حاجي انکو و، چې په هند کې یې د سفارت وظیفه اجرا کوله، -
شاه محمود او شاه حسین کوچنیان و، شاه اشرف نوی ځلمی و، خو بیا هم د پلار
له کړو خوښ نه و، په کندهار کې موجود مشر یار محمد و، عبدالعزیز خان له یار محمد
څخه د پر خطر حس کړه نو یې فکر وکړ چې دا خطر باید له منځه یوسي هغه و، چې ځان یې پر
ناجوړۍ واچاوه خلق پوهنتي ته ورته راتلل یار محمد د دې د پاره چې اولس
د دوی له خوا بدی څخه خبر نه سي دا کا پوښتنې ته ورغی چې څنګه
هلته ورغی فوراً یې ګرفتار او دستي یې مړ کړ بهانه یې خلکو ته
دا وکړه چې ده پر ما حمله کوله د میر عبدالعزیز دې دوهمې ناروا د -
شا محمود او نورو پښتنو په روح ډېر بد اثر وکړ په تېره بیا هغه وخت چې
دده له پیشنهاد څخه خبر سول چې د پارس بادشاه ته یې یدی لاندې شرطو
کړي و، په دا سې حال کې چې جرګې دده پیشنهاد بېخي رد کړی و، مګر بیا هم
ده په پټه د هغو ایراني ګوډاګیانو په وسیله چې دی یې بې لارې کړی او
د پارس پاچا ته ولېږه دده د روغې شرطونه په لاندې ډول وو:

۱- افغانان دې د هغه باج څخه چې د ګرګین په وخت کې اخستل کېدی
معاف ش...

۲- کندهار ته دې پارسي عسکر نه راځي.

۳- دافغانانو بادشاهي دې د همیشه دپاره دعبدالعزیز په کورنۍ کې دده د زامنو او لمسیانو وي.

څرنګه چې افغانانو خپله آزادي او خپلواکي پخپلو وینو لاس ته راوړې وه نو چې دعبدالعزیز په دې ناوړه کار خبر سول ډېرې سترګې ور ته سرې شوې او د یار محمدخان ناروا قتل یې هم ولیدنو یې دصبر پیمانه لبریزه سوه او هغه وو چې ټولو پښتنو مشرانو دشاه محمود په مشرۍ جرګه جوړه او فیصله یې وکړه چې باید عبدالعزیز ووژل سي هماغه وو چې دشپې قصر ته ورغلل او دی یې و واژه سهار یې نغاره ووهله اولس یې سره راټول کړ او د میرعبدالعزیز مرګ یې اعلان کړ. پخوا زمانه په کندهار او پارس کې دا رواج ؤ چې د ښار په دروازو او برجانو کې نغارې ځړېدې چې یوه مهمه موضوع به پېښه سوه نو به نغاره وډنګېده خلک به سره راټول او موضوع به ور ته اعلان سوه. دلته هم له معمول سره سم چې د اولس زاړه واړه سره راغونډ سول نو شاه محمود لومړی دخپل اکا پېشنهاد چې په پټه یې دپارس بادشاه ته کړی ؤ خلکو ته وښود بیا یې ښکاره کړه چې د ده اکا دخپلې شخصي آرامۍ او خوش ګذرانۍ دپاره غوښتل چې پښتانه بیا د - پارسیانو تر لاس لاندې کړي او د هغوی مطیع یې کړي او زموږ خپلواک مملکت بېرته وران او د پردو تر لاس لاندې سي افغانان بېرته غلامان کړي تر دې وروسته یې دیار محمد د مرګ جریان خلکو ته وویه چې یار محمدخان پر دې ناوړه پېشنهاد سخت احتجاج وکړ او دی یې تهدید کړ چې له خپلو کړو پښېمانه سي ده پر ځای د دې چې د کاله او اولس خوا بدی ته غاړه کښېږدي یار محمدخان یې په ناروا ډول په شهادت ورساوه نو هغه ؤ چې ما له پښتنو مشرانو سره مشوره وکړه جرګې دا فیصله وکړه چې دی باید پخپله له مېنځه یووړل سي هغه ؤ چې ما نن شپه دی مړ کړ او دخپل بد چاره مې پخپله وکړه اوس نو تاسې پوهېږئ

اوستاسی کار، هرڅوک چې دخپل حکومت په مشرتوب تاکی لومړی بیعت به زه ورسره کوم ما ددې دپاره چې دا ولس په منځ کې وینې تویې نه سي دا مسوولیت مې پخپله په غاړه واخیست فقط ستاسې دښېګړې دپاره نه دځان دکومې ادعا دپاره. اولس چې له جریان ځڼه خبر سو او ورته ثابته سوه چې محمود رښتیا وایي ښوېي ده ته آفرین او شاباس ووایه او په خپل منځ کې یې له یو لړ مشورو وروسته دی دځان باد شاه وټاکه او شاهي لقب یې ورکړ نو شاه محمود وباله سو.

دعبدالعزیزخان دمرګ قصه دعبدالغفار هوتک په قلمي دیوان کې داسې ویله سوېده:

عزیزخان یار محمد　　　　دښمني یې شوه بې حد
شیطانانو راهزني کړه　　　　دیار محمد یې دښمني کړه
یار محمد یې پرې شهید که　　　　ولحد ته یې رسید که
چې توضیح یې داسې شان وه　　　　واوره ته په دا عنوان و
عزیزخان جوړه حیله کړه　　　　دمرض یې بهانه کړه
یار محمد سو په خبر　　　　چې مرض یې ده ابتر
نوروان پر دغه لور سو　　　　ګردشاه پاته په کور سو
چې دی ورغی دیوان ته　　　　په پرسش دعزیزخان ته
هغه آن یې دی بندي که　　　　هم یې مړ داسې دستي که
په خونی بیا عزیزخان سو　　　　نو تورن بیا په شاهان سو
دا رفتار دعزیزخان و　　　　ورسره نهول شیطانان و
دوه کاله یې حکومت که　　　　باندې زهر یې راحت که
شاه محمود که غیرت　　　　دعزیزخان په بد طلعت
چې یو ځوی یې ښه خاصان و　　　　دهوتکو صلاحیان و

اتفاق یې وکړ یـــاره   دعزیزخان دمرګ د پاره
شاه محمود سره وررون   اکای مړکه عزیزخـان
محمود کښېناسته پرتخت
خدایٔ ورکړی و ښه بخت

د شاه محمود تر تخت کښېناستو مخکې عبدالله خان ابدالي په هرات کې د پښتنو یو رياست قايم کړی ؤ چې وروسته يې بياغوریان مرغاب او بادغیس هم اشغال کړ. وروسته چې يې خپل رياست ته يوڅه سر او سامان ورکړ نو يې پر فراه چې د شاه محمود قلمرو ؤ حمله وکړه او فراه يې اشغال کړه شاه محمود چې له دې واقعې خبر سو له لښکر سره فراه ته روان سو اسدالله خان دعبدالله خان زوی د فراه او دل آرام تر منځ د شاه محمود مخې ته ورغی او د دوی په منځ کې جګړه ونښته چې په نتیجه کې اسدالله خان د جنګ په میدان کې مړ سو او لښکر يې وتښتېدی شاه محمود د فراه بېرته ونیوه مګر په عبدالله خان او ابداليانو يې نور غرض ونکړ شاه محمود د فراه له نیولو وروسته بېرته کندهار ته ولاړ شاه محمود چې د خپل قلمرو له تنظيم څخه فارغه سو نو پر ځای د دې چې د افغانستان یو والی تامین کړي د ايران د فتح په فکر کې سو هغه ؤ چې لښکر يې سره برابر ولو وروسته يې د ايران خوا ته حرکت وکړ مخکې تر دې چې ايران ته حرکت وکړي بيجن سلطان الکوزای يې چې اصلاً د فراه ؤ د خپل نايب او جای نشين په حيث مقرر کړ څخه له دا يران په لور روان سو او لس دده له اقدام څخه خوښ وځکه فکر يې کاؤ چې د ملي قايد وصيت پر ځای کوي چې په دې ناره کې د دوی فکر معلومیږي:

تر سرکېږي د بابا د واوې غوارې
محمود وا خستله توره له پارسيانو به مړيان شي کړي جوړې

هغه وچې شاه محمود سيستان ته ورسېدی له هغه ځایه يې پر کرمان يرغل وکړ دا یوه ناره ده:

که زمنی پښتانه توریالی زمنی
په غزاو لاړو کرمان ته توریې اوس پرېږدو هېوادو ونې

کرمان یې محاصره کړ محاصره اوږده شوه په دې وخت کې مشهور ایراني سردار لطف علی خان له یولوی فوج سره کرمان ته راغی د لطف علي خان او شاه محمود په منځ کې جنګ روان و چې شاه محمود ته خبر راغی چې بیجن سلطان په کندهار کې بغاوت کړیدی هغه و چې شاه محمود د کرمان جګړه نا تمامه پرېښوده او کندهار ته راستون شو د لته په کندهار کې بیجن سلطان الکوزایي چې شاه محمود د خان د وکیل او نایب په حیث مقرر کړی و له ملک جعفر پارسیبان سره چې سیاسي بندي و لاړ جوړه کړاو د ښار د پارسیبانانو په مرسته یې په ښار کې بغاوت شروع کړی و او تر یوه حده بریالی شوی هم و ځکه افغاني لښکر ټول کرمان ته تللی او ښار خالی پاته و خو پر ټول ښار یې لا قبضه نه وه کړې چې شاه حسین په بیړه له اطرافو څخه کومک راوغوښت او اوس په بیړه ورته راورسېد و چې له یوې مختصرې جګړې وروسته بیجن سلطان او ملک جعفر ګرفتاره شول او وروسته له محاکمې اعدام شول چې په دې لنډۍ کې ورته اشاره شویده :

چه لګرۍ ته له کومانه شاه راغبرګ شو
حسین خان توري ته لاس کړ د لګرۍ د حسین خان له لاسه مړګ شو

شاه محمود چې له دې وضعیت څخه خاطر جمعه شو تر یوه کاله په کندهار کې پاتې شو وروسته له یوه کاله یې بیا لښکرې سره برابرې کړې او د ایران پر لور روان شو یوه قصه ده وایي شاه محمود چې له کندهاره څو منزله لرې شو نو لښکر و اړول ده پر وار خپل افسران خپلې خیمې ته وربلل او پوښتنه یې ځینې کوله چې له دې ځایه کندهار لرې دی که اصفهان؟ هرچا به ورته ویل چې له کندهاره خو دا څو منزله کېږي چې کوچ شوي یو اصفهان ډېر لرې دی وروسته سیدال خان ناصر ورغی ده خپل سوال ورته تکرار کړ سیدال خان ورته

وویل چې کندهار لرې او اصفهان نږدې دی ځکه کندهار ته موښا او اصفهان ته مخه ده هرې خواته چې دې شا سوه هغه لرې ده نوېوه ناره ده وایي؛

که سرده اصفهان دملکو سرده

چې اصفهان نږدې کوي سیلال ناصرده

افغاني لښکرې د بم (۱) له فتحې وروسته کرمان ته ورسېدې په دې وخت کې د افغاني لښکرو تعداد د یو پولنډی پادری سیاح دلیکنې په قرار چې دی وایي ماله عبدالله خان افغان څخه چې دې ناجوړه وُ په اصفهان کې پوښتنه وکړه چې ستاسې دلښکو تعداد څونه دی عبدالله خان چې دشاه محمود ایشک اقاسی و راته وویل چې زموږ لښکر ۱۳ زره پښتانه اته زره هزاره او څلور زره بلوڅ وُ چې کرمان ته رالاو پنځه ویشت زره افغاني فوج وو.

پر کرمان جنګ شروع سو د کرمان قلعه محاصره سوه د تېر وار په څېر افغانانو محاصرې ته اوږد والی ورنه کړاوله هرې خوا پر کرمان یرغل شروع کړ او قلعې ته یې ننوتې کښېنودې او پرې وروختل چې دا ناره د دې واقعې شاهدی وایي:

احمدخان میاښی ښاغلی ده زلمو کې

د کرمان کلاته ختي یې د توپو کولي یې اوري په زینو کې

هغه وچې کرمان اشغال او مدافع عسکرې تسلیم سول دلته افغانانو ته د برې وسلې وغیره دغنیمت په توګه په لاس ورغلی شاه محمود په ایران کې کرمان خپله لومړی پایګاه وټاکله دا ځای یې مضبوط کړ یوڅه عسکر یې دلته پرېښودل او بخپله د اصفهان خواته روان سو.

---

(۱) بم یې نورالله خان د حاجي انګو مشر زوی ته پرېښود بخپله شاه محمود د کرمان په لور خپل پیشرفت ته ادامه ورکړه.

دوهم څپرکی

دشاه محمود هوتک سوبې

شاه محمود خپله دوهمه حمله چې د محمد محسن په قول په اوله د محرمي کال ۱۱۳٤ چې ۲۲ داکتوبر کال ۱۷۲۱ سره سمون خوري په ایران باندې شروع کړ. شاه محمود له دوو کالو وروسته چې دلومړۍ او دوهمې حملې ترمنځ وقفه تېره سوه بېرته کرمان ته راغی سره له دې چې وخت لاد کرمې ؤ دلوت په دښته کې د ېر انساني او حیواني تلفات ورورسیدلی ؤ که څه هم داکتر لارنس لیکارټ په انقراض صفویه ص ۱۵۱ کې وایي چې دافوج دایران دفتح کولو دپاره ناکافي ؤ خو افغانان خپلو تېرو فتوحاتو دونه مست کړي وو چې هرڅه ورته هېڅ ښکاریده و څکه د دوی جنګي قابلیت او مذهبي جوش او جذبې د اکمبوت له منځه وړی ؤ له بلې خوا شاه محمود او ده سرداران دایراني حکومت له فساد او سره پاشلې حالاتو څخه ښه خبر وو افغاني اردو پر ۲۲ داکتوبر کرمان ته راورسید او بې له مشکلاتو یې په ښار قبضه وکړه خو په کرمان کې مستقر ایراني فوج چې د رستم محمد سعدلو تر قوماندانی لاندې ؤ په ارګ کې ځان قلابند کړ خو شاه محمود دخپلې ځوانی او بې تجربه کی له کبله پر دې مستحکمه کلا د حملې امر وکړ افغاني عسکرو په بې ساری توګه مخامخ پر کلا حمله وروړه چې دا ناره هغه صحنه داسې تمثیلوي:

احمدخان میانې ښاغلی ده زلمو کې
دکرمان قلاته خېژي دتوپو کولی یې اوري په زړونو کې

دشاه محمود اردو ته په دې حمله کې زیات انساني تلفات ورپېښ سول هغه ؤ

شاه محمود هوتك

چې د زیاتو تلفاتو څخه د مخنیوي په غرض یې په داسې حال کې چې له زمبورکه سوا بل دول توپخانه یې هم نه درلوده نو یې د کرمان په قلا بندۍ اکتفا وکړه که څه هم دایراني لښکرو د خوراک څښاک سره بند و بست نشوی ؤ او رستم محمد سعدلو هم ډېر غښتلی او توریالی قوماندان ؤ محاصره او بده سوه په افغانانو کې شکایت شروع سو حتی ! داسې وایې چې ځینې خلق بیرته وطن ته ولاړل چې په دې شپو ورځو کې چې د جنوري اخري شپې وې رستم محمد سعدلو نا جوړه او مړ سو د ده جای نشین شاه محمود ته پېشنهاد وکړ چې که ته له محاصرې څخه لاس واخلې ۲۵۰۰۰ تومانه به تاوان درکړو هغه ؤ چې شاه محمود هم دا د جوړې پېشنهاد غنیمت وګڼه او جوړه یې وکړه او خپلو لښکرو ته یې مخ په وړاندې د اصفهان په لور د مارش امر وکړ هغه ؤ چې افغاني لښکر له کرمانه د یزد په لور رو خوځیدې دا چې له کومې لارې د شاه محمود قواوې له کرمانه یزد ته ولاړې معلومه نه ده خو د ۱۷۲۲ کال د فورې په نیمایي کې یزد ته ورسیدې مخ کې د شاه محمود تر رسید و یزد یا نو د ښار دروازې په ځان پسې تړلې او ځان یې محاصره کړی ؤ افغانان چې یزد ته ورسېدل بیا یې کوشش وکړ چې د یزد په استحکاماتو کې لاره پیدا کړي مګر بیځایه تلفات ورپېښ سول شاه محمود د مخکنی تجربې له مخې یزد پر خپل ځای پرېښود او مخ په اصفهان یې خپل پېشرفت ته ادامه ورکړه شاه محمود له یزد څخه د ورزانې د کلي په لاره چې د زاینده رود پر غاړه ؤ او ۶۴ میله له اصفهانه فاصله لري ورسید او په هم دې کلي کې شاه محمود ته دایراني شاه حسین پېشنهاد راورسېد چې ویلې چې که ته له خپل پرمختګ څخه منصرف شې ۶۰۰ بدرې سپین زربه درکړو شاه محمود دا پېشنهاد نو رهم د سلطان حسین په کمزوري تلقي کړ د هغه له منلو یې دډه وکړه او خپل پرمختګ ته یې دوام ورکړ هغه ؤ چې دایراني بادشاه له خوابل وړاندېز ورته راورسید شاه محمود هغه هم مسترد کړ بیا شاه محمود اصفهان ته د رسید و په لاره کې د محمد آباد کلي ته چې له اصفهان څخه په ۱۸ میلې کې واقع دی ورسید او هدا ؤ چې د اصفهان او یزد

اصلي لاري ته راولوېدی شاه محمود چې د سجزي کلي ته راورسېد له اصفهان څخه د ایراني لښکرو د راوتو څخه خبر شو هغه
وُ چې ده د محمد آباد له کلي سره واړول او د ایراني لښکرو راتګ ته منتظر سو. د شاه محمود
قواوُ په دې ډول موقعیت درلود چې د ده د قواوُ ښي خوا له اصلي لارې سره تر نیم میلي
پورې د هغه کلي د غربي او جنوب غربي پورې چې اوس یې هم کودالونه موجود دی
برته وه د خپلو اصلي قواو قلب یې پر هغو د ړو وړو غونډیو باندې ځای په ځای
کړی وُ چې افغانانو له دې مختصرو غونډیو څخه تر ګلن آباده پورې دا ټوله دسته
تر نظر لاندې ساتله د برزون نهر هم دلته د محمد آباد او ګلن آباد د کلیو تر میانځ
له شمال څخه و جنوب او جنوب غربي خواته جریان درلود په دې ځای کې د
شاه محمود پوځ دا وبوله درکه له کافي سهولت څخه برخوردار وُ علاوه له دې
څخه یې د تاینیې قلعه چې اوس یې هم خرابې شته دی د خپلو قواوُ ښي څنګ
لې پرې حمایه کړ. شاه محمود چې له یزد څخه راتېر شو د ایران د دولت وېرې
واخیست او ډول ډول تدبیرونه به یې کړل. ایراني صدر اعظم محمد قلي خان
داسې ویل چې موږ محاصرې ته تن ورکړو دا عسکر ولو که هر څونه ډېر دي خو
بیا هم د غلزو غونډې غوښتلی او یې یاکو جنګیالو عسکرو مقابله نسي کولای
موږ به د ایران له نورو سیمو غښتلی او تعلیم یافته عسکر راټول کړو بیا به نو
له شاه محمود سره جګړه ونښلو وخونورو دې نظر یې مخالف وو او د فوري
جنګ غوښتنه یې کوله ځکه دوی ویل چې دا ناچیزه لښکر څه شی ده موږ
به ټول یا مړه یا به یې مېښتې ورو تړو او د شاه حضور ته به یې پیش
کړو د باد شاه هم دغه لارخوښه وه او د عبدالله خان د عربستان د والي
خط هم په دې موقع چې دوه مزله له اصفهانه د قمشې په سنارګې و او له
هغه ځایه خط لیکلی وُ د فوري حملې غوښتنه کوله. خط په دې وخت کې
راورسېد او د باد شاه زړه یې ډېر تقویه کړ نو یې د فوري جنګ نقشه خوښه
کړه څونه چې صدر اعظم بې غیرته او بې زړه وُ همدومره د هغه پر عکس

سید عبدالله د عربستان والي ته ریالی اوږې باکه و نو د دوی په منځ کې اختلاف احتې و دې والي پر پادشاه باندې ډېر نفوذ درلوده په ډېره اسانۍ یې کولای شوای چې خپله نظریه په شاه ومنې ده پر پادشاه زور واچاو چې د فوري حملې تدارکات باید ونیول شي او ده ذمه واخیسته چې زره به ډېر زر خپل عرب سپاره سره راټول او له تاسو سره به یو ځای شم هغه و چې د فوري حملې د پاره تدارکات نیول شروع شول او په اولس کې د شپږو میاشتو د مالیې د معافی خبر هغه چا ته چې په اردو کې داوطلب شامل شي په کلیو او باندو کې خپور شو چې په ډېرو لږو شپږو ورځو کې ډېر لښکر سره راټول شو په دې لښکر کې رستم خان چې یو گرجي شهزاده و ډېر غښتلی او تعلیم یافته عسکر درلودل او هم همدا دول د علي مردان خان چې یو ښاغلی نظامي سردار و ډېر غښتلی عسکر تر قوماندې وو او هم د دوولس زره عربي سواره د سید عبدالله تر قوماندې لاندې و هغه و چې محمد قلي خان صدر اعظم له شپېتو تر اتیا زره لښکر سره د ۱۷۲۲ د مارچ د میاشتې پر درېیمه له اصفهان څخه ووت له دې لښکر سره ۲۴ غټ توپونه وو چې د فلیپ کولومب نومي فرانسوي افسر تر قوماندې لاندې و اگر چې رسمي قوماندان احمد خان ایراني و فلیپ اصلاً فرانسوی او د پاریس اوسېدونکی و او د روس په اردو کې یې هم خدمت کړی و ډېر یو ماهر توپچي و په هغه ورځ چې صدر اعظم له اصفهانه له خپل ستر اردو سره د شاه محمود مقابلې ته روان سو سید عبدالله هم د قمشې له ښار څخه له دوولسو زرو عربو سپرو سره د ده ملاتړ ته ور روان شو دوې ورځې وروسته د سید عبدالله لښکر د محمد قلي خان له اصلي ستر لښکر سره یو ځای شو په دې دول د ټولو لښکرو تعداد مختلفو منابعو داسې ښودلی دی:

منبع	دایراني قواؤ تعداد	د افغاني قواؤ تعداد
تاریخ نادري ص ۸	دایرانیانو په هکله څه نه وایي	۸۰۰۰

منبع	دایراني قواوُ تعداد	دافغاني قواو تعداد
زبدة التواریخ ص ۲۰٦	قریب ۸۰۰۰	۹۰۰۰
مجمع التواریخ ص ٥٦	۸۰۰۰	٤۰۰۰
کاردان دفرانسي د وزارت خارجې		
له ارشیف څخه جلد ٦ ص ۱٤۸ - له ۵۰۰ ٤ څخه تر ۵۰۰۰		۱۰۰۰۰
ژوزف آي سالمیان په ترکۍ ژبه -	۵۲۰۰۰	۱٤۰۰۰
ژوزف آي سالمیان په فرانسوي ژبه -	۵۰۰۰۰	۱۰۰۰۰
د هالنډیانو د روزانه دفتر وقایع ۲ مارچ -	۵۰۰۰۰	۱۲۰۰۰
کرونسکی	۵۰۰۰۰ -	٤۰۰۰۰

همداسې تخمین شوی له یو په شلو یو په پنځه پوری.

دایراني قواوُ قوماندانی په محمد قلي خان صدر اعظم او سید عبدالله د عربستان په والي اره درلوده شاه مخکې تردې چې قواوې یې د جنګ میدان ته حرکت وکړي امر صادر کړچې له فرح آباد څخه دې توپونه ښار ته رانقل شي او د قصر څخه دې و درول شي خو دا امر تر اجرا لاندې ونه نیول شو ایراني قواوُ په لومړي ورځ له ښار څخه په لږ څه فاصله د شهرستانی له کلي سره چې د ښار جنوب شرقي خواته واقع ده واړول او د مارچ پر ٤ د شرق خواته راوڅرخېدا او د اصفهان او یزد اصلي لارې ته ولوېدل دا قواوې چې د خراسکان لور ته ورسیدې له هغه ځایه بنې خواته وڅرخېدې او د ګورت له تنګی څخه تیرې شوې او هغه دښتې ته ورسیدې چې د ګلناباد او محمد اباد په هغه کې واقع دي ایراني قوماندانانو دا خوښه کړه چې یو ستر میدان کې خپلې سترې قواوې سره ځای پر ځای کړي ایرانیان د مارچ پر اوومه د برزون تر نهره یو کیلو متر تیر شول او هغوی دافغاني لښکر و مغرب په یو میلی کې موضع درلوده ، په دې ورځ یو معمولي آخ د ب دعلي مردان د قواوُ او افغانانو په منځ کې پیښ شو بله داسې واقعه نه ده پیښه شوې د سلطان حسین منجمانو ویلي وُ چې د مارچ تر اتمې له مخې ستوری

د سعد خاني ته نسي داخلېدلی خو شاه محمود او ملګري يې د لارنس لیکارت په قول (۱۵۸ مخ) د ایرانیانو کثرت یعنې د ډېر زیات توانی وار خطا نکړای شول او په خپل ځای ثابت قدمه ولاړ وو د ایرانیانو خرافاتي بادشاه چې د خپلو منجمانو په پیشګویۍ قناعت نه ؤ کړی امر یې صادر کړ چې هغه سحر امیزه ښوروا دې هم دی ستر اردو ته ورکړه شي د ده له سردارانو څخه یوه یې ورته اطمینان ورکړی ؤ چې که په عسکرو دا ښوروا وخوړله شي دوی به په یوه نامرئي صورت مبدل شي او پر دښمن باندې به له ډېر ستر مزیت څخه برخوردار شي دا ښوروا دی په داسې لوښیو کې تهیه شي چې په هر لوښي کې د نر وزګري دوې پښې او ۳۲۵ داني شنه نخود په اوبو کې پاخه شي او یوه پیغله نجلۍ دې ۳۲۵ وار د تشهد کلمه پرې ووایي او پرې پو یې کړي بیا دې نو په عسکرو وخوړه شي او دا اوامر یې په ټکي اجرا شول سهار د مارچ د میاشتې په اتمه بلا خېږه ورځ راورسېده لمر راوخوت دوو لښکرو یو له بل سره ولیدل. د دواړو لښکرو په منځ کې یو فاحش تفاوت موجود ؤ ایرانیانو نه یوازې پر افغانانو زیات توانی درلود بلکه متحد الشکله جامې یې درلودې د دوی اردو ټول په هر ډول ښه وسله سمبال ؤ او اکثر لښکر یې د ډېر پر شکوه ښکارېده. برخلاف د افغانانو ټکونه الوتي، جامې خیرنې او څیرې وې په لښکر کې د بریښ شی نه ؤ پرته له تورې او نېزې خو د ایرانیانو د آسو عراقونه لا د سرو زرو هم پکې ؤ پرچاغو او تازه د موآسو یې داسې سپرلي کوله لکه رسم ګذشت ته چې روان وي خو افغاني آس د ننګر او کبن ولاړ ؤ -

پروفیسور براون ګلناباد د جګړې مشابهت د ساساني عهد د ایرانیانو او مسلمانو عربو د قادسیه د ۶۳۵ میلادي کال د جنګ او له مغولانو سره تر بغداد د باندې د معتصم بالله خلیفه سره جنګ سره مقایسه کړی دی وایي په دې دریو وارو موارد و کې شکوه او جلال ظاهری د مدافعانو او خواري او نیستي د مهاجمینو ښکاري چې تر توجه لاندې ونیوه سی نو د ګیبون په قول د قادسیې په جنګ

کې عدم تساوي د ايرانيانو په نفع يو په ځلور او د خليفه او مغولانو په منځ کې تر دې لا هم د هر فرق وجود درلود په دې د رې سره موږ دوکې تجربې او ثبات رأی د وسلې لړ والي او کمزورتیا جبران کړېده په تعين د نظم او طرز د صف آرايي د دواړو خواوو د قواوو په برخه کې د موږ خينو په وينا وو کې تناقض تريوې اندازې مشکلات پيدا کړې له بده مرغه په دې برخه کې هيڅ يوه افغاني منبع نشته تر هغه ځايه چې استنباط شوېده -
ايراني قواوې په دې ډول صف آرايي شوې وې: د عربستان والي او ده عربي سواره د ښي خوا په شا کې موقعيت درلود وروسته له ده د ښي لاس په زړه کې رستم خان ګرجي قوللرا قاسي علاوه د ده له خپلو قواوو د سلطنتي ګارد هغه توريالي ګرجي يو يو راټول شوي عسکر وهم موقعيت درلود په منځ د قواوو کې محمد قلي خان له څلويښتو زرو عسکرو سره موقعيت نيولی و په کيڼه خوا کې علي مردان خان فيلي د لرستان والي قومانده درلوده پر بله د له علي- رضا خان د کيلويه د غره او سيدونکي قومانده درلوده ايراني قومانډانانو د خپل لښکر د هر ښت له کبله خپل صفونه تر د برې مساني د جنوب خواته پراخ کړي و چې د جنګ په وخت ښه تره افغانان له هرې خوا سره راوپيچي.
افغاني لښکرې هم په دوو برخو ويشلې شوې وې پر ښي لاس امان الله سلطان چې د افغاني اردو يو غښتلی او تجربه کاره قومانډان و شاه محمود پخپله د لښکر د منځ قومانده په غاړه درلوده او په کيڼ لاس کې نصرالله چې د سيستان له زردشتيانو څخه و قومانده درلوده هيڅ د ورځې په اوږدو کې جنګ ته زړه نه ښه کاوه اعتماد الدوله د دار او احتياط له کبله د لومړي ګام له اوچتولو څخه ځان ژغوره او په حقيقت کې يې غوښته تدافعي وضعيت حفظ کړي -
افغانان هم د ايرانيانو د لښکر له زيا توالي او شکوه او جلال څخه په بېره کې معلومېده، د ماز يګر څلور بجې وې چې قطعي قدم رستم خان ګرجي پورته کړ

اود شاه محمود په کین لاس یې په نصرالله سخته حمله وکړه او په بې نظمی
یې وشاتګ ته اړ کړ د عربستان والي په همدغه وخت دایره واره خپل
لښکر د شاه محمود دار د وشاته ورساوه خو خلاف د پخواني نقشې به یې د
افغاني کین لاسی اردو د شاله خوا حمله کوله چې د دوی کار یکطرفه کړي
خودی چې دایره واره راوګرزېدی د شاه محمود پر اوطاقو یې حمله
وکړه او پر خیمو یې قبضه وکړه وایي چې شاه محمود چې ولیدل چې د
کین لاس لښکر یې د دښمن د حملې توان نه لري په دې وخت کې امان الله
سلطان ورته وویل چې خپل مخ پرېده پر رستم حمله وکړه مؤرخین وایي چې
شاه محمود دا هیڅ سپکه نه وبلله چې زما پر نوکر ماته حکم کوي بلکه د امان الله
سلطان له وینا سره سم یې پر دښمن حمله وکړه او حمله یې هم داسې وکړه
چې د دوه سوه متره تر خپل لښکر په مخکې د دښمن په لښکر ور ګډ سو د شاه-
محمود له حملې سره سم نصرالله هم مخ پر راوګرزاوه محمد قلي خان او د ده قوي لښکر
پخپل ځای وچ پاته شو. د عربستان والي د ایرانیانو کومک غوښتلو ته هیڅ
غوږ ونه نیوی خو بالعکس شاه محمود و خپل قوماندان ته موثر کومک ورساوُ
او په لږ وخت کې یې د رستم خان رابطه له نورو ایراني لښکر سره پرې کړه، رستم
په دې وخت کې خطر احساس کړ او د نورو ایراني قوماندانانو د کومک تمه یې وخته
نو یې تېښتې ته ملا وتړله څو له خپل نورو اردو سره یو ځای شي خو دا فکر یې سر
نلوخته ورپیدا شوی ُ په دې وخت د ده ټول لښکر له ماتې او تېښتې سره مخامخ
شوی ُ او شکست یې وخوړی ُ په هر صورت ګرجیان او د دوی سردار له هرې خوا
محاصره او تر حملې لاندې راغلی ُ په ډېره سرتېرۍ جنګېدی او د برزون نهر ته
ورسېدی رستم خان د تېښتې په نیت غوښتل چې د برزون تر نهر آس په توپ
تېر کړي خو آس توپ تر ځایه نه ورسېدی او پښه یې خطا شوه په نهر کې
ولوېدی افغانان ورته راورسېدو او بېرته پر آس د سپرېدو فرصت یې ورنه کړ

او په نیمزوري سوري بوري کړ رستم خان هغه دول لکه یو ولس کاله ځوان د ده وراره چي افغانانو دغسي دجنګ په حال کي له آس څخه راواچاوه او په نیمزوري سوري بوري کړدی هم ځنيل وراره پسي ولاړ علیمردان خان او ده لښکرو د شاه محمود دکیڼ لاس پر قوماندان امان الله سلطان باندي حمله وکړه داځکه دعاذ په شمالي برخه کي روانه وه افغانانو هغه دیوې دپارتانو په دول داسي ښکاره کړه چي کوالکي د وی ماتي کړیده خو تر هغه ځایه چي ورسېدل چي دوی دجبهي په شا کي او ښان چوکړي وو او زمبورک نومي توپونه پري بار وُ او خپل واری ته منتظر وُ تا کلی حد ته چي ورسېدل امان الله سلطان امر وکړ چي توپونه مخه خلاصه کړي هغه وو چي افغانان نیم چپي خواته وبیچل شول نیم یې ښي خواته د توپو خولې ایراني لښکر ته ور خلاصی شوی داسي مرګباره ګوله باري یې پري وکړه چي تلفات یې تر اندازې تېر شول چي په دې جمله کي دعلیمردان خان ورور هم د مرېره جمله کي وُ او ځپله علیمردان خان تېي او په ډېر خواری او تېښته یې ځکړي له میدانه وپوست دې لښکر په چابکه منډه میدان پرېښود او و تښتېدل محمدقلي خان صدراعظم له خپل غښتلی لښکر سره ځای پر ځای ولاړ د رستم خان حشر یې ولید او دعلیمردانخان ماتي ته هم کوری . ډاکتر لیکارټ لیکي چي د محمد- قلي خان لښکرو مختصر تماس له افغانانو سره نیولی وُ خو تېښته یې مناسبه وبلله او وتښتېدل افغانانو چي دایراني لښکر تزلزل ولید خپل بریدونه یې پسي چابک کړل او په یوه بر ښسنا دوله حمله کي په داسي حال کي چي فلیپ- کولومب د روته او د ورکړی وُ چي افغانان ور ورسېدل احمدخان توپچي- باشي یعنې د توپچي قوماندان او فلیپ کولومب او نور افراد یې دایرانیانو په اصطلاح لګد ماله شول او مړه کړای شول او په سالمه توپخانه افغانانو قبضه وکړه دایران سترار دو ورته کښل چي د دوی توپخانه افغانانو تصرف کړه خو دوی دونه وار یار خطا کړي وُ چي پرشا د مخ راتاوولو فکر یې هم نسوای

کولای او په ډېره بېړه یې د خوړت د تنګي خواته مخه کړه او د خوړت له تنګي تېر او په اصفهان ننوتل پر دې تښتېدلیو عسکرو ویرې دونه غلبه کړې وه چې په اصفهان ننوتل په ځان پسې دروازې ترلې هېر شوې وُ او بڅپله اصفهان هم له ویرې یې ساړې ویرې او ګډوډې سره مخامخ شوې وُ یې له شکه که شاه محمود په عاجله توګه خپل پرمختګ ته دوام ورکړې وای نو بې له تکه پرکه به په اصفهان ننوتلی وُ خو د شپې تیاره راورسېده خلک نابلده وُ ده فکر وکړ چې کېدای سي د شپې په تیاره کې په کوم یوه دام کې ونه لوېږم ، دا چې ځیني ایراني او اروپایي مأخذونو د تلفاتو شمېر چا څنګه او چا څنګه ښودلی دی له بده مرغه تر اوسه هېڅ داسې افغاني منابع نه دي پیدا سوې چې د دې ستر جنګ حال د پښتنو له خولې وا وروو پر ته له دې نارو :

که غوټون دی په کولون کې لوی غوټون دی
پښتانه باندې ګډېږي د دښمن یې له تېرې توري کوټون دی
که دار که پر دې دار که له کوټونه
پر کلون یې ماتې وکړه ځنې پاته شوه توپک ، توری ، توپونه
سړي کولی دی د کلون پر میدان اوری
نوری پروت دی په میدان کې ښایسته صورتونه یې اندي پله پورې

یورپي او ایراني منابعو په دې برخه د تلفاتو اټکل کړېدی ژوزپ آپي سالمیان بڅپلو ترکي یادداشتونو کې لیکي چې افغانانو او ایرانیانو هر یوه پنځه زره او پنځه سوه تلفات درلودل خو کلرواک بیا ایرانیان شپږ زره او افغانان اووه سوه ښیې د هالند د هند شرقي د فتر په خپلو روزانه یادداشتونو کې لیکي چې د ایرانیانو تلفات له څلورو تر پنځو زرو پورې وُ او د افغانانو په برخه کې پټه پاتې ده محمد محسن لیکي چې د ایرانیانو تلفات درانه وو خه شی چې د ډاکتر لارنس لیکارټ په نظر ډېر محتمل دی هغه دا دی چې د ایرانیانو تلفات پنځه زره او افغانان پنځه سوه . لارنس لیکارټ د دې جنګ د برې

او ماتې علتونه په دې کې بولي چې ایرانیان بې اتفاقه وو، یوه قوماندې نه وه خو برخلافه شاه محمود دافغانانو په صف کې که د جنګ په ګرمۍ کې له ځانه ویره نکړه بنکاره په تزلزل دراېې اخته سو خو د امان الله خان د لاربنوونې په اثر یې د دې لغزش ګفاره وکړه دا نکته باید په نظر کې ولرو چې شاه محمود فقط شل کلن زلمی و، د ده او سردارانو په منځ کې کامل اتفاق او یووالی موجود و، عسکرو یې په هغه شجاعت او سرښندنې چې د دوی معمول وې جګړه پای ته ورسوله.

د اصفهان محاصره

د ګلناباد د جنګ د ویرونکې خبر د ۱۷۲۲ کال د مارچ په اتمه د شپې پر نهو بجو اصفهان ته راورسېد او ولس په بیره کې ولوېدی د جګړې له ډګر څخه د راتښتېدلیو سېلاب په ښار راننووت او خپلې لیدلې کتنې یې په ډېره ویرونکې توګه اولس ته واوروله. د دې ویرونکو خبرونو په اورېدو د اولس وار یار خطا او د چارو واګې له لاسه ووتې داسې ویره پر ایرانیانو راغله چې دوی فکر کاوه چې هیڅ قدرت نشته چې د شاه محمود مخ نیولی وکړای چې دی د ایران تخت نه ونیسي او داسې اوازې خپرې شوې چې مصیبت تر دې هم بربات دی په نیمه شپه کې ښځې په ژړا له کورو راووتې او تر ډېره د ښار په کوڅو او واټونو کې یې بلې خواته زغاستې غوښتې یې چې د تبروک په کلا کې پناه واخلي د مارچ په نهم سهار چې لمر راوخوت او ایرانیانو د ویرونکې د ښمن غښتلي نښانې ونه لیدې یو څه یې زړه تکیه او پرېشانې یې څه کمه شوه شاه او وزیرانو یې د ښار د ساتنې لارې چارې سنجول پیل کړه په ډېره بیړه لومړۍ د زاینده رود پلونه مستحکم سنګربندي شول بیا یې د اصفهان د قلا استحکامات تقویه کړه زاینده رود د پسرلي بارانونو او د واورو ویلېدو د ونه مست کړی و چې غاړې یې ستر غاړې راتلې نو څېله زاینده رود یو مضبوط سنګر د اصفهان د ساتنې د پاره

ؤ ، د زاګروس د غرو واوړیا په کرار کرار راویلېدې او له زاینده رود څخه یې
د اصفهـان د ساتنې د پاره د یوې اوږدې مودې د پاره یو مستحکم سنګر جوړاوه
سره له دې ټولو تدافعي اقداماتو او د دښمن له نښترالی بیاهم د اصفهان اولس
له ویرې سره لاس او ګریوان ؤ ، د ډوډۍ نرخ ډېر چټک شو له دې څخه معلومېږي
چې بدې ښېې راتلونکې دی . سید عبدالله د عربستان والي د ورځې له مخې
له خپل فوځ سره اصفهان ته راورسېدی او هغه یو شمېر ښاروي او نور د غنیمت
مـال ور سره ؤ چې له افغاني اردو څخه یې په لاس راوړی ؤ خو دې او لجو
د ایرانیانو ختلی زړه نسواي ټینګولای د کابینې په یوه غونډه کې چې ریاست
یې بادشاه په غاړه درلود محمد قلي خان صدر اعظم پادشاه ته پېشنهاد وکړ
چې له ښهر څخه ووزه یو خوندي او مستحکم مقام ته ولاړ شه هلته به نور زیات عسکر
راټول او افغانان به له ماتې سره مخامخ کړو . محمد علي حزین دا موضوع د شاه
له خوښتنو مخامو سره تر مذاکرې لاندې ونیوه او دوی ته یې وویل چې تاسې
شاه ترغیب کړی چې اوس لا د تیښتې فرصت شته دی د اصفهان لا خلاصه ده
مصلحت په
دې کې دی چې بادشاه ووزي ، شاه محمود بیا دومره فشار پر اصفهان نه اچوی او
اصفهانیان په هر صورت د ده تکلیف له سره لرې کړي دی به ترېږې مودې دلته
وی اخیر به بېرته خپل هېواد ته ولاړ شي یا به له اوږدو سلطاني جګړو سره مخامخ
سي . دا ډېر سودمند تدبیر ؤ دا دومره مخلوق به نه تلف کېدو خو تقدیر ته نه ؤ
منظور څو ناپوه کسان د دې خبرې مانع وګرزېدل لکه چې له نورو مأخذونو څخه
ښکاري چې دا ناپوه کسان له سید عبدالله د عربستان والي او ملاباشي او حکم باشي
او څه نورو کسانو څخه عبارت وو .

بادشاه وروسته له هغه چې په اصفهان کې د پاته کېدو اراده وکړه سید عبدالله
یې د قواوو په قوماندانۍ مقرر کړ او ډېر چابک استازی یې د ګرجستان والي شېرنم
وختانګ او علي مردان خان د لرستان والي ته چې په جنګ کې ټپي شوی ؤ

واستول همداسې يې قاسم خان د بختيارو د قبيلې مشر او نورو معتبرو - سردارانو ته پيغامونه واستول او د اصفهان د تقويې د پاره يې لښکر ځني وغوښتل خو وختانګ له شاه خوابدى ؤ او لوړه يې کړې وه چې زه به د شاه د مرستې د پاره له ملا څخه توره ونه کاږم او علي مردان خان ورته وليکل چې تپ مې ښه شي دربه سم نورو خانانو هم وعدې ورکړې چې مرستې ته به درسو خو داسې خاص نقشه نه شوه جوړه له کومو خلقو سره چې باد شاه په مشوره بوخت سو يو هم لطف علي خان داغستاني و چې له بندي خانې څخه يې دربار ته راووست او هغه باد شاه ته توصيه کړې وه چې کومو خلقو چې ستا د خدمت په لاره کې په راستي ملاوې تړلې دي د جود او سخا له لارې د دوى د خدمت تلافي وکړه او امر صادر کړه چې غلې دانې په کافي اندازه ښار ته راوړې شي   او هم امر صادر کړه چې د هغو ټولو سردارانو سره پرېکړه اى سي چې د ګلناباد په جګړه کې يې سپيتا نه کړېده باد شاه د ده دوه مخکيني پيشنهادونه ومنل مګر د دريم په برخه کې يې غوږ کوڼ واچاوه او لطف علي خان يې بېرته بندي خانې ته بوتلى شاه له شکه خلاص په دې برخه کې د حکم باشي او سيد عبدالله په خوله عمل وکړ.

ګرونسکي ليکي چې افغانانو د قزلباشو لښکر چور کړ ځکه د اسلام لښکرې وتښتېدې او افغاني لښکرې د دوى توپخانه او نور اسبابونه او پنځولښت زره تومانه نغدې روپۍ خپل لښکر ته ولېږدولې دا چې په يوه ناره کې ودې خبرې ته اشاره کړې وايي:

که پنګى د پرديو تر ملا پنګې

ملوخان ورپسې سپور سو ملوګل لاپه او تاک کې چنبلې بنګې

ملوخان د امان الله سلطان افغاني اصطلاحي نوم دى چې د پرديو د خزانو - ضبطول ځني ښکاري او هم ګرونسکي ليکي چې د ګلناباد له جنګه وروسته اته شپې

افغانان پر ځای پراته وو آرام یې کاوه دلته په اصفهان بادشاه سید عبدالله ته وظیفه ورکړه چې ته ولاړ شه وګوره تحقیق وکړه داڅه شول، دلته اوازې دي چې شاه محمود بېرته کرمان ته تللی دی خو سید عبدالله چې د ښې - ورځې افغانان بېغمه پراته دي هزاره خپلې تمبرې وهي بلوڅان خپلې چغکې وهي او پښتانه خپل دولونه غربوي هېڅ داوایي نه چې مونږ د دونه لوی دښمن په منځ کې په مزلو مزلوله خپله هېواده لیرې پراته یو دلته شاه او وزیران د اصفهان استحکامات مضبوطوی وایي مونږ باید ښار ټینګ کړو محمود به جلفا وغیره چور کړي بېرته به ولاړ شي دغه چرت یو څه د دوی خیال ته تسکین ورکاوه لاړ نسر لیکارټ وایي چې شاه محمود وروسته له هغې ستري فتحې څو ورځې په عجیبه توګه په کراره تېرې کړې دده ودې ته توجه وکړه چې د خپل خطرناک مقصد خواته څه وکړي شاه محمود وقایع نګار ته درلود له دې وجې دده د فکر اتکل له جنګه وروسته په دې څو شپو کې نه شو کولای چې ده به د عقب نشیني فکر کاوه چې کرمان خلاص کړي او که دده هغه پیشنهاد چې وروسته له جنګه یې وده ته وکړ هیلې او ارزوګانې راپارولې وې چې د اصفهان پر خوا خپل پر مختګ ته ادامه ورکړي د بادشاه ضعف یې احساس کړی او د کرمان له تګه یې صرف نظر کړی وي احتمال لري چې شاه محمود به کرمان ته پرشا تللی خو د دربار د سولې پیشنهاد به دده اراده بدله کړې وي خو منطقي تعبیر یې دادی چې بې شمېره غنیمتونه چې دده لاس ته ورغلل ده د دویم ګام د پورته کېدو په هکله فکر کاوه چې آیا دا پر پیمانه غنایم چې دده په لاس کې لوېدلي دي په دغو قناعت وکړي او قندهار ته ولاړ شي او که نور هم په جسورانه توګه پر مخ ولاړ شي او له شاه حسین نه تخت و تاج په لاس راوړي. یقیناً ده ته د خپل لښکر لېږوالی معلوم و او دا چې له وطنه څونه لیرې دی په دې هم پوهېدی او هم په دې پوهېدی چې دا په اصفهان کې

لښکرخوچنده د بردی اوهم دایران په نورو ښارو کې کافي قواوې موجودې دي
حتی گرجیان یوازې د ده بس وُ خودی به په دې نه وُ خبر چې وختانگ لوړه
کړېده .

که شاه محمود پرې پوهېدلی وای چې ایرانیان دې شکست څخونه مضمحل
کړیدی اودوی څخونه خپله روحیه بایللی ده یقیناً به یې دجنگ په صبا داصفهان
پرخواخپل پرمختگ ته ادامه ورکړې وه اوکه ده دااقدام کړی وای له هیڅ دول مقاومت
سره به نه وُ مخامخ شوی اوکه کوم مقاومت ورسره شوی وای هغه به ډېرکم وُ
په دې صورت کې به داصفهان خلق له هغه مصیبت څخه چې دمحاصرې په
دوران کې ورسره مخامخ وو خوندی به پاته شوی و او هغه وحشتناکه تلفات
به نه وراوښتل . معقوله فرضیه دا ده هغه څه چې عاقبت یې شاه محمود
په دې مصمم کړچې داصفهان د نیولو هڅه وکړي هغه خبرونه چې له -
اصفهان څخه ورته رارسېدل څه د جاسوسانو په وسیله څه دهغو خلکو په
وسیله چې دشاه مخالفین وُ هم برابرېدل لکه څنگه چې شائع وه چې فتح علي خان
داغستاني پخواني صدراعظم چې سلطان حسین ړوند کړی وُ او دی لکه شاه محمود
له اهل تسنن څخه وُ او ایې چې له ابتدا څخه یې له شاه محمود سره رابطه درلوده
بل سید عبدالله دعربستان والي چې دی له اهل سنت والجماعت څخه وُ .
احتمال لري چې شاه محمود په ۱۱ د مارچ له کلناباد څخه حرکت راکړی وی ددوی
له فوځي تیکاڼي محمداباد څخه لاری داصفهان خواته راتللی دکورت له تنگی
څخه تېرېدونکې لارمستقیمه لارده اونورې لارې چې دخراسکان له غونډ یو
تېرېږي اود فیروزآباد او جوزون له کلیواو کاج څخه تېرېږي موجودې وې
غیرله دې څخه یوه بله لار هم وه چې له جنوب او جنوب غربي خوا دافغاني اردو څخه
چې دامین آباد او زینبي به وکاج ته تللی او له هغه ځایه به له هغو لوړو څخه
تېرېده او سروش بادران ته به رسېده دا کلی د زاینده رود په شمالي غاړه پروت

دی اوله دې ځایه لا رله زاینده رود سره د کرارج له میانه تېرېږي په اخیر کې د
یزد او اصفهان عمومي لارې ته چې د وه نیم میله د شهرستانی له کلي لرې ده هم
د دغه لارې په منځ کې د لارې چپې خواته د چوم پل چې په زاینده رود باندې
واقع دی له دې ځایه بله لاره سروش بادران څخه جلا کېږي او په دشت ایله
تامېږي اوس د دغه پل نښته معلومه نه ده چې شاه محمود له کومې لارې څخه
راغلی دی خو ډېر احتمال لري چې د سروش بادران له لارې به راغلی وي ځکه
دا په یوه پراخ دشت کې راځي د دښمن د کمین احتمال نشته او بله دا ده چې
زرتر زره رود ته رارسېږي چې پرېمانه اوبه د دوی په واک کې شي بله دا چې
د رود په داسې طغیانی وخت کې د چوم او د شتې د پلونیول ښځې دا همیت
ورخېر ده له مختلفو منابعو څخه داسې معلومېږي چې شاه محمود ځکه تردې
چې له محمد آباده حرکت راوکړي خپل یو شمېر قواوې یې تر زاینده رود تېرې کړې
کېدای شي چې له دغو پلو څخه به یې یو یا دواړه تر استفادې لاندې نیولي وي
خو هغه پلونه چې اصفهان ته تلل د دوی له نظره پټ وُکېدای شي چې دا فرض کړو
چې شاه محمود چې د سروش بادران کلي ته رسېدلی وی خپل یو شمېر عسکر یې
د رود جنوبي غاړې ته تېر کړي وي چې له به یې د کرارج د رود پر غاړه اصلي لار
نیولې وي او کېدای شي چې ده په داسې حال کې چې د زاینده رود په غاړه تللی د چوم
له پله څخه یې نهایت ژر قواوې تېرې کړې وی. د مارچ په ۱۱ مازیګر وخت د
افغاني مخکښو عسکرو او د شهرستانی د پله د محافظینو تر منځ ډزې تبادله شوې
افغانانو په دغه ورځ یا په صبا یې له دغه پله سره یوه غښتلی اردو وارول دوی
له دغه ځایه څخه ازمایښتي حملې پر شهرستانه باندې وکړې خو احمد آغا
د حاضر باشو یو غښتلی قوماندان چې بیا وروسته قوللر اقاسي مقرر شو
دا حملې دفع کړي او افغانانو ته یې تلفات ورواړول. په دې وخت کې څه
سوه نفر کومکیان ایراني لښکرو ته راورسېدل چې په دوی سا ه ننوتله د

شاه محمود د لښکر څار ونکی بېکاره نه وُ ناست دوی شاه محمود ته خبر ورکړ چې په جلفا کې هیڅ ایراني عسکر نشته او هم د معلوماتو له قراره جلفا هم د غسې خوښې پاتې ده شاه محمود ته توفیق نه وُ پیدا کړی چې د شهرستاني کلاونیسي بس چیله حمله یې په جلفا شروع او خپلې قواوې یې جلفا ته متوجه کړې د جلفا ارمنیانو مخکې تر هغه چې حمله پرې وشي له اصفهان څخه یې د احتمالي حملې د پاره کومک غوښتی وُ د جلفا خلک په یوه عجیبه شمشه کې واقع شوی وُ ایرانیانو له بې عقلۍ څخه د جلفا له ارمنیانو له دې کبله وسله ټوله کړې وه چې له افغانانو سره به متحد شي د ایرانیانو د غوښتنې په اثر د جلفا ارمنیانو مشرانو دری سوه کسه رلې د شاهي ماڼی د حفاظت له پاره د ایراني عسکرو د غیاب په وخت کې چې هغه جنګ ته تللی وو استولي وُ ایرانیان چې د ګلناباد له جنګه راغلل بېرته یې له ارمنیانو وسله واخیسته او دوی یې رخصت کړه چې که بیا ضرورت شو تاسې به راوبولو د جلفا د خلکو کومک غوښتنې په مقابل کې د ایرانیانو له خوا هیڅ ډول کومک ورته نه راغی افغانانو د مارچ د ۱٦ او ۱۷ تر منځ په جلفا برید وکړ یو نفر ایراني د دوی مرستې ته نه راغی صفي میرزا له یو شمېر سپرو سره غوښته چې جلفا ته ولاړ شي مګر د عربستان والي په دې پلمه وګواښاوه چې د تاج و تخت وارث نه نه ښایي چې جګړې ته ولاړ شي او ځان په خطر کې واچوي بېرته یې وګرځاوه. ارمنیان سره له دې چې ایرانیانو تنها پرېښودل او کافي سلاح یې هم نه درلوده خو بیا یې هم بې ځایه مقابلې ته ملا وتړله او یو بل ته به یې په فارسي نوموګو برغ کاوُ دا به یې ښکاره کوله چې ګواکې ایرانیان په موږ کې شته مګر افغانان د ارمنیانو او ایرانیانو په فرق نه پوهېدل دا خو د دوی خیال وُ چې ګرجیان او له درجه ایرانیان دوهمه او ارمني په نورو د رجو شمېرل کېدل پښتنو ته ټول یو ډول بریښېدل نو د دوی تدبیر بې ځایه وُ افغانانو له یوه مختصر اخ و ډب څخه وروسته جلفا ونیوله د جلفا او فرح آباد تر منځ د ونه فاصله ... وه شاه محمود سره

سو چې د ده د خبرو سولو د مامورينو اطلاعات صحيح ؤ دا چې ايراني عسکر په داسې حال کې چې د شاه محمود د پر مختګ خبر هم ورته ورسېد د فرح آباد خوشې پرېښودل له عقله لرې ده خو بيا هم بايد و وايو چې خيانت موجود ؤ له فرح آباد څخه دفاع په داسې حال کې چې لوړ قلا او برجان يې درلودل د داسې چا په مقابل کې چې سنګينه توپخانه يې نه درلوده (په دې ځای کې د نباغلی ليکوال داخبره هيره ده چې پخوايشت ستر توپونه د ګلناباد په جګړه کې د شاه محمود په لاس کې ؤ او ده ته د اتر ټولو قيمتي غنيمت ؤ په هر صورت زه دا توری د انقراض صفويه څخه ليکم)، شاه حسين د فرح آباد په آباد ولو کې ډېرې زياتې پيسې لګولې وې او خپلې دخوښې شيې ورځې به يې هلته تېرولې خو داسې تصميم و نيول شو چې پرته له يوې کړې مقاومته له هغه څخه ستر ګې پټې کړې لکه څنګه چې احمد آغا او داسې نور ښاغلی عسکر هلته مستقر شوی وای يوازې دا نه چې د فرح آباد دفاع به شوې وای بلکه د جلفا او د شاه محمود د نورو عملياتو په مخ کې به يې هم خنډونه ايجاد کړې ؤ. د فرح آباد فتحې و شاه محمود ته دا امکان ورو باخښنه چې د اصفهان په څنګ کې له يوې کافي مستحکمې قلا څخه برخوردار شي ګروښکي وايي که شاه محمود فرح آباد نه وای نيولی نو د اصفهان فتح به ورته مشکله وه شاه محمود يې له دې چې يوه کولې و ولي فرح آباد يې تصرف کړ دې ځای په ډېره ښه توګه د ده ضروريات ور پوره کړ و شاه محمود يې له څنډه فرح آباد د خپلې قوماندانۍ مرکز و ټاکه د لته دی متوجه سو چې ايرانيانو خپل درانه توپونه د لته په خاورو کې پټ کړي دی افغانانو هغه ښې درانه توپونه له خاورو راوکښل پاک يې کړل او په کار يې واچول په دې اثنا کې د جلفا خلک شاه محمود تر فشار لاندې ونيول سره له دې چې د جلفا له خلکو څخه يو سړی هم مرکزای شوی نه دی خو کورونه يې چور کړای شول او شاه محمود له ارمنيانو څخه او يا زره تومنه خراج د دوی په غاړه کښېښود داسې مقرر شوه

چې نیمې دې فوري تحویل شي او نیمې دې بیا تحویل شي هر چا چې به د خراج په تحویلۍ کې سستي وکړله تر لاندې اچول کېدی وایي چې د دې ارمنیانو پنځوس پېغلې پښتنو عسکرو بیولې وې خو چې مشرانو یې شاه محمود ته عرض وکړ هغه بېرته ټولې خپلو خپلوانو ته وسپارلې ځنې د شاه محمود تر امر له مخه د دوی د چیغو او نارو له کبله بېرته ټولې خپلو کورو ته بیولې شوې وې.

دا چې په جلفا کې افغانانو د غنایمو وغیره په ټولولو کې بېړه درلوده - ایرانیانو دا فکر کاوه چې که کوم نجات بخښه فوج راورسي افغانان بېرته کرمان ته ځي د مارچ په ۱۸ ټول اروپایان په چارباغ کې د صفي میرزا په امر یو مجلس ته را بلل شوي وُ له دوی څخه شهزاده پوښتنه وکړه چې تاسې د جلفا له خلکو سره چې د خپلې دفاع له کبله یې عجز ښکاره کړیدی او په بې خونده سرنوشت اخته شوي دی څه ډول مرسته درلوده ؟ اروپایانو د دې سوال صریح جواب ور نکی خو دوی او شهزاده ټول په دې پوهېدل چې له اصفهان څخه د نه مرستې له کبله جلفا تسلیم شوه شاه محمود چې د جلفا او فرح آباد له نیولو هغه هم بې تکه ډېر خوښ ښکاره بده خپله لومړی حمله یې په اصفهان باندې د مارچ په ۲۰ شروع کړه هغه د خپلو عسکرو زیاته برخه د زاینده رود پر جنوبي برخه کې متمرکزي کړې خو په هغه ورځ رود ډېر مست وُ په دې توګه نو نورو ورځو زیات پوځ سنګر معلومېده یوازینی کار چې د افغاني قواوو له لاسه وشو هغه دا وُ چې له هغو ایراني عسکرو سره چې د رود پر شمالي غاړه مستقر وو ډزې تبادله کړې.

اوس به د هغه پیشنهاد په هکله څه ووایو چې سلطان حسین د سید عبدالله په وسیله شاه محمود ته کړې وُ ګرونسکی لیکي: (۳۸ مخ) چې شاه سلطان حسین د حویزې خان چې مراد له سید عبدالله څخه دی وروغوښت او ورته وې ویل چې ته له خپله ځانه وشاه محمود ته ولیکه څرنګه چې د اهل سنت وجماعت له کبله چې

ما او تاسې هم مذهبه یو ستاسې خیرخواه او لتاسې سره متحدیم نو تاسې ته وایم
چې تاسې دا پلا روستی غنیمتونه چې په لاس درغلي دي له ځانه واخلئ او بېرته
ولایت ته ولاړسئ ځکه چې هره ورځ فتح او بری د سړي ملګري نه وي کېدای شي
چې دقزلباشو بادشاه ته لښکرې راورسیږي بیا به تاسې له مشکلاتو سره مخاخ
شئ زه به بادشاه او وزیران اغفال کړم چې تاسې تعقیب نکړي او که په صلح
راضي یاست د قندهار ولایت به د همیشه دپاره تاسې ته پرېښودل سي او له
بادشاه څخه به زر او روپې او هدیې واخلم دربه یې کړم ستاسې د مقاصدو
به ذمه واخلم! دا خط یې شاه محمود ته ولیږ له شاه محمود ټول افغاني مشران
سره راټول کړل او په لوړ آواز یې دا خط ورته ولوست او په خپل منځ کې یې
مشوره شروع کړه چا تصدیق، چا انکار وکړ او له دې مکتوبه یې د قزلباشو د
ضعف اندازه ولګوله او وې ویل چې دا فتحه د لوی او مهربانه خدای له خوا
راکړه شویده بېرته وطن ته تګ مناسب نه دی هغه وچې د محمود هوښیارانو
دې ټولنې ته وویل چې د قزلباشو دولت له یو شهرت کاذبه څخه عبارت دی
په دوی کې رحم او شفقت نسته همېشه فرصت او کذب او حیلې ته منتظر
دی د دوی په عهد او پیمان اعتماد نسي کېدای دا هزاره او بلوچ ورونه چې له
موږ سره دی د دوی نظر دا دی چې ایرانیان که رښتیا وایي اول باید پاچاخیل لوړ
له یوه لوی جهېز سره موږ ته راکړي دویم له قندهار او د هغه له ټولو توابعو څخه لاس
وکاږي او موږ ته یې راکړي او د تاکلیو هیئتو په وسیله سرحدونه تعین
شي موږ او دوی باید دیو او بل د دوستانو دوستان او د دښمنانو دښمن واوسو
که صلح غواړي لاره یې دا ده! دا چې د حویزي خان ته خط راورسید ی شاه او
وزیران او سپاهیان په تفکر کې ډوب شول او ډېر وارخطا شول.

شاه له رجالو او مشرانو سره وویل چې دا نور شرطونه امکان لري مګر د بادشاه
لور ورکول دا خو به موږ ته په جهان کې یوه ذره اعتبار نسي پاته تر دې ژوند

خو مرګ به بهتر دی مونږ به ټول غیرت وکړو له اطرافه به لښکرې راشي او په ښار
به شاوخوا خند قونه وکنو او د فرح آباد خلک به ښار ته راولو هر فوج لره
همت به وکړو پوښته موده به د ځان حفاظت وکړو د دوی ذخیرې به تمامې
شي نو نا چاره دي ځي به . په جواب کې یې افغانانو ته ولیکل : چې ستاسې ټول
مطالب امکان لري خو لوړ ور کول د شیعه وسني ته امکان نه لري شاه وخپل
رعیت ته لوړ ورکول صلاح نه ګڼي . څرنګه چې جواب وافغانانو ته ورسېدی -
اتفاق یې وکی غیرت یې وکړ څو ورځې یې صبر وکړ او بیا یې د اصفهان اطرافو ته
لښکر ولېږه د اصفهان شاوخوا یې تاراج او لوټ کړه کروسنسکي لیکي : (۱۱۰۰ ع) افغانان
سهار وختي د جلفا په ارمني ښار کې راتوی شول د اغنیاؤ کورونه یې لوټ
کړل مګر په غریبانو او کلیسا کانو یې غرض نه وکړ او حتی یو سړی یې هم نه دی
وژلی تر نورو نولس ورځې وروسته یې د جلفا له اطراف څخه د اصفهان محاصره
پیل کړه دا چې په منځ کې زاینده رود واقع وُ ور تېرېدای نشوای پر او ښار نو یې
زمبورک بار کړې راوړل او توپونه یې راوړل ، ښار ته یې مخامخ کېښودل او جنګ
یې پیل کړ څو ورځې یې پرېږل تکان کول لکه د هلکانو بازی څوک تلف شوی نه دی .
فقط په یوه ځای کې ایراني قواوې له خطر سره مخامخ شوې هغه د مرنان د پله
په آخرنی برخه کې وې چې د اغربي آخرنی پل د اصفهان وُ شاه محمود دا پل د .
کمزوریو استحکاماتو له کبله چې درلودونه یې کوچنی وُ د حملې د پاره انتخاب کړ
و په دې جګړه کې ایرانیان پرشا و تښتېدل افغانان پسې ورغځ ته سول دوی بېرته
مخ پرې راوګرزاوُ او د هر سړی بختي یې ښکاره کړه افغاني قواوُ ونکړای شول چې د
پښې د ټمکېدو ځای پیدا کړې هغه وو چې بېرته راترشا سره طرفینو ته د روند تاوان
ورسېدی خو د ایراني عسکرو روحیه په دې ډېره لوړه شوه چې څنګه موږ کړای
شوای چې افغانانو ته ټینګ شو ، د دې جګړې په صبا یې د اصفهان په اطرافو
کې خلق تر فشار لاندې ونیول او خلک و ښار ته مخه ونیوه په ښار کې ګڼه ګوڼه زیاته

شوه او هم د ایران د دولت فرمان صادر شوی و چې څوک دې له ښاره څخه نه وزي دې د وارو اقداماتو له دې سره سره سته وکړه چې په ښار کې د خوړو له درکه خلک له مشکلاتو سره مخامخ شي مخکې تر دې چې د اصفهان محاصره تکمیل شي غیر جنګي افراد به له ښاره څخه ایستل کېدل څو د خوړو له کمي سره مخامخ نشي له بلې خوا خلکو د شمال او مغرب خواته مخه وګرځوله پر هغه خوا د افغانانو قبضه نه وه شوې څېل ما یحتاج یې له هغې خوا تأمین کول همدغه د شمال او مغرب له لارو څو زره سپاهیان له اطرافو څخه و اصفهان ته راوستل شول.

شاه محمود چې د پلو په اهمیت پوه و کوشش یې وکړ چې یو له دغو پلو څخه په هر ډول چې وي لاس ته راولي د الله ویردي او خواجه جو پلونه ډېر مستحکم شوي و نو یې د مارچ پر ۲۳ د شهرستان پل سربېره لاندې ونیو د شاه محمود سرتېرو بېدرېغه توري ووهلې ایرانیان یې پسې واخیستو پر پله یې قبضه وکړه، د پله مدافع توپچي قواو د ژاکوب نومي اروپایي چې د کورلاند او سېډونکی او د فلیپ کولومب پر ځای ټاکل شوی و له هغو لوړو څخه چې توپونه یې پرې نصب کړي و افغاني عسکر تر ګوله باري لاندې ونیول او درانه تلفات یې ورو رسول او افغانان بېرته له پله څخه پرشا سول. له دې واقعې څخه شاه محمود ډېر خواشینی سو ځکه اصفهان ته تازه دمه قواوې راتلې د غلو دانو او نورو احتیاجاتو لار یې نه وه تړلې شاه محمود پوهېدی چې څه موده وروسته او به - لن بېرې بیا به دوې کولای سي چې هر چېرې چې وغواړي خپلې قواوې تر رود پورې باسي خو دی له دې هم بېرېدی چې شاید نوې قواوې راسي تېنتېدلي دښمن به تقویه کړي فلهذا نو لازم وو چې هر څو نه ژر کېدای باید خپلې قواوې تر رود تېرې کړي او اصفهان په کلي توګه محاصره کړي هغه و چې د اپریل پر ٦ مه د مرنان پر پله چې د ایرانیانو ضعیفه نقطه بلله نو یې سبه تقویه کړه او خپل زیات توریالي عسکر یعنې ګرجي عسکر یې هلته ځای پر ځای کړي و د اپریل

پر ٦ مه جاسوسانو شاه محمود ته خبر ورکړ چې ګرجیان د شپې سخت ډېر شراب خوري چې شراب وخوري بېسده پراته وي شاه محمود فوراً خپلو قواوُ ته د مرنان پر پله د حملې امر صادر کړ او هم يې تاکید ورته وکړ چې تختي ودسره واخلي د پله مات ځایونه پرې جوړکړي ایرانیانو پلونه مات کړي هم وُ حمله له سپېدو چاودسره پیل شوه په لږ وخت کې بریالی توب ته ورسېده ګرجیان ترورو ستی سرې پورې له منځه یوړل شول افغاني عسکرپسې تېر شول دعباس آباد په سیمه يې حمله وکړه احمد آغا دایرانیانو تورپالی قوماندان ډېره دفاعي جګړه وکړه خو افغاني ځلمو ځاپه ځا ډېولږ خونړیو جګړو وروسته افغاني قواوې له هغو افغاني قواؤ سره یوځای شوې چې د ښار له شرقي او شمال شرقي خوا څخه راتېر شوي وې وروسته له هغه د اصفهان د محاصرې کړۍ سره ورسېده اصفهان محاصره او پارسیان په ښار ننوتل نوری نو د هر ډول کومک او غلودانو لارې پرې بندې شوې ځای پرځای پوستې واچولی شوې چې حفاظت د سرو قواؤ له خوا کېدې داپریل په میاشت کې په اصفهان کې قحطي سترګې ښکاره کړې د ډوډۍ بیه ډېره جګه شوه نوزنود اصفهان پرښاو خواجنګ ترپلو پورې محدود نه وُ داپریل پر

۱۳ افغانانو دوی سیمې د باغ هزارجریب په سیمه کې چې تر دغه وخته ایرانیانو ساتلې وې ځني ونیوې او هغه د فرح آباد له شیږو توپو څخه يې درې توپه دلته مستقر کړل دوی ورځې وروسته د شهرستان پر پله بله حمله وشوه خود فعه يې کړه.

هرڅو چې داپریل میاشت تېرېده په ښار کې ناکرارې او اعتراضونه - زیا تېدل څکه اولس د مسلحو قواو پر بې غیرتی او بې زړه توب سخت اعتراضونه کول له اطرافو څخه راغلیو خلکو د بارکسو په څنګ کې د مسلحو قواوُ په بې غیرتۍ لاروُل سختې مظاهرې وکړې داپریل پر ۲۷ خلکو اخطار ورکړ چې که پر افغانانو باندې له

ښار ته حمله وکړي دوی به له افغانانو سره یوځای شي شاه ډېر خوابدی او
مشوش شو او د قصر دروازې یې وتړلې وې او له افغانانو سره د جګړې امر یې
صادر کړ د اپریل پر ٣٠ یوه قوا چې له عربو او ایرانیانو مرکبه وه د احمد آغا
تر قوماندانۍ لاندې د طوقچي له دروازې ووته پر هغو سیمو یې چې د ښار
په شمال کې افغانانو د دوی د تګ راتګ عمده لارې بندې کړې وې حمله وروړه
خو ځالکه افغانانو پر هغه مقام د ایرانیانو له نظره پټ هغه ځای په نورو قواوو
تقویه کړی و چې جګړه شروع شوه زړه ختلیو ایرانیانو د افغانانو د دې ډېرو له
حملو طاقت رانه وړ په ډېره ګډوډۍ یې ماتې وخوړه او بېرته ښار ته -
وتښتېدل احمد آغا چې د توریالي توب شهرت یې درلود او ده به هم ښې لاپې
وهلې ډېر و شرمېدی د حکومت او د خلکو تر اعتراض لاندې راغی. یو له مسوولیتو
څخه یې دغه و چې د ماتې په وخت کې ایراني عسکرو عرب عسکرو پښتل ډېر عرب
عرب عسکر یې وژلي و عربو سید عبدالله ته شکایت وکړ هغه و چې احمد آغا له
خپله مقامه بر طرف شو که څه هم څه موده وروسته بېرته مقرر شو خو ملا یې
سمه نه کړای شوه د مئ د میاشتې په اوایلو کې یو لوی لښکر د شمال له خوا اصفهان
ته رانژدې شو لیکن د ګز کلي ته نژدې چې له اصفهانه نه میله شمال ته واقع دی
د افغانانو تر حملې لاندې راغی دیوې سپکې جګړې وروسته تار و مار شو څو
ورځې وروسته خبر راورسېد چې علي مردان خان د لرستان والي دیوه لوی لښکر
سره وګل پایګان ته چې له اصفهانه ١٤٠ میله شمال لوېدیځ ته واقع دی راورسېدی
دې خبر د اصفهان خلکو ته د زړه قوت ورو باخښنه پر ١٣ د مئ د علي مردان خان
بادشاه ته خط راورسېدی او په دغه خط کې یې د عربستان له والي څخه شکایت
کړی و او لیکلي یې و چې دی دې د والي پر ځای مقرر شي. شاه حسین د ده
خواهش رد کې پر دریمه د جون اصفهان ته خبر راورسېد چې وختانګ د -
ګرجستان والي لکزیانو ته ماتې ورکړه او له ١٢ زره لښکر سره د اصفهان مرستې

ته راروان دی خو دا خبره هم د رواغ ثابته شوه ځکه گرجیان له افغانانو د و نه بېرېدلی ؤ چې زاره یې ځنې چاوده ځکه په هېڅ جنګ کې گورجیان له دوی روغ نه ؤ تللی. دوی دریم شپې وروسته د علی مردان خان بل خط بادشا ته راغی له بادشاه ځخه یې غوښتی ؤ چې ته د خپل زوی په حق کې استعفا وکړه او زامن دې ما ته راولېږه چې زه د دوی په مرسته رهایي بخښونکی لښکر برابر کړم بادشاه د استعفا په هکله غوږ کوږ واچاؤ مگر د دوهمې غوښتنې په برخه کې یې خپل دریم زوی طهماسپ د جون د میاشتې د ۸/۷ شپې تر منځ له یوې قوي دستې سره په پټه له اصفهانه د باندې واستاؤ او طهماسب په تېښته کې بریالی شو او کاشان ته ورسېدې شاه محمود له دې خبرې ځخه د پېرخوابدی سو شاه اشرف یې چې د محاصرې عمومي قوماندان ؤ تر پوښتنو لاندې ونیو له هغه وروسته بیا د محاصرې کړۍ د پېرې تینگې او د پېرې تنگې شوی طهماسپ له کاشانه قزوین ته ولاړ هلته یې د فوځ په تولولو گوتې پورې کړې لوږې او قحطي پر ښار سیورې راخپور کړ دو دی نه پیدا کېده خلک د لوږې له مرگ سره مخامخ سوی ځینو یه له ښاره مخ منډه واخیسته خو هغه د افغاني عسکرو تر صفو نسوای تېرېدلای یا به مړه سو یا به بېرته ښار ته وگرزېدو یا به افغاني عسکرو بندیان کړل طرفینو د جون له نیمایې د جولایي تر نیمایي پورې چې د روژې مبارکه میاشت وه جنگ درولی ؤ په دې وخت کې وایي چې شاه محمود خلکو لېږل هر څه غلې دانې چې په لاس ورغلې وایې خستې فرح آباد ته یې راوړې خو چې چا به پټې کړې هغه به یې وسوځولې دې واقعې هم د ښار د خلکو امیدونه په خاورو ولړل په هر صورت د روژې په میاشت کې جنگ نه ؤ خو ۸۰۰۰ زره کسه بختیار د قاسم خان تر قوماندې لاندې د اصفهان په ۱۲ میلی کې د نجف آباد کلي ته راورسېدل څو د اصفهان له خلکو سره مرسته وکړای

شي هم په دغه موقع بل خبر راورسېد چې يوه ستره قافله د شمال له لوري د - اصفهان خواته را روانه ده او هم يې د ملک محمود د تون او تبس د حکمران راتګ له لس زره لښکر سره واورېدی دې خبرو او احوالو د ښار داوسېدونکو هيلې راوپارولې او زړونو يې قوت ونيو.

شاه محمود شلور زره عسکر د بختيارود ترټلو له پاره ورولېږل - افغانانو له بختيارو سره جګړه ونښلوله که څه هم بختيار د ډېرو افغانان لږ و خو شاه محمود لکه دوندری لېوه تر ايرانيانو غوړېدلی و زړونه يې پکې پرېکړي و په هېڅ توګه يې افغانانو ته زړه نسوای تېنګولای بختيار بېرته وتښتېدل په هغه پسې علي مردان خان له پنځه زره لښکر سره د خوار بار لويه قافله جوړه کړې اصفهان ته رانږدې شو قافله يې وارول يو څه لښکرنو هم پرې زيات شو او خپل کشر ورور د يې پرې مقرر کړ او هدايت يې ورته وکړ چې تاسې تر هغو صبر کوئ چې زه نور لښکر راولم خو ورور يې د ځوانی په نشه کې ډوب ورته انتظار و نه کړ او د اصفهان بخوانی فوځ او قافلې ته چې ډېر خواره او نوړما يحتاج پکې راټول شوي و حرکت ورکړ د دې قافلې او فوځ په راتګ افغانان خبر شول مخ ته ورووتل په يوه خونړۍ جګړه کې د ګرونسکی په قول د ډېر قزلباش مړه شول قافله ځنې پاتې شوه او پاته ژوندو يې په ډېره چابکه منډه ځان له خطر څخه خلاص کړ د اټوله قافله او عسکري غنيمتونه د افغانانو لاس ته ورغلل د قافلې مالونه چې بې پايه و په يوه واري يې نسوای راوړلای نو يې يو څه را بار کړل نوره يې هلته کوته کړل سپاهيان پرناست وراباز شوي قافله چې د بنی اصفهان کلي ته راورسېده د دغې سيمې ټول خلک سره راټول داد بنی - اصفهان کلا يې ښه مضبوطه کړې او خندق باندې کيندلی او ښه ډېر خلک سره جمع شوي و پر دې قافلې يې حمله وکړه په دې قافله کې

د ښارښ خلک و دوی په جګړه لاس پورې کړ افغانان نور مړه او څوکسه ایرانیانو
ژوندی ونیول چې په دې کې درې تنه د شاه محمود د کورنۍ غړي و شاه محمود
دستي و شاه حسین ته و اصفهان ته استازی واستاوه چې د ښې اصفهان خلکو
ته خبر ورکړی چې بندیان ضایع نه کړي که نه وي ټول ایراني چې له موږ سره
بندیان دي مړه به کړای شي شاه حسین د خپل استازی میرزا اسحاق په لاس
د ښې اصفهان خلکو ته خبر ورکړ چې بندیان ضایع نه کړي خو د خط تر رسیدو
مخکې یې دوی وژلي و، وایي چې په دې مړو کې یو د شاه محمود کوچنی ورور یو د
خاله زوی او څو کسه پښتندل شوي کسان وو.
د دې خبر په اورېدو ټول افغانان په قهر شول او هر څه بندیان چې ورسره
و هغه یې ټول ووژل. طهماسپ چې د باندې لېږل شوی و د پادشاه فرمانونه
یې د سیمو د مشرانو لکه د کرمان شاه خانان د لرستان شیراز او ایلات او په
کومو ځایو کې چې سپاهیان و ولېږل کړدانو ورته ونیکل چې موږ د روم د مملکت
په څنګ کې یو هر وخت له خطر سره مخامخ یو موږ نشو درتلای، د داغستان لګزیانو
ورته وویل چې موږ پخپله سره اخته یو نه اصفهان ته ځو نه د طهماسب ماتحت
کېږو طهماسپ قزوین ته راغی د ډېرش زره لښکر یې برابر کړ غوښته یې چې
د اصفهان مرستې ته ولاړ شي خو د ده ملګرو ورته وویل چې د ایران ملت له
جګړه ستړي او نفرت ځني لري خصوصاً بیا په داسې وخت کې اصفهان ته
ورتګ چې هغه ګرداب د بلا ګرځېدلی دی د پوهانو په خیال په داسې وخت
کې له هغه ځنه ځان لرې ساتل په کار دی شهزاده طهماسب له خپله خیاله
پاتې سو او د امراو رایې ومنله امراو ورته وویل چې زیات لښکر به پیدا او
برابر کړو او ذخیرې به هم ډېرې سره ټولې کړو افغانان پر اصفهان دست-
رسی نه شي پیدا کولای دوی به په خپله ولاړ شي موږ به له شا حمله پرې
کړو هغه غنیمت شوي مالونه به بېرته ځنې راوګرځوو هغه و چې طهماسپ په

قزوین کې دیوه خان لور وغوښته په هغه شپه چې دده واده ـ
سالار وشاه محمود ته تسلیم شو.

د شرقي هند د شراکت نماینده لندن ته پخپل راپور کې د اصفهان د وضعیت په هکله داسې لیکي چې په تاریخ ٦ د جولای سنه ۱۷۲۲ هغه څه چې دلته پېښ شوي دي عبارت د جنګ له خبرو، د لوږې د خپرېدو او د مصیبت د جنګو په هکله دي د دې مشکلاتو ادامه چې مونږ یې هېڅ انتظار نه درلود مونږ یې ډېر ناراحته کړي یو د ډېرو دلایلو پر اساس معلومېږي چې زمونږ مشکلات به نور هم ډېر شي او دا هم ورسره تړلې ده چې ستاسې ټوله دارایي دلته له منځه ولاړ شي د خوراکي موادو کاختې قیمتونه په نا باوره توګه لوړ کړي دي د ودې او اوره چې هر من به یې د شاه په دوې شاهي اوځلور غازه خرڅېده اوس په پنځوس شاهي خرڅېږي . وریژې ٦٥ وربشې ٢٤ غنم ٤٢ غوړینه ٤٨ . ګراني تر دې حده ده چې نورې زمونږ نغدې پر تمامېدو دي د دښمن د راتګ په وخت کې مونږ د دریو میاشتو ذخیره تهیه کړې وه اوس زمونږ ذخیره پر تمامېدو ده او د محاصرې حال لا نه دی معلوم ، دا نه یوازې مونږ بلکه زمونږ ټولو اروپایي انډیوالانو او نورو ښارېانو دا اشتباه کړېده هغه خلک چې د داسې حوادثو شاهدان دي وایي مونږ هېڅ کله دا تصور نه کولای چې د ایران شهریار دې د پنځه زرو کسو خپلو اتباعو له خوا په اسانۍ له پښو ولوېږي ځکه دوی د ترکانو له سترې امپراتورۍ سره ډېرې سترې دعوې وهلې اولوی افتخارات یې ګټلي و مونږ څو واره ډېر ضروري . او ـ احتیاط نه ډکو اقداماتو په هکله مشورې سره کړې دي . د دې خط ـ لیکونکی خبرې ته ادامه ورکوي وایي دوی له محمده شیراز ته تلل غوښتل مګر اعتماد الدوله د تګ اجازه رانه کړه ، او وی ویل دلته به پاته سو که څه چې

ښار سقوط وکړ مونږ به آخري خوشبخته خلک یو چې دده پر خرابوبا پاله سو. داور بشود کرانی له کبله خپل اسان خرڅوو دشراکت خاوندانو ته اطمینان ورکوو تر هغه ځایه چې وخت اجازه راکړي پخپل مصرف کې به کمی راولو، انژو کاردان هم همداسي دقحطي په هکله خپل خط په دغو تکیو تماموي؛ له هري خوا وحشت اوري.

دمحاصري شدت

دروژي میاشت دجولای پر یځلسمه تمامه شوه خلک بیا راپورته شول اوجنګ په هکله یې اعتراضونه وکړل بادشاه له دولت خانې راووت اووې فرمایل: ای زما غلامانو دا چې شرشور کوی ستاسې مقصد څه دی؟ ټولو خلکو په لوړ آواز وویل چې شاه له غفلته بې خبر دی مونږ له لوږی اوږنکی مرګ ته رسیدلی یو او زمونږ د درد هیڅ دوا یې له دې نسته چې شاه د حرمه او وزی دجنګ میدان ته دې راشي چې مونږ به کنده پر افغانانو حمله وروړو که ددښمن په توره مړه سو تر دې ډېره ښه ده چې داصفهان په ښار کې یو ځای بل ځای له لوږی مړه سو. دا یې ویل او په های های به یې ژړل شاه دوی دلاسایي وکړه او د دوی کار یې سید عبدالله ته حواله کړ خلک هویزه خان ته ورغلو سید عبدالله ته خان هویزه هم وایي هغه ته یې وویل چې ځ ته سه چې مونږ درپسې سو او پر دښمن حمله وکړو سید عبدالله ورته وویل چې څلور پنځه شپې صبر وکړئ دطهماسپ مکتوب راغلی په دا څلور پنځه شپې کې دده لښکر راسېږي دی له دباندې مونږ د ننه د دښمن کار به ورتمام کړو خلک یې په دې تمه رخصت کړل. بله ورځ یې ورته وویل چې نن سخته ورځ دجنګ

شاهي سراى سنګ باران

خلک سره راټول شول شاهي ماڼۍ ته راغلل چیغې او ناري یې شروع کړې د شاهي سراى دروازې یې ترلې وې خلکو ناري کړې چې د هوېزي خان د جنګ اراده نه لري باد شاه دې پخپله راووزي چې موږ د ده په رکاب کې له دښمن سره جنګ وکړو او ځان فدا کړو مګر باد شاه نه ورته راووتی خلکو شر وشور کاو تر څو د محل پیره دارانو یې خو د توپو ډزې ور باندې وکړې او یو شمیر یې ځني مړه کړل خلک چې له شاه څخه نا امیده شول. لاس په لاس کې له اصفهـ ه وتل یې شروع کړل.

د شاه آشپزخاني چور کول

احمد آغا چې یو توریالی قوماندان وو، تابعین یې لوږې په عذاب کړل او پرده یې څخه راوکړه وله ده چې له دوی څخه ځان نسوای خلاصولای پس شاهي آشپزخانه باندې ورغلي سو او شاهي اشپزخانه یې چور کړه، شاه وروغوښت او یوښتنه یې ځیني وکړه چې دا دې څه وکړل ده ویل ښه ده چې یوه شپه د حرم خواجګان او شاهي ندیمان وږی پرېوزي یوه به سي چې پر خلکو څه حال دی شاه د ده له خبرې څخه متاثر سو او څه یې نه وویل په دې وخت کې احمد آغا ته خبر راورسېدی چې یو شمیر سپاهیان له آزوقې سره راغلی دی د باندې یې ځانونه په خندقونو کې پټ کړي دي چې ځانونه ښار ته راورسوي احمد آغا فوراً ځان سید عبدالله ته ورساوه او حال یې ورته ووایه هغه فوري حمله خو ښه نه کړه احمد آغا د باغچې له لارې د باندې ورووت او له افغانانو سره یې جنګ ونښلاوه چې په نتیجه کې رئیس میانه مقتول خو خان هویزوا د ... بسته ونه کړه

اوبیرته په ماتې بنارته راغی شاه د پر عتاب او خطاب ورته وکړ چې ولې دې
د سید عبدالله بې اجازې حمله وکړه او خلک دې په مړه کړل ده ورته
وویل چې خان هویزه دښمن دی که ده له موږ سره کومک کړی وای
داسې به نه پېښېده کارجوړ وشاه خپل دوست او دښمن نه پېژني زما
له خدایه سره وعده ده که دی افغانان له تخته راواچاو او پرځکه یې
کښکړله ځایه به ورنه ښورم دا یې وویل د باندې راووت دشپې یې
زهر وخوړل سهارته مړو.

په اصفهان قحطي

له دروه میاشتو محاصرې وروسته په بازارکې هرڅه ورک شول وروسته
له دروه میاشتو دخره او بنغوښې خرڅېدې وروسته له څو شپېو دخره
قیمت ۱۲ تومنه بیا پنځویشت بیا ۵۰ تومنو ته ورسېدی وروسته له هغه
دخره غوښې نه پیداکېدی خلکو دسپو او پشیانو غوښې خوړې، کرونسکی
وایې چې یوه ورځ د فرانسې د سفیر له کوره راووتم که ګورم چې یوه ښځه او
پشوسره اخته وې چغې او ناري جوړې کړې په ښځه پشونو کاری لګوی -
دواړو چغې وهلې زه راغلم له ښځې سره مې کومک وکړ پشی مې ورځلاله کړه
څلورمیاشتې وروسته خلکو د سړو غوښې خوړې پنځه نفره قصابان په دې
کاراخته و تازه مړي مې په بازارکې ولیدل چې دورنو غوښې یې ځنې پرېکولې
او خوړې یې د اصفهان خلکو عادت نه درلود چې د کال ازوقه پریوه ځای تهیه
کړي هرچاله بازاره یومیه خپل احتیاجات اخستل دوی هیڅکله د محاصرې
او قلعه دارۍ فکر نه کاوه ویل به یې دا دیوڅو شپو هنګامه ده تېره به سي
اخیر کار ودې ته راورسېد چې دونو پوستکی د دارچینې په بیه خرڅول په
هاونګ کې یې کوټل ٤ وقیه په ۱۰ تومنه پلورل کېدل د زړو بوټو او چارګو

پوستکي به يې تولول او هغه به يې ايشول بيا به يې خوړه. خلک په کوڅو او بازارو کې له لوږې مړه پراته ؤ پيغلو نجونو به لعل جواهر په سر اخستي کرزېدې څوک يې د اخستو نه ؤ دوی به چيغې وهلې له لوږې به مړې کېدې چا يې پروا نه کوله حتی څوک يې د دفن کېدو په فکر کې هم نه لوېدل د دوی ښار د دوی د مړيو له لاشو ډک ؤ يو سړی له شاهي کورنۍ نه چې هر څه ورتمام شوي ؤ په خپله آخري شتمنۍ يې د روو ختو خواړه برابر کړل او خپله کورنۍ يې سره تولة کړه او ورته وې ويل چې زما هر څه شتمني چې وه را تمامه شوه نن مو دا آخري خواړه دي زه نه غواړم چې تاسې له لوږې يو ځای بل ځای مړې پراته یاست نو يې هندي زهر په خوړو کړل تولة کورنۍ يې په ترلې دروازه کې مړه پراته وو.

کرونسکی وايي چې يوه عجيبه مې وليده يو ړوند ؤ فقر به يې کاوه له محاصرې وروسته مې بيا وليد چې ژوندی ؤ او فقر يې کاوه.

خارجي سفيران

د خارجي مملکتو سفيرانو خپل بند و بست کړی ؤ غله وغيره يې تهيه کړې ؤ د هر شي بند و بست يې کړی ؤ او د خپلو کورو دروازې يې ترلې وې د محاصرې تر پايه بېغمه ناست وو.

د اصفهان د مړو شمېره

د اصفهان ښار د خلکو د هر بنت له کبله يې پايه درياب ؤ له قزلباشو څخه چې په جنګ کې مړه وو بشل زره کسه ؤ او د لوږې د مړو تعداد تر سلو زرو رسېدلی دی.

د محاصرې په دوران کې جګړه

سیاح وايي چې د محاصرې په دوران کې ټولې دولس جګړې د ذکر وړ جګړې وشوې خو په ټولو کې قزلباش و يا د اسلام لښکر و ماتې وخوړه .

شاه محمود ته د ښار د هرې برخې د ټول حال مفصل رپوټ ور- رسېدی نو يې وحملې ته هېڅ زړه نه ښه کاوه ځکه دی پوهېده چې د دوی بې له هغه د ځنګدن سلګی دی شاه محمود له دې کبله هم حمله نه کوله چې د حملې په صورت کې به ټول سرکاری او د خلکو مالونه لوټ سي په دې شپو کې په شاهي سرای کې خواړه پر تمامېدو سول دلته شاه حسين د غفلت له خوبه راويښ سو او پخپله له حال پوه سو د بادشاهی لباس يې وکيښ او د ماتم کالی يې واغوستل په حرم کې ګرزېدی له خپلو خادمانو او نديمانو سره يې وداع کوله شاه له حرمه راووت او وی ليدل چې په کوڅو کې خلک له لوږې مړه پراته دي لکه د پسرلي او ړه په ژړا يې پيل وکړ او په لوړ آواز يې ژړل کاهی کاهی به نوخا د مانو او نديمانو ته متوجه سو وداع به يې ځنې وکړه او په لوړ آواز يې ويل: وای زما صادقانو وای زما په محبت کې ګرفتار شويو ای زما غلامانو چې د دې به په بحر کې لوېدلي ياست او د غيرت په اور کې سوی ياست په دې مبهمه قضا کې پرته له تسليم څخه بله چاره نسته د خپل ولس بنا مې په خپل لاس خرابه کړه د حق د نعمت شکر مې نه وکړ په نفاق او شقاق مو دښمنان بېدار کړل او له سوء تدبيره هر څه چې مو درلودل و دښمن ته مو وسپارل ازلي قضا نازله شوه او د ايران - تخت يې زما لايق نه و باله او ما ته يې سزا راکړه خداوندي تقدير د بنده د تدبير تابع نه دی چون اراده بالله په دې مرحله کې ترسره شوی ده، د رځی چې ټول ورسو نوی بادشاه ته سر

کښېنته کړو او غلامان يې سو.

الوداع اى تخت شاهان الوداع
الوداع اى ملک ايران الوداع
الوداع اى تاج داران الوداع
الوداع اهل صفاهان الوداع

شاه او د ښار خلکو او سپاهيانو په ګډه ژړل دا ژړا په دومره لوړ آواز وه چې افغانانو په جلفا کې اورېدله په هغه ورځ تر ماښام ګرزېدو او ژړل يې ماښام سپاه او خلک ټول خپلو کورو ته ولاړل حسباسهار بېرته شاهي سراى سره را ټول شول او د ښار په سپارلو اتفاق وسو صبا ته شاه حسين څو کسه معتمدان د خبرو د پاره وشاه محمود ته ورواستول او خپلي لور ته يې کېنېۍ ور په غاړه له معتمدانو سره ورولېږلې له معتمدانو له شاه محمود سره خبري وکړې شاه محمود د دوى شرط ومنل بيا بېرته شاه ته راغلل او د شاه دراوستلو د پاره د شاه محمود د ربار آسان تهيه کړل شاه محمود څو نفر د خپل دربار له خلکو څخه ورولېږل او پر آسو سپاره لکه د ايرانيانو غوندې صفونه يې جوړ کړل او تيپونه يې برابر کړل او د ښار خواته ور روان سول يوعيسېي شاهد چې دانګرېزانو د شرقي هند د شراکت نماينده و وايي داسې دا ايران قوي شوکته پادشاه د اکتوبر په ۲۲ ساعت ۱۲ بجې دورځې وې بې له هېڅ دول جلال او جبروته له سلطنتي قصر څخه سپور سو هغه ديوه بېنوا او پرېشان حاله سړي په توګه لباس اغوستى و داسې معلومېده چې لکه د هغه اعليحضرت د جنازې مراسم پر ځاى کېدل هغه خلک چې د شاه د سپرلي په وخت کې د قصر په دروازه کې د شاه سپرلي ته کتل يو يې کشيش جان فراست د انګلستان د هندي شراکت روحاني مشر او بل ماتيوس فن لاييز يګ د هالند د شراکت حساب دار

ؤ او نور یې څو کسه ایرانیان و، شاه مخکې تردې چې حرکت وکړي
د هغو د روا اوښانو چې پاته و د حلالېدلو امر وکړ او وې ویل چې غوښې
یې وږیو خلکو ته ورووېشئ ! په دې ډول د اصفهان محاصره پای ته
ورسېده چې شروع یې د ۱۷۲۲ د اپریل څخه شوې وه، ځکه له دغه
وخته ښار تر کاملې محاصرې لاندې راغلی ؤ په دې ډول ښار شپږ
میاشتې محاصره شو د تلفاتو شمېر په قطعي توګه امکان نه لري خو تخمیناً
د فوجي عملیاتو په وسیله ۲۰۰۰۰ شل زره او د لوږې او نورو مصیبتو له کبله
څلور واره نوزمره یعنې ۸۰۰۰۰ شوي دي. د اصفهان د هغه وخت د نفوس
شمېر شپږ نیم لکه ؤ.

د شاه حسین کوښه کېدل

د اکتوبر پر ۲۳ مه سلطان حسین له خپلو وزیرانو، جنرالانو او نورو
درباریانو سره چې شمېر یې تقریباً دوه سوه کسو ته رسېدی پر هغو اسو
چې د شاه محمود له خوا څخه ورته استول شوي ؤ سپاره سرل او د خپل
پایتخت په واټو سوکه سوکه روان ؤ چې بیوې بلې خواته مړي پراته ؤ د
سلطنتي طبیلي اسان ټول حلال شوي او خوړل شوي ؤ، بیو شاهد وایي
کرچینې د ټولو زړونه له غم څخه ډک ؤ خو بیا هم داسې امید کېده چې
شاه محمود به له سلطنت څخه ستر کې پټې کړي، بادشاه او وزیران ورو وسته
له هغه چې له زاینده رود څخه تېرشول ښي خواته راوګرزېدل سوکه سوکه
د فرح آباد خواته روان و کرونسکي پخپل کتاب (۴۹ مخ) کې وایي:
شاه محمود خپل نور پاته رجال سره راټول او د شاه د راتګ انتظار
یې کاوه او د شاه د پاره یې خونه برابره کړې وه، ځای یې تیار کړی ؤ او
بالښتان یې ورته ایښی ؤ. شاه محمود د دیوان خانې په دروازه کې بادشاه

ته هر کلی ورایه ده او سلطان حسین روغبړ بېرته وکړ شاه حسین شاه محمود
په غېږ کې ونیو او پر مخ یې چچ کړ او پر خپلو ټټا کلیو ځایو کښېناستل
دا چې په دې مجلس کې د دوی په منځ کې څه تېر شوي دي دا دیر عیني
شاهد له قول څخه په دې ډول روایت دی چې د اکتوبر پر ۲۰ چې هره کړۍ
د ښار د سقوط انتظار کېده د فرانسې کنسول وخپل منشي او مترجم آپی سالیمیان
ارمني ته امر وکړ چې فرح آباد ته ولاړ شه او شاه محمود ته د فرانسې د اتباعو د حقوقو
په هکله عرض وکړه ژوزف د ایراني او افغاني لښکرو تر صفو تېر شو او ځان
یې فرح آباد ته ورساوه او هلته د شاه محمود حضور ته پېش کړای شو،
شاه محمود د فرانسې د کمېتو او حقوقو په هکله اطمینان ورکړ د شاه محمود
د تشریفاتو رئیس ژوزف له ځان سره وخنداوه او دریځ شیبې وروسته -
څخه تر هغه چې شاه حسین د شاه محمود حضور ته ورو ستل شي ژوزف یې
له څخه لا هغه تالار ته وروستلی و او ژوزف د دوی ملاقات له نږدې څخه
ولید هغه هر څه جریانات چې دلته تېر شوي دي دی یې عیني شاهد دی،
وایي شاه محمود د تالار په یوه برخه کې د زربفتو بالښت ته څنګ لګولی و شاه
حسین د تالار بلې کونجې ته بوتلی شو او په ټټا کلی ځای کښېناست او وروسته
له روغبړ شاه حسین وویل رویه د قادر متعال دا اراده وه چې زه زیاته له دې
سلطنت ونه کړم او د خالق متعال مشیت داسې دی چې نور نو ته د ایران
تخت ته وخېژې زه د زړه له کومې خپل سلطنت تاسو ته سپارم او له خدایه ج
تاسې ته توفیق غواړم شاه وروسته له هغه له خپل پټکی څخه تاج وکېښ
او امان الله سلطان ته یې ورکړ خو چې وې کتل چې افغان امپراتور په دې
عمل خوابدی سو بېرته یې تاج له امان الله سلطان څخه واخیست او
په خپله ورغی شاه محمود پر خپل ځای ناست و او شاه سلطان حسین
خپل تاج د ده پر سر کښېښود او د مزید توفیق دعا یې ورته وکړه شاه-

حسین بېرته پر خپل ځای کېښېنوست وروسته بیا چای او قهوه راوړه شوه شاه محمود په دې موقع د شاه حسین په هکله ترحم ښکاره کړ او ورته وې ویل:

ته مه خوابدی کېږه بخت او اقبال د انسان داسې بې ثباته دی د پاک خدای (ج) اراده چې وسې د بادشاهی تاج له یوه واخلي بل ته یې ورکړي اقتدار له یوه لاسه بل لاس له یوه قومه بل قوم ته منتقل کړي لیکن زه وعده کوم چې همیشه به تا ته د پلار په سترګه ګورم او هیڅکله به ستاسو بې صلاح او مشورې هیڅ کارونه کړم وروسته له هغه یو بلوڅ سردار د شاه حسین ته ورنږدې شو او ورته وې ویل زموږ شهریاره قطع نظر له دې څخه چې د لته څه تېر شول موږ چې ستا خدمتګذار وُ او س مو ودې افغان ته وسپاره! شاه حسین د شاه محمود د خبرو په جواب کې وویل: مالکُ الملک خدای (ج) دی! وروسته له هغه سلطان حسین یوه اطاق ته چې له مخه لا وده ته په نظر کې نیول شوی وُ بوتلی شو د شاه حسین سلطنت او د صفویانو اوږده دوره په دې ډول پای ته ورسېده شاه محمود په همغه ورځ مازیګر امان الله سلطان ته وظیفه ورکړه چې له ۳۰۰۰ سپرو سره اصفهان ته ولاړ شه امان الله په اصفهان کې داخل شو او شاهي ماڼۍ یې تر خپل کنترول لاندې راوستی او دروازې یې مهر او موم کړې او ټول - ګاونه یې خپلو پېره دارانو ته وسپارلي ایراني سپاهیان یې رخصت کړل په دې وخت کې چې امان الله سلطان په دغو اقداماتو بوخت وُ په شاهي حرم سرای کې د ژړا او دوړنه شور پورته کشیدي چې ټول ښهر او رېدی صبا ته یې شاه محمود امر وکړ چې ټول مړي دې له ښاره ټول کړای شي او دفن دې کړای شي چې له خپرېدونکو مرضو څخه مخ نیوی وشي. لارنس لیکارټ خپلې وینا ته (۱۹۹ مخ) داسې ادامه ورکوي:

شاه محمود وروسته له هغه چې له شاه حسين څخه يې تاج او تخت په لاس کې واخيست د اولس د ربړونو د خاتمې د پاره امر وکړ هر څوک نه غلې چې په فرح آباد کې وي فوراً دې ښار ته انتقال سي او په اولس دې په ورپيا توګه وويشلی سي دانګرېزانو د شرقي هند د شراکت اعضاوُ دا کتوبر پر ۲٤ له امان الله سلطان سره وکتل او امان الله خان دوی ته د هر ډول مرستې اطمينان او ډاډ ورکړ وروسته له هغه چې د شاه محمود د راتګ د پاره په رسمي او فوق العاده توګه ترتيبات ونيول شول، اعليحضرت په ډېره باشکوه او مجلله توګه له فرح آباد څخه د اصفهان خوا ته راروان شو امان الله د احتياط له کبله د ده د شاهانه موکب د لارې په اوږدو کې په لوړو بامو او جوماتونو په منارو کې کا ملاً مسلح پېره داران درولي وُ خو معلومه شوه چې اولس دونه بېربدلی وُ چې حتیٰ چا د بې نظمۍ تصور هم نسوای کولای ژوزپ آپی سالیمیان که د دې شاهانه موکب له سپرو یا پیاده وُ څخه که نه وُ د تماشا کرو په ډله کې خو به حتماً ولاړ وُ ده دې موکب جریان د کلراک د فرانسې کونسل ته هغه پطرس دی سارجیس کیلانتیس ته ورساوُ، هانوی د غه شرح چې کلراک لیکلی ده بیا په انګرېزي ترجمه کړېده چې دا سې وايي:

دا موکب په لسو سپرو صاحب منصبو شروع شو په هغو پسې دوه زره سپاره چې د دوی په میان کې څو کسه ایران د دربار لوییان او غټان هم ښکارېدل حرکت کاوه وروسته بیا دافغاني امپراتور میر آخور چې پنځلس سپاره ورسره وُ چې د ډېرې قیمتي ځغرې یې پر آسو اچولې وې روان وُ په دوی پسې توپک لرونکي عسکر و وروسته له هغه زر کسه د پیاده نظام عسکر وُ وروسته له هغه د تشریفاتو عمومي رئیس له ۳۰۰ سرخ پوښه ټنګیانو سره روان وُ دا زنګیان د اصفهان په بند یانو کې انتخاب شوي وُ

چې د افغاني امپراتورۍ په محافظینو کې شامل شي د ځلو ښتو قدمو په
فاصله شاه محمود پر هغه آس سپور ؤ چې د عربستان والي د تسلیمی په
ورځ ورکړی ؤ شاه حسین د ده پر چپ لاس را روان ؤ د دې دوو امیرانو تر شا
درې سوه کسه غلام بچه ګان سپاره روان ؤ وروسته د غور شاه محمود مفتي اعظم
ملا زعفران نصر الله قوماندان ملا موسیٰ خزانه دار او محمد آغا د البساتو ناظر.
وروسته له دوی ایراني صدر اعظم محمد قلي خان او ایراني لوړ رتبه صاحب
منصبان او افغاني صاحب منصبان سپاره روان ؤ په پای کې سل او ښان
چې پر هر یوه یو شمخال توپ بار و روان ؤ تر دغه او ښانو څخه ۶۰۰ کسه
موزیک چیان او په هغو پسې شپږ زره کسه د رسالې سپاره په حرکت کې و
دوی په مجرد د دې چې د ښار له پله راتېر شول شاه حسین یې د باغو
له لارې خپل استوګنځي ته رخصت کړ معلومېږي چې شاه محمود د خپلې
فتحې په پرتمین جلوس کې د شاه حسین شمول خلاف د تدبیر بللی وی دوی
خپلې تګلارې ته ادامه ورکړه څو د ښار دروازې ته را ورسېدل د اصفهان
خلکو سره له هغه دونه تکلیفونو وروسته د اتغیر یو امید بخښه نیک فال
بللی چې د خانانو او اولس د سوکالۍ امید ونه ورېږه مله ؤ په ډېره کړمجوشۍ
د نوي امپراتور هرکلي ته راووتلي ؤ د اصفهان اولس د نوي امپراتور په موکب
قسم قسم عطرونه وپاشل چې د ښار ټوله فضا یې په خوشبویۍ ولړله او قیمتي
شالونه او غالۍ د ده د آس تر پښو لاندې هوارې کړې وې هغه توپونه
چې پر اوښو بار ؤ د زېږې یې کړل د شاه محمود عسکرو وروسته له هغو
چې د شاهانه موکب جلوس تمام سو په یوه بږغ یې «الله اکبر» نارې وکړې
میرزا مهدي د نادر نامې لیکونکی وایي چې: «محمود با فر فرعوني و بیداد
شدادی به اصفهان وارد شد» زه وایم چې داد شداد او فرعون خوی ؤ چې
په اوله وهله کې یې د ښار ټول اولس ته په وېرها ستوګه غلې ورکړې او وېږې یې

ماړه کړل د دوی مړي يې په محترمانه توګه پټ کړل او که نادر شاه او فرعون و چې د کندهار ښار يې له بېخه ونړاوه د اولس کورونه يې له بېخه چور کړل جنګېدونکي نر او ښځې يې قتل عام کړل له مشرانو يې سترګې وکښلې او د ښار لوښاو خواته او اولس يې له خپله جايداد او وطن څخه محروم او بل ملک ته يې فراره کړل چې د هغو خلکو فرار يې تر اوسه لا ادامه لري.

شاه محمود وروسته له هغه چې د قصر تر دروازې تېر سو کاردان او د فرانسې د قونسلګرۍ نور هيأت دلته د احترام د مراسمو پر ځای کولو بسياره ولاړ و شاه محمود د قصر ستر تالار ته ننوت او پر شاهي تخت باندې کښېنوست شاه حسين او نورو ايراني او افغاني رجالو د وفادارۍ لوړه وکړه او د احترام - مراسم يې پر ځای کړل او شاه حسين د خپلې لور نکاح ور وتړله څو ګړۍ وروسته د اصفهان په ارګ او نورو برجانو او دروازو مستقرو توپونو په ډزو پيل وکړ او دا مراسم يې پر ځای کړل په دې ډول صفوي دوره تمامه او د افغاني امپراتورۍ دوره شروع سوه وروسته له دغو مراسمو شاه محمود نورو حضار وته د ډوډۍ دعوت ورکړ

د قحطي آثار له منځه ولاړل

وروسته له دې د شاه محمود لومړی کار د اصفهان وضعيت عادي حالت ته راګرځول وو تر ټولو وړاندې يې د خوراک څښاک کافي بند و بست وکړ چې د ورځې په اوږدو کې هرچاته غوښه او ډوډۍ په ارزانه قيمت رسېدل په داسې حال کې چې د شاه محمود ښار ته له رارسېدو سره د قسی او ږه په دوه غاړو خرڅېدل شروع سول دا د اصفهان د خوشحالۍ آبادۍ د وخت له نوغ سره برابره په اوله وهله کې د همدې مقصد د پاره جنرال نصرالله له درېو زرو فوځ سره د اصفهان ښار و خواته ولېږل شو. ګرونسکي وايي امر يې ورته وکړ هرچا چې اطاعت وکړ مينه او مهرباني ورسره وکړه

چې تمرد یې وکړ بېدړ بغه یې وو ژنه هرڅونه غلي داني چې په لاس درغلي اصفهان ته یې راولېږه نصرالله خان د همدان خواته متوجه سو په لاره کې هرچیرې خلکو اطاعت کاوه غلي اوداني به یې پیدا کړلې اصفهان ته به یې راولېږلې او هغه چا چې تمرد وکړ دوی یې مړه او مالونه یې چور شول، درست یې لاخیال کاږنه ... تمام کړل ... سپید او درګزین بنار درګزینیان د نصرالله استقبال ته راووتل ښه احترام یې وکړ د درګزین اوسېدونکي سني مذهبه دي د شاه عباس په زمانه کې له موصل څخه را فرار کړای شوي دلته یې اچولي و نصرالله څو ورځې دلته پاته سو درګزینیا نو شپږ زره لښکر هم ورکړ نصرالله له دغه ځایه له نه زره لښکر سره د همدان خواته وخوځېدی هلته یې له مطیع سره مینه وکړه او متمرد یې توري ته وسپاره او ډېر یاراني غلي او داني یې په لاس راوړې چې یوه د پنځوس زره باراوښانو قافله یې اصفهان ته ولېږله په اتیا شپې کې یې د لخدمت وکړ دراتګ په لاره کې سل زره کورنه د ګزینیانو یې له کډه واو اد وي سره اصفهان ته ولېږدول او دلته یې په هغه خالي کورونو کې چې خاوندان یې مړه یاوړک و میشته کړل او هم دلته یې ځمکې او نور املاک ورکړل دا چې له اصفهان نه خلک کډه شوي و بنار ډېر خالي و دا دول دېرش زره اوبن په کډه بار له کندهاره افغانان راغلل او په اصفهان کې یې میشته کړل.

د افغانانو له خوا د اصفهان د شاو خوا سیمو نیول

د شاه محمود لښکر چې زیات سو نو یې د متمرد ځایو چې تر او سه نه نیول سوي قلابند پاته و د زبردست خان هزاره په قوماندانۍ یې دی دګزاو بیني اصفها ته لږ فوځ ولېږو زبردست خان دواړه ځایه محاصره کړل محاصره اوږده شوه - اخیر یې اتش پرستان راوستل او قلا ته یې نغم یا نقب وواچاوه او د یوال یې

ونړاوه او يرغل يې پرې وکړ دفتحې په درشل کې قزلباشو امان وغوښت — زبردست خان يې امان قبول کړ او هرڅه غله وغيره چې وه ضبط يې کړل اصفهان ته يې ولېږل دوی د پېرې مودې د محاصرې ترتيبات نيولي ؤ نو غلې يې ډېرې جمعه کړې وې شاه محمود د زبردست خان دامان له ورکړې ناخوښه سو او امر يې وکړ چې داسې متمردو خلکو ته امان مه ورکوئ وې يې هڅه وکړئ چې دوی بيا تمرد وکړي او بهانه ورته جوړه سي څو د تېرو وختو انتقام ځنې واخستل سي په دغو شپو کې لطف علي خان پخوانی سترقوماندان چې له شاه محمود څخه راو تښتېدی او بنی اصفهان ته راغی او د بنی اصفهان خلکو نيو او بېرته يې شاه محمود ته وسپاره په دې وسيله دافغانانو خواشينی څه آرامه شوه او شاه محمود چې لطف علي خان ډېر ناوړه ؤ ورته په قهر شو او ځلور انګامه يې کړ او په ځلورو دروازو کې يې وځړاوه .

دشاه محمود سلطنت

شاه محمود او دده سلف شاه حسين سره په ظاهر خو چندانې تفاوت نه درلود مګر د ژوند په نورو برخو کې ډېر سره لرې او ډېر تفاوت يې سره درلود خلع شوی بادشاه د شاه محمود برخلاف تن پروره عياش د شيخي په جامه کې سخت ظالم پر خپله کورنۍ يې لا هم صرفه نه کوله خپل ورونه د اکازامن يې تول راندہ کړي وو له رندېدو وروسته ابدی بنديان ؤ حتی خپل زامن يې هم بنديان کړي وو فقط خپل اقتدار يې غوښت نور يې هيڅ مروت او مهربانه نه درلود فوج ټنځو په منځ کې يې چې د ايران له هرې کوښې را ټول شوي وې شروند کاوه پخپله د مړاني او غيرت آثار نه ؤ پکې د اولس له حاله ناخبره دخپلو اطرافيانو د لاس کوډاګی ؤ دده برخلاف د شاه محمود په هکله کرونسکی چې ده پخپله ليدلی دی او د ناروغی په زمانه کې يې ده علاج کاوه دده سجايا ډېر ښه

لیکلي دي خو متعصبه ایرانیانو چي د کروسنکي کتاب یې ترجمه کړېدی ګوري پکښې وهلي خو بیا هم څه ناڅه د ده احوال ځیني ښکاري کروسنکي لیکي (۲۶۶ مخ) چي شاه محمود میانه قده غنم رنګی ستر ګې یې دایم په حرکت کې وې تریو تندي سره ږیره لنډه مزغي ډېر دانضباط خاوند حکم یې جاري و د خپلو دښمنانو په حق کې جبار او قهار و افغانان یې تبیر ولي او تر خپل اطاعت لاندې راوستي و تر داسي اندازې چي د جنګ په شدت کې هم چا د ده د امر مخالفت نسوای کولای داسي سخا چې فضول خرڅه و بل سي نه و مګر د غنیمت له ماله یې پر خپل لښکر هر څه لوروړل په جنګو کې د خپل فوځ په مخکې تلی د خپلو مطالبو په پوره کولو به یې اصرار کاو ډېر کم بیده کېدی اکثر اوقات به ویښ و نس پروری او تن پروری ته راغب نه و هر خواړه چې به حاضر و خوړه به یې او هر چېرې چې و هلته به بیده کېدی په یوه کمیس کې به په باران کې روان و او هم په هغه حال کې به یې پر دښمن برید کاو په لښکر کې به ګرځېدی هر چېرې چې به وږی سو یا د ډوډې وخت و بس له خپلو عسکرو سره به کښیناست له هغو سره به یې کاروانه وخوړه په سپرلي کې ډېر چابک و چي د آس وړن ته به یې لاس ورسېد بې له دې چي په رکاب کې پښه کښېږدي بیا به په زین کې سپور و له خپلو عسکرو سره به هر ځای ګرځېدی حتی کله کله به پخپله پسي ګرځېدی په قصاص تعذیر او تادیب کې هیچا شفاعت نسوای ورته کولای او شرعي اوامر به یې تېکی په تېکی اجرا کول عیش و عشرت او شرابو ته راغب نه و وروسته له هغه چي د شاه حسین لور یې نکاح کړه جاریه وغیره ته یې رغبت نه ښکاره کاوه پرته له خپلي شرعي ښځې له هیڅ ښځې سره نه دی پریوتلی هر سهار به یې نیم ساعت د خپل لښکر له زورورو پهلوانانو سره غېږ نیوه او نورو وخ به یې تورو زشونه کول روزانه به یې پنځه پسونه ورته راوړل چي ده

به په تویره وهل او دوه ځایه به یې کول دی د نېزې په غورزولو کې دومره ماهر و چې هیڅ کله هدف نه ځنې خطا کېدی د لښکر کښیو په وخت کې هیڅ کله پر بستره نه بیده کېدی هغه به د شپې له خواله خپلو معتمدو اشخاصو سره په اردو او د اصفهان په ښار کې گرځېدی دا و د یو ځلمي امپراتور خویونه.

د شاه محمود د حکومت لومړنی شپې

شاه محمود د خپل حکومت په لومړیو میاشتو کې لوړ کفایت او میانه روي ښکاره کړه لارنس لیکارت (۲۲۰ مخ) لیکي:

داسې حکومت چې د خلکو د تعجب وړ وگرځېدی دی په دومره اندازه له سلیم عقل ځنې برخوردار و چې د غلجو نا بلدی او د صفویانو پخلی طرز حکومت یې په لږه موده کې تشخیص کړ هډا و چې ده د پخواني بادشاه مامورین بېرته پر خپلو ځایو مقرر کړل خو له هر یوه سره یې یو افغان د هغه د کنترول د پاره مقرر کړ دې افغانانو د ونه فعالیت ښکاره کړ چې د ایرانیانو د مفاسدو په مقابل کې یې یو سد تشکیل کړ او د دوی د ټولو فاسدو اعمالو مخنیوی یې وکړ او شرعي امورو ته یې افغاني قاضي مقرر کړ کرونسکي وایي په شرعي امورو کې یې د افغانانو له جماعته دیوان بیگي مقرر کړ هغه ډېر زاهد، عابد او کامل، رشید، عالم او د شرعي قواعدو واقف سړی و او خلک داسې د هغه له دیانته عفته او پاکۍ خوشحاله و چې پر خپل تېر ژوند چې د دوی د دولت د زوال باعث شوی نه و وخوابدی او په کلي توگه یې تېر حال هېر کړ او په تېره نیمه پېړۍ کې ایران داسې دولت نه ولیدلی. د شاه محمود یې له هغه انساني اعمالو ځنې چې د اصفهان د وږونکي لوږې د فعه کول وا وهم یې هغه ایرانیان چې خپل وطن ته یې خیانت کړی و

په قتل ورسول دې عمل خلک د هر خوښ کړل خو د سید عبدالله یې صرف په بند اکتفا وکړه شاید علت یې داوي چې دی اهل تسنن ؤ او ورور یې له شاه محمود سره ؤ چې د عربستان د والي په حیث مقرر شو کروسنکي وایي چې شاه محمود په ښکاره ویل چې هغه چا چې خپل بادشاه او ملک ته خیانت کړیدی له ما سره هم وفادار نسي کیدای چې فرصت پیدا کړي خیانت یې پیشه ده شاه محمود تول هغه شهزادګان چې د سلطان حسین له خوا بندیان اوراند ؤ بندیان وساتل او شاه یې هم تر نظارت لاندې ونیو خو بیا یې هم احترام ساته خو کوم ظلم یې چې ور سره وکړ هغه داؤ چې له هغو تولو ښځو یې چې تقریباً شمېر یې څلور سوه ته رسېدې محروم کړ او د هغه علت داؤ چې شاه محمود چې شاهي حرم سرای ته ورننووت که کوري چې له ښایسته ښځو چې د ایران له کوښې کوښې را تولې کړای شوې وې دک ؤ ده له قاب چیانو وغیره پوښتنه وکړه هغو په جواب کې ورته وویل چې دا تولې ستاسو د خاطر د پاره دی. قاب چیان ملامت نه و دا ښځې د سلطنت د مقام د استعمال د پاره وې نو دوی فکر کاؤ چې سلطنت ستا سو دی نو دا ښځې خو هم ستا دی خو بې ذوقه شاه محمود امر وکړ چې تر صبا پورې ټولې یا مړونه وکړې یا خپلو کورونو ته ولاړې سي کروسنکي په تاریخ سیاح کې وایي چې دوه سوه خانزادګاني وې شاه محمود رخصت کړې خو چې ترسبار ووتې افغانان په پسې سول تولې یې مړې یا ورکې کړې خو په هرصورت له څلورو شرعي ښځو او څو کنیزانو ماسوا یې بله ښځه ونه پرې نه سوده متباقي ښځې چې ده ساتلې وې د لارنس لیکارت په قول پر خپلو صاحب منصبانو تقسیم کړې خو پخپله یې په هغه یوه ښځه چې د شاحسین لور وه قناعت وکړ بل اقدام د شاه محمود د خزاني تصرف ؤ دا چې ویل کیږي چې شاه محمود دا یران د دوو سو کلو پر جمع کړې شتمنیو تصرف

وکړ لارنس لیکارت (۲۲۱ مخ) وایي چې دا بالکل مبالغه ده ځکه د معاصرې په دوران کې د سپاهیانو د تنخواه د پاره د ډېرې دست درازۍ شوې له بلې خوا شاه حسین مبذر و د هغه فضول خرڅیو په خزانه کې څه نه و پرې ایښي همدا د خزانې تشوالي و چې شاه محمود د جلفا په ارمنیانو او د اصفهان پر خلکو سنګین مالیات وضع کړل علاوه پر دې هغه ټول خلک چې مړه و او د میراث یې څوک نه و مالونه یې دولت تصرف کړل رحیم خان حکیم باشي چې له بادشاه څخه یې ګوډاګی جوړ کړی و ۲۰۰۰۰ تومنه یې د ده له ناجایز ثروت څخه ضبط کړل د شاه محمود وضع په ابتدا کې متزلزله وه که څه هم د ایران نظامي قدرت یې له منځه وړی و پای تخت یې نیولی په تاج و تخت یې قبضه کړې وه خو له اصفهان او د هغه شاوخوا کرمان او سیستانه ما سوا نور ایران یې تر کنترول لاندې نه و راوستی ایرانیان دی او ده ملګری منفور شمېرل دوی ته یې د ګستاخو وحشیانو په سترګو کتل ځکه د دوی بادشاه یې له منځه وړی و او دا چې دوی اهل تسنن و نو یې نفرت ځني درلود که څه هم افغانان یوازې د اصفهان د جمعیت په مقابل کې په اقلیت کې و خو دوی دې خلکو ته داسې ضربه ورکړې وه چې تر ډېرې مودې له دوی څخه د مزاحمت خطر نه احساس کېدی له بلې خوا په ولایاتو کې لا داسې ډېر خلک چې شاهي کورنۍ ته وفاداره و وجود درلود د علي مردان خان تر اداري لاندې لرستانیان د بختیارو قبیلې او ګیلوټ د غرو خلک په جنوب او جنوب غرب کې هم داسې د فارس په سیمه کې لا ډېر خلک شاهي کورنۍ ته وفاداره و او هم په شمال او شمال غرب کې هم د شاه طرفدار و او هم روسیه د ایراني شاه احتمالي طرفدار او شاه محمود خطر ځني حس کاو ځکه کوم وخت چې شاه محمود په اصفهان قبضه کوله پطر کبیر و دربند ته رارسېدلی و او غوښته یې چې ګیلان ته قواوې راولېږي او بیا یې اعلان کړې و چې زما قصد د شاه حسین مرسته ده، د ده د بیان دقیق مفهوم داسې و چې

ژربه د ده قواوې له شاه محمود سره مخامخ شي اماله هغو مذاکراتو چې
څه موده وروسته امان الله سلطان د شاه محمود ستر قومندان له -
آبې سالمیان سره وکړې وې له هغه څخه معلومیږي چې افغانان د روسیانو
له طاقته او اهمیته ناخبره وُ هغه ملکت یې دخان له پاره مخطرنه باله او داسې
شواهد هم موجود و چې عنقریب به ترکیه په ایران کې مداخله وکړي یا خو
شاه محمود ته دا نه وه معلومه چې ترکان به د چا حمایت وکړي له ده څخه به
حمایت وکړي چې د دوی هم مذهبه دی او که به له طهماسپ رافضی او د
ده له روسي ملګرو څخه که فرضاً شاه محمود داسې افکار هم درلودل
خو د طهماسپ د اعلان له کبله چې په ۳۰ د محرم ۱۱۳۵
(۱۰ د نوامبر ۱۷۲۲) د پلار له تسلیم کېدو خبر سو نو په خپله یې د
سلطنت اعلان وکړ د طهماسپ دا عمل دا معنی درلوده چې شاه محمود
ته یې د جنګ دعوت ورکړ شاه محمود هم نسوای کولای چې د ده پر دې
عمل سترګې پټې کړي شاه محمود پوهېدی چې د طهماسپ شاهي کورنۍ
د غرېتوب له کبله کېدای شي چې ده ته هر ډول مشکلات پیدا کړي او د
ملک له کوښې کوښې څخه شندلی قواوې سره راټولې کړي شاه محمود یې
له ځنده امان الله سلطان له ۳۰۰۰ افغانانو او زرتنه ایراني ایلجاړې
سره قزوین ته واستاوه شاه اشرف د شاه محمود دکاکا زوی
چې د شاه محمود د لښکر له قومانداناتو څخه وُ د امان الله خان تر قومانده یې
لاندې قزوین ته روان وُ امان الله خان چې قزوین ته ورلنډ کېدو
طهماسپ د ده له راتګه خبر سو په ډېره بېړه دی او د ده ملګري او زنجان
ته وتښتېدل او له هغه ځایه تبریز ته ولاړ د طهماسپ له وتو وروسته
د قزوین خلکو یې له جنګه پرته امان الله خان ته تسلیم کړ امان الله خان
چې قزوین یې ټکه یوکه ونیو یې له هیڅ ډول احتیاطه یې یو شمېر عسکر

د شاه اشرف تر قوماندې لاندې طهران ته ولېږل او يو څه ښودلي په طهماسب پسې ولېږل او يو لږ شمېر يې له ځانه سره وساتل په دې ترڅ کې امان الله خان پر خلکو ډېر فشار راووست چې روپۍ لاس ته ځني راوړي او سپاهيانو يې هم پر خلکو له ظلم څخه دريغ نه کاوه دلته له يوې خوا امان الله خان فشار او له بلې خوا ايرانيانو ميدان چغالی ونه ليد څکه امان الله خپلي زياتي قراوې و طهران او طهماسب پسې لېږلې وې قزوين خالي پاتي و. ايرانيانو دسيسه سره جوړه کړه او د جنورۍ ۸ تاريخ ۱۷۲۳ يې سره ټاکلې وه خلکو ته په ۸ د جنورۍ له خپلې وېرې داسې فکر ورلوېدی چې افغانان زموږ په دسيسه خبر شوي دي تر ټاکلي وخت يې مخکې پر افغانانو حمله شروع کړه يو شمېر يې په داسې حال کې غافلګير کړل چې هغه بې غمه بې خبره په خپلو اطاقونو کې ويده وو. حمله پرې وکړه او يو شمېر نور په بازار کې ګرځېدل چې قزوينيانو تر برېد لاندې ونيول په دې ډول دوه زياتي شمېر افغانانو وژل شول نور وياتو خپل ځانونه خوندي کړل او په مقابله يې پيل وکړ امان الله خان په داسې حال کې چې زخمي و او يوه ګولۍ پرې لګېدلې وه لکه د زمري غوندې يې په اړوور کوونکو د ريتي حملې وکړې عسکرو چې د خپل زخمي سردار تور يالېتوب او مړانه وليده د داکټر لارنس لېکارټ (صفحه ۲۲۶) په قول د زړه قوت يې وموند او شاهي ماڼۍ ته يې ځانونه سره راورسول دروړچې د قزوين په ارګ کې قلابند وو په اخير کې امان الله خان فکر وکړ چې دښمن ورځ په ورځ زياتيږي او هم د زړه قوت پيدا کوي چې موږ افغانان قلابند کړي د هغه وړچې خپلو قواو ته چې شمېر يې بېخي کم و امر وکړ چې په هر صورت چې وي ځان ته لاره خلاصه کړي هغه وو چې افغاني عسکر لکه تندر غوندې پر قزوينيانو راپرېوتل په يوه حمله يې شور پېچ شو کړل او ځان ته يې لاره خلاصه او د اصفهان پر خوا راوخوځېدل ايرانيان يې په دا يوه حمله وېرول په داسې حال کې چې

شمېرېـ و زهاوُ ته رسېدلی بیا یې د دې کم شمېر قواوُ له تعقیب څخه ډډه وکړه دافغانانو دې مړګ ځورونکي ایرانیانو ته یوڅه د زړه قوت ورکړ مګر شاه محمود دا ضربه په سختۍ ورغمله امان الله خان چې له قزوین څخه راووت دیو چابک استازی په لاس یې د قزوین د واقعې راپور شاه محمود ته ولېږه د قزوین د ایرودوړه په وخت له امان الله خان سره صرف زرکسه عسکر پاته و متباقي درې زره وطهران او طهماسپ پسې استول شوي وُ په دې اړودوړکې تقریباً څلورسوه کسه افغاني عسکر مړه شول متباقی شپږ سوه کسه له امان الله خان سره د اصفهان خواته راوخوځېدل د لارنس لیکارټ په قول (صفحه ۲۲۷) چې له ګیلان ستر څخه روایت کوي وایي چې څلور زره کسه له کاشانه قزوین ته ورروان وُ چې له دغو شپږسوه افغانانو سره مخامخ شول او د افغانانو داسې رعب پرایرانیانو پروت وُ چې دې څلورزره کسو خپل هرڅه بار او بنه او نور لوازم پرځای پرېښودل او په یوه برېښنا دوله تېښته یې څانونه د افغانانو له توره برېښ څخه خلاص او کاشان ته ننوتل او دروازې یې د افغانانو پرمخ وتړلې دامان الله خان لښکر چې اصفهان ته راتلی زیات شمېر څاروي او سامانونه او لوازم ورسره وُ خلک حیران شو څکه دلته خبر راغلی وُ چې د هغه لښکر تباه او دی تښتېدلی او په تېښته راروان دی خو اصفهان ته د البرز عسکر د جنوري پر ۲۴ مازیګر ورسېدل دې راتګ او دونه ولجو هم خلک حیران کړل وروسته معلومه شوه چې دوی په لارکې څلور زره کسه ایرانیان بې تکه پوکه زغلولي او د دوی سامانونه او څاروي یې څني راوستلي وو. په هرصورت شاه محمود له دې واقعې څخه ډېر په قهر وُ د مېلمستیا په نامه یې ټول ایراني مشران راټول کړل او هغه کسان چې تر اشتباه لاندې وُ هغه یې ووژل خو محمد قلي خان صدر اعظم او داسې نور چې کوم قصور یې نه درلود پرېښودل

شول د محمدقلي خان وروړ له امان الله خان سره دیو زر کسو
عسکرو سره د قزوین په نیولو کې ملګری ؤ داسې وایي چې الهٔ کوله
داصفهان د مشرانو په اشاره شوې وه د دی مریو تعداد د کلا نټن ١٤٨
ټنه بللی دی خو ګروسکي یې ٣٠٠ کسه بولي د دی اقدام له کبله ایرانیان
دونه ویرېدل چې څوشپې له کوره نه راوتل د جنورۍ پر ٢٧ یو ترکي
ایلچي دعثمان آغا په نامه د حسن پادشاه له خوا اصفهان ته راورسېدی
حسن پادشاه چې همېشه د خپل قلمرو د منافعو مراقب ؤ په ظاهره یې د
یو ایلچي په توګه راستولی وچې له شاه محمود او د ده د حکومت له غړیو سره
د پېژندګلوۍ کتنه وکړي خو په باطن کې دی د دې د پاره راستولی شوی و چې د افغانانو نظامي قدرت ځان ته معلوم کړي او هم د شاه محمود
د طرز فکر په هکله معلومات حاصل کړي خو شاه محمود د ده په هکله
ډېره مهربانی ښکاره کړه تحفې او خلعتونه یې ورته ورکړل عثماني استازی
ته اجازه ورکړه شوه چې دوه واړه له خلع کړی شوي بادشاه سره ووینی او
دوی بخوا سره پېژندل ژوزپ آپی سالمیان هم ؤ چې په هغو کې ژوزپ آپی سالمیان وایي چې عثمان آغا وویل چې له
دې ځایه بېرته ولاړ سم سلطان ته به پیشنهاد وکړم چې شپاړس زره لښکر راکړي
له دې ځایه تر قندهاره د دې ټولې سیمې د اشغال ذمه به واخلم دا افغانان
خو دونه شی نه دی پر ١۵ د فرورۍ شاه محمود وعثمان آغا ته اجازه ورکړه
چې خپل هېواد ته ولاړ سي شاه محمود امر صادر کړ چې هېڅ څوک یو ایراني
د مینځي یا غلام په توګه له ایران څخه نسي بیرلای هغه وو چې عثمان آغا
حرکت وکړ او د ښار په دریو میلو کې افغان منصبدار له سپاهیانو سره مخ ته
ورته ولاړ ؤ او په سامانو کې یې تلاشي شروع کړه او دوولس غلامان یې
پیدا کړل او هغه یې پر هغه ځای په توره ووهل د سفیر په مخکې یې سره

کړل چې یو څه لاړ ولاړل بله ډله افغانان تلاشي ته ولاړو بیا یې د تلاشي په دوران کې د ده له بکسو څخه دوې ایراني مینځې پیدا کړې هغه هم په هغه ډول قتل کړای شوې عثمان آغا به ترکیې ته له رسیدو وروسته حتماً د افغانانو خلاف نظریه ورکړې وی لکه چې هغه خبرې چې ده وژوزف ته کړې وې که تر قضاوت لاندې ونیول سي د ده نظریه د شاه محمود په متعلق مخالفه وه په هر حال سفیر خپل وطن ته وګرزېدی.

د شیراز فتح

شاه محمود په افغاني امیرانو کې نصرالله ته چې ایرانیانو په کوږ[1] سلطان مشهور کړی و له درو زرو افغانانو او شپږ زره د ګزینانو سره د شیراز د نیولو ماموریت ورکړ د انقل کروسنکي د خپل کتاب په ۵۵ مخ کې داسي کړې دی : د اصفهان او شیراز تر منځ د لارې په اوږدو پرتو خلکو یې اطاعت وکړ نصرالله په طایفه د کعب هندوستاني او په عجم کې چې مطلب ایراني دی ډېر معتبر و په بهادرۍ دلاورۍ او شجاعت یې شهرت پیدا کړ په افغانانو کې یې پراخ بخت درلود افغانانو به ایلدرم خان باله د اصفهان په جګړو کې چې به هر چیرې افغانانو له عجمو څخه ماتې وکړه دی به ورسېدی او عجمو ته به یې ماتې ورکوله او دی په هیڅ جنګ کې نه و مغلوب شوی افغانانو ده ته ډېر عقیده درلوده او قزلباش سخت ځني بېږېدل په دې سفر کې دی ډېر مغرور شوی و ده فکر کاوه په محض رسېدو سره به شیراز قبضه کړم چې برعکس نتیجه یې ورکړه نصرالله خان په ډېر غیرت او زړورتوب په شیراز حمله وروړه او دی به د خپل فوځ په مخکې ولاړ و چې د توپک ګولۍ راغله او پر ده ولګېده او دی یې هلاک کړ افغانان د ده له مرګه دو نه متاثر شول چې له محاصرې یې لاس واخیست د اخبر و شاه محمود ته ورسېده او سخت خوابدی سو نو یې د ده پر ځای زبردست خان

(۱) ده به یو سترګه اکثره چنه نیوه.

د لښکر په سرداري مقرر کړه دوی جګړې وکړې پر شیراز یې برې
نه کې پیدا ځکه د شیراز خان دوی عاقل او مدبرو د حاجي عبدالباقي عرب
وخواته یې روپۍ او سړي واستول او مرسته یې وغوښتنه د شیراز
خان او د هغه ښار او سپېدو نکیو د مرستې په تمه اته میاشتې مقابله وکړه او
افغانان دوی تلف شول یوه ورځ مازیګر حاجي عبدالباقي له شپږزره عربو
او یوه سپاه د قزلباشو او بې حسابه آزوقې سره د شیراز د خلکو مرستې ته
راغلو افغانان د دوی په راتګ خبر سول سخت جنګ د دوی په منځ کې
ولګېدې د قزلباشو او عربو دیر سړي مړه کړای شول او حاجي عبدالباقي
خان له دوه سوه کسو سره په میدان کې پاته سو، دی دیر جسور او
غیور سړی و، له جنګه یې مخ نه واړاوه ترڅو چې مړ کړای شو زبردست خان
د دوی مالونه او د آزوقې ذخیرې خپل اردو ته راوړې افغانانو په دې
غنیمت دیره پراخي حاصله کړه او ټوله عنیان شول زبردست خان د
امان خبرې له خلکو سره کولې چې په دې وخت کې یې بېرته پرې وکړ
او یوې خونړۍ جګړې په ترڅ کې یې شیراز فتح کړ امر یې وکړ
چې خوک ونه وژنې مګر له چور څخه یې خوک نه دی منع کړی
ښار چې ونیول شو که ګوري چې څو کسه ګدایان له لوږې مړه
شوي او دیو سوداګر په کور کې دونه غنم پیدا سول چې درې
میاشتې یې د ټول شیراز له پاره کفایت کاوه زبردست خان
سوداګر تر پوښتنې لاندې ونیو او بندي یې کړ چې ولې دې دې
مسکینانو ته څه غله نه ورکوله چې له لوږې مړه شول او له هغه ځایه
یې څلورسوه کسه بندرعباس ته واستول چې دوی له هغه ځایه
د هرمز جزیرې ته ورسېدل خود ناروغیو له کبله د اعسکر دیر
ضایع شول او بېرته شیراز ته راغلل.

دګل پائیګان فتح

طهماسپ ته چي د حاجي عبدالباقي د مرستي خبر ورسېد چي له شپږ زره کسو سره د شیراز مرستي ته روان دی ده - فریدون خان له شل زره لښکر سره ګل پائیګان ته واستاوه او طهماسپ فریدون خان ته امر کړی و چي د ګل پائیګان له شاوخوا څخه عسکر را ټول کړي او په اصفهان حمله وکړه . شاه محمود چي د فریدون خان له راتګه خبر سو پخپله و ګل پائیګان ته روان سو او چي فریدون خان پر یوه لوړه غونډۍ ولاړ و چي د شاه محمود لښکر یې له دې لوړی څخه ولید بې له تګه پرکه له ګل پائیګان څخه وتښتېدی ګل پائیګان شاه محمود اشغال کړ او د ګل پائیګان په څنګ کې سنوري قلاوې وې چي په هغو کې ډېري ذخیري جمع کړای شوي وی شاه محمود په هغو حمله وروړ خو په پای کې د فیلانو په وسیله دېوالونه ونړول ایراني عسکرو پناه وغوښته شاه محمود یې پناه قبوله کړه ګل پائیګان او د هغه شاوخوا د خونسار سیمه چي د ګل پائیګان د جنوب په ۹ میلی کې ؤ او د زاګروس د غرود شمال شرقي سلسلو سیمي هم اشغال کړې .

د کاشان فتح

د قزوین له اړو دوړ سره د کاشان خلک هم پوره ته شوي وو شاه محمود د شاه اشرف په مشرۍ یو لښکر کاشان ته ولېږی شاه اشرف چي کاشان ته ورسېدی د کاشان خلکو د قلا دروازې وتړلې او مقابلې ته یې ملا وتړله شاه اشرف په یوه زوروره حمله کې د

کاشان د ښار دروازې ماتې او ښار ته ور ننوتل ایراني تواري یو په بل پسې وځېل شوې او کاشان یې د توري په زور فتح کړي فتحې د هر لوی تاثیر پر ځای پرېښود دا زېرې چې اصفهان ته راورسېدې په اصفهان کې شاه محمود جشن جوړ کړ او ښار یې څراغان کړ دا ناره هم د دې مدعا شاهدي وایي:

که لوړې داشرف تولګی لوړې
دکاشان پرخواچې سپرسود روازې یې د دې ښار کړي دړې وړې
وایي داجشن درې شپې درې ورځې دوام درلود.

دامان الله خان مرور کېدل

دامان الله سلطان او د شاه محمود تر منځ خوابدی پیښه شوه کروسکي دعبرت نامې په ۵۸ صفحه کې وایي چې وروسته له خوابدی امان الله خان و شاه محمود ته حال راولېږی چې تا له ما سره قول نه وپالی زه هم له دې وروسته تا ته خدمت نه کوم او ستا له قبیلې نه کېږم زه خوا صلاً د هندوستان د پادشاه تبعه یم ستا حکم پر ما نه ده نافذ خپل لښکر له ځان سره هندوستان ته بیایم دلته باید پرې پوه شو چې د کابل شاو خواسیمې د هند قلمرو وې امان الله له دې حال رالېږلو څخه وروسته سملاسي له دوه زره لښکر سره د افغانستان خواته وخوځېدی شاه محمود له یو څه ځنډ څخه وروسته پنځه له لس زره فوځ سره پسې سپور شو او امان الله خان یې لاندې کړ په دې وخت کې محمد خان بلوڅ د دښمنی په توګه غوښته چې حمله پرو کړې خو شاه محمود منع کړ شاه محمود له آسه کښته شو پیاده یوازې د امان الله خان خواته ورغی سو امان الله خان چې ولیده چې بادشاه پیاده د ده خواته راروان دی دی هم له آسه کښته او څ ته

ورته راغی د واړو د لښکرو په مخکې په غبرګې سره ونښول او پرېښ یې
سره مېچ کړل بیا دواړه دوه په دوه له لښکره یو څه لرې شوه یوه
تړی سره وبړغېدل بیا دواړه بېرته لښکرته راغلل امان الله خان د
خپل لښکر خواته ورغی او خپلو ملګروته یې وویل عزیزانو د دوه ته —
عظیم الشانه بادشاه په مړوند پسې راتګ او زموږ خوشحاله کړل دا
په تاریخ کې ساری نه لري نو خوشحاله کېده څه باید عهد وکړو چې د
ژوند تر وروستی سلګی پورې به ځان د ده له خدمت څخه نه سپمو!
هغه وُچې دواړه لښکره لاس ترغاړه بېرته اصفهان ته راغلل همدا
دول شاه اشرف دوه واره په مړور تیا قندهارته ولاړ چې بیا به
بېرته پخلا کړای سو او بېرته به راغی په وروستی پلا چې راغی
د کاشان د نیولو ماموریت ورکړشو د شاه اشرف او امان الله خان
په منځ کې څه تاوتریخوالی وُ ځکه هغه مقام چې شاه اشرف د
ځان بالوهغه شاه محمود امان الله خان ته ورکړی وُ همېشه به یې د
امان الله خان تر قوماندې لاندې یو ې خواته لېږی لکه د
قزوین په پلا هم شاه اشرف د امان الله خان تر قوماندې لاندې
د قزوین فتحې ته لېږل شوی وُ چې وروسته یې بیا د ی د تهران
د قواوُ د تقویې د پاره تهران ته ولېږی او شاه اشرف له تهرانه
مړور قندهار ته ولاړی بیا شاه محمود مرکه پسې ولېږ له
او بېرته یې راوست او وروسته له راتګه د کاشان د نیولو ماموریت
ورکړشو.

دلرستان او کیلویه د غرو نیول

اصفهان ته له راورسېد وسره سم و امان الله خان ته ماموریت ورکړ

شو چې د لرستان او کیلویه دغو او بختیارو سیمې اشغال کړه هغه
وچې امان الله خان و نورو سیمو ته حرکت وکړ امان الله خان
چې د بختیارو سیمې ته ورسیدی بختیارو د ده سختې جګړې ورسره
وکړې امان الله خان له شاه محمود څخه کومک وغوښت شاه محمود
خپله سپه سپوستو شاه ته په بهانه د مرستي ولاړي چې په دې وخت
کې ژمي راورسیدی او په هغه سیمه کې دربرف واوري لویږي دوی
په دې ځای کې واوره لاندې کړل په سیمه کې دونه کرني -
واوري وشوې چې پوره دري میاشتې ئې نو هیڅ خوا ته حرکت
ونکړای شوای پسرلی چې واوري ویلې شوې رودونه مست
شول پلونه خراب کړای شوي و هغه وچې د قاسم خان بختیار په
لاس شو نو شاه محمود له خپل لښکر سره خان اصفهان ته راورساو
خو د بېرجانې او مالي تاوانونه ور رسیدلي و په دولي لښکري
سره برابري کړي څه له کندهاره څه له درګزینانو څه له بلوڅو څخه
خپل عسکر ئې بنیم وناړول چې په دې وخت کې دوه زره کسه عسکر له
کندهاره راتلل د یزد په سیمه کې ایرانیانو حمله پرې وکړه او ډېره
مرګ ژوبله ئې ځیني وکړه شاه محمود خپله له لښکر سره وروروسته ایرانیان
د یزد قلاته ننوتل او محاصره شول محاصره اوږده شوه په دې میان
کې شاه محمود په ښارکې له آتش پرستانو سره ارتباط ونیو هغو وعده
ورکړه چې پر تاکلي وخت به تاسي پرقلا حمله راوړئ موږ به پلاني
زمانه لا هغه کړو پرتاکلي وخت شاه محمود پرقلا حمله وکړه
خو پارسیانانو له دې دسیسې څخه خبر شوي و او آتش پرستان
ئې له منځه وړي او شاه محمود ته په دې حمله کې ډېر تلفات ور-
سیدل له بلې خوا بیا د ژمي سخته یخني پیښه شوه شاه محمود

د واورو له وېرې له جنګه لاس واخيست او بېرته اصفهان ته راغی دې
دوو واقعو دشاه محمود پر اعصابو دېر ناوړه تاثير وکړاو دی داعصابو
په ناروغی اخته شو خوب يې وتښتېدی خوراک يې نه کاوه يو دول
بل دول وسوسې به ورلوېدی دلېونتوب علامې پرې ښکاره شوی
يو افغاني شيخ دم باندې کاوه څلوېښت شپې يې په چله کې وساتی
وروسته له هغه چې له چله خانی راووت يو مخ لېونی وُجنون يې
پر عقل غالب وُ دراو ديوال ته به يې سلام ورکاوه خپل او پردي ته
به يې عتاب او خطاب کاوُ له خپله شيخه څخه يوه کرکه نسوای جلا
کيدای بېرېدی به خلکو به ويل چې داد شيخ کرامات دی افغانانو
کوشش کاوُ چې دده دلېونتوب حال پټ وساتي کرونسکي ادامه
ورکوی وايي څلوېښت شپې په دې دول نورې تېرې شوې
کاهې لېونی کاهې پرسد ورځ په ورځ يې لېونتوب زياتېدی.

دبادشاه دخپلوانو وژل

په دې ورځو کې شاه محمود پر هر چا بدګومانه وُخصوصاً
پر شاه اشرف باندې، هغه وُ چې شاه اشرف يې په قصر کې
بندي کړ او له ماليخوليا څخه سخت په تکليف وُ لارنس ليکاربټ -
(۲۳۹ مخ)، دا قصه داسې بيانوي:
يوه ورځ چې شاه محمود له خپلې ناروغی څخه په عذاب وُ
يو ايراني خبر ورته راوړ چې صفی ميرزا دشاه حسين دوهم زوی
له خپلو محافظينو څخه تښتېدلی دی او بختيارو ته تللی دی ده بېله
دې چې د دې خبرې رښتيا او درواغ معلوم کړی فوراً يې
امر وکړ چې ټول صفوی شهزادګان چې اکثره يې راانده

وو او شاه سلیمان ستر کي ځني کښلي وې او دا بې بخته د صفوي شاه حسين او پلار په زمانه کي يې لا په بندي خانه کي وُ او شاه محمود هم داسې په بندی خانه کې ساتلی وله بندیخانې راوستل شول او د ټولو لاسونه يې وتړل دا تصميم د ۱۷۲۵ کال د فروري د ۷ او ۸ ترمنځ وشو په داسې حال کې چې د ټولو لاسونه يې تړ شا تړلي وُ شاه محمود امر وکړ چې د قصر يوې باغچې ته يې بوزي او ټول يې د قصر يوې باغچې ته بوتلل او خپلو دوو تنو سپاهیانو ته يې امر وکړ چې سر يې کړي عسکرو د دوی په وژلو پیل وکړ په دې وخت کې شاه حسين صفوي چې د شاه محمود له تصميم څخه خبر شوی وُ راورسید او د دوی شفاعت يې شروع کړ دوه کوچنيو د شاه حسين زامنو چې پلار ولید ځان يې ورته راورساوُ او په غیږ کې يې ټینګ شول شاه محمود توره په دوی پسې راورسیدی خو چې پر صفوي شاه حسين يې ستر ګې ولګیدې يو څه سد يې سرته راغی او ورد بېدی شاه حسين زاري ورته وکړې او په دې اړه کې د صفوي شاه حسين خوبن شوی لاس متاثر کړ او لاس يې ونيو په دې واقعه کې د مړو شمېر صحيح نه دی معلوم ځکه مختلف مأخذونه يې له ۱۸ څخه نیولې تر ۱۸۰ پورې ښيي خو منلی خبره داده چې ټول صفوي شهزادګان پرته له طهماسب او د شاه حسين له دوو کوچنیو زامنو څخه نور ټول د شاه وروڼه او زامن ووژل شول په دې جمله کې رحيم خان د معزول شاه حکم باشي هم شامل وُ چې د لارنس لیکارت په قول ځوک نه دي په ده خوابدی شوی. دې واقعې د شاه محمود پر اعصابو نور هم بد تاثیر وکړ کیدونکي چې په هغه وخت کې په اصفهان کې موجود وُ داسې وايي چې افغاني طبيبان چې له خپل علاج څخه عاجز

شول نو یې ارمني کشیشان ورو غوښتل چې د انجیل هغه برخې چې سور انجیل ورته وایي او پر لېونیانو باندې یې تلاوت کوي پر شاه محمود باندې تلاوت کړي دا رسم په ایرانیانو کې رواج ؤ او دوی یقین درلود چې دا عمل په لېونتوب اخته کسانو ته شفا وربخښي ارمني کشیشان په ډېرو پرتمینو مراسمو په داسې حال کې چې لګېدلې شمعې یې په لاسونو کې وې شاهي ماڼۍ ته راغلل درباریان چې د ننه په ماڼۍ کې په دوو صفو کې ولاړ ؤ په ورپېنو تندو یې د دې مذهبي مراسمو ننداره کوله په داسې حال کې چې عمیق سکوت حکمفرما ؤ د دې کشیشانو په احترام ولاړ ؤ د دې عیسوي کشیشانو هر کلی یې وکړ وروسته له هغه چې دوی خپل دم او دوعا تمامه کړه د قصر موجود رجال د قصر تر دباندې پورې له دوی سره ووتل او دوی یې جلفا ته ورسول.

شاه محمود د لندې مودې د پاره په هر علت چې ؤ تر یوې اندازې صحت پیدا کړ او ارمني کشیشانو ته یې هدیې ورولېږلې او د شرقي هند شراکت د انګرېزانو او د هالند د شراکتونو یې له دوی نخه احیستی شوی روپۍ بېرته ورمسترد دې کړې په دې شپو کې شاه اشرف په بند کې ؤ له لږ شپو شېکړې وروسته بېرته مرض پر شاه محمود حمله وکړه په دې وار حمله ډېره وحشتناکه وه تر دې اندازې چې بیا نو څوک ورنژدې کېدای نشوای او دروازې به پسې تړلې وې په هغه حال کې ده کله کله له درده په ځان خولې لګولې او په تن کې یې پرهارونه پیدا شوه د ده د ناروغۍ د ماهیت تعین ونکړای شو چا ویل دا د جزام ناروغي ده چا ویل فالج ده خو بیا یې هم معلومه نکړای شوای دا چې په هر د ول ناروغۍ اخته ؤ نور

يې دعلاج اميد نه کېدې يه دې وخت کې اصفهان ته خبر راورسېدې چې سيدعلي خان هزاره چې غلجي له اتره زره لښکر سره په طهماسب پسې استول شوی ؤ دقم په برخه کې له طهماسب څخه شکست خوړلی دی داخبر چې اصفهان ته راورسېدې افغانانو جرگه تشکيل کړه وروسته له ډېر بحث او مباحثې د شاه محمود له روغېدو په قطعي ډول نا اميده شول او له قندهاره د شاه حسين راوستلو هم ډېر وخت غوښت . دلته اوضاع په فوري طور وبجاړه ؤ نو فيصله داسې وشوه چې شاه اشرف له بنده راخلاص او دايران دبا دشاه په حيث يې پر تخت کښېنوې هغه ؤ چې د اپريل پر ۲۲ وروسته له غرمې امان الله خان او يوبل افسر ورغلل شاه اشرف يې له بندي خانې راخلاص او قصرته يې راوست او په عارضي ډول يې د چارو واگې په لاس کې واخستې لارنس ليکارټ (۲٤۲ مخ) ليکي: وروسته له دروشيو شاه محمود وفات شو خو معلومه نه شوه چې دنا روغۍ له کبله ؤ که دسوء قصد له کبله خو حزين ايرانی مؤرخ چې په هغه وخت کې اصفهان کې ؤ وايي چې شاه محمود په طبيعي مرګ مړ شو (۱۳۹ مخ) او حقيقت هم داد ی. په داسې حال کې چې شاه اشرف د چارو واگې په لاس کې واخستې او شاه محمود هم د ژوند وروستي سلگۍ وهلې نو ده ته يې دوه لوڅه ضرورت ؤ، وروسته له هغه چې د شاه محمود د مړينې او ښخولو مراسم پر ځای شول د شاه اشرف بادشاهي هم اعلان شوه په دې ډول دلومړی افغاني فاتح لنډه او خونړۍ دوره پای ته ورسېده او د ځوانۍ په لومړيو شپو يعنې ۲٦ کلنۍ کې په طبيعي مرګ وفات شو.

ډاکتر لارنس ليکارټ په انقراض صفويه کې (۲٤۳ مخ) د دې ځلمي فاتح افغان امپراتور په هکله داسې ليکي چې دده د ژوند دوره اول د افغانانو له بادشاهۍ څخه نيولې بيا دايران ترشاهنشاهۍ پورې که تر تحقيق لاندې ونيوله شي هغه حقايق چې واقعيت څنې

معلوم شي که محال نه وي مشکل خو حتماً دی باید دا یې څه طور
کې ولاړ شو چې په دې تفحص او تحقیق کې تقریباً ټول اطلاعات
د ده له مخالفو ماخذونو څخه سرچشمه اخلي سره له دې چې په دې
کې تردید نشته چې دې ستمګر او خون آشامه ته هغو چې تر
سیوري اندازي د قوت او همت په زور او څه د ایراني درباریانو
د بې کفایتۍ له کبله یې حاصلېدونکې کامیابۍ په هر څه شوې په
لوړو مرتبو مراحلو کې د ده کردار او رفتار زیرکانه وو خو وروسته
خون خوري غلبه پرې وکړه.

خو د دې نقطې تصور که څه چې دی د پلار مېرویس له
پوهې او تدبیر څخه بهرمند وای معلومه نه وه چې د افغانانو نهضت
به چېرې نا امیدۍ حالي له فایدې نه ده او آیا په داسې صورت کې
به ده کړې وای چې د افغانانو امپراتورۍ په ایران کې په اساسي
توګه تاسیس کړای سي.

په ایران کې روسي مداخله

هغه وخت چې شاه محمود اصفهان محاصره کړ او طهماسپ
د شاه حسین زوی له محاصرې ووت او د ایران شمال ته ولاړ پطر
کبیر هم په دې وخت کې په ایران کې مداخله شروع کړې وه
هغه وو چې خپل یو خاص سړی یې وطهماسپ ته راولېږ او څو
طهماسپ تشویق کړي چې له پیتر څخه مرسته وغواړي د اسړی
سیمون اوراموف نومېدی دې سړي ته پیتر تام اختیارات ورکړي
دې سړي له طهماسپ سره هر ډول مرستې کولې او اوراموف
طهماسپ ته له شرابو نیولې تر وسلې پیسو هر ډول مرستې کولې

اوراموف طهماسپ تشویق کړ چې خپل یو خاص استازی د - پیټر دربار ته ولېږه پیټر به تا دافغانانو له شره خلاص کړي حتی دا یراني ولایاتو لکه ګیلان مازندران او استرآباد سودا دلته اوراموف او طهماسپ سره کړي وه چې دا ولایتونه به پیټر کبیر ته پرېږدي پیټر به متباقي ایران د شاه محمود له لاسه واخلي تاته به یې درکړي هغه وچې اسمعیل بیګ د طهماسپ استازی د۱۷۲۳ په سپټمبر کې پیټربورګ ته ورسېد او هلته یې لکه دیو سفیر غوندې احترامات پر ځای شول او د دې ماموریت اهمیت د - داکتر لارنس لیکارت (۲۸٤ مخ) له دې وینا څخه معلومېږي چې څلورشپې وروسته اسمعیل بیګ د پیټر کبیر حضور ته وروستل شو او اسمعیل بیګ د طهماسپ لیک وکولوکین صدراعظم ته ورکړ او د تزار د چیني څوکه یې پچ کړه پیټر د ګوښه کړای شوي بادشاه دخیریت پوښتنه ځني وکړه اسمعیل بیګ دا سې خیال وکړ چې لکه چې ګوښه کړای شوی بادشاه محمود وژلی دی ژړغونکی سو خبرې یې نسوای کولای د روس او ایران خبرې له دې لیدو وروسته یې له ځنده شروع شوې د روس د دولت له خوا څخه یو دېرپوه سړی او سترخان نمایندګي کوله څنګه چې اصلي خبرې دا وراموف او طهماسپ په منځ کې شوی وی او اوراموف یې مفصل رپوټ رالېږلی و دلته په خبرو کې دونه جنجال نه و اسماعیل - بیګ د روسانو ټولې خبرې ومنلې نوله دې کبله خبرې دونه - اوږدې نه شوی په دې خبرو پورې مربوط اسناد د ستامبر پر ۲۳ سنه ۱۷۲۳ امضاء شول دا قرارداد یوه مقدمه او پنځه مادې درلودې چې هغه داکتر لارنس لیکارت په انقراض صفویه کې داسې

خلاصه کړېدی :

اوله ماده : تزار تعهد کوي چې له طهماسپ سره کومک وکړي او له هغه ده سره د ده د قلمرو د یاغیانو برخلاف اتحاد تشکیل کړي او همدا ډول تعهد کوي چې د ده د قلمرو باغیان تعقیب او د قلع قمع په غرض خپلې لښکرې ایران ته ولېږي.

دوهمه ماده : طهماسپ د دې ښېګړو په بدله کې د باکو او دربند ښارونه له خپلو توابعو سره په انضمام د ګیلان مازندرانو او استرآباد به د همېشه د پاره وروسې ته ورپرېږدي.

دریمه ماده : دا چې وا یران ته د خرڅلو شیان او آسان رسول غیر ممکن دی نو مقرر کېږي چې د روسانو دا ړتیا وړ غلې او آسان به په عادلانه قیمت ورکوي.

څلورمه ماده : باید د دواړو مملکتو په منځ کې دایم دوستي او تفاهم موجود وي او د دواړو مملکتو اتباع په هر وخت کې هر څو واړ چې وغواړي یو د بل مملکت ته سفر وکړي او هلته اقامت اختیار کړي او د ایران او روس په منځ کې آزاد تجارت برقرار وي.

پنځمه ماده : ایران او روس یو د بل دوستان او دښمنان خپل دوستان او دښمنان بولي.

دا قرارداد په مجموعهٔ عمومی سیاسي وحقوقي استردام سنه ۱۷۲۱ جلد ۲ صفحات ۷۵ و ۷۶ کې ذکر شوی دی. کلراک یو بل لیکوال هم په فرانسوي ژبه په خپل کتاب کې له ۲۷۱ څخه تر ۲۷۵ صفحو پورې درج کړېدی.

اسمعیل بېګ چې د طهماسپ با اختیاره استازی و او د دې تړون د لاسلیک کولو جازه خلع کړای شوی باد شاه ورکړې وه

له ذې كبله دې سند د پيتر او روسيانو لاس د ايران په شمال كې په قانوني توګه خلاص كړ د دې قرارداد په انعقاد پيتر له خوشحالۍ په جامو كې نه ځايېده پيتر څه موده وروسته شهزاده بوريس سترسكي وايران ته واستاوه چې داسند په طهماسپ هم امضا كړي هغه وچې پيتر لواچيف دګيلان د حكمران په توګه مقرر كړ ايرانيان په دې قرارداد ډېر ناخوښه وو ايرانيانو دګيلان په سيمه كې روسانو ته مشكلات پيدا كړل او روسانو ته يې تهديد متوجه كړ جنرال ماتيوشكن وروسته له هغه چې باكو يې اشغال كړ خپلې لښكرې يې ګيلان ته بوتللې داستار حاكم چې نوم يې نه دى منول شوى تقريباً شل زره لښكر سره راټول كړي او د ځنګلو په پناه كې يې پر روسانو حملې شروع كړې خو په پاى كې د ماتيوشكن قواؤ له منځه يوړل .

د تركانو او روسانو ترمنځه د تشنج زياتېدل

په ٦ د فرورى سنه ١٧٢٣ تركي سفير نيشلي محمد ماسكوته ورسيد چې د تزار له خوا يې له معمول رسوم احترامات پر ځاى شول وروسته نيشلي محمد د سلطان ليك تزارته وسپاره ولوكه د مكتوب لهجه سخته وه خو بيا هم د تهديد بوى نه ځني راتلى سلطان ورته ليكلي وچې تاسو له لزګيانو څخه شكايت كړى لزګيان مسلمانان او اهل سنت دى او زموږ ترحمايې لاندې دي موږ به چاته اجازه ورنه كړو چې عيسوى نصارا پر هغو خپله سلطه قايمه كړي او هم يې ورته ليكلي وچې كه ستاسو غواړئ په داغستان كې له خپلو ننوځو تو لاس واخلى دربند او باكو تخليه كړى او د صليب مقدس سنګر ونړوى نيشلي محمد خصوصاً په دې خبرو بحث

وکړ خو تزار د باکو او دربند د خلکو خطونه وربښکاره کړل په دې خطو یې دی چپ کړ خو په هر صورت سفیر ته ماموریت ورکړ شوی و چې له تزار څخه جواب راوړي سفیر جواب ځنی وغوښت روسیانوته د وی د سفیر نپلویف له خوا چې هلته په استامبول کې یې له ترکانو سره خبرې شروع کړې وی ښه خبرونه رارسیدل نو یې په ځواب کې ځنډ واچاوه خو په پای کې د مارچ په اوایلو کې سفیر ته اجازه ورکړه او ورته وې ویل چې زموږ ستاسې په منځ کې سوله هغه وخت ټینګیدای سې چې په ایران کې دخپلو فتوحاتو پرو پښ سره جوړ سو. ترکې صدراعظم و نیپلویف ته ولیکل او د تزار پیشنهاد ته یې اشاره وکړه او ورته زیاته یې کړه په اوله مرحله کې لزګیان چې مسلمانان دی او د شیروان ولایت یې نیولی دی او د ترکانو تر حمایې لاندې راغلی دی دویم محمود د حاجي میرویس زوی چې اصفهان یې نیولی دی - شاه محمود چې لکه د لزګیانو غوندې په حقیقي ترګه داهل سنت وجماعت پیرو دی علاوه پر دې د سلطان قدرت او توانایي منونکی ده خو دانتیجه حاصله ده چې د ایران مشکلات پای ته رسیدلي دی هغه ټولي علاقې چې شاه محمود او لزګیانو تصرف کړې دی د ترکيې تر حمایت لاندې راغلی دی دلیک په پای کې داماد ابراهیم صدراعظم ورته زیاته کړه چې امید دی چې تزار د هغې عهدنامې چې په سنه ۱۷۲۰ کال کې منعقد شوې وه وفادار پاته شي له هر ډول فکر او اقدام څخه به د ایران په برخه کې اجتناب وکړي.

په داسې حال کې چې داسې زیږې خبرې دیو صلحدوست صدراعظم له خوا لیږې ښکاریدې خوله دې څخه معلومیده چې دی د افراطیونو

د فشار لاندې راغلی ؤ او ممکن ده تر یوې اندازې دانګریزي سفیر استانیان د نفاق اچولو تر تاثیر لاندې راغلی وي ځکه هغه غوښتل چې د ترکیې او روسیې ترمنځ د نفاق تخم وکري استانیان په ۲۰ دفروري سنه ۱۷۲۳ لندن ته داسې راپوټ ورکړ؛

په اوسنی وخت کې له هرې هغه ضعیفې نقطې ځخه چې د ترکې صدراعظم راپاروولی شي د بوغ نه کوم (۱)

د فرانسې د سفیر دوبناک په هکله نپلویف په وارو وارو تر ترار ته تعریف کړی او هم یې د ده تاثیر په ترکانو کې ښودلی ؤ هغه ؤ چې تزار په ماسکو کې د فرانسې سفیر کامپردن ور-وغوښت او ورته وې ویل چې ته دوبناک ته خط ولیکه چې زموږ او د ترکانو په منځ کې د منځګړی تو ب چارې په غاړه واخلي کامپردن هم دوبناک ته ولیکل دوبناک چې له پخوا ځخه و دې کار ته لیواله ؤ له دې موقع ځخه په استفادې سره ترکانو ته ورغی خو د خپل منځګړیتوب په هکله د دوی رایه معلومه کړی ترکان لومړی په تردد کې شول خو د سلطان تر اجازې وروسته یې خپله موافقه اعلام کړه د روسیې او ترکې ګډو غونډو ته یې دوبناک د منځګړی په توګه دعوت کړ او ده هم موافقه وکړه چې هغه د سفیر په عنوان په دې غونډو کې ګډون وکړي دا چې دایران پر سر د ترکانو او روسیانو ترمنځ اوضاع د ورځ خرابه شوې وه او د جنګ خطر یې منځ ته راوړی ؤ خو دې خبر و څه سروالی نکې راوست ترکانو طهماسپ ته د جنګ اعلان ورکړ او خپل فوځونه

---

(۱) انقراض صفویه صفحه ۲۵۸

يې په ايران کې ورننه ايستل د کرمانشاه او همدان په سيمو کې
له مشکلاتو سره مخامخ وو روسانو هم دربند او ځيني نورې
سيمې تر مازندرانو پورې نيولي وې همدا د روسانو -
پيشقدمي اوضاع خره پره کړې وه په دې غونډو کې د ترکيې
نمايندګان عبارت وُ له محمد افندي رئيس افندي وزير
خارجه و حاجي مصطفى د مالې وزير څخه، هغه او بنده -
غونډه چې د جنوري پر ۲۳ سنه ۱۷۲۳ تشکيل شوه روسي
سفير نپلويف بحث شروع کړ او روغې جوړې ته يې د تزار
اشتياق ښکاره کړ او هم يې زياته کړه چې موږ د لزګيانو
له تعاقب څخه لاس اخيستى دى او هم يې د خزر د بحيرې په غاړه
د خپلو فتوحاتو په هکله وويل چې موږ د خزر د بحيرې په سيمو
کې د هيڅ دولت مداخله نسو زغملاى خصوصاً د ترکيې. او غوښتنه
يې وکړه چې طرفين بايد له هر ډول تاوتريخوالي څخه ډډه وکړي
او هم ترکان په ايران کې خپل پرمختګ وځنډوي او د جنګ
له خطرې څخه اجتناب وکړي ترکانو هم پخپل وار له سولې
سره علاقه ښکاره کړه خو د يو عيسوي دولت سلطه يې پر
مسلمانانو باندې د زغملو وړ نه وبلله او وې ويل چې د روسانو
فتوحات په اسلامي قلمرو کې زموږ په واک کې نه دي او په ګرجستان
کې زموږ د فتوحاتو د دربدلو روسان هيڅ حق نه لري ځکه دا
سيمې هيڅکله د روسيې په تصرف کې نه دي راغلې د وی ايران
په اوسنى حال کې بې خاونده او له پښو لوېدلى ملک بولي دا چې
ترکانو د افغانانو په هکله خپلې رويې ته تغير ورکړ له
شکه خلاص د عثمان آقا رپوټ متأثر کړي وُ ترکانو شاه محمود

نور د سلطان تر حمايې لاندې نه باله او ترکانو ويل چې
تر اوسه د افغانانو نام نشان چا نه ؤ اروېدلی دوی د سپاهيانو
پر ځای يو څو رهزنان راټول کړي او د ايران د دوه پېړيو
حکومت يې له پښو غورزولی دی دا صحيح ده چې دوی زموږ
هم مذهبه دی خو د دوی وجود تر ايرانيانو لا خطرناک
دی ځکه که دوی د تبريز خوا ته خپل پرمختګ ته دوام ورکړي
ترکان به يې حتماً مخه نيسي دوبوناک فرانسوی سفير ترکانو
ته وويل چې که تاسې موضوع ته ښه ځير شئ تزار له تاسو سره همکارۍ ته سخت لېواله دی
نيپلويف د دوبوناک د خبرو په تائيد وويل چې زه به دا جريانات دي چابک استازي په وسيله تزار ته
ورسوم ترکانو هم خوښه کړه او وې ويل چې موږ به هم
جريان د صدراعظم تر نظر تېر کړو په دې خبرو کې که څه
هم کومه قطعي نتيجه په لاس نه راغله خو د راتلونکي وخت د
پاره د خبرو اترو لاره خلاصه شوه .
يو له لويو مشکلاتو څخه د دوی په منځ کې طهماسپ ؤ، ترکان
سره له دې چې په دې خبرو چې پېټر له طهماسپ سره په تماس
کې دی خوښ دې نه وو پوه چې د دوی خبرې ترکومه ځايه
رسېدلې دی د پېټر قصد له طهماسپ سره کومک ؤ خو په دې شرط
چې کوم ښارونه چې پېټر نيولي دی او يا به يې وروسته فتح
کړي د هغو قباله روسانو ته ورکړي خو ترکانو طهماسپ د
ايران د پادشاه په توګه په رسميت نه پېژانده او ده ته يې کوم حق
نه ورکاوه او له ده سره د جنګ په حال کې ؤ دوی يوازې نسوای
کولای چې له طهماسپ سره روغه وکړي خو دوی له روسانو سره
له يو ځای کېدو وروسته دی پرتخت کېښېنولای سوای خو دوی .

دي عمل حتماً له شاه محمود سره په جنګ کې مخامخ کړل دري له - شاه محمود سره د زړه له کومې کومه علاقه نه درلوده لیکن دا یې حتماً حس کوله چې که موږ له یوه اهل سنت او جماعت سره د یوه رافضي په ګټه د یوه عیسوي په ملګرتیا په جګړه اخته شو حتماً به د اولس له مخالفت سره مخامخ شو.

د ۱۷۲۳ د اکتوبر په اخیرو شپو کې د طهماسپ له خوا مرتضی قلي بیګ د سفیر په توګه ترکیې ته راورسېدی او صدر اعظم داماد ابراهیم ته ورغی او په ملاقات کې یې له داماد ابراهیم څخه غوښتنه وکړه چې سلطان له موږ سره کومک وکړي داماد ابراهیم ورته ووېیل چې ترکان په هغه صورت کې له تاسې سره مرسته کولای شي چې هغه ښارونه چې د ترکانو پرې دعوه ده وترکیې ته ورکړئ د ترکانو رویه هم عیناً لکه د روسانو غوندې وه پرته له دې چې د یوه مشترک اقدام فکر ورسره وي د دسامبر پر ۱۶ له روسیې څخه استازی راورسېدی او روسي سفیر ته یې تازه هدایات راوړی و چې د دوښناک په کډون هغه و چې خبرې شروع شوې نیپلوییف د تزار له خوا د سولې د پاره تازه اطمینانونه مجلس ته ارایه کړه خو دا یې اضافه کړه چې روسان د بحیرهٔ خزر خپل فتوحات باید حفظ کړي تر دې وخته لا کوم کار نه و شوی چې د دسامبر پر ۲۳ نوی او خطرناک بحران منځ ته راغی هغه دا و چې په دغه ورځ د سن پیټربورګ د ورځپاڼو هغه نسخې چې په ایټالیایي ژبه لیکلې شوې وې د ترکې وزیرانو لاس ته ورسېدې چې په هغو کې د پیټر او طهماسپ د معاهدې کامل متن نشر شوی و که څه هم تزار د هغه قرارداد چې له طهماسپ سره یې کړی و یوه

نسخه د ترکانو د خبرو له دپاره ونیپلویف ته هم رالیږلې وه خو هغه پر لارې ځنډېدلې وه، ترکان له غیر مستقیمې لارې خبر شول نیپلویف هم د دې خبر په اورېدو حق حیران پاته شو.

دوېښناک چې ولیدو چې وضع سخته بحراني ده نو د ترکیې وزیرانو ته ورغی او ور ته وې ویل چې که تاسې د اقرارداد په غور مطالعه کړئ په دې کې د ترکیې پر خلاف کوم شی نه دی ځای کړای شوی مراد له هغې مادې څخه چې وایي د ایران دښمنان د روس دښمنان دی مطلب افغاني یاغیان دی نه ترکان علاوه پر دې په قرارداد کې هیڅ دولـ اشاره وګرجستان یا ایروان یا د ایران نورو ښارو نو ته چې ترکانو تصرف کړي دی او یا یې د تصرف خیال لري هیڅ اشاره پکې نشته، ترکیا وزیران د اسې د دې استدلال تر تأثیر لاندې راغلل چې هغه نظامي ترتیبات یې چې تر غور لاندې نیولې ؤ شاته پرېښودل او بېرته خبرو ته راضي شول دوی ورځې وروسته چې د سولې جلسه شروع شوه نیپلویف دا خبرې را وړاندې کړې:

اول : تزار چې له طهماسپ سره تړون قرارداد منعقد کړی د پلار د بندیتوب او مرګ په صورت کې دی د ایران قانوني سلطان بولي او باب ته پیشنهاد کوي چې د ایران په هکله په اتفاق کام پورته کړي او هم که غواړي په جلا توګه له طهماسپ سره د خبرو اترو اقدام وکړي.

دویم : تزار په ګرانتو اعلام کړې چې هیچا ته به اجازه ورنه کړي خصوصاً ترکانو ته چې د خزر د بحیرې پر غاړه کوم ځای اشغال کړي.

درېیم : داوُد بیګ د داغستان امیر چې خان یې د ترکانو تر حمایې لاندې راوستی دی په هغه صورت کې به د شماخي په حکومت کې پاته شي چې ترکان په هغه ښار کې فوجي استحکامات جوړ نه کړي او عسکري هلته مستقر نه شي د کورا نهر باید د دواړو مملکتو ترمنځ د سرحد کار

ورکړي .

څلورم: ترکان نور په ایران کې پرمخ ولاړ نه شي او نه نور عسکر ایران ته رالیږي .

ترکانو دا ټول مطالب غیر قابل قبول وبلل او له نیلوېف څخه یې وغوښتل چې خپلو نظریاتو کې تغییر راولي هغه وویل چې زه داسې اختیارات نه لرم ترکانو وویل چې تزار له نورو سره بازي کوي نور نو خبرو کول فایده نه لري .

دخطرناک جنګ سیوري

آستانیا دانګریزانو سفیر چې وظیفه یې درلوده په هره توګه چې وي یا د روس او ترکانو په منځ کې جنګ ته لمن ووهي د جون پر ۱۱ د برطانیې صدراعظم ته داسې خط لیکلی و: ما ته د تزار او طهماسپ په منځ کې له اتحاد او د تزار د جاه طلبانه نظریاتو څخه برېښي چې یوه ورځ به د ایران په قبضه کولو موفق سي دا فکر مې په واقعي توګه د ده په ماغزو کې ورتزریق کړ او که په دې کار کې تزار توفیق پیدا کړي هغه ورځ لرې نه ده چې د دې امپراطورۍ د زوال موجب به وګرځي ما له داسې ټکو څخه چې د ترکیې د صدراعظم د وحشت او اضطراب باعث ګرځي سپماوی نه دی کړی سره له دې چې دی له ما سره یو برخ دی مګر بیا هم د جنګ او سولې فیصله یې لوی مجلس ته محول شویده چې هغه فیصله وکړي! استانیان خپل مکتوب په دې الفاظو ختم کوي چې: د جنګ یا سولې د سرنوشت ټاکلو په باب د ډېر حساسه مرحله ده ما د پیسو وعدې ورکړې دي که قطع د روابطو وشوه فایده تر خوشبینو پورې اوضاع تیاره وه ترکان د تزار د پیشنهادو په هکله لکه آسماني د برېښنا کلک ولاړ وو چې نیلوېف اعلان وکړ چې زه د تزار له اجازې پرته هیڅ یو اقدام

نسم کولای ترکانو هم وویل چې مونږ ته نور طاقت نه دی پاته صدراعظم و نیپلویف ته وویل چې زه تابندي کوم نه، ولې په دې درو لاړو کې چې دې هره یوه خوښه وي غوره یې کړه په قسطنطنیه کې پاته کېدل یا روسیې ته تګ یا له ترکي سپاهیانو سره کېدل له دې درو لارو یوه غوره کړه.

دوښناك چې وضعه داسې خړه پړه ولیده د جون پر ۱۵ سهار وختي وکریکوری قیقا ته چې د ترکانو د حکومت مترجم و ورغی او ورته وې ویل چې د روس د حکومت خپلې پیشنهادونه ښه نه دی خو بیا هم له هغو څخه د جنګ بوی نه راځي د روس نماینده حاضر شوی دی چې کوم مواد چې ستاسې د اعتراض ور دی او تاسې موافقه نه ورسره لرئ د تجدید نظر د پاره به یې بېرته واستوی تزار ددې د پاره له طهماسپ سره قرار داد کړی دی چې د خپلو فتوحاتو د پاره په ایران کې یو سند په لاس راوړی دایران پر سر جنګ د روسیانو او ترکانو په ګټه نه دی په پای کې ده ومنله چې تزار ته به پیشنهاد وکړي چې طهماسپ وهڅوي چې له ترکانو سره هم داسې تړون وکړي لکه له روسانو سره چې یې کړی دی قیقا بې له ځنډه وصدراعظم ته ورغی صدراعظم په هغه مجلس کې اشتراك درلود چې له روسیانو سره د جنګ او سولې په هکله فیصله وکړی په دې شورا کې ۴۰۰ کسه وزیرانو، جنرالانو، علماؤ، مخورو او نظامي سردارانو اشتراك درلود د ډېرې ترخې نظریې وروسته دې شوری د صدراعظم له صلح جویانه کوششونو سره مجلس د جنګ په طرفداری رایه ورکړه د شوراغونډه پای ته رسېدو ته نږدې وه چې قیقا خان صدراعظم ته ورښکاره کړ هغه هم وروباله قیقا هغه خبرې چې دده او دوښناك په منځ کې شوې وې

ورته بیان کړي دا چې ده خبرې تمامې کړې داماد ابراهیم صدراعظم
امر ورته وکړ چې دا خبرې مجلس ته وکړه قیقا دا خبرې مجلس
ته وکړې داخبرې دونه مؤثرې واقع شوې چې په یوه وار د
جنګ له اعلان څخه صرف نظر وسو او موافقت وسو چې بېرته خبرې
شروع کړي وروسته بیا شورا ختمه شوه داماد ابراهیم له څو تنو
مشرانو سره او قیقا یې هم له ځانه د سلطان حضور ته ورغلل قیقا
هغه څه چې په شورا کې ویلي وو تکي په تکي سلطان ته وویل سلطان
څو سوالونه ځني وکړل وروسته یې وویل چې هیڅکله به په داوطلبانه
توګه له روس سره جنګ ته زړه ښه نه کړم د دوبنناك د پاره د دې خبرو
نتیجه د بېره ستره کامیابي وه .

وروسته چې بیا د جوړې د خبرو جلسه جوړه شوه دوبنناك هغه
خبرې وکړې او هم یې زیاته کړه چې تزار هم د نپلویف په خبرو
نه دی پوه شوی زه غواړم چې د سون دالیون د خپل سفارت غړی مسکو
ته ولیږم چې له تزار څخه مطلوبه هدایات راوړي او مطلوبه نتایج به وروسته
له دروبیا شتو چې دالیون له مسکو څخه راوړسېږي تر لاسه شي فلهذا
اوس کوم خطر نشته ځکه که جنګ شروع هم شي تر پسرلي پورې
د لښکرو تدارکات نسي کېدای ترکانو په بې میلی له دې پیشنهاد سره
موافقه وکړه او هم یې زیاته کړه چې تزار ډېر مخاطره آمیزه اوضاع
منځ ته راوستی دی ځکه چې په اوکراین کې یې لښکرې راټولې کړې
دي موږ به هم لازم اقدامات وکړو.

وروسته بیا پر هغه مستقیم خط بحث شروع شو چې د روسانو
د فتوحاتو او د ترکانو تر منځ به غزېدی ترکي صدراعظم بحث شروع
کړو وې ویل چې ایراني باد شاه د ترکانو او روسانو دوست و

له دې کبله دا وېلای شو چې دی د دې دوو ملکتو پلار و بولو چې ده
تر شاه درې زامن یعني ترکیه، روسیه او طهماسپ سربېره اینبي دی دا
چې د ده میراث په څه توګه تقسیم کړي د تقسیم کار به د فرانسې
سفیر ته محول کړ او په خندا یې وویل چې دی به په سل کې د لسو
مستحق نه وي د طهماسپ په هکله په نه میاشتې کې د روسیې تغیر د
توجه وړ دی ترکانو د ١٧٢٣ په پسرلي کې په طهماسپ باندې د رافضي
داغ ولګاوه او د جنګ اعلان یې وکړ او په منې کې یې د مرتضی قلي بېګ
سره په خبرو کې په دې شرط همکاري ومنله چې طهماسپ د دوی
دادعا سره سمې علاقې و دوی ته پرېږدي خو په دې پلا یې
کام په مخ ولاړ و او طهماسپ یې د ایران قانوني وارث و باله
او له روسانو سره مساعي ته حاضر شو چې طهماسپ پر تخت
کښېنوي د دې تغیر دوه علته وو یو داو چې شاه محمود غیر-
دوستانه رویه درلوده او احتمال یې درلود چې د ترکیې د ادعا وړ
محکو خواته پیشقدمي وکړي بله داوه چې ترکان بېرېدل چې که مونږ
له طهماسپ سره یوه جوړه ونکړو روسان یې وېره کوي لکه
څنګه چې مو ولیدل چې د دې موضوع د بېوخت ونه غوښت چې د-
ترکیې خلق او علما په دې راضي شول چې د یوه رافضي د پر تخت کښېنولو
د پاره له یوه عیسوي سره همکاري ته حاضر شول چې یو اهل سنت
والجماعت له تخته وغورزوي دوبناک تهدید کړی و چې که د ده
پیشنهاد ونه منل شول له محکړې توبه به و وزي هغه وچې
روسیې ته لېږونکی استازی دالیون چې پر لارې باندې وا و ر و
څه وځنډ او بالاخر د می پر ١٣ بېرته راورسېدی او خپل ماموریت
یې په زړه پورې توګه سرته رسولی و د ده له راتلو سره بېرته

د صلح جرګې شروع شوې سره له دې چې دواړو خواؤ حميميت ښکاره کاوه خو بيا هم د خبرو پرمختګ سست ؤ يولوی خنډ دا ؤ چې هغه د سرحد خط د ترکانو او روسانو په ميان کې په شېروان کې ؤ ځکه چې طهماسپ د دې ولايت نيمايې برخه و روسانو ته ورکړې وه حال دا دی چې ترکان په دې ټينګ ولاړ ؤ غوښتـه يې چې شېروان په ځان پورې وتړي او حاجي مدرس بې د هغه ځای والي تاکلی ؤ بل جنجال د تبريز په سر ؤ روسانو غوښتل چې تبريز دې دا يران پايتخت وټاکل شي ځکه طهماسپ په خپل ورته ټاکل شوې علاقه کې داسې مهم ځای نه درلود ترکانو له دې سره مخالفت کاوه ويل يې چې طهماسپ اردبيل او قزوين او سلطانيه لرل ده ته کفايت کوي د خبرو په ځنډ پرمختګ صدراعظم متغير کړ چې وې غوښتل د وه کسه ترکي مامورين له دې ماموريته تبديل کړي او هم يې وويل چې له تزار څخه به د نپلويف جا نشين وغوارم په اخير کې نپلويف له تبريزه تېر شو ترکانو او روسانو دواړو له دو ښناکه وغوښتل چې سرحدي خط داسې په شېروان او داغستان کې تېر کړيا چې شماخي له خپلو ټولو توابعو سره د ترکانو په منطقه کې واقع شي او روسانو ته ارته ساحلي لار پرېښنوده شي د روژې ميا شت د مئ پر ۲۳ نوی شوه د قرارداد ورو وروجزئيا تو د پاره به د شپې له خوا جلسې کېدې او ټوله شپه به روانې وې په روژه کې د قرارداد پر ټولو برخو توافق حاصل شو خو آخري برخې تر ۲۳ د جون سنه ۱۷۲٤ چې د کوچنی اختر سره يې سمون خوړ وځنډ بدې خو د قرارداد په جريان کې د تزار پر کليمه هم شخړه پېښه شوه ځکه ترکانو دا کليمه نه منله ترکانو ويل چې دا موضوع به په بله موقع ترغور لاندې ونيسو روسي نماينده تردې تېر سو

څو په اخیکې له کرچنی اختره وروسته صدراعظم نیپلویف د جون ۲٤ سنه ۱۷۲٤ دا قرارداد دخپلو حکومتو په نمایندګی امضا کړ دوبناکڅ د جولای پر ۸ د میانځګړي په توګه دا قرارداد امضاء کړ قرارداد یوه مقدمه او شپږ مادې درلودې چې په دې توګه خلاصه کیږي:

مقدمه : دا چې شاه محمود اصفهان نیولی او باد شاه يې بندي کړیدی ستر مشکلات يې په ایران کې رامنځ ته کړي دي ترکیه مجبوره شوه هغه ښارونه چې اشغال يې ضروري باله سپاهیان ور واستوي تزار د باب عالي دوست دربند او باکو څيني نور ښارونه په تصرف کې راوستي دي او د دې ښار و واګذاري د هغه قرارداد په موجب چې د ده او طهماسپ او تزار ترمنځ د ګیلان او مازندران او استرآباد په هکله شویدی دنوموړي قرارداد په موجب یې لاس ته راوستي دي تزار او باب عالي دا سې ترتیبات نیولی دی چې له طهماسپ سره کومک وشي خو تر هغو پورې چې اطمینان نه وي حاصل شوی چې طهماسپ به هغه ښارونه چې ترکیه دعوه پرې لري نه وي ور پرې ایښی ول شوی کومک به ور سره ونه شي – مارکی دوبناکڅ د فرانسې سفیر د منځګړي په توګه انتخاب شویدی.

اوله ماده : د ترکیې او روسیې سرحد باید له هغه نقطې څخه چې په فاصله د ۲۲ ساعته سپاره لاره له دربند څخه په داخل د خشکی شروع شي سرحد له هغه علامت چې نصب به شي تر بل علامت پورې چې په یوه دریمه لار له شماخي و بحر خزر ته امتداد لري له دې ځایه یو مستقیم خط د کورا او اراس تر رود خانو پورې کش کړای شي ترکان او — روسیان به حق لري چې و دې ځای ته نزدې عسکري قلاوې جوړې کړي خو محل د دې قلاوو باید د دې منزله له سرحده لرې وي د دواړو خواو مامورین په شمول د فرانسې د نماینده چې فرانسه به يې تعیین کړي

د سرحد د تعين کېدو د نده به په غاړه واخلي دواړه تعهد کوونکي به حق لري چې په خپلو سيمو کې استحکامات جوړ کړي او عسکري کې واچوي ولې دا استحکامات بايد هېڅکله تر درې ساعته د سپاره لار نږدې سرحد ته نه وي.

دوهمه ماده : شماخي بايد مقر د خان يا حاکم د شيروان د ترکيې متعلق و پېژندل شي او هلته بايد عسکري استحکامات جوړ نه شي او ترکي عسکر هلته مستقر نه شي که چېرې اغتشاش پېښ شي البته ترکيه عسکر ورلېږلای شي.

دريمه ماده : د ترکيې او ايران سرحد بايد د روسيې او ترکيې سرحد له پايه چې د کورا او ارس د رودخانو له ګډون ځايه څخه شروع شي دغه خط له دغه ځايه بيا دارد بيل د ښار د مغرب يوه ساعت د سپاره لار، پورې وغزېږي او هغه ټولې ځمکې چې د دغه خط په لوېديزکې دي په ترکيې به اړه لري له دغه ځايه داردبيل تر لوېديز پورې چې د سپاره د يوه ساعت لار ده بيا خط کشي سي تر همدانه او کرمان شاه پورې دې وغزېږي.

څلورمه ماده : تزار د هغه قرارداد په موجب چې له طهماسپ سره يې منعقد کړيدی تعهد کوي چې د هغو ټولو ښارو په برخه کې چې په دريمه ماده کې ذکر شوي چې د طهماسپ له خوا به له باب عالي سره مساعدت وشي مساعي په کار راولي چې وروسپارل شي اما د طهماسپ د نه منلو په صورت کې به ترکيه او روسيه د هغو ټول ښارونه چې دوی ته اختصاص شوی دی په تصرف کې راولي او بېرته يې ايران ته به هغه وخت چې کامل امنيت راشي د ايران له اتباعو څخه و يو داسې چا ته چې تر ټولو زيات لياقت ولري وسپارل شي دا شخص به کامل سلطنت ولري او آزاد حکومت به يې وي.

پنځمه ماده: که طهماسپ د ترکیې ترادعا لاندې دی چې په دریمه ماده کې ذکرشوی دی په داوطلبانه توګه واګذاره شي د ترکیې دولت به دی د ایران دباد شاه په توګه په رسمیت وپیژني له ده سره به هر دول مرستې اوکومک ته حاضرشي اوتزار به هم دهغه قرارداد مطابق چې له طهماسپ سره یې منعقد کړی دی مرستې اوکومک ته حاضرشي اوموثرکومکونه به ورسره وکړي څو دې وکولای شي چې دایران دقانوني وارث په توګه دایران تخت و تاج له غاصب محمود څخه په لاس راوړي چنانچه په دې ترکیه کشاه محمود په ترکیه حمله وکړه روسیه به میدان دعمل ته ورګډاوموثرکومک به له ترکانوسره وکړي ترڅو دی له ایرانه وشړل شي ترکیه اوروسیه به په ګډه کوشش وکړي چې طهماسپ د دې قرارداد په موجب د ایران په تخت کښېنوي.

شپږمه ماده: که طهماسپ د ترکیې ترادعا لاندې ښارونو له ورکړې انکار وکړي روس اوترکان به لومړۍ دخپل ادعا لاندې ځمکې تصرف کړي بیا به پاته ایران اشغال کړي وروسته چې دامنیت ښه طرح تامین شي بیا د واړه دولته په صلاح باندې یوایراني الاصله سړی پر تخت کښېنوي اودې به کاملاً آزاد اومستقل وي اودشاه محمودله نماینده سره به هیڅ دول خبرې اوتماس نه نیوکېږي نه به کوم قرارداد ورسره کېږي اوقرارداد به یې له تخلفه رعایت شي ترهغو پورې چې دایمي صلح تامین شي په دې ترتیب هغه ښارونه چې په ترکیه اوروسیه پورې اړه لري دهمیشه دپاره به د دوی ملکیت وي اوایران به په نوي چوکاټ کې جوړ اوقوي به شي دا قرارداد به سلطان وروسته له هغه امضاء کړي چې تزار یې امضا کړي.

هغه نتایج او اثرات چې له دې قرارداد څخه وطرفینو ته رسیږي په دې ډول دی:

۱- دې قرارداد د ایران د زیاتې برخې ویش د ترکانو او روسیانو ترمنځ یې د تورې له حکمیت څخه فیصله کړ.

۲- دې قرارداد له یوې خوا څخه د ترکانو رضائیت حاصل کړ چې د یوشمېر ایراني ځمکو الحاق یې په ترکیه پورې غوښت له بلې خوا څخه یې د دریم سلطان احمد او داماد ابراهیم دوره ځلانده کړه. پیتر کبیر هم د دې معاهدې په موجب د خزر په بحیره کې چې له ډېرې زمانې څخه یې سترګې ورته نیولې وې خپل تسلط برقراره کړ او په سیمه کې د ترکانو د نفوذ مانع شو.

۳- داسې ښکاره شوې وه چې طهماسپ هغه ټولې ځمکې چې په اوله ماده کې ذکر شوې دي په داوطلبانه توګه پرېږدي له دوسره په کومک وشي چې خپل تخت او تاج په لاس راوړي او د ایران قانوني پادشاه وشمېرل شي.

٤- فرانسه به خپل دې مطلب ته ورسېږي چې د روس او ترکانو په منځ کې یې جوړه غوښته وروسته دولت نورکولای سي چې د اتریش د دولت خنډ وګرزي.

۵- د فرانسې د دولت اعتبار د دوښناک دبنې دیپلوماسی له کبله زیات شو.

(انقراض دورهٔ صفویه صفحهٔ ۲۶۹ - ۲۷۰ - ۲۷۱)

هرڅو که دا قرارداد د ترکانو او روسانو له نظره قناعت بخښونکو په بین المللي توګه داسې برښېده لکه چې یوه پرده بنکاره کړې مرزګه

سره ویشي اصل فاتح شاه محمود افغان چې دایران زیاته برخه یې
په لاس کې ده له دې جریانه ناخبره دی.

دایران په شمال کې د روسانو اقدامات

لکه څنګه چې وویل شول چې پیتر په خپله په لښکرکشۍ د دربند
ته تازه دایران سرحد ته راورسېدلی ؤ چې دوه مهمو پېښو دی دلته
ودرواوه هغه داوی چې یو یې په بحیره خزر کې دتوفان له کبله زیاتې
بحري بېړۍ له لاسه ورکړې یعنې غرقې شوې دوهم د ترکانو له تهدید
سره مخامخ شو پیتر دې سیمې ته تر راتګ مخکې خپل زبردسته
جاسوس سیمون اوراموف ایران ته رالېږلی ؤ څنګه چې طهماسپ
داصفهان له محاصرې وتښتېدې اوراموف ځان ورته راورساوه
طهماسپ ته له شرابو نیولی تر هرڅه یعنې روپو پورې مرستې
شروع کړې او هم یې د طهماسپ اطرافیان تر خپل نفوذ
لاندې راوستل هغه ؤ چې دوی یې ودې ته وهڅول چې پیتر
نږدې راغلی دی مرسته ځنې وغواړی هغه ؤ چې د طهماسپ
په امر دګیلان حاکم له پیتر څخه خواست وکړ چې دلته هرګوره
دافغاني عسکرو د راسېدو بیره ده هیله ده چې ته خپل یو شمېر
عسکر دې ځای ته راولېږې چې دافغانانو مخنیوی وکړای شي
داغوږ پیغام چې داوراموف په کوششونو لا روورته هواره شوې
وه ښه پرموقع پیتر ته راورسېدې سره له دې چې فصل تېر شوی
ؤ خو پیتر داطلایي موقع له لاسه نه ورکوله نو تر ژر امر صادر کړ
چې سوېي مونف او ګوېګوری یف او یورنیف او اندریې سیمونف
چې وروستي دوه دګیلان په هکله ښه معلومات درلودل دی په خپل

منځ کې په مشورو پیل وکړی په دې منځ کې یې یو هندي سوداګر د امبورام په نامه هم پیدا کړله هغه ځخه یې هم د خپل تها جمی مطلب دپاره معلومات ترلاسه کړل هم په دې موقع یو بل سوداګر له هشترخان نه راورسېدی چې په ګرجستان او تفلیس کې ښه بلد و له دې سوداګره هم معلومات حاصل کړای شول پیتراعمر وکړ چې دوه ګردانه -
داوطلب عسکر د دې د کرنل شیفوف تر قوماندې لاندې د کښتیو په وسیله د سوي مونف تر نظر لاندې ګیلان ته روان شي وپیتر په وویل شول چې دوه ګردانه فوځ به څنګه داوظیفه اجرا کړای شي ده د خپلې هیښنې لهجې مطابق وویل: ولې کافي نه دی هم دا ځای استنکار آزین په ۵۰۰ کسه قزاقو نه و نیولی تا سې دوه ګردانه داوطلبه عسکر له دې تردد لری. ټول لوازم په ټاکلی وخت کې تهیه او بار کړای شول تزار او د ده صاحب منصبان د نومبر ۱۷ سنه ۱۷۲۲ دا بحریه رخصت کړه سوي مونف چې له دې ځخه د آبشارون جزیرې ولیده د کوراوخولی ته ورنخکې سوده د دې سیمې د مختلفو د ولړ اندازه واخیسته د دې ځای په دیرش میلی کې د سلیمان سیمه انتخاب کړه بیا دانزلې خواته روان شو څو ورځې وروسته هلته ورسېد وکرنیل شیفوف نخکی یو صاحب منصب د چې ته واستاوچې د قوا راورسېدل او راموف او د ګیلان حاکم ته اعلان کړي او هم ځنې وغواړي چې یو تعداد اسان د پیربازار و بندرګاه ته راولېږي چې د دغو آسو په وسیله خپل سامانونه ورشت ته انتقال کړي دوی د کښتیو په تخلیه او د سامانو په نقل او انتقال اخته وو چې
له رشت ځخه د پیطرچې په نامه یو یوناني مترجم راورسېدی او شیپوف ته یې وویل چې زه له اسمعیل بیګ سره یم اسمعیل بیګ د طهماسپ استازی دی چې ولاړ سې او له پیتر سره چې د تامو اختیاراتو خاوند

دی ترون وکړي ده وویل چې اسمعیل بېک غواړي چې ستاسي د بېړیو په وسیله ولاړسي او چې له سفر څخه چې له ګیلان، شېروان داغستان څخه تېرېږي خلاص شي.

هغه وه چې شیپوف خپل د وګروهانه سپاهیان دکښېنتیو محافظت نه پرېښودل متباقي یې رشت ته انتقال کړل روسي عسکر په هغه لوی کاروان سرای کې چې د رشت د ښار په څنډه کې د روسي تجارو داستفادي ځای و ځای پر ځای کړل شو دا کاروان سرای د ېر مضبوط جوړ شوی و. له دې کبله بنه خوندی ځای و اورلموف د اسمعیل بېک د مسافرت اهمیت وشیفوف اوسوی مونیف ته بیان کړ اوورته وې ویل چې څه موده مخکې ما ته تزار حال راکړ چې دیو داسي قرارداد بند وبست له طهماسپ سره وکړم چې که دوی د خزر دبحیرې ساحلي ښارونه مونږ ته راپرېږدي په عوض کې به مونږ له دوی سره د افغانانو پر خلاف کومک وکړو له روسانو څخه دمرستي اخیستو فکر وروسته دکل نا باد له جګړي شاه حسین ته هم پیدا شوی و خو محاصري فرصت ورنه کړ بیا وروسته یې طهماسپ ته وصیت کړی و. اورلموف لږ څه وروسته له هغه چې — اصفهان سقوط وکړ طهماسپ ترغیب کړ چې له روسیې سره دقرارداد د پاره اسمعیل بېک ته تام اختیارات ورکړه شیپوف اوسوی مونیف داسمعیل بېک د سفر په اهمیت پوه شول سره له دې چې یخ و والکا یخی وه بیا یې هم په ۲٤ دسامبر اسمعیل بېک په کشتۍ کې کښېنا و اوروسیې ته یې ولېږی سره له دې چې په لاره یخ د ېر خنډ ان ورته پېښ کړل بیا هم پر ۲۱ داګست سنه ۱۷۲۳ سن پیټربورګ ته ورسېدی. د پسرلي خواته څلور ګردانه نور عسکر د لواشف ترقوماندانی لاندې چې یو د سپروقوماندان و رشت ته راورسېدل چې په دې دول شپږ

گردانه عسکری په رشت کې روسانو مستقر کړي سره له دې چې شاه محمود د روسي عسکرو په راتګ خبر وُ خو بیې دوی روسانو ته اهمیت نه ورکاوه بل د اصفهان په شاوخوا کې په جګړو لا اخته وُ لارنس لیکا رت د انقراض صفویه په ۲۲۲ مخ کې داسې وایي: روسیه د شاه محمود د پاره د خطر یو منبع بلله کېده په هغه موقع چې شاه محمود د ایران تخت ته ورختل پیټر کبیر د دربند مهم بنار نیولی بېرته مسکو ته تللی وُ او قصد یې درلود چې ګیلان ته قواوې ولېږي لکه څنګه چې مخکې ذکر شو پیټر اعلان کړی وُ چې په ایران باندې له حملې څخه زما مقصد د شاه حسین صفوی ته کومک رسول دی د ده له خبرو واضح معلومېده چې ترڅو به د ده قواوې له شاه محمود سره مخامخ شي اما له هغو خبرو څخه چې خوشیې وروسته د امان الله خان او آبي سالمیان ترمنځ وشوې داسې معلومېږي چې افغانان د روسیې له قدرت او طاقت څخه غافل وُ هغه مملکت یې د ځان د پاره خطرنه باله امان الله خان اعتماد الدوله له آبي سالیمیان څخه پوښتنه وکړه چې د اروسیان څوک دي پرنګیان دي که بل څوک، آیا دوی فوج هم لري ژوزف وایي: ما ورته ووېل چې هغه د ګیلان د دریاب هغې خواته د یوه لویه امپراطوری لري ژوزف وایي ما ورته ووېل: چې هغه کولای شي چې دوه لکه عسکر میدان ته راولې او ډېر زبردسته جنګ آوران دي امان الله خان راته ووېل چې ته پرېده چې یو څه هوسا شو بیا به یې سزا له دې پرنګیانو سره کورو په هر صورت اسمعیل بېګ چې سن پیټر بورګ ته ورسېدی ذکر شوی قرارداد یې له روسانو سره امضا کړ.

د اعلیحضرت شاه اشرف د سلطنت دوره

اعلیحضرت شاه اشرف د عبدالعزیز زوی د بنا لم خان لمسی دی په هغو وختو چی شاه محمود عبدالعزیز د خپل ناوړه عمل له کبله مړکړ اعلیحضرت شاه اشرف هم حلمی ؤ او د خپل پلار له ګرو څخه ناخوښه ؤ او د شاه محمود په مقابل کی یی هیڅ ډول عکس العمل ښکاره نه کړ خو بیا هم د قوم مشران له څه مودی وروسته راټول او د پښتنی رواج سره سم مړکه وړغلو قومی مشرانو د شاه اشرف پر کورنو وښیوه وروسته له هغه چی ټول شاهی کورنی واک د قام مشرانو ته ورکړ قومی جرګی داسی فیصله وکړه چی لومړی عبدالعزیز خپل وراره د حاجی انګو ورور یار محمد وزلی و بیا شاه محمود خپل اکا مړکړ حاجی انګو د خپل ورور پر د شاه محمد پر ځای د عبدالعزیز په مړی کی ولګاؤ عبدالعزیز او یار محمد سره ساری شول د وروستی په پورکی بی د شاه محمود خور و شاه اشرف ته ورکړه حکومه بدی چی په شاهی کورنی کی پیښه شوی وه په دی توګه فیصله شـــــــــــوه هم د حاجی انګو او شاه اشرف په منځ کی فیصله وشوه هم د شاه محمود او شاه اشرف په منځ کی فیصله وشوه بدی په دی توګه له منځه ولاړه شاه اشرف د فوځ دیوی برخی قوماندان وښا کل سو نو رنو په تعلقاتو کی هیڅ تاوتریخوالی نه ؤ همیشه به او لس خپل شکایات شاه اشرف ته رسول او هغه به د شاه محمود نظر ته رسمی لاری ته راجلب کاو پیوازی شاه اشرف کولای شوای چی شاه محمود خپلو غلطیو ته ملتفت کړی پر دی به کله کله د دوی په منځ کی شخړه هم پیښه شوه او شاه اشرف به مرور سو چینان چی دوه واره په ایران کی

شاه اشرف مرور او قندهارته ولاړی په وروستی وارچې شاه اشرف
د یوې برخې عسکرو په قوماندانی قزوین ته ولیږل شو ده د
امان الله پر کړوړو سخت اعتراض درلود ځکه په قزوین کې د
امان الله خان چلند له خلکو سره ډیر ناوړه و داچې شاه محمود د
امان الله خان په هکله د هیڅ خبره نه اوریدله په قزوین کی شاه اشرف له
امان الله خان څخه په تنګ و امان الله خان له شاه اشرف څخه په تنګ شو نو
یې فیصله وکړه چې اوس خو په قزوین کې امنیت تامین شو
شاه اشرف دې د سیدال خان مرستې ته تهران ته ولاړ سی شاه اشرف
د فوځ له یوې برخې سره تهران ته ولاړ یو څه موده وروسته یې
خپل فوځ سیدال خان ته پرېښود پخپله قندهار ته ولاړ
شاه محمود بېرته مرکه پسې ولیږ له دلته په قندهار خپلو پردو
مشرانو ټولو ملامتی باندې ویله ځکه چې د شاه محمود دماغي حالات
هم ښه نه و سو ستارا تګ د ډیر ځایه کار دی هغه و چې شاه اشرف یې
بېرته دې ته اړ کړ چې اصفهان ته ولاړ سي او شاه اشرف هم د خلکو له
غوښتنې سره سم بېرته اصفهان ته ولاړ په اصفهان کې د شاه محمود
له خواهرکلي ورته ووېل شو وروسته بیا د کاشان د نیولو ماموریت
ورکړ شو شاه اشرف کاشان په توره واخیست وروسته د شاه محمود
دماغي توازن ښه خراب شو او د خلکو شکایتونه هم ډېر سو شاه اشرف
هم مجبور و پر هر ناوړه خبر به ورته ولاړ و او ورځ په ورځ د شاه محمود
حال خرابېدی څو یوه ورځ یې د لیونتوب په حال کې د ایراني شاه حسین
ټول خپلوان په قتل ورسول پردې باندې شاه اشرف پرده ډېره
ملامتي وویله او د دربار خلکو ته یې ووېل چې د ده داسې ناوړه اوامر
مه اجرا کوئ په دې وخت کې په دربار کې ځینې فاسد اشخاص و لیږنی

شاه محمود یې وپاراو او شاه اشرف یې بندي کړ شاه اشرف تر هغو پوري په بندکې و چې دشاه محمود له ژوندنه نوره دخلکو تمه وخته داو د شاه اشرف په هکله لنډ معلومات اوس به دده په هکله د سیور پولینډی پادري چې په ایران کې دعیسوي مبلغینو مشر و اوله هغه وخته په ایران کې و چې میرویس نیکه هلته بندي و بیا تر هغه وخته دی په ایران کې و چې شاه اشرف د ترکانو د ریم سلطان احمد ته ماتې ورکړه وروسته له روغې چې لومړی افغاني سفیر عبدالعزیز بلوچ واستمبول ته تې پادري کروسنکي هم له ده سره ملګری اروپا ته تې وروسته بیا په اروپا کې خپل خاطرات په یو کتاب کې نشر کړي چې دا کتاب بیا دنړۍ شهرت پیدا کوي چې په ټولو اروپایي ژبو ترجمه او چاپ کېږي ترڅو چې ترکان یې ترجمه کوي اوله هغه ځنې یې ایرانیان ترجمه کوي که څه هم کتاب تر ډېره حده اصلي ماهیت له لاسه ورکړی دی خو بیا هم څنګه چې په دې برخه کې افغاني ماخذ هیڅ نشته او اروپایي ماخذ ته مې لاس نه رسېږي دادی دهغه کتابه ځنې چې په دې کلو کې په کابل کې هغه ایراني ترجمه چې د مسیحي سیاح دتاریخ په نامه چاپ شوی ده دغه د مسیحي سیاح دکتاب له ٦٣ مخ ځنې چې داعلیحضرت شاه اشرف په هکله معلومات درته ولیکم.

اعلیحضرت شاه اشرف هوتک

مسیحي سیاح کروسنکي وایي: شاه اشرف له شاه محمود سره له قندهاره راغلی و جنګیدلی مېړه و په کارپوه و ده ته یې دخانی لقب ورکړی و د فوځ دیرې برخې مشري یې په غاړه وه او دخپنو ځایو ماموریتونه یې ورکړل دی عاقل، صاحب رایه، شجاع، مدبر او دخلکو خیر خوا و متواضع او ډېر مهربانه و له همدې کبله پرسپاه ډېر ګران و دګلناباد پر

مقام ده جوړه کوله خو د محمود پر مغزو د عجم د پادشاهي هوس پروت و، اشرف چې د سولې فکر ښکاره کړ شاه محمود له ده - خوا بدی سو شاه اشرف چې د شاه محمود په خوابدی پوه سو باید ویره ورسره پیدا شوی وای داصفهان د محاصرې په وخت کې ده ته خبر ورسېدی چې په شاهي حرم سرای کې خوارو نشته زرمنه غله یې ورولېږي له اوخطې ورولېږی له بادشاه ځنې یې خزانه وغوښته ورته وې لیکل چې روپۍ راولېږه چې زه یې خپل لښکر ته ورکړم بس زه به له دباندې ته به له دننه سی د شاه محمود په کارکې به ګنډوجوړ کړو شاه حسین د ده په خبرو اعتماد ونه کړ په دې کاریې رضا نه شوه شاه محمود له دې قصې څخه خبر شو په خاطر کې یې تغیر راغی خو ښکاره یې نه کړ څو ورځې وروسته یې دی او د ده لښکر مخ ته بنی اصفهان ته ولېږي چې اصفهان فتح شو اشرف یې خپل حضور ته وغوښت او پوښتنه یې ځنې وکړه چې ولې دې بادشاه ته غله ولېږل له خطاب او عتاب یې ورته وکړ او بندي یې کړ مګر په بند کې ئې د ده احترام ساته ځکه چې محمود د خپل دولت آبرو او ظفر د شاه اشرف او امان الله خان او شیخ دافغانانو ځنه باله شاه اشرف د خپلې بادشاهي په دوره کې ملایمت، تواضع او عدالت وکړ واطراف اکناف ته یې خطونه ولېږل او خلک یې واسترل چې له دې وروسته چې څوک زموږ تابع وي او که نه وي نو باید په صلح او آرامی کې ژوند وکړي او په امان وي له دې وروسته چې ایران د هرچا په لاس کې وي باید آباد شي نه خراب .

بل انګریز مورخ ډاکتر لارنس لیکارټ د خپل کتاب انقراض دورهٔ صفویه وسلطه افغانیه برایران په ۳۱۵ مخ کې د شاه اشرف په

هکله داسي ليکي:

شاه اشرف دعبدالعزيز مشر زوی داپريل پر ۲۶ سنه ۱۷۲۵ د ایران په شاهي تخت کښېنوست د دې واقعې په افتخار يې د طلاسکې په کاشان او سپينو زروسکې په اصفهان، کاشان، مشهد استراباد، قزوين وتبريز وشماخي ورشت کې ضرب کړې دشاه اشرف د تولد تاريخ معلوم نه دی خو دده او د ده دکاکا د زوی شاه محمود په ميان کې چنداني تفاوت نه و نو فرض کولای شو چې وتخت ته ته دختو په وخت کې به د ده عمر ۲۶ یا ۲۷ کاله و دی سره له دې ځوان زبردسته لښکرکښی او په حربي چارو پوه و ده د رهبری په مقام کې خپل کفايت په ثبوت ورساو شاه محمود د خپل مسلم شجاعت له کبله د خپلو ملګرو داحترام ور ګرزيدلی و خود خلکو زړونې د محبت پرځای په ويره ډک کړي و شاه اشرف بالعکس په داسي حال کې چې لکه د اکازوی يې په شجاعت پسې نده لشوی و په زړيا ته اندازه پر خپلو لښکرو ګران و دی تر محمود ډېر هوښيار و له همدې کبله به يې ډېر احتياط کاوه که به فرصت په لاس ورغی مقصد ته يې تر جنګ په چلول رسېدل خوښ و داچې شاه اشرف تر شاه محمود نامطمئن وضع درلوده بشکه يې و دې ښو لوعالي سجاياو ته اړتيا درلوده او د ترلزل دليل يې هم داو چې دشاه محمود د مرګ له کبله يې له خپل اصلي تاټوبی قندهار څخه د مرستي تمه نه درلوده دويم ترکانو چتکي لښکرکښي دا امکان راوستی چې ډېر ژر به له دې سره طاقت سره تکرو خوري خود روسانو اوطهماسپ له خوا خطر دونه نه و شاه اشرف د جلوس په وخت کې عراق. ایراني، فارس او کرمان سيستان وقومس او دخراسان غربي سيمې په تصرف کې درلودې.

له صفوي شاه حسين نه د شاه اشرف وضع

شاه اشرف کوښنه کړای شوی بادشاه ته ورغی ده ته یې هر
ډول تسلي ورکړې او ورته وې ویل چې ما سکه دا کا ز وی غوندې
جبار مه گڼه د پېښو شویو پېښو په هکله له صبر څخه کار واخله چې
خدای تعالی ستراجې درته درکړي او د بادشاه د زامنو او وروڼو
مړی چې تر دې وخته په قصر کې امانت پراته و د افغانانو پر دود
یې په تابوتانو کې واچول او قم ته یې ولېږل دول او هلته یې
خاورو ته وسپارل بیوه ورځ د شاه حسین لیدو ته ورغی نو د خبرو
په دوران کې یې شاه حسین ته وویل چې ته راشه بېرته پر تخت کېنه
بادشاه ورته وویل چې که ما د بادشاهي لیاقت درلودای حق تعالی به
تاج وتخت له ما څخه نه اخیست چون تقدیر ازل ته لایق او تا ته یې عنایت
فرمایلی دی تا ته دې مبارک وي تر څو چې جهان وي ته دې پر تخت
باقي یې ما د تخت تاج او حکومت سودا له زړه څخه لرې کړې ده
غواړم چې باقي عمر په عزلت کې تېر کړم او ستا دولت ته په دوعا
مشغول اوسم د خپلو اولادو د فراق ترخوالی به مې ترا بده نه سي هېر
ته له ما سره داسې جبر او تشدد مه کوه د بادشاه دې خبرو د شاه
اشرف زړه په رحم راوست او د ده خرڅ یې څلور برابره یات کړ او د
شاهي تعمیراتو وظیفه یې چې ده د پېره علاقه ورسره درلوده ورده ته
وسپارله له دې کبله له شاه اشرف څخه د پېر ممنون شو بیا یې یوه
ورځ له شاه اشرف سره ملاقات وکړ او خپله لور یې ورته ورکړه له دې
څخه شاه اشرف د پېر خوښ سو او هرې خوا ته یې استازی واستول
چې له دې وروسته له ما څخه په امان یاست ناحقه خپل او لس مه تباه کوئ

راشي چې بدي په مينه او محبت بدله کړو.

طهماسپ ته د شاه اشرف خط ليکل

شاه اشرف وروسته له هغه چې ټول اولس ته يې خطونه وليږل او اولس يې سولې او آرامي ته دعوت کړ او طهماسپ ته يې هم خط وليکي او ايلچي يې ورته واستاوه سره له دې چې د زړو ايراقونو يې درلود ور وليږل په دې مضمون يې محبت نامه ورته وليکله: بايد له دې وروسته نفاق له منځه ورک کړو او کدورت رفع کړو له ايران څخه يو موټی نظامي قدرت جوړ کړو. د مسکو خلکو له فرصته استفاده کړې څو ځايه خو ولايته يې اشغال کړي دي او عثماني دولت هم ستر کې ايران ته نيولې دي او د ايران تجزيې ته تمه لري بايد دا درد دوا کړو که د ايلچيانو وتګ راتګ ته منتظر او سو وخت له لاسه وزي بهتره داده چې د قم او تهران تر منځ دواړه خراوې له مساوي سره سره راسو او خپلې لانجې سره حل کړو او د دوستی عهد او ميثاق سره وتړو طهماسپ د احتياط ملاحظه ونه کړه دا پيشنهاد يې ومانه او ملاقات ته حاضر شو دا چې تر دې مخکې هم دوه درې واره شاه اشرف وطهماسپ ته محبت آميزه ليکونه استولي وُ په دې ميان کې پخوينشت کسه مشران د قزلباشو و طهماسپ ته کاغذ وليکی چې د اشرف په خبرو مه خطاکيږه دا ټول حيله او تزوير دی دا خبرې داعتبار وړ نه دی دا خط يې د قاصد په لاس ورکړ او طهماسپ ته يې ور وليږه واتفاقاً سيد علي خان هزاره چې له طهماسپ څخه يې شکست خوړلی وُ او اصفهان ته راروان و سيد علي خان قاصد ونيو او کاغذ يې لاس ته ځني راوړ او چټک يې ځان اصفهان ته راورسا او شاه اشرف يې له موضوع څخه خبر کړ شاه اشرف دا سې ښکاره کړه چې دا خبره درواغ ده

خو وروسته یې د قزلباشو مشران فرح آباد ته میلمانه کړل او هلته یې بتول ووژل او له پنځه ویشتو سپرو سره روان سو چې له طهماسپ سره ملاقات وکړي په دې وخت کې دشاه اشرف له درباره ایلچي رهي شوی و او ښه اعزاز او اکرام یې شوی وُ او اصلان خان ته هدایت شوی وُ چې له یو شمېر سپرو سره ولاړ سه او د ملاقات ځای تعین کړه اصلان خان له قزوینه راوتلی او د قم خواته تلی چې د افغاني سپاره یې ولیدل دی چې خوار کی یې له دې بېرې اخستی وُ هغه متل چې وایي یو بوده یې تر نظر کوم ورغی بس چې سپاره یې ولیدل په لنډه ساه یې ځان طهماسپ ته ورسا وه چې شاه اشرف خوتا ته یوه دسیسه جوړ کړېده هغه وُ چې طهماسپ له خپله لښکره سره مازندران ته وتښتېدی اصلاخان چې یې زړه نا زړه وجنګ ته ورلېږلی وُ له مختصر تماس څخه وروسته ده ماتې وکړه او په طهماسپ پسې یې ځان ومازندران ته ورسا وُ طهماسپ چې ومازندران ته ورسېد د فتح علي خان له خوا استقبال شو.

بېرته افغانستان ته د امان الله خان تګ

امان الله سلطان چې په قوم صافي او د تګاو اوسېدونکی دی هغه وخت چې حاجي میرخان نیکه استقلال حاصل کړ او د غلجو کومکي لښکري له هرې خوا سره راغلی امان الله خان هم د صافیو او شنوارو لښکر سره راټول او قندهار ته راغی او د حاجي میرخان نیکه په خدمت کې شامل شو ځکه چې هم پوه او هم توریالی وُ ډېر ژر یې ترقي وکړه او د لښکرو دیرې برخې قوماندان شو خو ډېره دیا دولو ډېر کارنامه یې د اصفهان په ځنګ د ګلنا باد په جګړه کې د ده فعالیت او

لیاقت ؤ ده او شاه اشرف له ډېره وخته د نظر اختلاف درلود د امان الله خان تر هر څه د مال جمع کول خوښ ؤ او سره له دې د ونه پوهې او توریالی توبه د نغدي په هکله يې ضعف درلود او د مال په جمعه کولو کې به افراط څنې کېدې شاه اشرف غوښته چې د ایرانیانو په فرزد زمونږ اعتبار ډېر سي څو سلطنت دوام پیدا کړي د امان الله سلطان د مال او دولت خوښه له دې ناري څخه هم څه ښکاري؛

که پښکې د پردیو تر ملا پښکې
ملو کل وریسې سپور سو ملوخان لا پراو تاک رکې چنبلي ښکې

ملوخان د امان الله خان مخفف پښتنی نوم دی امان الله خان د شاه محمود اعتماد الدوله او د مسلح قواو ستر قوماندان و د قزوین کاشان وغیره شمالي سیمو د زون قوماندان و دا چې شاه اشرف د طهماسپ لېدو ته ولاړ امان الله سلطان له یو شمېر لښکرو سره مخ په افغانستان وخوځېدی قندهار ته هم نه وروګرځېدی سیخ کابل ته ولاړی وروسته بیا شاه اشرف ملا پیر محمد میاجي او څو کسه نور مشران مرکه کابل ته پسې ولېږل ګرونسکي هم د خپل کتاب په ٦٦ مخ کې د ملا پیر محمد میاجي او څو کسو نورو کابل ته تګ لیکلی دی ملا پیر محمد میاجي چې د امان الله خان د خور زوی ؤ او د کابل د ختیځ خراته د هوتکو څخه ؤ په امان الله پسې په مرکه کابل ته ولاړی امان الله پخپله نه راغی یو شمېر عسکر يې له خپل زوی سره اصفهان ته ولېږل چې نوم يې سعد الله خان ؤ دا سې نقل کېږي چې په تګاو کې د غازي محمد عثمان خان کورنۍ د امان الله سلطان له اولادې څخه ده (له ایران څخه) له تګه سمدستي وروسته افغانان ډېر بېدل چې دی به وطهماسپ ته ورسېي څکه د ده ښځه هم د شاه حسین صفوي

لوروه او دی دې ښځې د هر تر تاثیر لاندې راوستی او خود خلکو دلیل خطا او څکه امان الله خان غوندې سړه څنګه داسې بې ننګي قبلولای شوای نو هم هغه و چې مخامخ د هزاره جات پر لار کابل ته ولاړ او قندهار ته هم نه وروګرزېدی وایي که چې له لږ مودې وروسته په تکاو کې وفات شو.

په دې لړکې یو هم الماس خان دشاه محمود قولراقاسی او د تعقیب له بېرې وتښتېدی خو ونیول شو له څه تعقیب او شکنجې وروسته پر پښو دی شو خو الماس خان چې یو غیرتمند سړی او دا تعقیب او شکنجه یې دخان سپکه بلله کله چې له بنده خلاص شو خپله ښځه یې مړه کړه او بیا خپله یې هم ځان وواژه دده په مرګ دایران د هرې طبقې خلک خوابدی شول خصوصاً په ایران کې مقیم خارجي عیسویان.

شاه اشرف یو شمېر هغه درباریان چې دشاه محمود دناروغی په وخت کې ناوړې استفادې کولې مړه کړل.

دشاه اشرف او طهماسپ جنګ

طهماسپ په مازندران کې دعلي مردان خان او اصلان خان په مشرۍ یو شمېر قواوې سره راټولې او د ۱۷۲۵ په دسامبر کې وشاه عبدالعظیم ته نږدې له شاه اشرف سره جګړه وکړه خو په دې جګړه کې شاه اشرف بریالی شو او د طهماسپ دقواو قوماندان چې نوم یې نه دی معلوم ژوندی ونیو او بیا خپله طهماسپ په داسې حال کې تښته وکړه چې نه دده حال په لښکر کې نه دلښکر حال په ده. طهماسپ دافغاني اردو په محاصره کې راغلی خو د تېښتې -

لاریې پیدا کړه اوله عاصرې روت او دشمیران په لاره دالبرز په غروکې بېرته مازندرانو ته وتښتېدی په مازندرانو او استرآباد کې یې هم خان خوندی نه باله ځکه داسې خوده دوه کاله پخوا روسانو ته ورکړې وې طهماسپ چې له دې ځایه وتښتېدی و فتح علي خان قاجار ته یې یوعاجل پیغام ولېږه چې د تهران کومک وکړي فتح علي خان قاجار هم د ده په امر عمل وکړ او تهران ته راغی او د - ورامین په برخه کې یې له شاه اشرف سره جنګ وکړ او مات سو او د ایرانیانو په قول تهران یې وسر نوشت ته وسپارو او پخپله په داسې حال کې چې بنه پوهېدی چې زه نسم کولای چې زبردست خان غونډې جنرال ته ماتې ورکړم نو داسې تېښته یې وکړه چې په مازندرانو کې تم نه سو چې طهماسب وویني سیخ د استرآباد له لارې بسطام او له هغه ځایه دامغان ته ولاړې فتح علي خان وروسته له هغه چې کله به طهماسپ ته یاغي کله به یې بیا سر پر ښېږو ورته ایښی و د ۱۷۲۶ کال د مئ په میاشت کې طهماسپ ته ورغی .

له ترکانو او روسانو سره د شاه اشرف جنګونه

شاه اشرف له دې کبله چې د ایران زیاته برخه د ترکانو په لاس کې وه او هم یې احتمال درلود چې نور هم پرمخ راسی نو یې لازمه وبلله چې تر دې چې د دښمن د خوني دروازه ورو ټکوي له هغه سره معامله څه د خبرو له لارې یا د توري په خوله فیصله کړي په هغه وخت کې شاه اشرف ته روسانو او طهماسپ دومره اهمیت نه درلود فقط ده له ترکانو ویره درلوده خو داکتر لارنس لیکارت انګریز په انقراض صفوي کې په ۲۲٤ مخ کې وایي چې شاه اشرف که بېرېدی هم خو داسې څوک نه و چې چاته

عجز وکړي شاه اشرف چې پر تخت کښېناست، عبدالعزیز خان بلوڅ یې چې د دوی په قول پخوا یې اوښ بېځي ځوله خو د خپل لیاقت په سایه کې د جلفا د قومندان رتبې ته رسېدلی و د خپل سفیر په توګه د باب عالي دربار ته مقرر کړ دا چې سفیر یې د داسې مهم کار او ځای د پاره کافي نه بالا نو ځکه یې اما نوئیل شریمن ارمني د منشي په توګه ورسره مقرر کړ دا سړی ډېر مشهور ارمني کورنۍ غړی او د جلفا اوسېدونکی و عبدالعزیز د جون په اوایلو سنه ۱۷۲۵ کې له اصفهان څخه د استمبول په قصد و خوځېدی عبدالعزیز له ځان سره درې لیکونه درلودل یو د شاه اشرف خط و سلطان ته یو د شاه اشرف د اعتماد الدوله خط و د اما د ابراهیم ترکی صدراعظم ته یو د نورو افغاني علماو خط د ترکیې مفتي عبدالله د علماو او روحانیونو په نوم دا خط په عربي لیکل شوی او نورو افغاني علماو دستخط کړي او عبدالعزیز چې په لار کې ترکي ماموریتونو پر ځله تم کړ او د بریې -

وځنډاوه د ژانویه پر ۲۰ سنه ۱۷۲۶ و اسکدار ته ورسېدی باسفورس ته د افغاني سفیر رسېدلو د ول د ول آوازې په خلکو کې خپرې کړې سره له دې چې داماد ابراهیم صدراعظم او د ده وزیران د احمد پاشا له خوا د افغاني سفیر په مقصد او مطلب پوه کړل شوي و خو عام خلک په دې د پر خوښ ښکارېدو د دې خوښۍ احساس و دوی ته د دوی د خوش فهمۍ له کبله ورپیدا شوی و چې یو مخ پر خطاؤ په ترکانو کې داسې آوازې خپرې شوې وې چې شاه اشرف نه یوازې دا چې د سلطان اولویت او برترۍ په رسمیت پېژندلی ده بلکه حاضر شوی دی خپلې ټولې فتح کړې ځمکې دې په بدله کې چې پر قندهار باندې د ده عمارت تصدیق شي و ترکیې ته ورپرېږدي په ترکیه کې هغه وخت څوک نه و خبر چې پر قندهار د ده دا کار زوی شاه حسین حکومت دی ترکیې د هغې

قرارداد له روسیه چې په سنه ۱۷۲٤ کال یې له روسیې سره کړی ؤ نشوای کولای چې یې د روسانو له خوښې د افغانې سفیر په حق کې د سفارت اداب پرځای کړي له بلې خوا د ترکانو دولت نشوای کولای چې د عبدالعزیز له لیدو او هغو لیکونو نخه چې له ده سره ؤ سترګې پټې کړي بالنتیجه د اماذ ابراهیم د روسیې سفیر نیپلوییف او د فرانسې سفیر داندرزیل خپل حضور ته راوغوښتل او ورته ویې ویل چې موږ افغانې استازی چې زموږ هم مذهبه دی خپل حضور ته منو خو تاسې ته اطمینان درکوو چې د ۱۷۲٤ کال د تړون خلاف به هیڅ معامله ورسره ونه کړو اما د ده خبرې به واورو او هغه لیکونه به وګورو. له عبدالعزیز سره چې د سفارت شئون نه ورعایت شوی او خو ورځې هم په اسکودر کې معطل کړی شوی ؤ بالطبع خوابدی ؤ خود هغه مجبوریت له کبله چې ترکانو د ده په هکله حس کاوه ده ته یې اجازه ورکړه چې تر بسفور راتېر شي او پای تخت ته راورسېږي چون ترکان ده ته د سفارت په حقوقو نه ؤ قایل پرځای د دې چې یوه عرشه یي کشتۍ یې ورکړې وای یوه باد وانی کشتۍ یې ورکړه عبدالعزیز د ژانویه په اواخرو کې د صدراعظم په حضور باریاب شو ترکی صدراعظم په دونه جلال او دبدبه افغانې استازی وماننه چې د خپل تېر رفتار تلافي او جبران یې وکړ وروسته له هغه چې افغانې سفیر د افغانې اعتماد الدوله لیک د ترکو صدراعظم ته ورکړ چلبي زاده د ترکیې د دربار رسمي -
وقایع نګار هغه مجلس ته په زوره ولوست چې د لیک لوستل پای ته -
ورسید سوړنس د شاه اشرف د کړو وړو په متعلق د هیچا په زړه کې کوم شک ار شبه د ده د واقعي مقصد په هکله نشوه پاته دی لیک په داګه کړه چې شاه اشرف یوه لویشت خاوره ترکیې ته نه ورکوي بلکه له

دوی ځکه غواړي هغه ښارونه او ځمکې چې دوی نیولي دي بېرته دوی ته مسترد کړي. دلیک په پای کې یو فارسي شعر لیکل شوی و چې دخطر بوی ځنې راتلی. چلبي زاده وروسته دافغاني علماو لیک قرائت کړ چې ددی لیک له قرائت څخه ورګار شو له عبدالعزیز څخه یې هغه لیک وغوښت چې دسلطان دپاره یې راوړی و. خوده لیک لروکي دده وکړه او وې ویل چې زه دالیک شخصاً سلطان ته سپارم. سره له دې چې ده په خپله رایه ټینګار کاوُ خو خط یې له لاسه ځنې وکښی.

دافغاني لیکونو، مطالبو او ترخې لهجې، ترکان خوابدي کړل. عبدالعزیز په هغو خبرو کې چې له ترکانو سره یې پیل کړې ډېره آشتي ـ ناپذیره رویه غوره کړې وه. ده سخته تکیه پر مذهب کوله او ترکان یې ملامتول چې باید د رافضي ایرانیانو کار یک طرفه شي او په عین حال کې چې سلطان ته یې حق ورکاوُ چې دخپل اولس امام وپېژندل شي ویل یې څه مانع لري چې شاه اشرف هم په خپل قلمرو کې امام وپېژندل شي او هم یې ځان ته حق ورکاوُ چې دایران دقانوني بادشاه په توګه هغه ټولې ځمکې او ښارونه چې ترکانو او روسانو نیولي دي بېرته ورده ته وسپارل شي.

په دې هکله ترکانو یوه سلسله مجلسونه دمشورې په توګه تشکیل کړل چې خپلې خط مشي او شاه اشرف ته دجواب برابرولو په هکله مشورې وکړي او تصمیم ونیسي د دوی وېره پر ځای وه ځکه په همدې وخت د احمد پاشا له خوا دوی ته خبر ورکړ سو مبني پر دې چې د شاه اشرف مبلغینو د ترکانو په عسکرو کې سخت فعالیت شروع کړیدی دا چې د دوی داخل کېدل په جنګ کې له خپلو هم مذهبو سره له شرعي احکامو داسلام ډېره مخالفه خبره ده او هم اطلاع حاصله شوه چې د شاه اشرف په امر په مراغه او نورو سیمو

کې اعلامیې خپرې شوې دی او خلک یې ودې ته رابللی دی چې دی
د خپل بادشاه په حیث ومني ترکانو په عام مجلس کې چې عبدالعزیز
مفتي د ترکیې او نور معتبره قضات د مکې شریفې او مدینې شریفې لوړ
مفسرین حاضر وُ د خپلې خط مشی په هکله وفیصلې ته سره ورسیدل په
دې غونډه کې د مفتي مخ ته دوه سوالونه کښینبودل شول له ده څخه سوال
شوی وُ چې په دې هکله فتوا راکړه لومړی سوال داوُ چې آیا واقعي مؤمنان
کولای شي چې په آن واحد کې له دوو امامانو څخه تابعیت وکړي دویم
سوال چې کلي مفهوم یې په دې ډول ده ډیر مفصل وُ وروسته
له هغه چې د مسلمانانو جامعې د ترکانو سلطان خپل امام بللی دی
او یو داسې شخص چې بې له حقه په زور او جبر اصفهان نیولی او د هغو
ښاو خوا سیمې یې قبضه کړې دی او س ځان ته جرئت ورکوی او د
هغو سیمو مطالبه کوي چې هغه ترکانو د رافضی ایرانیانو له سلطې
څخه آزادې کړې دی او خپل ځان ته د امام په توګه په شان او مرتبه
قایل شوی دی څه رویه باید ور سره اتخاذ شي.

مفتي د لومړی سوال په ځواب کې وویل په اتفاق سره د مذهبي
مراجعو رایه داده چې په یوه وخت کې دوه امامان نشي کولای چې
سلطنت وکړي مګر چې د هغو دوو په میان کې داسې طبیعي سرحد
لکه بحر هند وجود ولري اشاره یې ودې ته وه چې د شاه اشرف او
سلطان په منځ کې داسې طبیعي سرحد نشته.

د دویم سوال په جواب کې مفتي وویل چې ذکر شوی شخص
یاغی دی باید اطاعت ته راوبلل شي خو دا یې نه یا ته کړه چې که
دی د زړه له کومې د ظل الله فی الارض یعنی د ترکیې د سلطان په
وړاندې سر د تسلیم ټیټ کړي بیا د ټولو مشکلاتو رفع کیدای شي اما

که دی نافرماني پېښه وکړزوي حکم يې موافق له قرآني آيتوسره داسې دی:

فان بغت احدهما على الاخرى فقاتلوا التى حتى تفئ الى امرالله ٥ چلبي زاده وروسته هغه مسوده چې دشاه اشرف داعتماد الدوله اونولس افغاني علماؤ په جواب کې برابره شوې وه مجلس ته قرأت کړه جوابونه وروسته دمجلس له تصويبه سره له دوو فتواؤ دمفتي اعظم دمشهوراومعروف خطاط په وسيله ولېکل شول. دافغاني علماؤ په نامه دترکيي علماؤ لېک مفتي اعظم دترکيې اوټولو معتبرو قضاتو اوروحانيونو اومدرسانولاسليک کړ. دترکيې دولت په دې توګه شاه اشرف ياغي وباله نويې اعلان دجنګ ورکړ.دانګرېزي سفير استانيان په قول عبدالعزيزافغاني سفير دترکانو له اعلان دجنګ څخه سخت په حيرت کې ولوېدی دانګرېزي سفيرپه عقيده دترکانو دې کړنلارې دوه اساسي دليلونه درلودل يو دا وُچې شاه اشرف دسلطان اتباعوسني مذهبه پېژاند بله داوه چې ترکانو نسوای کولای چې له روسيې سره يې ورانه نه شي له افغانانوسره جوړه وکړي.

عبدالعزيز دمارچ په اواخروسنه ۱۷۲٦ دخدای په اماني مراسم پرځای کړه خوشې وروسته داصفهان خواته وخوځېدې دافغاني اوترکي لښکروپه ميان کې ۱۷۲٦ کال دی په مياشت کې شخړې دايران په شمال کې شروع شوې خواصلي نښته دهغه کال ترمني پورې وځنډېده ځکه واحمد پاشا ته اوامرزسېدلی وُچې ددوبي کومی نه وي تېره شوې ددښمن دمقابلې قصدمه کوه!

دايران په شمال غربي سيموکې جنګ دهغوايرانيانوچې له افغانانو

سره یو ځای شوي وو د یو شمیر افغانانو په شمول شروع شول مرږي جنګ
د شقاقي او شاهسون قبیلو د خلکو او ترکانو ترمنځ چې دا قبیلې د -
اردبیل د نیولو له کبله ترکانو ته خوابدي وي وشو عبدالرحمن پاشا د
عبدالله کوپرلو پاچا زوی له شل زره لښکر سره له اردبیل څخه راووت
او د ۱۷۲۶ کال د مي پر ۸ یې له دې قبیلو سره جګړه پیل کړه په دې
جګړه کې ترکان بریالي شول دې قبیلو ماتې وخوړه او د مغان دښتې ته
ولاړې هلته بیا سره راټول شول بیا یې جګړه پیل کړه خو بیا یې هم
ماتې وخوړه او سره خواره واره شول یو بل خونړی جنګ د مرند په شمال
غربي په آزربایجان کې ونښت هلته شاه قلي خان د مراغې پخوانی حاکم
چې د شاه حسین په وخت کې هلته مقرر وو او اوس له شاه اشرف سره یو
ځای شوی وو په داسې حال کې چې علاوه پر خپل لښکر یې څو زره افغاني عسکر
هم په واک کې وو بېرته د څو قلاوو په نیولو موفق شو چې په هغو کې د دېزې
مشهوره قلا هم وه وروسته د علي پاشا او شاه قلي خان ترمیان سختې
جګړې وشوې په دې جګړو کې تقریباً پنځلس زره افغاني کرد، افشار او د
اسلوقو عسکر ووژل شول او د دېزې قلا او دوې نورې قلاوې ترکانو
ونیوې په دې حمله کې شل زره ترکي عسکرو برخه اخیستې وه د شاه اشرف
هغه اعلامیې چې مخکې یاده شوه او هغه مبلغین چې و دغو علاقو ته واستول
شول سخت تاثیر کړی وو ټول ایران د ده (شاه) پر خوا راټول شو او په هر ځای
کې یې ترکانو ته مزاحمت جوړ کړ په دې جمله کې کرجي او ارمني چریکانو
هم پر ترکانو حملې شروع کړې دا چې دوی د خپلې سیمې بلد خلک
وو له هرې شېلې، غره او ځنګله څخه یې حملې پر کولې د ترکانو ساه یې
پزې ته راوسته داود بیګ د قپان او سپدونکي ترمرګه پورې د مغنی سیمې
قیادت په غاړه ولاره. دی د سپتامبر په میاشت کې (سنه ۱۷۲۷) په هالستنر کې مړ

شو ارمنیان د اوان یوزباشی په مشری جنګېدل کنستانین هم لکه دارمنیانو غوندې خپلو حملو ته پر ترکانو باندې ادامه ورکړه. دا چې احمد پاشا ته امر ورکړ شوی وُ چې حمله د دوبي دګرمۍ تر تېرېدو وځنډوي شاه اشرف ته ښه موقع په لاس ورغله چې دخپلې زورازمايي دپاره هر ډول اسباب برابر کړي.

شاه اشرف ته خبر راورسېدي چې دقزوين خلکو د ترکانو خلاف بغاوت کړی او ترکان يې پسې اخستي دي تخت امید وار شو فوري يې همهغو سيمو ته چې ترکانو اشغال کړې وې اعلامیې واستولې او خلک يې دقزوینیانو غوندې پاڅون ته دعوت کړل دا چې منی راورسېدی شاه اشرف ته خبر راورسېدی چې داحمد پاشا په مشری يوعظيم لښکر دخرم آباد له لارې د اصفهان خواته راروان دی شاه اشرف له خپل کوچنی مګر باايمانه لښکر سره مخې ته وروت دشاه اشرف لښکر (۱۷۰۰۰) افغانی اودرګزينيي او څه ايراني ځلمو څخه مرکب وُ شاه اشرف يوه وړه توپخانه درلوده چې زمبورک بلل کېده بالعکس احمد پاشا له اوپا تخته تر! تیا زرو پورې عسکر ورسره وُ چې اکثر يې ترکان وُ او يو څه بينچه کردان هم پکې وُ د توپخانې تفوق غیر قابل دقیاس وُ د انقراض دوره صفویه (۳۳۱ مخ) ليکونکی لارنس لیکارټ وايي احمد پاشا هغه وخت چې له همدانه يې حرکت راوکړ يې له ځنډه يې يوله سپکو خبرو ډک پیغام شاه اشرف ته راولېږه چې په هغه کې يې ويلي وُ تاسو افغانان يو بې سره او بېښو قوم یاست چې هيڅ ارزش نلرئ بيله حقه مو دايران قانوني پادشاه له تخته غورځولی دی او دده پر سلطنت موقبضه کړېده زه ددې دپاره درروان يم چې نوموړی فرمانروا بېرته پر تخت کښېنوم! دی پیغام افغاني امپراطور دونه وپاراوه چې فرهاد نامی خپل مهتر چې دشاه حسین په وخت يې هم دغه دنده درلوده سره له دوو کسو افغانانو يې اصفهان ته ولېږل فرهاد او ملګري يې په بحرد دی چې اصفهان ته ورسېدل دګوښه کړای شوی پادشاه سر يې پرېکړ او له ځانه سره يې دشاه اشرف

حضور ته راوړ شاه اشرف د شاه حسین په وینو لړلی سر واحمد پاشا ته ورولیږ
او دالنده پیغام یې ورسره مل کړ چې: نور جواب به د جنګ په میدان کې د
توري په ضربه درکړای شي! د شاه حسین په وینو لړلی سر له دې لنډه
او لړزوونکی پیغام سره احمد پاشا ته ورسېد احمد پاشا دی عمل او پیغام -
ورپېښ داوه نور هم خواشینی شو او مخ په وړاندې یې زوړ پسې وکړ او -
پر مختګ ته یې ادامه ورکړه ترکي لښکر تقریباً اتیا میله له همدانه لرې شوی ؤ چې
د دوی څرګ بنو خبر ورکړ چې افغاني لښکرموږ ته ورسېدو په حال کې دی -
احمد پاشا خپلو لښکروته د درېدو امر ورکړ او شاه اشرف ته هم څرګ بنو خبر
ورکړ، چې له ترکي لښکر څخه ۱۲ میله فاصله لرو شاه اشرف هم خپل لښکرتم کړ
دواړه لښکرې تر څو شپو پورې پر خپلو ځایو پراته یو بل ته کتل، شاه اشرف له دې
فرصت څخه په استفادې خپل استازی په ترکي لښکرکې خپاره کړه دې
استازو د روپو او وعدو په ورکړه وکړدانو ته وعده ورکړه چې که تاسې
د ترکانو له ملګري واوړ ېا او زموږ ملګري شي د خاني پر خطاب علاوه به
هر ډول مرستې درسره وشي پدې وخت کې افغاني عمالو په ترکي لښکر
کې خپلې رېښې غزولې احمد پاشا شپږ زره کسو ته له ترکي لښکرو څخه ماموریت
ورکړ چې د دښمن وضع او موقعیت کشف کړي دا لښکر داسې رهنمایانو رهبري
کا وه چې اصلاً افغان امپراطوري سره وېرداسې لاړو یې ترکي عسکر او استول
چې په کامله توګه یې د افغانانو په محاصره کښېناستل او تر آخري سړي پورې
له منځه یوړل شول دا حال چې احمد پاشا ته راورسېدی هک حیران شو او
نور هم په قهر شو. خو لارنس لیکارت په ۳۳۲ صفحه کې وایي چې دی ناحقه
په قهر ؤ ده ته خو لا تر دې بد و بد مرغیو کا ته یعني ده خو تر دې لا سپکی په مخ
کې درلودی په همدې وخت کې څلور کسه افغاني علما چې له ننه وڅخه یې اعزاز او احترام
ښکارېدو د ترکي لښکر په میان کې راښکاره او ځان یې د ترکي لښکرو په صفو کې د ترکي

سرعسکر احمد پاشا ته ورساوه دوی په داسې حال کې چې له تندو څخه ئې مذهبي
شان او احترام څرګندېده د دوی مشر واحمد پاشا ته دا پیغام ورساوه چې
موږ د خپل شهریار له خوا څخه د دې د پاره راغلي یو چې له تاسې ترکانو
څخه خواست وکړو چې له خپلو هم مذهبو سره جګړې پرېږدئ او دواړې خواوې
په اتفاق د ایراني رافضیانو سره جهاد ته پورته شئ افغاني علماؤ زیاته کړه
چې زموږ امپراطور په دې ډېر خوابدی دئ د ترکانو چې له یوه عیسوي روسي
سره زموږ پر خلاف اتحاد کړېدی او زما سلطنت غواړئ پر منځ و وېشئ په
داسې حال کې چې زموږ او ستاسې خدای یو، نبي یو دین یو، مذهب یو،
موږ دې ته حیران یو چې تاسې ځان ته مسلمان وایاست مګر له یوه کافر سره
زموږ پر خلاف تړون کړی دی لارنس لیکارټ وایي: د ملایانو ویانده په دې
جمله خپلې خبرې پای ته ورسولې چې زموږ شهریار په هغه صورت کې چې
احمد پاشا د جنګ له کولو څخه مخ ونه ګرځوي د خپلو سني او هم مذهبو
ورونو د وینو له تویېدو به ډېر متأسف وي خپلې خبرې تمامې کړې دا خبرې
چې د هرچا غوږ ته ورسېدې ډېر سخت یې تر تاثیر لاندې راوستل. په هغه
حال کې چې احمد پاشا له افغاني نطاق سره په خبرو اخته ؤ ناګهانه د آذان
بږغ پورته شو افغاني علماء بې له ځنډه د لمانځه د ادا کولو د پاره له ترکانو
سره په صف کې یو ځای ودرېدل په دې ډول یې بیا له ترکانو سره خپل
مذهبي یووالی ثابت کړ وروسته له لمانځه افغاني پېشوا بیا بیا د وینو له
تویېدلو څخه د ډډې کولو توصیه وکړله، او له خپلو درو ملګرو سره د ترکو له لښکر
څخه روان شو په داسې حال کې چې یو شمېر ترکي عسکر هم په دوی پسې ولاړل.
احمد پاشا چې ولیدل چې د شاه اشرف د دې ماهرانه تبلیغ علاج یوازې او یوازې فوري
جنګ دی بې له ځنډه یې د جنګ امر صادر کړ خو داسې بخت ؤ چې د شاه اشرف
پلانو او ماهرانه تدبیر و خپل کار کړی او خپل تاثیر یې ښودلی ؤ نه یوازې دا چې

د ترکانو د لښکر یوې برخې له جنګه د ده وکړه بلکه (۲۰۰۰) کرد سپاره د بیګ سلیمان او غلو په مشرۍ د دښمن په خنګ کې و دریدل جګړه شروع شوه افغاني سپرو د سترګو په رپ کې د ترکي لښکر منځ خنګ په بېدریغه توګه وځاپه، منځ او کیڼ خنګ یې هم تر سخت برید لاندې ونیوه وروسته له دې ترکانو خپل ښي خنګ بېرته تقویه او سره برابر کړ او بیا یې پر افغاني لښکر و یرغل وروړ. خو بل وار ته داسې پرشا وو هل شو چې بیا یې د ترشا کتو توان نه و. افغاني لښکر په ټولو جبهو کې یرغل پیل کړ او په ترکي اردو ګانو کې عمومي ماتې پیل شوه، د ماتې په حال کې ترکي فوځونه له عمومي تباهۍ سره مخامخ شول خوشاه اشرف فوراً عسکرو ته امر وکړ او د ترکانو له تعقیب څخه یې لاس واخیست. لارنس لیکارټ (والیم) که شاه اشرف په ترکي فوځ پسې تعقیب ته دوام ورکړی وای د ترکي فوځ به له قطعي ورکې سره مخامخ و خو افغاني امیر په سرکې بله هوا درلوده، ترکي لښکو په ډېرې بې نظمۍ ماتې وخوړه د ولس زره مړي یې په میدان پاته شول په هغه ورځ چې دا جګړه پېښه شوه د نومبر ۲۰ (۱۷۲٦) و. په هغه شپه هغه کردان چې د ترکو له لښکر سره نه و تښتېدلی د ترکو په میراث شوې اردوګاه کې یې داسې چاره واهه او سرچې دا دونه عسکر دا افغانانو خوا ته اوښتي دي - ترکان باید په بیړه پرشا تښتېدلي وکړي، خو له نابودۍ نجات ومومي کردانو له دې هرج مرج څخه په استفادې سره د ترکي اردوګاه په لوټ پیل وکړ. احمد پاشا او دده لښکر چې د جنګ له میدانه په ډېر بیړه تښتېدلي کړي و. هر څه یې په اردوګا کې پر ځای پاته شوي و په دې ترتیب ټوله توپخانه چې (۷۰) ستر توپونه یې و او نور ټول اسباب او وسایل وا افغانانو او کردانو ته پاته شو. احمد پاشا په داسې حال کې چې لوڅ لپړ دی او دده سپاهیان له دغه ځایه همدان او له هغه ځایه کرمان شاه او بغداد ته ورسېدل سره له دې چې

احمد پاشا د دې شکست ٭ پر کردانو اچوله خو د مراغې حاکم عبد العزیز پاشا یې هم
مسؤل باله که څه هم شاه اشرف د جنګ په میدان کې خپل عسکر د ماتې خوړلې
ترکانو له تعقیب څخه منع کړل خو وروسته په دوی پسې سو که سو که تلی تر هغو
چې دوی یې د ایران له خاورې و باستل لارنس لیکارټ (۲۳۴ مخ) وایي چې
شاه اشرف هم متابعت ور سره وکړ افغاني فاتح امپراطور که غوښتی وای چې ترکي
لښکر یو مخ محوه کړي کولای شوای خو د لارنس لیکارټ په قول ده له اعتدال او
پیرزوینې څخه کار واخیست خو دا غوره او نیکه رویه چې شاه اشرف خپله کړه
په حقه سره ده امید درلوده چې د ترکانو عسکري نظام به حتماً د ده له
رویې متاثر شي غوښته یې چې له ده سره له جنګ نه منصرف شي یو بل نیک
عمل لا بل هم شاه اشرف پسې اضافه کړ هغه داؤ چې هر څونه ترکي بندیان
چې له دوی سره وو هغه یې هم خوشې کړل چې زر تر زره له ترکي عسکرو سره
یو ځای شي د دې بندیانو شمېر په زرهاؤ و خو صحیح شمېر یې نه دی معلوم
بل بهتر کار د شاه اشرف داؤ چې احمد پاشا خپله ټوله اثاثه پرځای پرې ایښی
وه، د ماتې خوړلو وخت آخر منۍ و د ژمي سړو ځینې ورځې وې شاه اشرف په -
احمد پاشا پسې حال واستاوه چې تاسې خپل امین څوک راولېږئ چې ستاسې
پاته شوی مال درورې زه دیو سني مسلمان په حیث نه غواړم چې د خپل سني مسلمان
ورور مال وخورم ما غوښتل تاسې ته ویلي وو چې زه به د خپل هم مذهبه ورور د وینو له
تویولو څخه متأسف یم او ترکانو ته یې ټوله اثاثه بېله وسلو ور مسترد کړل او هم یې
امر وکړ چې په ټولو ترکي مړو شوو عسکرو دی د اهل سنتو پر طریقه د جنازې
لمونځ وکړی او محترمانه دې خاورو ته وسپارې د شاه اشرف دې نیکو انساني او د
ورورګلوي اعمالو ترکان بې حده متأثر کړل د دې فاجعې یا جګړې خبر د ۱۷۲۶ په دسامبر
کې قسطنطنیې ته ورسېدی چې اولس یې له تعجب او حیرانتیا سره مخامخ کړ دلته د شاه
اشرف په کټه داسې تبلیغات پیل شول چې د دولت یې نوم هم په حط کړ ځکه د ترکانو عامه

تول دشاه اشرف پخوا شوه عام وترکانو دشاه اشرف په هکله عجیبې عجیبې
عقیدې ښکاره کولې چا به ویل ولي دی چا به ویل مهدی دی پنلوییف روسي
سفیر وخپل دولت ته اطلاع ورکړه چې ملایان په دې عقیده دی او خلکو ته وایي
چې له شاه اشرف سره جنګ بې فایدې دی. ځکه خدای تعالی دشاه اشرف ملګری
دی خو د ترکیې دولت بې ځایه هلې ځلې کولې او داسې اعلامیې او تبلیغات
یې خپرول چې شاه اشرف شیعه شوی دی او پرده یې د رافضیتا په ګوله
استانیان انګریزی سفیر په خپل رپوټ کې لندن ته ولیکل چې دا شیعه له سیاسي
مجهولاتو څخه دي محض یوه پروپاګنډه ده چې د ترکي اولس افکار دشاه اشرف
پر خلاف راوپاروي او په ترکیه کې دشاه اشرف د نفوذ مخه ونیسي احمد-
پاشا دخپل اعتبار او حیثیت د بېرته پر ځای کولو د پاره دجنګ غوښتونکی و او د ترکیې
دولت داسې تصمیم ونیو چې اروپایي ترکیې ته به دشاه اشرف تبلیغات نه
نوی رسیدلی باید دشاه اشرف د مقابلې دپاره له اروپایي ترکیې څخه عسکر
راټول کړي او د احمد پاشا په برخه کې ترکي دولت پر دوه لارې ولاړو ځکه یې
نسوای کولای چې ده ته یو مخ شا ورو کړ ځوی اوله کاره یې برطرفه کړي خو آخر دې
ته مجبور شول چې دی په خپل مقام کې وساتي او ده ته امدادي لښکرې وروستوي
په دې ترتیب د ۱۷۲۷ کال منی ته بیا په داسې حال کې چې ۶۰۰۰۰ لښکر ورسره و تر
کرمان شا راتېر شو خو افغان مدبر امپراطور په دې پوهېدی چې تر جنګ یې په سوله
کې ګټه ده نو یې د صفري د میاشتې په ۱۵ کال ۱۱۴۰ چې د اکتوبر له ۵ کال ۱۷۲۷
سره سمون خوري اسمعیل خلیل استازی د سولې د پاره د ترکیې سر عسکر ته ورولېږه
احمد پاشا هم چې کوانۍ ته ستر کې ختی دا یې یوه غیبي مرسته وبلله ځکه په ترکي
فوځ کې له جنګه کرکه دې حد ته رسېدلې وه چې ترکي سر عسکر احمد پاشا
ببېرېدی چې خپل عسکر به پر ما حمله وکړي ځکه د افغاني امپراطور کړه وړه په ترکي
ملت دومره تر تاثیر لاندې راوستي و چې دوی ته له شاه اشرف سره جنګ کفر

ښکاریدو د ایشیایي ترکي خلک خو بالکل امکان نه درلود چې یو نفر هم جنګ ته راولي خو اروپایي ترکیان چې تر ایرانه ور سیدلی د شاه اشرف تبلیغاتو یې په کلي توګه نظر واړاوه، نو هغه وخت چې د ترکیې دولت د خپل له جنګه ناراضي ملت او د جنګ بې پایه درانه اخراجات له بلې خوا د افغانانو په هکله په دوی کې پرویاګنډ کېده چې افغانان انسانان نه بلکه شیطانان دي.
هغه وخت چې ترکي دولت بالاخره د سولې په هکله تصمیم ونیواو هم یې روسانو ته خبر ورکړ چې له افغانانو سره په دې شرایطو زموږ جنګ ناممکن دی ځکه زموږ د جنګ مخه ونیول شوه او داسې شي چې زموږ اولس پر موږ راپورته شي هغه وخت چې د سولې خبرې شروع شوې له افغاني لوري یوازې د اسمعیل نوم یادېږي د بل چا نوم نه یادېږي خو د ترکانو له خوا احمد پاشا او عبیدالله افندي د ادرنې او حلب قاضي په دې هیأت کې وو له بلې خوا خبرې ورځې دوام وکړ په ۱۲ مادو کې یې یوه صلحنامه ترتیب کړه چې په لومړۍ ماده کې یې د ترکیې سلطان رحمة الله علیه عالم اسلام پیشوا وپېژندل شو دوهمې مادې هغه سیمې چې یو وخت له ایران او ترکیې په منځ کې تر دعوې لاندې وې لکه کرمان شاه، همدان، ګنجه او قره باغ په آذربایجان کې او د تبریز سیمې او ګرجستان وترکیې ته پرېښودل شوې دریمه ماده شاه اشرف رحمة الله د ایران د شاهنشاه په توګه په رسمیت وپېژانده او د ده نوم په سکه او خطبه کې شامل شو او هم حق ورته ورکړ شو چې هر کال به دې پخپله د حج کاروان استوي او امیر د حج به دې پخپله تعین کړي خو دپاتو نورو مادو په هکله نه پوهېږم چې د انقراض صفویه مصنف تله پرې تېر کړیده او که مترجم، خو زه پر ګومان داسې دی چې ایراني متعصب مترجم له دې علاوه نور هم داسې ځایونه چې د ده سترګې به پرې بندې له قلمه غورځولي دي خو زه چې کوچنی وم په مجلسونو کې به ویل کېدل چې شیعګانو په مکه شریفه کې د مسلې حق نه درلود، خو شاه اشرف دا حق د دوی د پاره واخیست او د دوی مسله هم هلته په رسمیت وپېژندله شوه. په هر صورت د سولې دا تړون

د روغې جوړې يوه لاره خوله شكه خلاص دشاه اشرف دپاره يو په زړه پورې كار وُ په داسې حال كې په دغسې كاروباندې دشاه اشرف توفيق حاصل كېدل دده كمال دسياست مدارى او ستر ځيرکي محصول وُ (انقراض صفويه ۳۳۶ مخ) محمد رسيد افندى د ۱۷۲۸ داگست په مياشت اصفهان ته راغى څو د تركيې له خوا دا تړون لاس ليك كړي محمد رسيد په اصفهان كې خپلې ليدنې كتنې په يوه ليك كې چې د تركيې د سركارى اوراقو په تحويلخانه كې اوس هم محفوظ دى داسې بيانوې، دا خط پتاريخ د ۷ اپريل ۱۷۲۹ ليكل شوى دى محمد رشيد د اصفهان په سفر كې چې درې منزله وخت يې واخيست په لاره كې دشاه اشرف له مېلمه پال سړي چې ده ته منتظر وُ مخامخ شو. دشاه اشرف مېلمه پال دده زيات هركلى وكړ خو چې پايتخت ته نژدې شو نو ښار ته يې ننوتل پرېنښودل بلكه دبنار په څنډه كې يې د سړي سراى پنامه يوې دولتي ماڼۍ ته بوت دمحمد رشيد او دده د ملګرو ښه هركلى و شو ليكن دوى عملاً تر مراقبت لاندې وُ څكه دوى نشواى كولاى چې دشاه اشرف له مامورانو ماسوا له بل چا سره وكوري او دا هم وُ چې په ايران كې تركانو ته اولس په ډېره بده سترګه كتل دا مراقبت اصلاً د دوى دحفاظت په خاطر وُ.

افغاني اعتماد الدوله پر ۲۷ مارچ كال ۱۷۲۹ محمد رشيد رسماً و ماڼه وروسته بيا افغاني وزير وروسته وويل چې شاه اشرف له ايرانيانو سره د جګړې دپاره مشهد ته روان دى له دې كبله موږ ستاسو دزيارتونو ټولو احترامات او تشريفات نه كړل پرځاى، څه وخت وروسته محمد رشيد دشاه اشرف په حضور مشرف شو افغاني شهريار په جواهر نشانه تخت ناست او دايرانى باد شاهانو تاج يې پر سر وُ شاوخوا يې ستر رجالو چې اكثر قزلباش وُ نيولې وه تركي سفير چې دسلطان خط وافغاني شهريار ته تسليم كړ دى له ځايه ولاړ شو او ليك يې له سفير څخه واخيست او مچ يې كړ څو كرې ولاړ وُ او ليك يې پر سر نيولې وُ وروسته له هغه يې په هغه تاخچه كې كېښود چې يوه بې قيمتي تاقچه پوښ چې قيمتي

غمی پکې کار شوی ؤ بری پر وؤ، خطري کښېنود. وروسته له هغه افغاني امپراطور د ترکیې د امپراطور د صحت پوښتنه وکړه او محمد رشید هم په ډېر ادب مناسب جواب عرض کړ دربار پای ته ورسېدی.

محمد رشید وایي دا چې ما او زما نوکرانو ته یې اجازه نه راکوله علت یې دا ؤ چې د ښار د خلکو حال ډېر خراب ؤ دوی یعنی افغانانو غوښته چې د ښار د خلکو حال پټ پاتې شي او د باندې خلک څنې خبر نه شي.

لکه څنګه چې مخکې ذکر شو شاه اشرف له اصفهان نه د تلو په حال کې ؤ ځکه هغه غوښته چې له طهماسب سره مقابله وکړي محمد رشید وروسته چې په ٦ د اپریل ۱۷۲۸ د خدای پامانی د پاره د شاه اشرف حضور ته ورغی نو بېرته ترکیې ته روان شو د شاه اشرف له خوا محمد خان بلوچ د شیراز حاکم په ترکیه کې افغاني سفیر مقرر شو او استنبول ته واستول شو څو له ترکانو سره د تړون لاسلیک وکړي د محمد رشید له تلو وروسته محمد خان بلوچ ترکیې ته ورسېدی د ترکیې دولت دا اقدام بالمثل په توګه چې په وارو وارو د شاه اشرف له خوا د ورکلوی د ښکاره کولو په غرض شوی ؤ له یوې خوا د چل او لس د خوشحالولو په غرض ځکه ترکیې او لس له شاه اشرف سره دومره مینه درلوده چې حد یې نه ؤ له بلې خوا د بالمثله ورکلوۍ د ښکاره کولو په غرض دیوبې مثاله تشریفاتو ترتیبات ونیول ځکه د ترکانو په تاریخ کې د داسې هرکلي ترتیبات هېڅ امپراطور ته نه ؤ نیول شوی لکه محمد خان بلوڅ - افغاني سفیر ته. لومړۍ هغه ته لې مانۍ او کورونه د وکانونه چې د افغانی سفیر د سپرلې د تګ پر لار واقع ؤ ترمیم او سپین کړای شوی ؤ چې په دې مناسبت و ده ته د خان سیواسی یعنی سپین خان لقب ورکړ شو، په مجرد د دې چې افغاني سفیر له بندرګاه ځمنه د باسفور د په دریاب کې داخل شو د ده د تګ د لارې په اوږدو کې په بحر کې یوې بلې خوا ته ترکیې بحري بېړۍ د روان شوې وې د توپو خولې الخلاصې

کړي او د توپو په ویشتلو یې پیل وکړ تر څو پورې چې افغاني سفیر د بحر په اروپایي غاړه پروچه پښه ښوده د استمبول په اروپایي برخه کې د ترکیې اولس چې له هر ځایه یې ودې هر کلي ته ځانونه رارسولي ؤ د تنګ لارې په دواړو خواؤ د کلو ګسېدی پلاس ن او ښځې د افغاني سفیر د رارسېدو هر کلي ته ولاړې ؤ وهرې برخې ته به چې سفیر رسېدی د ګلو باران به باندې روان ؤ محمد خان بلوڅ اورده د سفارت غړې په خپلو افغاني جامو کې چې له یو عالم عظمته ډک برېښېده په هر ځای کې یې د هر کلي کوونکو احساساتو ته بالمثله د وروړ کلوي په احساساتو ځواب ورکاوه د هر کلي دې منظرې اروپایي خلک سخت تر تاثیر لاندې راوستي ؤ. د ترکانو دې ښه رنګه د وروړ کلوي اظهار او د افغانانو فتوحاتو په اروپا یانو کې یو شور او غوغا را پورته کړې وه اروپایي امپراطوریو د یو والي او اتحاد له دې نوي تړون څخه د خطر احساس کاوه په پای کې داماد ابراهیم محمد خان بلوڅ په یوه باشکوه دربار کې ومانه په دې دربار کې هم خلاف له معموله شکوه او جلال ښودل شوی ؤ د ترکیې د دولت غرض داؤ چې موږ ښن یو غبستلي سکنۍ و روړ پیدا کړ چې په دې توګه د خپلو رقیبانو په روحیه اثر واچوي هم دا وجه وه چې اروپایي ولسونه د افغانانو د پېژندلو په لټه کې شول چې په لږه موده کې یو په بل پسې څو کتابونه په اروپا کې نشر شول چې د افغانانو او د دوی د رهبرانو په هکله لیکل شوي ؤ چې وروسته به تفصیل وار ولیکل شي.

داماد ابراهیم صدر اعظم سفیر ته ګِله وکړه چې افغاني اعتماد الدوله زما په نامه خط نه دی ؤ ورکړی دده هېر شوی ؤ چې ده هم محمد رشید ته د اعتماد الدوله په نامه خط نه ؤ ورکړی.

استانیان انګرېز سفیر په خپل مکتوب کې ولندن ته ولیکل چې محمد خان بلوڅ بې له انعطاف او بې له احتیاط رفتار لري فکر نه کېږي چې دی دې دلته د ترکي وزیرانو وروستي راجلبولو ته کوم اقدام وکړي او یا دې د باب عالي د زیاتی

دوستي په فکر کې وي.

په بل مکتوب کې استانیان چې په ۱۱ د سپتامبر کال ۱۷۲۹ لیکل شوی ولندن، ته ولیکل شلور شپې مخکې محمد خان بلوڅ بې له دې چې کوم توی قرارداد لاس لیک کړي بېرته واصفهان ته ولاړ.

دشاه اشرف او روسانو ترمیان نخامخ جګړه

لکه څنګه چې مو مخکې د روسانو په هکله ولیکل چې د افغانانو در انګ سم دوی په ایران کې مداخله شروع او د ایراني بادشاه تهمتن زوی څخه یې د ډېرو سیمو قبالې تر لاسه کړې خو افغاني امپراطورانو فرصت نه درلود چې له دوی سره خپل حساب تصفیه کړي خو په ۱۷۲۷ کال کې اعلیحضرت شاه اشرف و روسته له یولړ کوششو څخه د افغاني اردو ستر سپه سالار محمد سیدال خان ناصر ته وظیفه ورکړه چې ایراني سیمې د روسانو له ناولي وجود څخه پاکې کړي - سیدال خان ناصر له شپاړس زره سرتېرو سره مازندران ته ورغی او د رود سر په سیمه کې یې چې د رشت د ختیځ په ۲۰ کیلومترۍ کې واقع ده ورته واېهول تر ډېرو شپو پورې خو ورېدې نورې جګړې د دوی په میان کې پېښې شوې. د دې جګړو پوره تفصیل نه دی معلوم ځکه هغه افغاني مؤرخین او وقایع نګاران سره له خپلو آثارو تر خاورو لاندې شول او له هغه تاریخه تر اوسه په افغانستان کې داسې خواخوږې دولت چې د دې تاریخي پېښو پلټنې وکړي نه ده پیدا شوی بلکه خاورې یې پر اړولې، دوهمه منبع د ایراني لیکوالو ده هغه بیا له بده مرغه ثواب په دروغو کې لټوي تر اوسه چې ما هرڅه له اروپایي ماخذونو څخه لیکلي هغه مې له هغو آثارو څخه لاس ته راوستي دي چې د ایرانیانو تر غلبېل راوتلي دي په دې توګه روس کې ډېر معلومات شته

خوله بده مرغه هلته چې شوک ولاړ شي ببرته دلېښن په افکار بـــار راشي بل شي ته ځای په ماغزو کې نه وي پاته دا چې څنګې تر جګړې زموږ او روسانو څه دول خوړنه سیاسي خبرې شوې دي معلومات نشته ، پېښنه شوې جګړه هم داسې مختصره ذکر شویده چې وايي جګړه د رشت په ختیځ کې د تیمی جان د کلي په شاوخوا کې پېښه شوې د روسي عسکرو اصل مرکز په رشت کې او دافغاني عسکرو مرکز رود سر وُ، افغاني لښکرې د محمد سیدال خان - سپه سالار په مشرۍ روسي لښکرې د جنرال لیواچوپ په مشرۍ خود جګړې په میدان کې د روسي لښکرو لاربنوونه جنرال اورلسوف کوله افغاني ستر قوماندان سیدال خان د جنګ د میدان قومانده هم له افغاني د دوسره سمه کوله یعنې د لښکر په مخکې به ولاړ وُ د جګړې خاص تفصیل هېڅ نه دی معلوم فقط دونه ویل کېږي چې د تمی جان د کلي سره جنګ وشو روسان مات شول او لیواچوپ د جوړې غوښتنه وکړه دا جګړه یو کال وروسته د ترکیې له جګړې د ١٧٢٧ کال په اواخرو کې وشوه (انقراض صفویه ٢٤٠ مخ) شاه اشرف هم له روسانو سره سیاسي خبرې شروع کړې جنرال سیدال خان غازي چې په دې جګړه کې تېپي شوی وُ د صحت له موندلو وروسته دافغاني سیاسي هیئت مشرۍ په غاړه واخیسته او له روسانو سره یې د رشت په ښار کې د صلحې داسې تړون لاس لیک کړ دا تړون د شاه اشرف او د روسیې د وهم پیټر نمایندګانو تر منځ امضاء شو د هغې معاهدې متن چې د روسي او افغاني هیئت له خوا ترتیب شوی وُ داسې دی "دلوی او بخښونکي قادر متعال په نامه دا لاندې موافقت نامه اعلان کېږي :

چون اعلیحضرت دوهم پیټر د ټولې روسیې امپراطور وغیره چې د خزر د بحر پر غاړه او خزر د بحر پر غاړه ولایاتو له خپل جانب مقابل اعلیحضرت شاه اشرف دایران پاد شاه او د ډېر ځمکو خاوند وغیره وغیره او موږ سره همسایګان یو د قادر متعال په اراده دا مقدس اتحاد چې د نظامي شخړو د حل د پاره چې زموږ

قواوي سره نخامخ کړي دي نو د وسلې داستعمال د مخنيوي دپاره دا نمايندګان تعين شول د اعليحضرت د وهم پيتر د لوی روسيې د ستر پاچا له خوا عاليجناب ستر جنرال واسيلي ليواچوف د سنټ الکزاندر د نښان د لوړو ونکي د لوی روسي قواو قوماندان د خزر د ساحلي ولايتو ګيلان مازندران او استراباد او سرحدو او د اعليحضرت شاه اشرف د ايران ستر پاچا او د هر څه خاوند وغيره وغيره .
له بلې خوا د افغاني اردو ستر سپه سالار او ډير محترم محمد سيدال خان بيګلربيګي او محترم ترين عالي جنابان مستوفي عالي خاصه ميرزا محمد اسمعيل وعمر سلطان و حاجي ابراهيم چې په داسترو دربارو کې او د دا سترو دولتو د هغو د اتباعو له خوا پيه اتفاق سره صلح د دواړو خواو په منځ کې مفيد بللې ده او دايمي او حقيقي اتحاد لازم بولي د دوستی دا ابدي تړون چې عبارت له دغو موادو څخه دی:
۱ - لوی حکمي او سيند رونه له لويو متعلقاتو سره چې په ايران کې په طرفين معظمينو پورې ضميمه شوي دی څه هغه ځايونه چې په خوا سرحد تعين شوی وُ څه هغه ځايونه چې اوس سرحد تعين شوي دی د دريمې مادې سره سم تر ابده پورې به د طرفين معظمينو پورې اړه لري .
۲ - اعليحضرت د لوی روسيې امپراطور د خپل دولت له خوا اراده کړې ده چې داستراباد او مازندران ګيلان ولايتونه چې ساحلي ولايتونه دی د هغه قديمي - دوستی له کبله چې امپراطوري له ايران سره لري وايران ته وروپريږدي په دې شرط حتمي او استوار چې دا ولايات په هيڅ وجه ويل دولت ته نه وروپريښودل کيږي . او که له دې شرط سره بې اعتنايي وشوه نو ذکر شوي ولايتونه سره له لويو متعلقاتو د وهم حل دپاره به تصرف اوتر ابده پورې به د روسيې نه بېلېدونکي برخې وګرځي او دا تړون به لغوه بلل کيږي .
۳ - د دواړو خواو سرحدونه به په دې ډول وي: د اد سرحدو تعين د روس او

ایران ته منځ په تفصیل سره ذکر شوي دي .

٤ - له معمول سره سم سفیران او مختار وزیران او هغه کسان چې د طرفینو له خوا لېږل کېږي تر وار بخوا د شاړندوي قوماندانانو ته به خبر ورکول کېږي چې د وی به یې له معمولو تشریفاتو سره سم احترام او ساتنه کوي ترڅو چې د ورسپارل شویو ندو تر اجرا وروسته بېرته راګرځي د دوي ساتنه به کوي .

۵ - هغه دوستانه مکتوبونه چې طرفین معظمین یو بل ته لېږي دغه موجود القاب او عناوین معتبر دي که دا مالکین معظمین له دواړو خواوو څخه اراده وکړي چې په خپلو القابو کې څه زیاتوالی راولي دا خبر باید استوار اساس ولري هیڅ یو له طرفینو څخه حق نه لري د هغو څخه چې ویش یې شوي وي په خپلو القابو کې راولي او یا نوي سکه ووهي .

٦ - هغه دعوې او شخړې چې په سرحدي علاقو او سرحدي اوسېدونکو تر منځ پېښېږي باید سرحدي قوماندانان یې په سبه توګه حل وفصل کړي څو دا مقدس اتحاد له هر ډول ناندریو څخه خوندي پاته شي په دې کار کې طرفین کامل اختیار لري .

۷ - که د طرفینو له منطقو څخه څوک له یوې خوا څخه بلې خوا ته وتښتي تښتېدلی سړی باید له خپلې دارایي سره بېرته وخپلې خوا ته وسپارل شي هیڅ څوک حق نه لري چې تښتېدلی خلک تر خپلې حمایې لاندې ونیسي .

۸ - د دواړو خواوو د سوداګرو د فایدې په غرض هر ډول مالونه په آزاده توګه دیو بل په علاقو کې څه په وچه څه په دریاب کې خپل له بخوانیو معمول سره سم محصول به خپل اخیستل کېږي . رومي اتباع حق لري په ایران کې له هر چا څخه خپل حق واخلي او یو بل به په وطن کې د خپلو مالو د خوندي کولو د پاره کاروان-

سرا یونه جوړ کړی یو د بل په ملک کی، چی وغواړي آزاد سفر وکړي او هم یو د بل له ملکه په آزاده توګه د ړیم هیواد ته مالونه تېر کړي او هم یو د بل رعایا یو د بل په ملک کی استوګنه غوره کړي .

۹ - که چیری یو د بل ملک سوداګر مړ شي مال او دارایي یا ته سي باید مال او دارایي یې خوندي پاته او وسائله شي تر څو چې قانوني وارث یې یا دربار ورمعرفي یا یو د بل مملکت قانوني سند ورکړي . بیا دې قانوني وارث ته بې عیبه وسپاري .

۱۰ - داغوره عهدنامه چې خدای تعالیٰ په خوښ دی او مقدس اتحاد یې راوستی دی د دې دپاره چې تر ابده پورې خوندي پاته شي د دواړو خواو په مهرونو به ښکلی کړای شي او د وې نسخې به په یو د ول کښلی کېږي او یو بل ته به سپارلی کیږي د دې تاکلیو مختار نمایندګانو چې تام اختیارات لري له خوا مهر او امضا تصدیق کېږي یو بل ته به سپارل کېږي ګیلان د رشت ښار ۱۳ د فبروری کال ۱۷۲۸ په هر صورت د دې تړون د ایران د حکمې تمامیت تامین نکړ خود ملک پلورني هغه تړون چې د سپتمبر په ۱۲ کال ۱۷۲۳ د ایران د بنځه نوکي شهزاده او پیتر کبیر تر منځ شوی و، ستر باریې د ایران له اوږو واچاوه خو بیا هم دا چې څه حکمې تر کونه پر ېښودی شوی څه یې روسانو ته پرېښودې شاه اشرف په څه ډول شرایطو کې واقع و باید ګران لوستونکی ځني خبر یې نود محترم غلام محمد غبار د افغانستان د ر مسیر تاریخ له ۳۲۸ مخ څخه د رته لیکم :

پدی ترتیب هوتکو د ایران حکومت له شمال او غرب څخه د تورو او نیزو له دیوال سره مخامخ شو ځکه د هغه وخت ستر تر یخ امپراطوریو محاصره کړ له جنوب څخه یې بحرو پیدا سې حال کې چې دوی بحري قوه نه درلوده د شرق په جبهه کې له سیستانه تر او سینی خراسانه د ملک محمود مستقل حکومت و، چې هیڅ

ډول ارتباط یې له شاه اشرف سره نه درلوده د هغه شاته دابدالیانو ریاست
وُ چې له شاه اشرف سره یې قبیلوي مخالفت درلوده د بلوچستان ولایت چې قسماً
د شاه حسین تر اداري لاندې وُ او د شاه حسین دولت هم د شاه محمود د مرګ
له کبله د شاه اشرف په خوني دښمن تبدیل شوی وُ بیوازې دا نوي په داخلي
جبهه کې ژورې خلاوې موجودې وې چې د هغو ډ ورغول هم محال ښکارېدل ایراني
ښارونه د شاه محمود د فشار له کبله خوابدي وُ ځنې محلي سردارانو چې خپلې منافع
له لاسه ورکړې وې وفرصت ته یې کتل چې قیام وکړي تر ټولو مهم هغه عملي چاک
وُ چې پخپله په غلجو کې پیدا شوی وُ د شاه محمود له مرګه وروسته د قندهار او اصفهان
په غلجو کې سخت حزبیت پیدا شو په ایران کې د افغاني دولت اتکا په افغانستان
وه د شاه حسین لومړی مخالفت دا وُ چې د افغانستان او ایران تر منځ یې ارتباط
قطعه کړ شاه اشرف چې خپل قوت ظهر له لاسه ورکړ د خارجي او داخلي مخالفینو
په منځ کې راګیر شو داسې برېښېده لکه د خیمې چې تناوونه پرې کړه شوي وي
یا د کشتۍ د هغو سیرلو غوندې چې د خوراک څښاک اسباب یې تمام شوي وي
په دې شرایطو کې له یوې خوا په داخل کې طهماسب او صفي میرزا او سلطان محمد نظامي
قوتونه تشکیل او یو په بل پسې پورته شول له بلې خوا د غلجو په منځ کې دوه ډلې
کېدل د شاه محمود طرف داره غلجي له شاه اشرف څخه جلا شول او قندهار ته
ولاړل حتی سترفاتح سردار امان الله سلطان هم افغانستان ته ولاړ
همدا ډول د ترکانو د حملې او روس د حملې خطر ورځ په ورځ ښکاره کېدو همدې
پېښو او حوادثو د ایران د هوتکو او شاه اشرف واقعي ارزښ ښکاره کړ شاه اشرف
د حوادثو له تراکم سره زړه له لاسه ورنکړ او په ټوله قوا یې له ټولو حوادثو
سره ډغرې ووهلې او د دې شعر په مصداق : «زړه مې نه خوځي له ځایه
غر خو هسې وی که نه» په دغو حالاتو او حوادثو کې که شاه اشرف د ایران له ځینو
برخو تېر شو. چې د ایرانیانو له خوا پر دوی ته په بدله کې ورکړی شوي وي بیا یې

هم دېرې برخې ځنې راوګرځولې که څه پاتې شوې وې فکر کوم چې ګران لوستونکي به د شاه اشرف معذرت ومني په دې دول دا افغان مېړنی شاهنشاه د نړۍ د هغه وخت د دوو سترو قدرتونو ته ماتې ورکړه او له دې امتحان څخه سرلوړی راووت او افغانانو ته یې په خاورو کې پټ - افتخارات پرېښودل.

په انقراض صفویه کې (۳٤۳ مخ) لارنس لیکارټ لیکي چې شاه اشرف د ایراني الاصله خلکو په مقابل کې عدالت او مروت پېښه وکړ زاوه خو یو شمېر بدمرغه خلکو د بې ځایه جاه طلبو د پاره یو ځای بل ځای اردو ر جوړه او ه چې شاه اشرف و دې ته نه وزګار کېدی چې د خلکو د هوساینې د پاره کار وکړي چې په لاندې کرښو کې به هغه یو څه ناڅه درته وښیو:

دا شورشونه او فتنې د... و خلکو جوړې کړې وې چې چاځانونه د شاه حسین زامن بلل چا یې ځانونه خپبان بلل دې خلکو دا ایران اوضاع نوره هم خره پره کړه په دې خلکو کې پرته له سید احمده نور ټول درواغجن وُ، د وی خلکو ته پرګو ټوجنت جوړ او ه په دوی کې سید احمد صحیح نسبه سړی وُ او له شاهي کورنۍ سره یې اړیکې درلودې ځکه د ی د مور لخوا صفویانو ته منسوب وُ. د ده نیکه میرزا داود د امام رضا د زیارت متولي وُ او د شاه سلیمان له لور شهربانو بیګم سره یې واده وکړ بخپله سید احمد په لومړي سر کې د طهماسپ ملګری و د بد و اعمالو له کبله ځنې جلا او په ۸ نومبر ۱۷۲٦ کال یې په کرمان کې د استقلال اعلام وکړ چې له یو لړ څخړو وروسته شاه اشرف ګرفتار کړ او په ۱۷۲۸ کې مرکړای شو، د بختیارو په غرو کې یو سړی پیدا شو چې له ځنې یې ځان معصوم میرزا معرفي کړ وروسته یې بیا ویل چې زه صفي میرزا یم او په شوستر کې یې پر ځان څه خلک راټول کړل سره له دې چې طهماسپ د ی شیاد بالله او ویل به یې چې دا شیطان زهرونه هېڅ نه دی خو په ۱۷۲۷ او ۱۷۲۸

ځلو کې له منځه یوړل شو په ۱۷۲۹ کې یو بل سړي د صفي میرزا توب دعوه وکړه چې د ده اصلي نوم محمد علي رفسنجاني ؤ او سوشتر ته ورغی او خلک یې پر ځان راټول کړل د ده ګوډاګیانو به ویل چې سترګې یې د صفي میرزا ته سوې دي خو د هغه ځای حاکم د ده له ملګري ړوند وکړ او دی تېښتې ته اړ شو او بین النهرین ته وتښتېده خو ترکانو دی د پاره چې کټه به ځني واخلو ترکیې ته یې بوتی.

بل مدعي د سلطان محمود میرزا په نامه د ساحل په اوږدو کې د ګمبرون بندر عباس او مکران په سیمو کې اړودوړ جوړ کړ خو بیا له منځه یوړل سو.

بله فتنه چې د طهماسپ او روسیانو د پاره جنجال وګرځېده هغه یو ملنګ د زینل بن ابراهیم په نامه د لاهیجان او سپیدونکی ؤ او ځان یې اسمعیل میرزا د شاه حسین بل زوی باله. زینل د ده یلم له خلکو څخه لښکر سره ټول کړ لومړی یې له طهماسپ سره وښلول له ځکه ده طهماسپ د روسانو ګوډاګی باله د طهماسپ له جنګه وروسته یې له روسانو سره هم جګړې وکړې خو په پای کې د ترکانو تر اشغال لاندې سیمو ته ولاړ او هلته له عبدالرزاق نامي یو ترک یاغي سره یو ځای شو او د شقاق او شاه هسون د قبیلو ډېر خلک یې پر ځان راټول کړل په ۱۷۲۸ کې یې اردبیل دوې هفتې محاصره کړ خو په پای کې ترکان موفق شول چې زینل ونیسي او له منځه یې یوسي دوه شیطانان نور هم د بختیارو په سیمو کې پیدا شول او وځپل شول.

یو بل په بلوچستان کې پیدا شو ځان یې محمد میرزا ویل څه خلک یې پیدا کړل وله سید احمد سره یې هم جګړې وکړې خو په پای کې شا اشرف ګرفتار کړ او هندوستان ته یې تبعید کړ.

داوُد نمونې په توګه پرته له طهماسپه د سلطنت دعوېګیر.

طهماسپ ځان ږوسانو ته سپاري

هغه وخت چې طهماسپ د مازندران په اشرف نومې سیمه کې له
فتح علي خان قاجار څخه ماتې وکړه نو ړ نو نه ملګري ئې پاته سول نه د
تېښتې تیاتړ یې له هرې خوا د قوي دښمنانو په احاطه کې راغلى نو یې
ځان ورږوسانو ته وسپاره دى او دده ملګري له اشرف نومې سیمې څخه
بارفروش ته ولاړل او له هغه ځایه څخه یې محمد علي خان قوللر اقاسي
او یو بل له سرکردګانو څخه وترکمنو ته چې د استر اباد وشمال شرق
ته پراته ؤ واستول او له هغنو څخه یې مرسته وغوښته او طهماسپ
ومحمد علي خان ته (۴۰۰۰) روپۍ ورکړل چې دا په ترکمنو وویشه او
لښکر ځینې راستول کړه (انقراض صفویه ۲۴۸ مخ) فتح علي خان قاجار
چې ولیده چې روسانو هم دول مرسته څه پیسې څه وسلې وطهماسپ ته
ورکړې فوراً یې خپلې رویې ته تغییر ورکړ د سیالی پر ځای یې روغه
جوړه وغوښته او د ایرانیانو په رسم توري په غاړه کې قرآن په لاس کې طهماسپ
ته ورغى فتح علي خان ورږوسته له هغه چې له طهماسپ سره یې روغه وکړه
طهماسپ او ملګري یې استرآباد ته بوتلل او د هغه ځاى د شاهي باغ
په ماڼۍ کې یې د ېره کړل په لږ وخت کې فتح علي خان چې یو مقتدر او
متنفذ شخصیت یې درلود دا بچه توکي شهزاده تر خپل کامل تسلط
لاندې راوست سیمون اوراموف د ۱۷۲۶ کال د مئ په ۲۹ وطهماسپ ته
ورغى دده وضع یې داسې د ترحم وړ وبلله چې عملاً یې له یو بندي
څخه توپیر نه درلود په هغه محفل کې فتح علي خان د استرآباد د حاکم په حیث
او علي قلي خان د استرآباد پخوانى حاکم و محمد میرزا د محمد قلي خان لمسی

کنستانتین دربیر د کاختی له خلکو میرزا عبدالله اعتماد الدوله د طهماسپ دوکړو په دې غونډه کې برخه درلوده او راموف وایي چې فتح علي خان د پرفاخره لباس اغوستی واو دا کالي یې د اشرف د سیمې په جنګ کې له طهماسپ څخه په لاس راوړي ؤ په دې غونډه کې فتح علي خان له - اوراموف سره ناوړه رویه کړې وه هغه کاغذونه چې له اوراموف سره ؤ په زوریې ځني اخستي ؤ او دې یې خبروته هم چنداني نه ؤ پرېښي ، ځکه فتح علي خان یوله هغه پوه او وطن پرسته ایرانیانو څخه ؤ چې د اوراموف په تولو ناوړو اعمالو خبر او له دې وطن پلورنې څخه یې کرکه کوله ځکه دی پوهېدی چې همدغه اوراموف د ملک پلورنې سودا په دغه زنځې شهزاده وکړه او روس هم په پسې دی وناوړه اعمالو ته یې هڅوي او - اوراموف هم پوهېدی په ټول ایران کې له فتح علي خان څخه کرکه کوله ځکه دی پوهېدی چې دغه یو وطن پرسته سړی دی کیدای شي چې دده د کړو وړو مانع وګرځي فتح علي چې یو پوه او مقتدر سړی ؤ په طهماسپ یې زور واچاؤ چې دی د وکیل الدوله او زور لاندې پوستونه د قاجار د قبیلې زورو اشخاصو ته وسپاري که په دې وخت کې دغو عهدو کوم اهمیت نه درلود خو د راتلونکې وخت د پاره که د طهماسپ کاریو څه رونق پیدا کړ نو کېدای شي که په وکړي .

طهماسپ او فتح علي خان له دزنغان څخه د بسطام او شاهرود په لاره خبوشان ته ولاړل هلته دوی ته خبر ورسېدی چې ملک محمود له دوی سره د مقابلې د پاره د اسفراین د شتې ته راورسېدلی او هلته یې اړولی دی طهماسپ له دغه ځایه حسینعلی بیک معیر الممالک په نادر پسې ولیږی چې له موږ سره یو ځای شه ځکه دوی د نادر له دلاوریو او داچې یو مضبوطه دله یې جوړه کړې ده او رېدلی و حسینعلی چې د طهماسپ

پیغام نادر ته ورساوٌ له دې سره سم یې ده ته د ابیورد د نایب الحکومګی
فرمان هم وسپاره نادرقلي بېګ هم دا پیغام یو غیبي مرسته وبلله
او فوراً له هغه ځایه د طهماسپ خواته روان سو او په خبوشان کې له
طهماسپ سره یو ځای شو او هغه وخت چې له طهماسپ سره مخامخ
شو د طهماسپ په پښو کې ولوېدی او پر پښو یې مچې کړې طهماسپ
چې داسې غښتلی ملګری پیدا کړل سخت په خوشاله او نادرقلي ته یې
د طهماسپ قلي خان خطاب ورکړ طهماسپ د نادر له ده سره یوکېدو
ډېر غښتلی کړ ځکه دوه زره لښکر د فتح علي خان ؤ او یو څه زره د نادر لښکر
ؤ د هغو شمېر چې له ترکمنو څخه د هغه څلوېښت زره روسي روبلو
په وسیله راټول شوي وي معلوم نه ؤ هغه وخت چې طهماسپ له دغه ځایه
د ملک محمود سیستاني د مقابلې یا له منځه وړلو د پاره د مشهد په لور
وخوځېدو دوی د ستامبر پر ۲۹ کال ۱۷۲۶ د خواجه رفیع بقعې ته
ورسېدل چې د مشهد د شمال په درې میلی کې واقع ده د دواړو خواؤ ترمنځ
جګړه ونښته د جګړې د قواؤ قوماندانی د نادر په غاړه وه څو متواترې حملې
یې وکړې مګر ناکامه شو نادر هم د توپخانې له نېستی شکایت کاوه
او اوراموف چې د طهماسپ اصلي مشاور او د دوی د ضروریاتو
تامین کوونکی ؤ طهماسپ ته یې د توپخانې ضرورت لازمي وګاڼه
او نادر او طهماسپ ته یې وعده ورکړه چې ډېر ژر به د توپخانې له
کمله ستاسې ټول ضروریات رفع کړم هغه ؤ چې په رشت کې د روسي
قواؤ قوماندان او نائب السلطنه ته د دې ضرورت په هکله ولیکل جنرال
لیواچوف نائب سلطنه فوراً یو شمېر توپونه سره له پرسونله د طهماسپ
د سرو په واک کې ورکړه او هم یې د دوی د ضرورت مطابق توره او
توپک او ګوله باروت ورکړل دا توپخانه لا نه وه رسېدلې چې اوراموف

هلته بله شخړه پیکار واچوله او هغه د طهماسپ په خیمه کې د بشپړیدو په حال کې او راموف دا قطعي تشخیص کړی وه چې فتح خان دده د امیالو په لاره کې ستر خنډ دی او س چې ده ته د نادر غوندې لنډغر په کوتو ورغی نو دی ورته امیدواره سړ چې او س کولای شم چې ددې لنډه غر په وسیله فتح علي خان له منځه یوسم طهماسپ خو دده دلاس گوډاګی و نو نادر طهماسپ او او راموف بوه د سیسه جوړه کړه او د فتح علي خان له خوا یې وملک محمود ته خط ولیکی چې زه به طهماسپ نیولی تا ته یه لاس در کړم داسې یې ښکاره کړه چې ددې خط وړونکی نادر ونیوی او خط یې لاس ته څنی راوست او له جوړ کړي پروګرام سره سم نادر خط طهماسپ ته ښکاره کړ او طهماسپ فتح علي را وغوښت وروسته له څه خبرو یې فتح علي خان د نادر په خیمه کې بندي کړ او ماسپښین ته یې د فتح علي خان سری د نادر له خیمې را ویوست مخکې تردې چې خلک د فتح علي خان له قتل څخه خبر سي د قاجار د قبیلي د مخې سړي یو یو نیول شوي او محمد محسن خان د فتح علي خان یو ولس کلن زوی ولښتیده او د تموت ترکمنو ته یې پناه وروړه ملک محمود چې ددې مقتدر سردار له قتله خبر شو ډیر خوشحاله شو د فتح علي خان له مرګه طهماسپ او - او راموف او نادر هر یو د خپلې گټې د په نظر کې لرلو سره خوشحاله سول ځکه داغښتلی سړه د تولو د سترګو ازغی و نادر او طهماسپ د مشهد - محاصرې ته دوام ور کړ محاصرینو د یرغل کړو تولې حملې پرشا وتمبولې ولې محاصره او بږده شوه نادر په پټه د ملک محمود له سپه سالار پیر محمد نامې سره لاره جوړه کړه او د ربیع الاول پر ۱٦ د شپې په داسې حال کې چې په ښار کې تول خلک بېغمه بیده و پیر محمد د ښار دروازه نادر ته ور خلاصه کړه او نادر سره له لښکر و مشهد ته ننوت او د ښار لویه برخه یې قبضه کړه

سهار ملک محمود دوی ناکامه حملې وکړې مګر فایده یې ونه کړه نو په ارګ کې کلابند شو وروسته له څه وخته یې اخیل شاهي تاج وطهماسپ ته ورولیږی اودی دامام رضا په زیارت کې ننواتی خلوت ته ولوېدی د نومبر په ۱۱ کال ۱۷۲۶ د ملک محمود سیستانی کمبله ټوله شوه.

مشهد لانه وفتح شوی چې روسي فوځونه او توپخانه نادر ته له وعدې سره سم راورسېدل شاید د ملک محمود د — سپه سالار پښې هم دې روسي فوځ او توپخانې ورغړنېدې کړې وي.

د نادر او طهماسپ اختلاف

روسي اوراموف چې نادر سرکوتو برابر پیدا کړه پر نږدې شو د نادر او اوراموف نږدې والی طهماسپ په تشویش کې واچاوه او د طهماسپ ملګری هم دې موضوع وهاروول اوراموف د دې د پاره چې ځان حق په جانب وښیي څپلو یاد داشتو کې د طهماسپ په هکله داسې لیکي چې طهماسپ د اکتوبر په ۲۳ کال ۱۷۲۶ فقط یوه هفته مخکې تر هغه چې مشهد ونیسي حسین قلي بیګ ګرجي امیرزاده ته امر کړی ؤ چې یوڅه قفقازي شراب چې په چیغر مشهور دی پیدا کړه او ما ته یې راوړه حسین قلي بیګ ورته وویل چې له موږ سره موجود نشته طهماسپ خواشینی او چیغې یې کړې چې له هرې خوا چې وي پیدا یې کړه ګرجي له یوې اکرې فسکوکولو وروسته ورته وویل چې د روس رالېږلی

استازی اوراموف یوڅه څیځر لړی خوښی راکوي طهماسپ چې په حال کې نه وُ وې ویل چې سر به یې سپړې کړم ! بې له ځنډه د روښانو اردو ته ورغی او ناري یې کړې چې ټول روښان باید چور شي او سر ونه یې پرې کړای شي د طهماسپ سړو د اوراموف پر خیمه یرغل وړو وړ او اوراموف یې په یوه کیسه او پرتاڼکه کې و طهماسپ ته حاضر کړ او اوراموف په دې فکر چې لکه چې وروستۍ گړۍ یې را رسیدلې دی د طهماسپ پر پښو ورپرېوت او بخښنه یې غوښته طهماسپ ورته وویل ته له مانه بېرېږې او اوراموف ورته وویل چې څنګه ممکن ده چې زه له اعلیحضرت نه ونه بېرېږم طهماسپ په ځواب کې ورته وویل چې که بېرېږې نو ولې یوڅه شراب نه راته راوړې او اوراموف فوراً خپلې خیمې ته ولاړ او څیځر شراب یې ورته راوړل او د طهماسپ حال پر بله خوا واوښت امر یې وکړ چې د بزم مجلس جوړ شو وسرود کړو ته یې امر وکړ چې دلالا تیکا بدله وو ایاست چې سرو زتود شو ده به هم کله کله لاس ورسره تکول وروسته یې بیا څو شهوت انګیزه قصې وکړې ناګهانه یې رنګ تغیر وخوړ او مخ یې اوراموف ته راواړاوه او ورته وې ویل چې ته او اسمعیل بیګ زما د سلطنت د له منځه تللو مسوول یاست او اوراموف بیا وېرې واخیست غوښته یې چې له ځانه څه دفاع وکړي خو طهماسپ د ده خبره پرېکړه وې ویل بس ده ما په خبرو مه اخته کوه پرېږده چې یوڅو گړۍ خوښ واوسو او امر یې وکړ چې بېرته ساز شروع کړي او شراب وکړ ځوي وروسته له هغه چې لوښی خالي شول طهماسپ پیاله اوراموفه څیځر وغوښته څو چې اوراموف مثبت جواب ورکړ بیا یې د لوښیو د کولو امر صادر کړ او اوراموف ته یې وویل چې ته به وکړای شي چې ما ته څه څیځر او د کاذخیره کړې چې هغه هم ورته

وویل نو یې امر وکړ چې زما د مصرف ذخیره راته و نیسه داوراموف له یاد داشتو څخه معلومیږي چې طهماسپ اکثراوقات پدې ډول تیرول او اکثراوقات به یې ود کا غوښتل اوراموف دخواجه ربیع له پیښې وروسته طهماسپ له شرابو څخه نه کړیاباو بې له غوښتو به یې ودکا ورلېږل دلته باید فکروشي چې دا خبره بالکل هم په ایران هم په افغانستان کې پټه ساتلی شویده چې ایرانیان زموږ برخلافه روسانو راوپارول د نادراو طهماسپ په منځ کې وروسته د مشهد له نیولو څخه شخړې شروع شوې طهماسپ خپل هرڅه پرځای پرېښودل اود خبوشان لورته وتښتېدې نادر په مشهد کې د طهماسپ پاتې کسان گرفتار کړل په طهماسپ پسې ړمي سوپه خبوشان کې یې طهماسپ محاصره کړ له لږ محاصرې وروسته د طهماسپ دخوراک اوڅښاک سامان په تمامېدو شو نو یې خپل ملا باشي میرمحمدحسین ونادرته ورولېږه اوراموف چې له نادرسره ملگری په طهماسپ پسې تللی و چې ملا باشي یې ولید نو یې بیا درله یو ملگری پوښتنه وکړه چې ملا باشي څنگه راغلی دی هغه ورته وویل چې شهزاده جوړې ته راغلی دی نادرله طهماسپ سره جوړه نکوله مگراوراموف دی د طهماسپ په اهمیت پوه کړ او ورته وې ویل چې دده په لاس کې لرلو سره ته هرڅه کولی شې حتی که دی نه وي د روسیې امپراطور هم له تا سره مرسته نه کوي دا چې اوس ستاسې ټول مصارف وغیره زموږ له خوا تامینیږي که طهماسپ نه وي بیا له تا سره مرسته نه شي کېدای هغه و چې نادر او طهماسپ سره جوړ شول او بېرته مشهد ته راروان شول نادر مخکې تردې چې طهماسپ و مشهد ته ورسېږي مکمل جشن یې وتړ جوړ کړ چې طهماسپ ښار ته ورسېدی د شپې یې ټول ښار چراغان کړ

دا هر څه د تظاهر د پاره وو په پټه کې د وی تر هر چا دښمنان و په لړ موده کې بیا طهماسپ څنې وتښتېد او یو لښکر یې سره برابر کړ او پر ۲۳ داکتوبر کال ۱۷۲۷ په سبزوار کې د دوی تر میان جګړه وشوه چې په نتیجه کې طهماسپ ماتې وخوړه خو نادر موفق سو چې طهماسپ ژوندی او روغ ونیسي ځکه طهماسپ د نادر د پاره اوس طلایي مرغې وه طهماسپ په هغه شپه د لاسو د پرې مینځلو په بهانه له خیمې ووت او یې وتښتېدی طهماسپ به قریب یو میل تللی وُ چې نادر یې خبر سو نادر او نفری یې ګډ پسې ووتل خو نادر پخپله پرده برابر شو هغه وخت چې نادر ور نږدې شو طهماسپ د ونه وار خطا شو غوښته یې چې په چاره ځان ووهي خو نادر وررسېدی او وې نیوی او چاره یې ځنې یو ړاو بېرته یې خپلې بندیخانې ته راوست سهار یې د وه کسه د طهماسپ خدمت کاران او طهماسپ دیوې غښتلې پیرې په لاس مشهد ته واستول وروسته له دې یې له طهماسپ څخه مهر واخیست او ټول کارونه یې د طهماسپ په مهر اجراکول له دې وروسته طهماسپ د نادر تر اداري لاندې یوګوډاګی وُ کوم نظامي ارزښ یې نه درلود نادر دده طرفدار ملکري یو په بل پسې له منځه یوړل خو نادر ته فی الحاله داو راموف له وصیت سره سم یوه طلایي مرغې وه ځکه د صفوي شاه حسین ولیعهد او د صفویانو واحد وارث وُ او د ایران اولس یو اځې پر ده را ټولېدی پیسې او وسانو هم ټول اهمیت ده ته ورکاوه ځکه د ایران قباله یې له ده څخه اخستې وه او غوښته یې چې دی د ایران واکدار ښکاره کړي د نادر نقشیه داوه چې تر دې چې له شاه اشرف سره مخامخ شي په هرات کې دابدالیانو ریاست چې د خپل منځي جاه طلبیو او اختلافاتو له کبله ضعیفه شوی وُ له منځه یوسي که څه هم نادر ته د دوی له خوا هیڅ خطر نه وُ متوجه او نه دا امکان وُ چې د دوی او د غلجو د حکومتونو ترمنځ دی یو والی راسی البته دا فکر له نادر سره وُ چې که مونږ بلې خوا ته ولاړ سو

کېدای شي چې دوی مشهد ونیسي نو یې فیصله وکړه چې باید تر ټولو لومړی د ابدالیانو
ریاست له منځه یوسي هغه وُ چې نادر په سنګانو او بهادین کې ابدالیان محاصره
کړ او د سنګانو ابدالیان بې له تکه پوکه ورته تسلیم شو خو د بهادین ابدالیانو
مقابله شروع کړه د سنګان ابدالیانو چې د بهادین د والو مقابله ولیده دوی
بېرته پوره ته شول نادر بېرته سنګان هم محاصره کړ او له مشهده یې روسي توپخانه
راوغوښته چې روسیان او توپخانه راورسېده د سنګانو قلایې تر اور لاندې
ونیوه. په دغه ورځ نادر یوه توپ ته ولاړ وُ خو چې توپ فیر کاوه نادر څنګې بېرته
سو له فیر سره توپ وچاودېدی د توپ موظف روسیان مړه شول خو نادر
روغ پاته سو له لږ ګوله باری وروسته سنګان تسلیم شول تر تسلیم کېدو
وروسته په سنګانو کې موجود ابدالیان چې شمېر یې د روز رو ته رسېده
ټول ووژل سول خو د بهادین خلکو همداسې په مېړانه مقابله وکړه او له هراتې یې
عاجله مرسته وغوښته له هرات څخه له ۷۰۰۰ تر ۸۰۰۰ پوري ابدالي لښکر
د بهادین مرستې ته راغی څلور ورځې متواتر د نادر او ابدالیانو په منځ کې جګړه
دوام درلود وروسته له څلورو ورځو مغلوب او غالب نسو معلوم نادر مشهد ته ولاړ
ابدالیان هرات ته ولاړل وایي چې طهماسپ څو واره له نادر څخه وغوښته چې پر
اصفهان حمله وکړي خو نادر به ورته ویل چې نژدې د ښمن وي لرې ته حاجت
نشته نادر او طهماسپ دواړو د ۱۷۲۸ کال په دوبې کې په هرات حمله وکړه
خو ځای یې ونه نیو بېرته ناکامه مشهد ته ولاړل لارنس لیکارټ (۲۷۰ مخ) په
انقراض صفویه کې داورامون یادداشتو څخه لیکي چې ما اورامون له نادر څخه
شکوه وکړه چې زموږ دونه وخت وسو په ایران کې سرګردانه یو ستاسې هم
هېڅ سر و برنه معلومېږي نادر راته وویل دا چې ستاسې دلته معطله یاست
اصل مطلب دادی چې موږ پر پنځوس زره ابدالیانو حمله کوونکی یو که موږ او موږ ونډ
تاسې چې شاهد حال یاست اجازه به درکړو چې ولاړ سي زموږ روسې ورونو

ته به قیصه وکړي او بې غمه او سرلوړي به په کې کښېني او خپل ملک ته به ولاړ سي او که مو وبا یلله موږ به له منځه ولاړ سو تاسې بیا پوهېږئ او ستاسې کار هغه وُ چې د نادر او ابدالیانو تر منځ سخته جګړه د اسلام قلا په سیمه کې ونښته - ابدالیانو کښلي توري پر نادر حمله وروړه خو روسي افسرانو چې د نادر لښکر او خپله توپخانه یې په بهترینه توګه تنظیم کړې وه ابدالي لښکر ته داسې مرګ باره ګوله باري لاندې ونیو چې هغه د مخ غښتلي ځلمي تر نادره ورسیدای شوای پر ته له توپو د نادر لښکر په ښو توپکو هم سمبال شوی وُ ابدالیان یې لکه د پاڼو په شان ورژول ابدالیانو چې خپل سره سره ځلمي له لاسه ورکړل د هرات خواته یې ماتې وکړه او ټول اسبابونه څني پاته سول.

عجیبه خبره خو دا ده چې په دا دوه سوه شپېته کاله کې د دې خبرې هیڅ پوښتنه ونه کړه چې نادر خو یو د ځنګلو غل وُ او طهماسپ هم د ده پر ډول تښتېدونکی سړی وُ نن د لته صبا هلته دوی داسې منظمه توپخانه له کومه پیدا کړه د هرات ریاست چې له څو کلو راهسته یې خپل ریاست وُ خپله یې آمدني وه دوی نسوای کولای چې یو توپ له دباندې څخه پیدا کړي ځکه نه یې د رانیولو ځای وُ نه یې د راوستو لار همدا ډول نادر او طهماسپ دا توپخانه په دومره لنډه موده کې له کومه ځایه پیدا کړه په څه شي یې واخیسته پر کومه لار یې راوسته پر ۲۹ د ستامبر ۱۷۲٦ نادر له طهماسپ سره یو ځای شو پر ۱۱ د نومبر کال ۱۷۲٦ چې دوی مشهد ونیوی د مشهد تر نیولو مخکې د توپخانې خاوندان شوي وُ ټول تال څلویښت شپې شوي وې چې نادر او طهماسپ سره ملګري شوي وُ دا چې د نادر او طهماسپ لوی قوت روسیان وُ هیڅ دې ته ځان نه ملتفت کاوه ایرانیانو خو دا پټوله داسې یې ښکاره کوله چې دا موږ وُ چې افغانانو ته مو ماتې ورکړه د غلجو پر کور خو خو نه ونږېده د دې څوک نسو پاته چې څه ووایي وروسته چې ابدالي دولت منځ ته راغی هم یې دا موضوع شاته کړه نو دا د -

روسانو مرستې او کومک نادر او طهماسپ ته د دې توان ورکړې چې هم د هرات
ابدالیان له منځه یوسي هم د اصفهان غلجیان هغه وُ چې له څو سختو جنګو
وروسته ابدالیان تسلیم شول نادر بېرته الله یار خان د هرات د حاکم په حیث
مقرر کړ نادر او طهماسپ د مشهد خواته راوخوځېدل الله یار خان یو شمېر
سرتېري هم ورکړه څو کسه ابدالي مشران هم د نادر په فوځ کې شامل
شول ځکه د سولې په تړون کې یوه ماده وه چې د غلجو په له منځه وړلو کې
به ستاسې ملاتړ کوو.

دابدالیانو تعهد او د صفوي حکومت تجدید

دا چې شاه اشرف یو مخ عثماني ترکانو او د روسانو خواته مصروفه وُ
و طهماسپ ته یې هیڅ توجه نه وه ځکه طهماسپ د مازندران په ځنګلو کې
غایب وُ یو څه موده تلاش پسې وشو خو پیدا یې نه کړای شو او وروسته
له هغه چې نادر پیدا شو نو روسانو هم خپله مرسته ورسره زیاته کړه دا چې
اصفهان ته خبر راورسېدی شاه اشرف ویل که طهماسپ دلته پر موږ حمله وکړي
دا به له موږ سره مرسته وي ځکه د دې دونه غرو او ځنګلو له مزلو به خلاص
شو خو په اخیر کې د کال ۱۷۲۹ په اوایلو کې خبره ښکاره شوه چې طهماسپ او
نادر د روسانو په مرسته ځانې قوت موندلی دی شاه اشرف هم په تشویش کې
ولوېدی او پر دوی باندې د حملې په ترتیباتو کې سو ده خپل فوځ چې د ترکانو
او روسانو په درنو جګړو کې زیات زیانمند شوی وُ سر له نوی ترمیم کړ
لارنس لیکارټ وایي چې شاه اشرف به په دونه بې پروا او ساده شو که خپل
لښکر کې ګرځېدی چې هیڅ دا تصور نسوای کولای چې دا دونه ستر فاتح چې
د روم او پیټربورګ شاهي ماڼۍ یې له برمه ورېږدولی او د ایران چپه چپه
یې د خپل آس تر سو لاندې وځپله او د ایران تخت تاج یې سره له خزانو په پښو

کې پراته دی خوره په ساده مکر یا وقاره تیرکه له خپلو خلکو سره د ونه بې تکلفه ژوند کاوُ چې هیڅ تو پیر دده او نورو افغانانو ترمنځ نه لیدل کیده دا چې ددې امپراطور په هکله دده دساده ژوند قیصه لیکونو پکارده چې د نورو فاتح افغانانو په هکله د پردوله لیکنو څخه څه درته ولیکو.

دافغانانو په هکله د مسیحي سیاح کرونسکی لیکنه عبرت نامه له ۱۲ صفحې څخه تر ۱۵ پورې :

سیاح وایي چې جنګ او قتال دافغانانو لکه عمل څوندی عادت دی دوی پخپل منځ کې سرکردګان او ضابطان لري دجنګ په وخت کې ډیر په نظم برابر صفونه تړي اودوی پهلوانان او قوماندانان لري کوم وخت چې دوی په جنګ کې بنه تاوده شي ضابطان یې شاته راسی اوګوري چې څوک خو په جنګ کې دښمن ته شا نه ورګرځوي که چا ماتی وکړه فوراً یې وژنی. سیاح وایي چې داصفهان د محاصرې په وخت کې مې دعباس آباد له پله سره دجنګ سیل کاوه چې یو افغان مې ولید چې یولاس یې پرې وو اوله صفه دشا خواته راووت ضابطانو فوراً ونیوځکه دوی فکرکاو چې له جنګه راتښتېدلی دی تپی ځلمی خپل پرې شوی لاس ورښکاره کړ دوی ته یې وویل چې زه تښتیدلی نیم دالاس مې پرې دی ضابطانو ورته وویل چې دا بل لاس دې پرې دی چې لاس خودې ستا که هغه هم پرې وی خوله خولري که نوردې په وس نه وه پوره نارې ددښمن پرمخ ورتوکړه چې خدای پاک اجر درکړي اوبیرته یې جنګ ته واستاوه ضابطان او جنګیالي ځلمي مکلف نه دی چې دجنګ مرې پټ کړی مرې دغسې په میدان کې پاته وي که چیرې د دوی له وسلې څخه کوم شی پرمیدان پاته وُ دوی ته ضرورت نشته چې توپک توری خپنتي یا داسې نور شیانو ته له آس څخه کښته شي او هغه شی راواخلي بلکه هم داسې پرآس سپور ورته راټیټ شي او هغه شی پورته کړی داسې په سپرلی کې تردوی چالاکه څوک نشته دټوپک

په ویشتو کې د ډېر لایق دی دا چې د ډېر مالونه او اسبابونه یې لاس ته ورغله په
کافي اندازه یې لباسونه او وسلې مکملې شوی دا چې اکثر د جنګ په حال کې و
په ډېره چټکتیا به یې صفونه تړل او په ګډه به یې په دښمن یرغل کاوه او
چې بېرته به راتلل هر ګډ به سره راتلل د کلاوو په نیولو او محاصره کې یې
ښه مهارت نه درلود ځینې کلاوې چې یې ونیولې له د باندې تخته به
یې او به ځینې پرېکړې سخت د خپل مشر او سرکرده منونکی دی که به چېرې
د دوی د مشر له خوا خوځ استازی راغی او ورته وبې ویل چې پلانی ځای
سره ونیول سی چې له تاسې سره کار لرو هر کار چې به یې کاوه هغه به
یې پرېښود حتی چې د وړوی به یې خوړه هغه به یې نیمګړې پرېښوده -
وټاکلی ځای ته به ورغلو هر ښار او علاقه چې به یې فتحه کړه که به د هغه
ځای یو اوسېدونکی له زرو او جواهرو ډک تال په سر اخستی تلی که د افغان
لښکر یو سړی به په هغه نږدې حدودو کې موجود و هېچا قدرت نه درلود
چې سړی وځوروي د شاه اشرف د پرتخت کښېناستو په وخت کې چې فوج سره
د وه ځایه سره د بلوڅو او هزاره و په منځ کې جګړه ونښته د اصفهان خلکو د ویرې له
کبله دوکانونه وتړل او په کوڅونو ننوتل شاه اشرف ته خبر ورسېدی فوراً یې
په ښار کې جار وواهه چې که هرچا ته تاوان ورسېدی تاوان به یې دولت ورکړي
دوکانونه بېرته خلاص شول د اصفهان خلکو په خپل کسب او کار پیل وکړ او هېچا
ته یوه ذره تاوان نه ورسېد په داسې حال کې چې د افغانانو په منځ کې بېدرېغه
جګړه روانه وه د افغانانو د بندی خرڅون نه دی خوښ بندي یې تر یو وخته پورې
ساتي او خدمت یې کوي د بندیانو آزادول یې خوښ دی د ډېر خلک یې په
جنګ کې نیولي دي چې د ډېره موده بندي ورسره پاته شي ورسته د اولاد په سترګه
ورته ګوري په اردو کا و او کورو کې د ډېر بې نظامه دی مطلب یې بې نظافته دی که
یو حیوان ورته مردار وي او بوی یې تې له هغه تخه په عذاب یې نه بلکه تحمل کوي

يې له ګوروا وارد و څخه يې لرې کوي نه په ډولو ډولو خوړو ته نه هوسېږي بلکه د ضرورت په وخت کې په معمولي خوړو قناعت کوي د جنګو او منزلو په وخت کې د غمو په نيښو ګذاره کوي په امورو کې توکل لري تن پروره نه دی و ډول ډول خوړو ته نه دی لېواله د پسه له پوستو ژی جوړکړې هغه لاوبو ډګ کړي د ضرورت په وخت کې له هغه څخه استفاده کوي نقل کوي چې د جلفا له فتحې وروسته يو افغان د يو ضرورت د پاره د جلفا د يوه ارمني کورته ورغی ارمني د ده د احترام د پاره د مربا مرتبان چې د وه منه د تبرېزه مربا پکې وه د ده وړاندې ته کښېښود ده ته مربا خوند ورکړ ټوله مربا يې وخوړه خود تعجب ځای دلته دی چې ده ته هيڅ تکليف نه سو پېښ. په خوړلو کې تکلفات نه پېژني ميز او چوکۍ نه پېژني هر څه له خوړو څخه چې وي پر ځمکه يې کښېږدي او خوري يې بې له اوبو څخه هيڅ شی نه څښي د دوی لباس د هيڅ ملت لباس ته نه دي سوی عجبه نمونه دی لمنې يې اوږدې لکه د فيل خرطوم ځړېږي چپ راست ته د پرتګو پايڅې اړتې دي پوستونه يې پر پښو اغوستي پر سر يې پېزې (شايد موزې ښيي) اعلی او ادنی کرباسونه لري چې په هغه ځان له لمر او وسله له بارانه ساتي (شايد څادر به ښيي) رنګارنګ شالونه تر سر تړي او سرونه يې وخ خواته اوږده راپرېږدي (شملې ښيي) وروسته له هغه چې پر عجمو يې فتحه حاصله کړه ښې ښې چپنې اغوندي د زربفتو ګلدار کوټونه اغوندي خو بيا يې هم هغه اړتې پايڅې پرتګونه وي هر ځای ته چې ورشي هر ډول جامه يې چې اغوستې وي په خاورو کې ورسره کښېني ښځې يې لوڅ مخ په کوڅو کې ځي ډېرې ښايسته دي لکه د لمر غوندې، بې حجابه رواني وي خوبدرنګې هم ډېرې لري چې حجاب ته حاجت نه لري په غوږو غوږوالی ځوړي لکه عجمو چې به د آسو په غاړه ځوړول د آسود لمانو ويښتان پرېکوي او د سر په ويښتانو پوړې يې تړي. هر څه چې اغوندي تې يې ښکاره وي او د

عجمو غونډي موچينې په پښو کړي خو که څېرې ختې په مخ ورښـــي
موچينې ورته ښکاري وايي چې په ختو کې ضايع نه شي چې پوښتنه
څني وکړي چې ولې داسې کوې درته وايي ښيي چې په ختو سي خو
پرې به مينځو موچينې که پرې مينځو خو له ګلوځې بيا به نورې موچينې اخلو

له نادر او طهماسپ سره د مقابلې ترتيبات

د ۱۷۲۷ کال په ژمي کې چې د ۱۷۲۸ کال اوايل ؤ افغاني لښکرو وروسانو ته په مازندران کې ماتې ورکړه او روسانو جوړه وغوښته بيا تر څو مياشتو پورې د دواړو خواؤ فوځونه يو بل ته د تيارسي په حال کې پراته ؤ خو چې جوړه يقيني شوه نو افغاني عسکر د رخصتي په توګه خپلو ملکو ته ولاړل څو بېرته راوسېدل ډېر وخت يې واخيست ځکه دا فوځونه له ډېره اسمعيل خان څخه نيولې تر ننګرهار، کابل او باميان پورې خواره واره ؤ څو دوى بېرته راټولېدل هغه وخت ضايع شو چې بايد په نادر حمله شوې واى ځکه په نادر د حملې هغه وخت ډېر موزون ؤ چې نادر د هرات له ابداليانو سره اخته ؤ دا چې افغاني تاريخ تل داوير کوي چې شاه اشرف ته له خپله ټاټوبي کومک نه ورسېدى له دې څخه مطلب په حکومتي توګه کومک دى دغسې چې خلک د افغانستان له هغو سيمو څخه چې هلته به د شاه حسين نفوذ کم يا نه ؤ په خپله خوښه تلو چا يې مخه نسواى نيولاى بل ايران ته لښکر د هغو سترو قومندانانو په اعتبار ورتلو چې په ايران کې ؤ لکه ناصر ته ول په سيدال خان پسې ورتلل توخي په اسلام خان او ملا زعفران پسې ورتلل هزاره په زبردست خان او سيد علي خان پسې ورتلل بلوچ په محمد خان او عبدالعزيز خان پسې ورتلل شاه حسين د زور له لارې د چا د تګ خنډ نه ګرځېدى خو له تلونکو څخه به مانېجن ؤ خو داسې نه چې د دښمنۍ تر حده ځکه هغه وخت چې افغانان له ايرانه

راوړل هغه بېرته پرخپلو منصبونو تاکل شول لکه سيدال خان ناصر ملا زعفران توخي وغيره ټول منصبداران له خپلو ربتو سره سم په خپلو منصبونو تاکل شول.

د ۱۹۲۹ کال د دوبي په پای کې شاه اشرف خپل لښکر تر يوې اندازې سره ټول کړ په دې هکله په يوخط کې چې د شرقي هند د شراکت مشر په ۱۳ د اپرېل و بمبئی ته ليکلی و دريته نقل کړو (انقراض صفويه ۳۷٦ مخ):

د مئ په مياشت ۱۷۲۹ کال کې رنگارنگ خبرې اصفهان ته راورسېدې چې يې ويل کېدل چې ايراني شهزاده په مشهد او هرات کې زيات قوتونه سره ټول کړي دی ځو د ايران سلطنت په لاس راوړي ترېوخته خو دا خبرې سرسري بللي کېدې افغانانو هيڅ توجه نه ورته کوله ځکه افغاني قواوي په ډېرو لښکرو عسکرو د ترکانو او روسانو سره او ويړو ونکو قواو ته ماتې ورکړې وه چې دنيا يې په حيرت کې اچولې وه دوی ته ځان دونه قوي برېښېده چې ابدأ ويرې د دوی زړه ته لار نه درلوده او دښمن بالکل ناچيزه ورته برېښېده او دونه احتياطي تدابير يې نه و ورته نيولي همدې غفلت وناد راو طهماسپ ته موقع ورکړه چې خپل ځان بنه تراقوي او احتمالي دښمنان له منځه يوسي او حتی خپلو لښکرو ملاتړ يې کړي. ويليام کاکل د شرقي هند د شراکت رئيس وايي چې شاه اشرف بالاخره له يوه قطار توپخانې او يوشمېر عسکرو سره چې سره برابر يې کړی شوای د اگست پر ۲ تاريخ له اصفهانه څخه وطهران ته وخوځېدی او هلته ترهغو پورې معطله شو چې د نورو ښارو خوانين ورسره يوځای شول او د سنگان خواته چې په خراسان کې واقع دی وخوځېدل شاه اشرف د فريزر په قول د ډېرش زره لښکر له ځانه سره بيولی و خو تعجب دلته دی چې ده دا حمله ولې دونه وځنډوله که ده دا حمله هغه وخت کړې وای چې نادر او طهماسپ له ابداليانو سره اخته و يقيناً به يې

خپل دښمنان له خطرناکي وضعې سره مخامخ کړي وُ د شاه اشرف دلښکرو دا تګ خبر مشهد ته دوي میاشتي وروسته له هغه راورسېدی چي نادر او طهماسپ له هراته راستانه شوي وُ د دې خبر په اورېدو نادر بې له ځنډه دلښکرو اونورولوازمو په راټولولو بوخت سو ځکه دا مقابله د دوی د ژوند او مرګ مقابله وه نادر او طهماسپ د صفري په ۱۸مه کال ۱۱۴۲ چي له ۱۲ د سپټامبر ۱۷۲۹ کال سره سمون خوري له مشهده ووتل او د سمنان خواته وخوځېدل سمنان - شاه اشرف محاصره کړی وُ نادر او طهماسپ چي سمنان ته نږدې شول شاه اشرف د سمنان محاصره خپلو عسکروته پرېښوده په خپله د مشرق خواته له دښمن سره د مقابلې دپاره ورورانـدې شو د شاه اشرف مخکنی لښکر دغازي سیدال خان ترمشرۍ لاندې په بسطام کي د نادر په توپخانه حمله وکړه چي د نادر د توپخاني قوا په کلي توګه روسیان وُ په دې حمله کي سیدال خان غازي څه خاص بری لاس ته نه راوست وروسته سیدال خان له خپلو قواو سره د مهمان دوست دکلي خواته چي ۱۱ ½ میله د دامغان په شمال شرق کي واقع دی له شاه اشرف سره یو ځای شو نادر او طهماسپ هم دلویدیز خواته د مهماندوست ترنهرپورې راورسېدل په همدې ځای کي لومړۍ جګړه د شاه اشرف او نادر ترمیان وشوه دا جګړه د ربیع الاول پر ۶ چي د سپټامبر له ۲۹ کال ۱۷۲۹ سره سمون خوري ونښته دا جګړه د نورو شرقي عنعنوي جګړو څخه مختلفه وه دا جګړه چي د روسي تجربه کارو افسرانو ترقوماندې لاندې وه داسې وه چي روسي او ایراني قواوې بې له دې چي داسې صف آرا شي چي له بنی ځنګ کین ځنګ او قلب یا منځ څخه ترتیب شوي وي داسې نه وي دا قواوې په یوه کرده غونډی سره راټولې شوي توپخانه او توپک لرونکي سپاهیان پر لمخ خپلې وُ دوی د جنګ په حال دفاعي وضعیت غوره کړی وُ افغاني قواوې په خپل عنعنوي طرز صف آرا شوي وي په دې جګړه کي د ویلیم کاکل په قول د شاه اشرف

عسکر ۳۰۰۰۰ وُ چې زيات شمېر ايرانيان وُ او د طهماسپ اونادر لښکر د هغه کتاب له مخې چې نوم يې د ايران و روستی پېښې دی او د فرانسې د خارجه وزارت له بائيکانی د ايران برخه ٤ جلد صفحی ٩٥ ب تر ٩٩ الف پورې وايي چې د طهماسپ اونادر له ۳۵۰۰۰ عسکرو څخه ستر نيمايي زيات يې روسيان وُ (انقراض صفوی صفحه ۳۸۲) افغاني قواوُ له خپل دود سره سم کبنلی توری په دښمن حمله وکړه لومړی يې د ايراني او روسي په قلب حمله وکړه بيا څنگونه هم تر بريد لاندې ونيول شول د ايراني او روسي لښکر و ټوله تکيه په ټوپکو او توپخانه وه د افغاني قواوُ د مخ سرتېری پر لار لا توپو او ټوپکو له پښو واچول خو بيا هم افغاني قواوُ خپل پر مختگ ته دوام ورکړ مگر ايراني او روسي عسکري سره نښتي وُ دوی فقط خان خوندی کاوه د توری حمله يې نه کوله د دوی ټوله تکيه په توپچي قواوُ وه روسي توپچيانو د ونر لياقت ښکاره کړ چې په دا د برش کاله کې هيڅ قدرت ولوکه د هر څونه قوي توپخانې خاوند و د افغانانو په مقابل کې له توپخانې داسې موثر کار نه وه اخستی روسي توپو افغاني کوچنی توپخانه چې نعبورک بلل کېده له کاره واچوله او سخت تلفات يې ورواړول په پای کې د شاه اشرف علم بردار هم په توپ وولیشت سو شاه اشرف چې فکر وکړ چې دښمن لکه څرنگه سره نښتلی دی د توری خوله نه ورته جوړېږي او زما ځلمي بې ځايه تلف کېږي له جنگه پر شا سو په دې جگړه کې افغاني قواوُ ته داسې بې سارې تلفات ورواوښتل چې بيا يې ملاسمه نکړای شوه پښتنو په خپلو نارو کې دا جگړه داسې سپودلی ده:

که خپه د مهمان ميدانه خپه
په نادر دې پښتون ستړ کې شاه اشرفه

که لوګی ده د مهمان په سر لوګی ده
سیدال کړي ناصري خواري په میدان کې پرت وسل کسه عمرزي[1] ده
که جګړې د مهمان سختې جګړې
که هر سو پښتانه مات سو به پر دوکې پې بنې توري کړلې غوري

سره له دې چې د شاه اشرف قواؤ ملا ماتوونکې ضربه خوړلې وه مګر بیا هم د دښمن قواؤ دا جرئت نه درلود چې دوی تعقیب کړي ایراني قواؤ چې دا لومړی وار و چې دوی ځان وافغانانو ته تېنګ کړی له خوښې په جامو کې نه ـ ځائیدل کاکل انګریز چې په ایران کې په هغه وخت کې موجود ؤ دافغانانو تلفات ۱۲۰۰۰ بللي دي او د ایرانیانو او روسانو تلفات ۴۰۰۰ ښودل شوي دي ـ په انقراض صفویه (۳۷۸ مخ) کې د ایرانیانو له قوله لیکي چې شاه اشرف چې له میدانه ووت ایراني قواؤ غوښته چې حمله پرې وکړي مګر نادر منع کړل ځکه نادر د دې تجربې د میدان نوآموزګانو سره له دې چې دښمن دافغانانو په عسکري لیاقت او تجربه هم قانع ؤ مګر سره له دې شاه اشرف چې د ایران بادشاه او د خزانو مالک ؤ نه یې دنادرغوندي توپخانه درلوده نه یې د هغې داستعمال دپاره داسې لایق توپچیان. نادر چې د پرون ورځې غل ؤ نه یې خزانه درلوده نه له نورې نړۍ سره ارتباط. نو دا توپخانه یې څنګه، له کومه ځایه او په څه شي برابره کړه دوی لیکي چې دا توپخانه لس کسه فرانسویانو چلوله حال دا ده چې لارنس لیکارټ دانقراض صفویه په ۳۸۲ مخ کې لیکي: چې کلراک په ۳ جلد صفحه ۵۳ او ۵۵ اقتباس له فرانسوا دوکاردان څخه چې احتمال لري چې دی به شاهد عیني وي او بل اثر چې نوم یې ګذارش اخیر وقایع ایران د فرانسې د د باند نیو چارو د وزارت دایران د برخې ۴ جلد د ب ۹۵

---

(۱) عمرزي د ناصرو یوه طایفه ده.

پانتي تر ۹۹ الف پوري چې په شرح واوه تولکه وايي چې د طهماسب د ۳۵ ... عسکرو څخه ترنيمي زيات روسيان ؤ له بلې خوا شاه اشرف چې له خپل اصلي تابه توبي كند هار سره رابطه نه درلوده چې د خپل تاوان جبران يې كړي ولى نو څکه دا ناره ويل سوي:

شاه اشرف ويل ماته جوړله دغه غم سو

اوس په كله نادر مات سي ولى زما خپل پښتني عسکر ډېر کم سو

پښتنو به ويل:

که زمري دى شاه اشرف د جنګ زمري دى

اشرف خان ته کام رانغى د نادر پر اشرف خان څکه بري دى

له مهماندوست څخه شاه اشرف د ورامين خواته پر شا سو او تهران ته يې اسلام خان توخي ته سپارلو واستاوه او کومک يې غوښتې وغوښت، وروسته د اسلام خان له رارسيدو شاه اشرف دخوار دره چې د ورامين په مشرق کې واقع ده ورته ونيوله څکه ايراني او روسي لښکرې به له دغه ځايه تېرېدى نا درته خپلو څرګ بنو خبرورکړچې دخوار دره يې درته نيولې ده.

دخوار په دره کې ايراني توپخاني افغاني مورچې ترسخت اورلاندې ونيوې او سپرو عسکرو يې مخامخ جګړه شروع کړه په داسې حال کې چې پدې جګړه کې د افغاني عسکرو شمېر ډېر کم ؤ چې ټول په سنه توده جګړه مصروفه شو نادر يو شمېر توپک لرونکى قواوې د شاله خوا پر غره راوخېژولې او افغاني عسکر داوړه ميان کې راغلل د دې جګړې په لومړيو شېبو کې سيدال خان او اسلام خان دښمن ته سخت ګوزارونه ورکړل دښمن بالکل د ماتې په درشل کې ؤ چې روسي ترپخانه په جنګ کې ورګډه شوه له يوې خوا د توپو سخته ګوله باري وه له بلې خوا هغه توپک لرونکې قواوې د شاله خوا پرې راوختې افغانان يې د ورامين خواته پرشا تګ ته اړ کړل افغاني قوا ؤ خپل اخيرني لويې توپ

پر ورامین کې له کاره واچاوُ چې دښمن استفاده ځنې ونکړای شي له دغه ځایه شاه اشرف اصفهان ته راستون شو او د لښکرو په برابرولو بوخت شو له — احمد پاشا د بغداد له والي څخه یې مرسته وغوښته احمد پاشا یو شمېر سپاهیان او څه توپونه ورته واستول د ترکیې توپخانې له رارسېدو وروسته له خپل راټول کړي فوځ سره د خورت د مورچې خواته چې د اصفهان د شمال غرب په ۳۵ میلې کې واقع ده وخوځېدی نادر لا پر لارې وُ چې شاه اشرف مورچه خورت ته ورسېدی شاه اشرف تر وار بڅوا هغه لوړې غونډۍ ونیوې او خپل عسکرې یې هلته ځای پر ځای کړل نادر پر لاره پر وځنډېدی ځکه د قهرود لاره چې غرنۍ وه خوړه لنډه وه روسانو د قهرود پر لار له تګه انکار وکړ د دوی دلیل داوُ چې پر دی لاره به د اسنګینه توپخانه نسو تېرولای نو د کاشان له لارې د اصفهان ته روان شو هغه وخت چې شاه اشرف له ورامین څخه اصفهان ته روان شو سیدال خان د قزوین خواته وخوځېدی شاه اشرف له امان الله خان څخه وروسته سیدال خان ته د قزوین حکومت ورکړ پدغه وخت د سیدال خان کورنۍ او یو زر کسه عسکر موجود وُ سیدال خان غوښته چې خپله کورنۍ او دا زر کسه عسکر اصفهان ته راولي له ورامین څخه یو لږ شمېر سرتېري له ده سره د ده د حفاظت د پاره روان سول د تهران او قزوین ترمنځ حسن قلیخان او آغورلو خان د ده مخه ونیوه د ښمن د ېر وُ له ده سره مختصر څو نفره وُ هغه وُ چې سیدال خان بېرته راوګرځېدی او له شاه اشرف سره یو ځای شو له ورامین څخه اسلام خان بېرته تهران ته ولاړی له تهران څخه له خپلو کډو او سامانو سره د اصفهان خواته روان شو خپلې کډې د قهرود له لارې چې لنډه غرنۍ لاره وه اصفهان ته واستولې پخپله پداسې حال کې چې نادر تر شا پرته مخکې د کاشان پر لار د اصفهان خواته روان وُ اسلام خان توخي په کاشان کې په نادر پسې راورسېدی او یو افغاني شبخون یې پرې وواهه ندې یرغل کې چې اسلام خان توخي له خپل مختصر فوځ سره د نادر په ستر

اردو وواهه داسې بېدرېغه مرګ ژوبله ځنې وکړ څو ماتې یې ورنکړای شوای دا حمله پداډول پرنادر وشوه چې نادر او روسانو له توپخانې څخه هیڅ استفاده ونکړای شوای له بلې خوا روسانو او ایرانیانو ته وښودل شول چې د افغانانو روحیه لادونه لوړه ده چې پر ټینګه ډېرش زره فوځ وړځي په داسې حال کې چې ستره توپخانه هم ورسره وه مګر بیا هم نه ځنې بېرېدې. پدې حمله کې اسلام خان ته هیڅ ډول تلفات ونه رسېدل او صحیح سلامت په مورچه خورت کې له شاه اشرف سره یو ځای شو هغه وخت چې افغانانو په مورچه خورت کې ماتې وکړه او اصفهان یې د شیراز په نیت پرېښود د سیدال زوی شیر محمد خان له خپلو ورسره لښکرو سلطانې ته ولاړ چې سلطانیه د ترکو پلاس کې وه دغه زرکسه عسکر او د سیدال خان کورنی تر هغه وخته په ترکو کې وُ چې څو بیا اسحق سلطان ناصر له نادر څخه اجازه واخیسته او دوی وطن ته راغلل.

شاه اشرف ستراتیژیک ځایونه ونیول او دفاعي وضعیت یې لکه په مهماندوست کې چې نادر نیولی وُ ده هم داسې وضعیت اختیار کړ نادر چې وضعیت ولید له داره یې حمله ونشوای پرې کولای له چل څخه یې کار واخیست له شاه اشرف څخه یې ځان کوښکړ داسې ښکارېده چې موږ اصفهان ته ځان رسوو چې د نادر لښکر تر دوی تېر شو شاه اشرف خپلې موضع ګانې پرېښودې په دوی پسې راولاړ سوله لږ تګه وروسته ایرانیانو هم مخ راوګرځوله او جګړه ونښته - جګړه لاس په لاس شروع شوه افغانانو بېدرېغه توري وهلې خودوی ملګرو ترکانو او کردانو واړ په واړ کمزوری ښکاره کوله دافغاني توپخانې پریوه برخه ایرانیانو قبضه وکړه جګړه نوره هم توده شوه دافغانانو دکومکي فوځونو وار په وار پښې مړې کېدې څو متباقي توپخانه هم ایرانیانو قبضه کړه ترکي عسکر ژوندي تسلیم شول، کردانو او نورو ایراني عسکرو ماتې وکړه شاه اشرف چې دخپلو عسکرو

ګډوډي ولیده و اصفهان ته یې شاتګ وکړ او امر یې صادر کړ وایي په دې جګړه کې
څلور زره مړي د شاه اشرف له لښکره څخه وسول افغاني عسکر فقط پنځه زره څو سوه
کسه پاته وو شاه اشرف اصفهان ته ورسېدی اصفهان ته له رارسېدو سره
و شیراز ته د تللو په بند و بست کې شو وروسته له هغه چې خپل ترتیبات یې ونیول
پر ۱۳ د نوامبر د شیراز خواته وخوځېد وایي چې شاه اشرف د افغانانو کډې هم
تر زیاتې اندازې له ځانه سره بوتلې چې افغانان له اصفهانه ووتل د ښار اوباشو په
ښار لوټ شروع کړ تر هغو پورې چې پر ۱٦ د نومبر نادر ښار ته راننووت او ټولې
شاهي ماڼۍ یې په قبضه کې راوستې او د افغانانو په لټون یې پیل وکړ هر څونه
افغانان چې یې پیدا کړل ویې وژل او د شاه محمود آرامګاه یې ونړوله او قبر یې
هم ونړاوه بیا یې طهماسپ ته حال ولېږه چې راشه طهماسپ د اصفهان د نیولو
د خبر په اورېدو فوراً راهي سو او پر ۹ د دسامبر اصفهان ته راورسېدی د یوه
پښتو نلره ده؛

که څاڅي تر شنه زړه مې وینې څاڅي
اصفهان پرون زموږ ؤ نن نادر ته زړاو ښځې پکې ناڅي

د اصفهان د خلکو د خوښۍ شېبې ډېرې لنډې وې شاه اشرف له یوه کوچنی
لښکر سره چې شمېر یې د دروزرو په شاو خوا کې ؤ له اصفهانه ووت نادر غوښتل
چې په بیړه پسې ورځي ځکه تر دې چې شیراز ته ورسېږي خپل حساب
ورسره تصفیه کړي مګر روسي لښکر وله اصفهان څخه له تېرېدو تر هغه وخته
انکار وکړ چې د تزار نوی امر نه وي رارسېدلی ځکه روسانو ویل چې موږ ته
داسې امر شوی دی چې طهماسپ ته خپل تاج و تخت بېلاس ورکړو اوس چې پایتخت
قبضه او تخت د طهماسپ په تصرف کې دی موږ نور نسو کولای چې زیات پرېږ
ولاړ سو البته د پای تخت د حفاظت ذمه واخلو او ستاسي ایراني لښکر به د —
اصفهان او شاوخوا له حفاظته بېغمه کړو خو بیا هم نادر نسو کولای

چې په ایرانی لښکرو شاه اشرف تعقیب کړې که نوې له شاه اشرف سره جنګیالي مړونه ترپیو زر څو سوه کسه زیات افغانان نه وُ خو ایرانیان له افغانانو څخه دونه بېرېدل چې پر دغه واړه لښکر یې حمله نسواې کولاې هغه وُ چې نادر د نور لښکر په تولولو اخته سو دلته نو د لارنس لیکارټ په قول چې په انقراض صفوي کې (۳۸۳ مخ) لیکلی دی چې اصفهانیان پوه شول چې له د طهماسپ بد بخته غوندې نوره ددوی د خوښی دوره تېره شوه د نادر له زرسېدو لېږ شې نه وې تېرې شوی چې نادر امر وکړ چې له عام ولس څخه زما د لوځو او وزیو عسکرو دپاره روپی راټولی کړې دا روپی له اولس څخه په داسې دول راټولېدې چې زیات شمېر خلک له وهلو څخه مړه شول د نادر د عسکرو ظلم او زیاتی انتها ته ورسېده حتیٰ د خلکو کورونه یې چور کړل او یو شمېر ښځې له که د مریانو غوندې خرڅ کړل ایرانیان د ېر ز ر متوجه شول دا افغانانو تسلط لاندې خو مود عزت او آبرو خوشحاله ژوند درلود انسان دلته په دې فکر کې لوېږی چې د دې وحشي پرځ او قاید یې له خپل اولس سره داسې حال وی حال دا دی چې دې قوري شوی هم ندی او چې قوري شي او د فاتح په توګه په بل ملک کې داخل شي د هغو به څه حال وي.

نادر په څلوېښت شپې کې یوستر لښکر او له زرو دکه خزانه برابره کړه وروسته له څلوېښتو شپو د شیراز خواته وخوځېده شاه اشرف د شیراز په شمال شرق کې د زرقان په سیمه کې د نادر د راتلو انتظار کاوُ د ۱۷۳۰ کال د جنوری په اوایلو کې په زرقان کې د دواړو خواوُ ترمیان جګړه ونښته د شاه اشرف لښکر زیاته برخه عرب وو په دوهمه درجه بلوڅان او د لارنس لیکارټ په قول شاه اشرف ډېرې ماهرانه نقشې جوړې کړې خوله بده مرغه دده پوځ هغه نسواې تطبیق کولاې جګړه ډېره خونړۍ وه خو ماتې یې کړته شاه اشرف له جنګه لاس وکښو او شیراز ته پر شا سو.

وروسته له هغــــــــــــه د جوړې خبرې د سیدال خان غازي تر سرپرستۍ لاندې د ملازعفران توخي او ملامحمد صدیق په کډون له نادر سره شروع شوې دا خبر بایده یاد ولرو چې شاه اشرف د سولې خبرې د سیدال د کورنۍ د راخلاصولو په غرض شروع کړې وې خو سیدال خان چې د نادر لښکر ته ورغی هلته خبر سو چې د ده کورنۍ او ورسره عسکري ترکیې ته د سلطاني ښار ته رسېدلې دي او اوس له خطره خلاص شوېدي شاید اسحق سلطان ته هم ده وظیفه ورکړې وې چې له نادر سره یاته سي.

شرایط داسې وُ چې د صفوي کورنۍ نراوښځې چې له تاسې سره بندیان دي لومړې مونږ ته وسپارئ بیا ټول افغانان د سته دسته په ایران کې سره ویشل شي هر څوک چې هرې خواته ولاړ وُ هلته به په مستقله توګه اوسي او دا فغانا نو مشران به د نادر په نوکرۍ کې شامل کېږي لیږل شوی هیئت چې بېرته راغلو او داشرایط د هر چا غوږ ته چې ورسیدل هغه قبول نه کړو شاه اشرف د دې د پاره چې دښمن غافله کړي داسې ښکاره کړه چې کواکی مونږ ته ستاسې شرایط د منلو وړ دي یو شمېر صفوي نراو ښځې بندیان یې د ملازعفران او ملا محمد صدیق او عمر سلطان او نورو سپین ږیرو په وسیله ورزقاً ته چې د نادر لښکرګاه وه ورولیږل د نادر داخیال سو چې زما شرایط یا ومنل سول بیغمه سو دا بندیان چې نادر ته وسپارل سو ملا محمد صدیق او ملازعفران او نور مشران د نادر په پوځ کې څه وخند سدل دلته شاه اشرف په شبه حرکت وکړ او د فسا تر پله په تېرېدو بچاتې ډکه پرپله تعین افشار او کردان یې پسې واخستل د فساد پله د سانتي ذمه سنی عالم او روحاني پیشوا ملا پیر محمد میاجي په غاړه واخیسته افغاني کورنۍ او عسکر په بې غمي تر پله تېر سول او خپل منزله ته یې ادامه ورکړه دغه سر تېرې چې دا پل تینګ کړ نه یې پس ښودل چې ایراني پوځ افغاني

پوځ او ګوروني تعقیب کړي د دې سرتېري پوځ ټول افراد هغه —
داوطلبه کسان وُ چې خپل مرګ يې حتمي بللی وُ دوی خپله وظيفه
په ډېره مړانه پرځای کړه چې نادر خبر يدی شاه اشرف او افغاني لښکر
او ګوروني ډېر لرې شوی او وروسته چې د نادر پوځ راورسېدی بيا
هم افغاني سرتېرو او روحاني شخصيت پرې نښود وچې افغانان تعقيب
کړي د فسا پر پله سختې جګړې وشوې په پای کې چې د نادر عسکري رادېر
شو جنګ نور نا ممکن شو د ملا پير محمد مياجي په شمول ډېرو افغانانو
ځانونه له پله څخه ورود ته وغورځول د اسارت تر ذليل ژوندې مرګ
غوره وګاڼه ملا زعفران او ميا محمد صديق او اسحق سلطان ناصر او
نور مشران چې صفوي بنديان نادر ته وسپارل پله ته لا نه وُ رسېدلي
چې بېرته د نادر عسکرو ونيول او نادر ته يې راوستل نادر خپلو عسکرو
ته وويل چې دا هغه کسان دي چې څپله خوښه ما ته راغلي وُ او د فسا
د پله موظفو عسکرو مشران يې د غفلت او بې غيرتې په جرم د کردانو د
مشر يې سترګې وکښلې او د افشارو د مشر يې غوږونه پرې کړل نور افغاني
مشران يې پرېښودل ملا زعفران او ميا محمد صديق او نور مشران قندهار
ته ولاړل بيا چې اسحق سلطان ناصر د نادر په دربار کې پاتې شو او اسحق
سلطان چې ډېر ډيپلومات سړی وُ ځان يې د ونه نادر ته نږدې کړ چې د نادر
له مشاورانو څخه وګڼل شو هغه وخت نادر د ترکو له جنګه قزوين ته ورغی
چې له ترکو سره د جنګ لپاره د ايران شمال ته تللی وُ هلته هغه زرکسه عسکر چې
اکثره ناصران وُ او شېر محمد خان : سيدال خان غازي زوی او ګوروني د —
اسحق سلطان ناصر په سفارش اجازه ورکړه شوه چې د ايران له لارې افغانستان
ته راشي دی څپله هم له دغو عسکرو سره افغانستان ته راغی او دی له نادر سره
پاتې شوی هم د دې مقصد دپاره وُ بنا علی اسحق سلطان څوا دېر د حاکم

ﻭ(ﺧﻮﺭﺷﻴﺪ ﺟﻬﺎﻥ ١٤٩ ﻣﺦ) ﻫﻤﺪﺍ ﺍﺳﺤﻖ ﺳﻠﻄﺎﻥ ﻧﺎﻣﺮﺩ ﻣﻼ ﺯﻋﻔﺮﺍﻥ ﭘﺮ ﻣﻠﮑﺮﻱ ﺩ ﺷﺎﻫﻲ ﮐﻮﺭﻧﻲ ﻏﺮﻱ ﭼﻲ ﻟﻪ ﺗﺎﺩﺭﺳﺮﻩ ﺑﻨﺪﻳﺎﻥ ﻭ ﺷﻬﺰﺍﺩﻩ ﺍﺑﺮﺍﻫﻴﻢ ﺍﻭ ﺷﻬﺰﺍﺩﻩ ﺍﺳﻤٰﻌﻴﻞ ﺩ ﺷﺎﻩ ﻣﺤﻤﻮﺩ ﺯﺍﻣﻦ ﺍﻭ ﺩﻳﺎﺭﻟﺲ ﺗﻨﻪ ﺑﻨﺤﻲ ﺍﻭ ﮐﻮﭼﻨﻴﺎﻥ ﻟﻪ ﺷﻬﺮﺍﺯﻩ ﻧﺎﺩﺭﺩ ﮐﺮﻣﺎﻥ ﭘﻪ ﻻﺭﻩ ﻣﺸﻬﺪ ﺗﻪ ﻭﻟﻴږﻝ ﺷﻮﻟﻪ ﻫﻐﻪ ځﺎﻳﻪ ﺑﻴﺎ ﻭﺭﻭﺳﺘﻪ ﻟﻪ ﻫﻐﻪ ﭼﻲ ﻣﻼ ﺯﻋﻔﺮﺍﻥ ﺍﻭ ﺍﺳﺤﻖ ﺳﻠﻄﺎﻥ ﺑﻪ ﻣﺘﮑﺮﭙﺘﻮﺏ ﺩﻭﻱ ﺻﻔﻮﻱ ﺑﻨﺤﻲ ﻭﺭﮐړﻱ ﺍﻭ ﺩ ﺷﺎﻫﻲ ﮐﻮﺭﻧﻲ ﺑﻨﺪﻳﺎﻥ ﻳﻲ ﻗﻨﺪﻫﺎﺭ ﺗﻪ ﺭﺍﻭﺳﺘﻞ ﺍﻭ ﻟﻪ ﺩﻱ ﻧﺎﺭﻱ ﻣﺨﻪ ﺩﺍﺳﻲ ﺑﺮﻳﺒﻨﻲ ﭼﻲ ﻟﻪ ﺑﻨﺪﻳﺎﻧﻮ ﺳﺮﻩ ﺳﺮﻳﻲ ﺩ ﺷﺎﻩ ﻣﺤﻤﻮﺩ ﺗﺎﺑﻮﺕ ﻫﻢ ﺭﺍﻭړﻱ ﺩﻩ ﭼﻲ ﻭﺍﻳﻲ؛

ﺩ ﺯﻋﻔﺮﺍﻥ ﺍﺣﺴﺎﻥ ﻣﻲ ﺯړﻩ ﺩﻩ ﻭړﻭﺭﻩ ﻭړﻱ

ﻳﻮﻣﻲ ﺭﺍﻭﺳﺘﻞ ﻭﺭﻳﺮﻭﻧﻪ ﺑﻞ ﻳﻲ ﺩﻱ ﺩ ﺷﺎﻩ ﻣﺤﻤﻮﺩ ﺗﺎﺑﻮﺕ ﺭﺍﻭړﻱ

ﺷﺎﻩ ﺍﺷﺮﻑ ﭼﻲ ﻟﻪ ﺷﻬﺮﺍﺯﻩ ﺣﺮﮐﺖ ﻭﮐړ ﺩ ﻻﺭﺑﻨﺪ ﺗﻪ ﻭﺭﺳﻴﺪﻱ ﻧﻪ ﻭﺭځﻲ ﭘﻪ ﻻﺭﮐﻲ ﭘﺎﺗﻪ ﺷﻮ ﻫﻐﻪ ﺫﺧﻴﺮﻱ ﭼﻲ ﻟﻪ ځﺎﻥ ﺳﺮﻩ ﻳﻲ ﻣﺦ ﭘﻪ ﺍﻓﻐﺎﻧﺴﺘﺎﻥ ﻧﺴﻮﺍﻱ ﻭړﺍﻱ ﻫﻐﻪ ﻳﻲ ﺩ ﺧﭙﻞ ﻭﺭﻭﺭ ﺍﻭ ﺧﺪﺍﻳﺪﺍﺩ ﺧﺎﻥ ﺩ ﻻﺭﺑﻨﺪﺭ ﺣﺎﮐﻢ ﺍﻭ ﺳﺮﻭﺭﺧﺎﻥ ﻧﺎﺻﺮ ﺑﺎﺭﺧﻴﻞ ﻟﻪ ﻳﻮ ﺭﺍﻳﺖ ﺷﻤﻴﺮ ﺍﻓﻐﺎﻧﺎﻧﻮ ﺳﺮﻩ ﻳﻲ ﭘﻪ ﮐﺸﺘﻴﻮﮐﻲ ﺑﺼﺮﻱ ﺍﻭ ﻋﻤﺎﻥ ﺗﻪ ﻭﻟﻴږﻝ ﭼﻲ ﺧﺪﺍﻳﺪﺍﺩ ﺧﺎﻥ ﺍﻭ ﺳﺮﻭﺭﺧﺎﻥ ﺍﻭ ﺩ ﺷﺎﻩ ﺍﺷﺮﻑ ﻳﻮ ﻭړﺍﺭﻩ ﺣﺰﻳﻦ ﻧﻮﻱ ﻳﻮ ﺍﻳﺮﺍﻧﻲ ﻟﻴﮑﻮﺍﻝ ﺩﻭﻱ ﭘﻪ ﻋﻤﺎﻥ ﮐﻲ ﻟﻴﺪﻟﻲ ﻭ ﭼﻲ ﻭﺭﻭﺳﺘﻪ ﻟﻪ ﻫﻐﻪ ﭼﻲ ﺩ ﺷﺎﻩ ﺍﺷﺮﻑ ﻟﻪ ﻣﺮګﻪ ﺧﺒﺮ ﺳﻮﻧﻮ ﺑﻴﺮﺗﻪ ﻧﻪ ځﻲ ﺭﺍﻏﻠﻞ ﺧﻮ ﺩ ﺷﺎﻩ ﺍﺷﺮﻑ ﺩ ﻭﺭﻭﻧﻮ ﮐﻮﺭﻧﻲ ﻫﻠﺘﻪ ﭘﺎﺗﻪ ﺷﻮﻩ ﭘﻪ ﺭﺍﻏﻠﻴﻮ ﭘﻴﻨﺘﻮﮐﻲ ﻳﻮ ﺳﺮﻭﺭﺧﺎﻥ ﻧﺎﺻﺮ ﺑﺎﺭﺧﻴﻞ ﺩﻱ ﭼﻲ ﺍﻭﻻﺩﻩ ﻳﻲ ﺍﻭﺱ ﺳﺮﻭﺭﺧﻴﻞ ﺑﻮﻟﻲ.

ﺷﺎﻩ ﺍﺷﺮﻑ ﺍﻭ ﻣﻠﮑﺮﻱ ﻱ ﭘﻪ ﺍﻓﻐﺎﻧﺴﺘﺎﻥ ﺭﻭﺍﻥ ﺷﻮﻝ ﺩ ﻓﺮﻭﺭﻱ ﭘﻪ ﺍﻭﺍﺧﺮﻭﮐﻲ ﻭﺍﻓﻐﺎﻧﺴﺘﺎﻥ ﺗﻪ ﻭﺭﺳﻴﺪﻝ ﻫﻐﻪ ﻭﺧﺖ ﭼﻲ ګﺮﻡ ﺳﻴﻞ ﺗﻪ ﻭﺭﺳﻴﺪﻝ ﺩ ﻟﮑﻲ ﭘﻪ ﮐﻠﻲ ﮐﻲ ﭼﻲ ﭘﻪ ګﺮﻡ ﺳﻴﻞ ﮐﻲ ﻭﺍﻗﻊ ﺩﻩ. ﺧﭙﻞ ﻣﻠﮑﺮﻱ ﻟﮑﻪ ﺳﻴﺪﺍﻝ ﺧﺎﻥ ﻭﻏﻴﺮﻩ ﻟﻪ ﭘﺎﺗﻲ ﻓﻮﺝ ﺳﺮﻩ ﻗﻨﺪﻫﺎﺭ ﺗﻪ ﺭﺧﺼﺖ ﺷﻮﭼﻴﻠﻪ ﻳﻲ ﻟﻪ ﺩﻭﻱ ﻣﺨﻪ ﺭﺧﺼﺖ ﻭﺍﺧﻴﺴﺖ ﻏﻮﺑﻨﺘﻪ ﻳﻲ ﭼﻲ ﺩ ﻣﺴﺘﻨګ ﻟﻪ ﻻﺭﻱ ﻫﻨﺪﻭﺳﺘﺎﻥ ﺗﻪ ﻭﻻړﺳﻲ ﺧﻮ ﭼﻲ ﻟﻪ

شاه اشرف هو تك

شاه حسین هو تك

لکی او صفار ځغ ځغ په جنوب روان سو د زرد کوه په سیمه کې ابراهیم د عبدالله خان بلوڅ زوی چې د شاه حسین له خوا ماموریت ته ورکړه شوی و، پسې ورسید او په قتل یې ورساوه چې دا ناره یې ثبوت ده:

که نا ورین ده په هوتکو بیا نا ورین دی
ابراهیم خو اشرف وژلي کرم سیل ته ورځي ځغ ته آس یې زین دی
د بنالم په کورکي جوړ خدای څه فتور کړ
بیا رلاړ محمود له منځه بیا یې مړ اشرف باتور کړ
که مرګي دي د ساکزو د میان مرګي دي
نه محمود د مرګي و نه اشرف په پښتنو باندی هلکی دي
زینې خوري په څه دې ګوینز ګیهوری وی
که مامړ شاه اشرف نکرخوري بیا به زما په سر د تاتکری وی
حسین خان ته خدای د روستی دوروروار دی
اشرف وځي له سیستانه د مستنګ په لوز روان دی

داوُد یو افغان زلمی شاهنشاه سرګذشت چې د مرګ په وخت کې یې عمر له ۲۹ تر ۳۰ کلو پورې و او شلو نیم کاله یې په دبرو نا ورو شرایطو کې تول ایران د توری په خوپ بخپله قبضه کې راوست او د ترکانو ستر امپراطور ته څه د سیاست په ډګر کې څه د توری په میدان کې لوېې ماتې ورکړې همدا دول یې د هغه دوهم ستر قدرت دوهم پیتر د روس امپراطور ته ماتې ورکړې او د تخضر د بحیرې د غندو پلورل شوي ولایتونه یې ځنې راوګرزول د شاه اشرف د دربار تصنیف شوی کتاب چې د ایران اداري نظام چې د صفویانو یا تر هغه مخوا په همدا سې شفاهي توګه چلیدي شاه اشرف د ایران اداري نظام ته دا سې مقررات وضع کړل چې هغه یې د یو واقعي نظام په توګه په وجود راوست لکه په هند کې د شیر شاه مالیاتي نظام نو د شاه اشرف تذکرة الملوک کتاب دده د علمي لیاقت شاهدی وایي.

دریم څپرکی

د نادر یرغل

وروسته له هغه چې نادر د داغستان لکزائي وځپل او سرخائي خان یې په تېښته له داغستان څخه ویوست نو یې د مغان په صحراکې لوی دربار جوړ کړ چې په هغه ځای کې یې د بادشاهی اعلان هم وکړ عبدالغنی الکوزائي چې د سرخائي خان الکزای په ځپلو کې ډېره راستي او سربښندنه ښکاره کړې وه ډېر یې ونازاوه او له ابدالي پوځ سره یې د افغانستان خواته د حرکت امر وکړ او هدایت یې ورته وکړ چې د نیمروز په سیمه کې به له طهماسپ قلي خان سره یو ځای شئ او مخ پر کندهار به درځئ د نادر لښکرو د طهماسپ قلي خان په سرداری مخ پر قندهار حرکت راوکړ نادر چې د مغان په دښته کې د تاج پوشی له مراسمو څخه وزګار شو نو یې د کندهار د نیولو اراده ښکاره کړه خپلو پوځونو ته یې د کندهار پر لور د مارش امر ورکړ مخ په کندهار روان شو چې سیستان ته راورسېدی نادر خپلې کډې په سیستان کې پرېښودې پخپله مخ په کندهار راروان شو د دلخک او دلارام حصې ته راورسېدی لومړی جګړه د ده او شاه حسین د پوځ ترمنځ په ګرشک کې وشوه په ګرشک کې د شاه حسین د ونه پوځ نه و چې د نادر د دې ستر او دومره پوځ مقابله یې کړې وای خو بیا یې هم خپله مېړانه ښکاره کړه د نادر له ستر فوځ او قوي توپخانې سره یې جګړه ونښلوله

له مختصرې او خونړۍ جګړې وروسته نادر په ګرشک قبضه وکړه دلته نو
نادر خپل پوځونه په دوو برخو وویشل یوه برخه یې د کلب علي خان افشار تر
مشرۍ لاندې د زمینداور او هزاره جات د اشغال په نیت مخ په زمینداور او هزاره جات
روانې شوې دوهمه برخه چې قوماندانې یې پخپله په نادر اړه درلوده مخ پر بست
روانې شوې په بست کې له یوې خونړۍ جګړې وروسته نادر فکر وکړ چې د
بست نیول آسانه کار نه دی بست یې پرځای پرېښود او مخ پر قندهار روان شو
داوخت د ژمي و وطن پخوا لا د اعلیحضرت شاه حسین له خوا سپړه شوی و ترتیبات
داسې نیول شوي وو چې هغه سیمې چې د برغلګرو قواو په لارکې واقع شوې وې له
خلکو څخه د دوی تر احتیاج زیاتې غلې او پروړې پلورل شوې او کندهار
ته انتقال شوې وې او هم خلکو ته هدایت شوی و چې له آبادی څخه لرې لرې
د احتیاج ور غلې پټې په ځانګړو ځایونو کې وساتي چې د غلیم په کوتو ورنسي هداسې
یې د خپلو څارویو د خوړو د پاره پټې ذخیرې جوړې کړې نادر چې مخ
په وړاندې ملک سپړه ولید یوه میاشت په بست کې تم سو څو هغه
پوځونه چې د کلب علي په مشرۍ زمینداور او هزاره جات ته تللي دي د ده
د ارتیا پروړې او غلې راوړې اعلیحضرت شاه حسین یوه غلطي کړې وه
چې په هغو سیمو کې یې هم د هلمند او کندهار په څېر د غلې د پټولو ترتیبات
نیولي وای او اولس ته یې د پټولو هدایت کړی وای په هزاره جات زمینداور
کې د نادر قواو په هر ترتیب چې کېده له اولس څخه په زور غلې دانې برابرې
کړې حتی دوی ته یې د خپلې ارتیا ور غله هم نه ورپرېښوده سره له
دې چې توریالیو هزارو او خپل تر ټول توان مقاومت ورسره کاوه مګر نادر
دې کلب علي او کلبیانو دوی د کور و غلې هم ځنې راټولې کړې او په
شاه مقصود کې یې د نادر قواو ته راورسولې څو نادر هم د میوند له لارې
ځان شاه مقصود ته ورساوه په شاه مقصود کې د نادر لښکرې سرېو ځای

شوئینو د کندهار پرخوا را وړاندې شوی او دڅړی پر دښته یې واړول
وخت د پسرلي و دارغنداب رودغاړې ترغاړې بهیدی د نادر قراولې
تر رود نسوای پورې وتای نود څړی پر دښته پراته و دا
چې د دوی او کندهار ترمیان رود و د افغانانو له حملې هم بېغمه
و هغه و چې شاه حسین پخپله له شپاړس زرو عسکرو سره د شپې
تر رود پورې ورتی او د نادر پر دې ستر اردو یې د شپې یرغل
ورووړ چې په نتیجه کې د نادر دی ستر اردو داسې ماتې وکړه او داسې
ګډ وډی یې جوړه شوی وه چې د منصبدارانو په خوله څوک له تېښتې
نه راګرځېدل په پای کې نادر پخپله تښتېدلی عسکر له تېښتې راګرځول
افغانانو یې په ورځ تعقیب په دې وجه ونکړ چې د دې ستر اردو
په منځ کې به راګیر شو په تلوار بیا تر رود هم نسو تېرېدای هغه و
چې شاه د یرغل تر کولو وروسته چې د برمرګ څو بله یې ځنې وکړه
تر رود ځنې را پورې وت پدې اردو کې یو لک ایراني عسکر او ټول -
ابدالیان چې تقریبا پنځلس زره کسه کېده ورسره و نادر چې خپل تښتېدلی
عسکر سره راټول کړل نو یې یو دلته څند لازم و نه باله څکه نادر ته
له پخوا د پښتنو شپ خون معلوم و او د خپلو عسکرو ضعیفه روحیه هم
ورمعلومه شوه نو دې نتیجې ته ورسېد چې په هر قیمت چې وي ستر
ارغنداب پورې وزم څو د ارغنداب رود یې ستر شا د محافظ په شان
وګرځوي څو نادري عسکر د پښتنو د یرغل په وخت کې تېښتې ته زړه
بنه نکړي یعنې د رود له بېرې به تېښتې ته زړه نه بنه کوي هغه و چې
تصمیم یې ونیو چې په هر قیمت چې وي تر رود تېر سم د رود جنوبي
غاړې افغاني عسکرو ورته نیولی وې نادر خپله عظیمه توپخانه د رود

پرغاړو تعبیه کړه او افغاني مورچې یې دتوپچي قواوُ تر اورلاندې ونیوې دنادر د توپچي قواوُ گوله باري دومره شدیده وه چې پر افغاني مورچو کې شي په سترگو نه لیدل کېدې بیا یې نو د سپرو رسالې پر وررهي کړې په هغه توره دربلو کې پښتنو دوی د توپکو تر اور لاندې ونیول سره له دې چې بې پایه مرگ ژوبله یې ځنې وکړه خو دنادر قواوې دخپل توپچي قواوُ په زور بریالي شوې چې تر رود پورې وزې اود کندهار د ښار لویدیځې خواته یې واړول وروسته تر هغه چې نادر خپل ټول اردو راټول کړ او خپلې ماتې گوډې یې برابرې کړې نو یې د پیر پایمال دغره په لمنه کې خپلې یو شمېر قواوې دښار ختیځې خواته تېرې کړې داهم تقریباً یو عسکري نمایش وُ چې دخپلو قواوُ روحیه قوي او د افغاني قواوُ روحیه ضعیفه کړي په دې وخت کې چې دنادر قواوې تېرېدې افغاني توپچي قواوُ د خزې له غره او شاه برج څخه د توپونو تر سخت اور لاندې ونیوې چې دا ناره یې شاهدي وایي:

اوروله پښتنو مرد ډېرې
نادر یاسي د دوو غرو ترمیان لښکرې

دنادر فوج نیم تېر اونیم لا پاته وُ چې د افغاني اردو سترسپه سالار - سیدال خان ناصر باندې وروروت او د ایراني قواوُ تر مخ یې حمله وکړه چې په دې ناره کې دا صحنه داسې ښيي:

چې نادر تر غره ایستلې رسالې دی
سیدال خان باندې وروروت دنادر پر وروستو باندې حملې دي

جگړه توده شوه سیدال خان له شاه حسین څخه کومک وغوښت شاه حسین پخپله له پاتو لښکرو سره جنگ ته ورغی او هغه وروخ مضبوطې توره ووهلې شوې ایراني عسکر یې ځني دختیځ خواته ، ځینې دلویدیځ

پرشاو تمبول چې دا يوه ناره يې نيسي؛

کړنزوله سيدال اسپه لنده لنده

شاه حسين هم وروروت ايرانيان يې ترنادره کړه په منده

دا فغاني لښکرو دې حملې دنا درهغه منصوبه چې غوښته يې د پښتنو ترمخ يو جنګي نمايش وکړي دا فغانانو روحيه ضعيفه او د خپل پوځ روحيه لوړه کړي دده خيال و چې زما د دې دونه لوی پوځ په موجودګۍ کې هيڅ امکان نلري چې افغانان له ښاره راووزي خو افغانان له ښاره راووتل څه کوي داسې تندر يې دنا درپرپوځ پرېوت چې د دوی ارتباط يې سره پرې کړاو دا د جنګي نمايش منصوبې پر ځای دکښتې تاوان وروړسا وه دا فغانانو لبن مګرتورهالی فوځ دنا دردا ستر پوځ داسې سره وزغلاوه چې يوه لويه اړدوره يې پکې جوړه کړه شپه راغله افغانان بيرته ښارته ننوتل مګر لاره يې نيولی وه د شپې ايرانيانو کوشش وکړ چې ځان سره يوځای کړي مګر پښتنو بيرته پرشا وتمبول سهار چې لمر ښخيره راووهله ايراني اردوګانو بيا په حرکت پيل وکړ افغاني پوځونه ورووتل افغاني پوځ لکه دسمندر په منځ کې دايراني لښکرو په منځ کې راګيره و په دې وخت ايرانيانو هم خپله توپخانه چې لا د ښار قبلي خواته پاته وه په کار واچوله له نيکه مرغه د جنګ ميدان نږدې و افغاني وړې توپخانې هم دخرې الغرې اوله برج تخته پر ايراني پوځونو د ندوکار جوړکړ شاه حسين هم ورووت جګړه په يې سارې توګه په شدت روانه وه ګران ... لوستونکي به ددې جنګ اندازه ددې دوو پوځونوله شمېر تخته پخپله لګولای سي له يوې خوا يو لک ايراني لښکرې پرته دابداليانو له لښکره چې دوولس زره منظم پوځ دعبدالغني الکوزائي ترقوماندانی لاندې ايلجاری لښکرې لکه دحاجي دوړنګي

اسحاق زائی او نورو مشرانو تر قوماندې لاندې له بلې خوا تقریباً شل زره سرتیري خو په افغاني ننګ سمبال چې د دې جګړې صحنه پښتنو په خپلو نارو کې داسې ښکاره کړېده ،

که جنګه د ورځې سخته جنګه
شاه حسین پرشا نه ځي کوي ویره د راتللونکي وخت له ننګه
له جګړې نادر بېرته پرشا وزي
شاه حسین زمری دی شاه حسین په ښار کله ننوزي

تر پنځو شپو ورځو دا خونړۍ جګړه روانه وه او لاس په لاس توری وهلی کېدې نادر پر لوړو غونډی ولاړو او د جنګ صحنې ته یې کتل د افغاني لښکرو دا بې ساري له ځان تېرېدنه چې یې ولیده ځکه چې بخپله یو بهادر سړی و د بهادر وله ستاینې ځمه پټه خوله پاتې نشو او ملګروته یې وویل ،

میندې باید د وطن خدمت ته داسې بچی وزېږوي او وې روزي وطن حق لري بچې په داسې سرتېرو بچیو ویاړي دا هم یوه ناره ده ،

نادر ویل ما د هرې کلا وکښو
د غلجو پر کلا راغلم بکرې یې بلېدی توری یې وکښې

خوشحال خان بابا هم د همداسې یوې صحنې تصویر کوي ،

که د جنګ په کار کې ډېر دی حکمتونه
چې په سر پروا ونکړي نو برې دي

شپږمه ورځ نادر لاړېده کره خپل پاتې عسکر یې د بابا ولی د مزار له خوا د غره تر شا د شپې له خوا تېر کړه او لښکرې د کندهار د ښار ختیځې خوا ته سره یو ځای شوې دا د هرې پراخه ورشووه او د افغاني توپوله زړ تمځه لري وه افغاني عسکر هم په ښار ننوتل په افغاني عسکرو کې له مرو ماسوا داسې څوک نه ؤ چې تپ به یې نه درلوده افغانانو خپل ټپیان و درمل څو ورځې یې تاوکړ نادر هم په دې موده کې جنګ ته زړه ښه نه کړله څو ورځو

استراحت څخه وروسته شاه حسین د شپې له خوا خپل یرغلونه پر نادر شروع کړل. ګران لوستونکی به دا فکر کوي چې د جنګ میدان یې ولې پرېښود باید په سپینه ورځ پر میدان جنګېدلی وای اول خو د دښمن د لښکرو شمېر په افغاني لښکرو یو تر شپږ لا زیات ؤ دویم د نادر پوځ ډېر لویه او قوي توپخانه درلوده چې د هغې مؤثریت د ایران په جګړو کې لیدل شوی ؤ درېیم نادر پر هوار میدان له ښاره لرې ولاړ ؤ چې د افغاني توپخانې په زړ کې نه راتلل نادر خپله قوي توپخانه چې د فرانسې متخصصینو تر لارښوونې لاندې اداره کېده پر مناسبو ځایو په مضبوطو مورچو کې تعبیه کړه چې د نادر تر ټوله اتکا هم په دغه توپخانه وه افغاني قواؤ خپله ضعیفه توپخانه د نادر د توپو مقابلې ته نشوای راایستای اګرچې پښتنو پر ته له یوه جنګه چې د اصفهان سره نږدې په ګلناباد کې وشو او امان الله سلطان د شاه محمود د ښي لاس قوماندان له خپلې ضعیفې توپخانې څخه ډېر ښه کار واخست بیا یې نه د ترکانو په جنګ کې نه د روسانو په جنګ کې او نه له نادر سره په ټولو جګړو کې هیڅ وخت له توپخانې داسې د ذکر وړ کار نه دی اخستی نو دلته هم نادر خپله قوي توپخانه په قوي مورچو کې نصب کړه پښتنو له هغو تجربو څخه چې ورته حاصلې شوې وې د نادر له توپخانې سره پر سپین میدان له مقابلې څخه ډډه کوله ځکه تو پېر دور ځې له خوا کافي تاثیر درلود هغه ؤ چې د شپې له خوا یرغلونه یې د نادر پر قواؤ شروع کړل دې یرغلو ډېر او کافي تاثیر درلود دې د شپې یرغلو پر نادر ځکه سره کړه او ډېر تلفات ورواوښتل د نادر قواؤ د دې یرغلو هیڅ مقابله نشوای کولای نو مجبوره شو چې له ښاره لرې د شیر سرخ په مقام د کلا په جوړولو پیل وکړي څو خپل پوځ د پښتنو له یرغل څخه وساتي او تر هغو پورې چې قلعه جوړه نه کړي ښار یې هم نشوای محاصره کولای د کلا په جوړولو کې هر څونه خلک

چې اولس په لاس ورغلو په زور یې په کار واچول خپل پوځ یې هم په ختواخته کړ څو په دېره لېن موده کې چې یې د کلا دېوالونه لېن څه پورته کړل پوځ یې ورګډ کړ او د پښتنو له برېښنا د وله یرغل ځځه یې تر یوې اندازې خوندي کړ وروسته یې نو کندهار برای نام محاصره کړ دلته په کندهار کې شاه حسین د هر ډول محاصرې سره د مقابلې ترتیبات نیولي ؤ افغاني لوړې داسې اتکل کړې ؤ چې تر دوو کلو مو یې په دا موجود عسکرو او د خوراک پیدا موجوده ذخیره جنګېدلای سو هغه وخت چې دښمن کافي ستړمانه کړو نو له د باندې څخه به لښکرې را وبولو او ګډ به پر دښمن برید وکړو او لکه د خسرو خان غوندې به یې له تباهي سره مخامخ کړو د کلا له تکمیل څخه وروسته نادر د قلات د کلا د نیولو د پاره د فتح علي خان تر مشرۍ لاندې اته زره پوځ کلات ته واستاوه د دې پوځ له تګه شاه حسین خبر سو فوراً یې سیدال خان ناصر له څلور و زرو کسو سره په بیړه پسې واستاوه عیشي پر سیمه سیدال خان په فتح علي خان پسې ورسېدی او فوراً یې حمله پرې وکړه - ایرانیان یې وار خطا کړل ایراني لښکر و د غره خواته هڅه وکړه چې غره ته یې ځان ورساوي نو یې غره ته شاکړه او مخ یې پښتنو ته سو خو بیا یې هم دا وخت له درو ځخه دوې برخې عسکر له ځځه وړې وې ویونا روه چې وایي:

چې فتح پر سیدال خان باندې غوښتې کړې

د تورو مشغولا سره سیدال خان دستي د وال تښتي ور پرې کړې

نادر چې د سیدال خان له تګه خبر سو فوراً یې شپږوس زره پوځ پسې واستي هلته سیدال خان نو بیا تې د فتح علي خان چاره ور کړې وه چې نادر ورو رسېدی سیدال خان فتح علي خان پر بېښود ځان یې وکلات ته ورساوه هلته نادر قلعه بند کړ نادر خوشې هلته تېرې کړې بیا یې بېرته میر پوځ د کلات محاصرې ته پرېښود پخپله بېرته کندهار ته ولاړ په کندهار کې یې

هغه جاسوس چې دسیدال خان دتګ خبر یې راوړی ؤ د پورتنا زاوه که څه هم خورشید جهان نومی تاریخ لیکلی دی چې دا اشرف خان تری ؤ مګر دا خبره د رواغ ده نادر چې د فراه حصرته راورسیدی دا اشرف خان په ښهرکې نه ؤ دا سړی اصل دا شرف ملګری ؤ چې دا یرانی مورخینو په قول « په بخششونو مورګړای شو » دوهمه پلا بیا له کنهاړ نه څه یو تازه دمه پوځ د ارغنداب په لاره کندهار ته راتلی اشرف خان خبرسو او هغه نادرته خبر ورکړ نادر په ارغنداب کې د هغه پوځ نخه ونیوه خو پښتنو ځلمو د توری په زورخپله لاره خلاصه کړه او ایرانیان یې په شا وزغلول د وی روغ رمټ د کندهار ښار ته ورسیدل له دې واقعې وروسته بیا تر څو چې نادر خپل عسکر په قلاکې نه ؤخوندي کړي د نادر عسکر له کندهار د باندې نه ولاړل البته د قندهاری او ایرانی عسکرو ترمنځ به ورې ورې پیښې کیدې کله به ایرانیانو کندهارته راتلونکی قافلې ووهلې کله به کندهاریانو ایرانیانو ته راتلونکی قافلې ووهلې ترڅو چې نادر خپله کلا تکمیل کړه او نوم یې نادرآباد پر کښېښود وروسته یې نوبه یرغلو پیل وکړ د محرم پر ۱۳ کال ۱۱۵۰ د بست کلا د نادر له خوا اشغال شوه د محرم پر ۱٤ مه کال ۱۱۵۰ د شهر صفا د نیولو د پاره عسکر د نادر له خوا واستول شول چې تر یوې خونړۍ جګړې وروسته شهر صفا - اشغال شو وروسته له هغه نادر یو لوی لښکر د امام ویردی بیګ په مشری او د خان تره کی په لارښوونه د قلات په نیولو مامور کړ په قلات کې شهزاده محمد د شاه حسین زوی او سپه سالار سیدال خان نامرد افغانی قواو قوماندانی په غاړه درلوده په دې وخت کې پښتنو هم له خپل پلان سره سم د لښکرو راټولو نه او بیا پر نادر د حملې ترتیبات نیول شروع کړي ؤ عبد الرسول خان چې په حاجي رسول خان مشهور ؤ د حاجي انګو

زوی ته دپکتیا دلښکرو دتولولو ماموریت ورکړ شوی ؤ پیرمحمد او غنی جان دحاجي انګو لمسیانو ته د ډیرو، ږوب او کوملی دلښکرو دراټولولو ماموریت ورکړ شوی ؤ بنګوخان تره کی ته د تره کیو، اندړو دلښکرو راټولولو ماموریت ورکړ شوی ؤ نادر ته هم جاسوسانو خبر ورکړی ؤ چي غلجو دلښکرو په ټولولو لاس پوري کړی، دی نادر فکر وکاوه که داتازه دمه لښکر راورسیږي مشکلات به تولید کړي نادرکوشش شروع کړ چي ځکي تردې چي دغلجو لښکری راورسیږي باید دکلات اوکندهار حساب تصفیه شي چي دانارو د دې خبرې شاهدي وايي :

که باسی نادر پوځ کلات ته باسی
دارکوی له دې خبرې سلیمانخېل اندړ سهاک به جنګ ته راسي

دنادرپوځ چي قلات ته ورسید کوشش یې کاوه چي پښتانه جنګ ته راوباسی مګر دسیدال خان دجنګ پروګرام نه ؤ هغه دغلجو لښکرو ته کتل نو سیدال خان فقط دفاع کوله ځکه چي په کلات کې له سیدال خان سره صرف شلورزره عسکر ؤ او ایراني عسکر د ډېرشو زرو په شا وخوا کې ؤ ایرانیانو دسیدال خان او افغاني عسکرو د تحریک کولو د پاره له ډېره ناوره چال چلند تخته کار واخیست او غیر انساني رویه یې اختیار کړه هغه داوه چي پښتني ښځې به یې راوستی او د قلا تر مخ به یې د افغـــــــــــانی عسکرو د سترګو د وړاندې په تیرو راوځړولی چي دانارو یې شاهدی وایي :

په قلات نادر په توځړوي ښځې
سیدال خان باندې وروروت لوی لښکریې دنادرکړی بزې بزې

دایرانیانو ستر لښکر چي دکلا پرختو بریالی نشو نو یې له دې بې غیرته

حربي څخه کار واخیست څو چې پښتانه مجبوره کړي چې جنګ ته راووزي څکه دوی فکر کاوه چې د غلجو د کومکي لښکرو تر رارسېدو مخکې قلات اشغال کړي بل. د پښتنو ستر سپه سالار او ملي قهرمان سیدال خان له ډېرو لږو عسکرو سره د دوی په محاصره کې و. د سیدال خان ګرفتاري یا وژنه دوی د کندهار د خلاصېدو کلی بلله. په دې وخت کې ستر نابغه جنرالان تول له کندهاره د باندې له ورو ورو لښکرو سره محاصره و سیدال خان په کلات کې بهادرخان اندړ په زهیندا ورکی، بابوجان بابي په بست کې، شاه حسین ته له سترو با تجربه جنرالانو څخه د تدبیر او مشورې د پاره څوک نه وو ورپاته. ایرانیانو تر هر څه زیات د – سیدال خان له منځه وړلو زیات اهمیت درلود. د کلات کلا یوه وړه کلا ده په داسې حال کې چې له سیدال خان سره ترېجي قواهم نه وه. نو کلا د دې د ونه لوی. پوځ په ډېره تنګه محاصره کې وه. له دوو میاشتو چې د کلات جګړه شروع شوې وه د دوی هر ډول ارتباط له خارج سره قطع و. ایرانیانو علاوه پر دغه پوځ یو لوی پوځ بل هم پټ راوستی و کلات ته نژدې یې پټ ساتلی و.

دوی چه به بڼځې د کلا مخ ته په تېرو او ځړولی پر پښتنو عسکرو به سور او ربل سو که هر څو به د صبر توصیه کېده بیا یې هم زغم نسوای کولای په آخر کې لښکر ورته وویل چې موږ نور زغم نسو کولای که ته امر را کوې که یې نه را کوې موږ باندې وروزو بیا هم یوه اندازه عسکر د کلا ساتنې ته پاته شول نور پرې وروتل د کلات د کلا شا ته پر هوار ډاګ جګړه و نښته ایراني عسکر له هرې خوا پر اتاو سو پښتنو چې به هرې خوا ته مخه کړه دوی یې لکه د مېږو رمې پسې واخستل خو بیا د غلیم د لښکر د ډېروالي او د پښتنو د لښکرو

لږ والی دی په دې نسوای قادر ولای چې ځان یوې خواته وباسي په هرصورت بیا هم افغانانو داسې دخیال توری وهلی چې دا امید یې ته پیدا کیږدی چې په دې سرفروشی امکان لري چې دا ستر ازدو دې د دې یوموټی زمرو له خواتس نس شي چې په دې وخت کې هغه بل پټ ساتل شوی لښکر را ورسیږدی او هغه هم پرې را تاوسو د پښتنو دا ملي قهرمان چې یو ډېر ښکاله یې په مړانه دافغانانو له حقوقو دفاع کړې وه اوس په یو انساني سمندر کې راګیر شو دافغاني مړو او ټټپیانو ځایونه خالي پاته کیږدل دا یراني مړو او ټپیانو ځایونه به ډېر کیږدل وار په وار دافغاني لښکر جنګي زور کمیږدی او غلیم قوي کیږدی پښتانه عسکر له هر ډول مرستې محرومه وُ حتی چې یو څاڅکی او به هم نه ورته رسیدې د مړیو شمیر وار په وار زیاتیږدو ترڅو چې نور د مقابلې امکان بالکل ختم سو پښتانه ځلمي له ډېرې ستړیا نور د توری له وهلو پاتې سول دا یې یو ډاروچې وایي؛

سیدال خان ویل ما پدې ځای ارمان سی

د نا مروزني نسته اوس به خود ما د نادر په څونه نیسي

سیدال خان خپلو پاته ځلمو ته د جګړې د بس کولو امر وکړ هغه توره چې یو ډېر ښکاله یې دافغاني حقوقو څخه دفاع کړې او د افغان ولس سترو یار باعث ګرزېدلې وه د دښمن ته په لاس ورغله مګر د دې توری ځرام به ترابده د پښتنو زړه په موزیم کې محفوظ پاته وي. د سیدال خان له تسلیم کیږدو وروسته سبا ته ایراني پوځ دکلات پر کلا حمله شروع کړه د لمرخاته له خوا پر کلا وختل دیرې مختصرې او خونړۍ جګړې وروسته یې اشغال کړه او شهزاده محمد هم په لاس ورغی.

نادر ته فوراً د سیدال خان د ګرفتارۍ زیری واستول شو او ورسېد

یې دوړی بندیان کندهار ته روان کړل په کندهار کې چې نادر ته داخیل زور رقیب په کوټو وړغی نو یې ستر جشن جوړ کړ عام دربار یې آراسته کړ نو یې ووېل «به بسیار زحمات این گرگ باران دیده را به چنگ آوردیم اگرچه نمی زیبد که این چنین سردار بزرگ وقهرمان کشته شود مگر من تحمل دو چشم این عقاب راندارم فلهذا دو چشمت ببخش» نو یې امر وکړ چې دا قهرمان دستر ګو له نعمت څخه محروم کړي هغه سترګې چې ټول عمر یې د افغاني لوړتیا لپاره غوړېدلې د دښمن په سیخانو وختې پښتنو په خپلو نارو کې دا خپل ستر نابغه او قهرمان داسې ستایلې دی،

زیني ویل با څوک نسته په هیواد کې
سیدال خان یو شین زمری و سیدال هم بندی نادر کې په کلات کې
که خیال سود نادر غښي خیال سو
او به زر کندهار خلاص شي چې په دوار و سترګو ړوند جنګي سیدال سو
له ژړا د پښتنو په مخ سرپا بزی
د سیدال سترګې نادر ایراني کا بزي
له زمریانو سره خالي د هیواد درګې
نادر وکښي د سیدال میړني سترګې
پښتني لا د سیدال په سترګو زاړې
چې نادر له کامه نور سپین زیري غواړي
که حاله زړه ی دی د غم ګې حاله
ماویل را به سلمان خیل سي او پښتو سوم له ړندوالي د سیداله

شهزاده محمد خان چې یې کندهار ته راوستی زولنې یې وروپه پښتو کړې وې پښتنو په یوه ناره کې داسې ویلې دی:

لېونی له ډېره کوره پښتنی دی
محمد خان نادر نیولی په پښو کې یې بې دوله زولنی دي

امدادي پوځونه وځنډېدل د کلات له نیولو وروسته نادر پر محمد مؤمن سوېي سیدال خان غونډې قهرمان پلاس ورغی بل یې د کلات غونډې مستحکمه کلا پلاس ورغله دریم یې پر شمېر بې بری حاصل سره او سر ته یې عسکرو له مخه یې ورل شویې سیوه اندازه لښکر په کلات کې پرېښود نور یې بېرته کندهار راواستاوه. څرا نو لوستونکو دا چې موږ دا مدادی لښکرو ذکر کوو دا سرکاري تنخوا خواره پوځونه نه دي بلکه دا لښکر له هغه داو طلبه نظر څخه تشکیل کېږي چې پخپله خوښه د ملک او قوم د خدمت د پاره په انتهايي مشکل وخت کې حاضرېږي د دې لښکر اهمیت په دې کې دی چې دا ټول د ملک سرتېري پهلوانان وي چې پخپله خوښه بې تنخوا او طلبه خدمت ته حاضرشوي دا د جنګ په میدان کې بې انتها موثر ثابت شوي لکه د مثال په توګه له میرویس نیکه سره د خسرو خان په ځپلو کې د هغه لښکر یې له نابودۍ سره مخامخ کړ.

د قلات له نیولو وروسته د پیر محمد اسلم شاه خان او محمد علي بېګ په مشرۍ یو لوی لښکر د شېرخان بلوڅ او برېڅیو د ځپلو د پاره سنوراوک ته واستول شو سنوراوک په هغه وخت کې د غربي بلوچستان د اداری مرکز و یعنی د نوشکی دالبندین خاران سیمي له [illegible] اوک څخه اداره کېدې د نادر لښکرې سنوراوک ته ورسېدې په سنوراوک او د هغه په شاوخوا کې د نادر له لښکرو سره پر سپین میدان سختې جګړې وشوې په سنوراوک کې دا سې مضبوطه قلا نه وه چې بلوڅو او برېڅو ځانونه پکې خوندي کړي وای نو مجبور وو چې پر سپین میدان د نادر له قواوو سره د غرېې وو هي یدې جګړو کې د نادر قواو پر له پسې ماتې وخوړې تر څو

چې محمدعلي بېګ مجبور شو بېرته کندهار ته راغی او له نادر څخه یې نور
لښکر وغوښت نادر یو شمېر پوځ نور سره له میر محراب خان او میر
امتیاز خان چې د میر عبدالله خان بلوڅ زامن وو د محرم پر ۳ مه سنه ۱۱۵۰
یې کمکه پوکه راولېږل او نادر ته یې د اطاعت سرټیټ کړی و. له محمدعلي بېګ
سره ښوراوک ته ولېږل او هم یې محراب سلطان بابي ورسره ملګری
کړی محمدعلي بېګ چې ښوراوک ته ورسېدی میر محراب خان او میر
امتیاز خان یې بلوڅو ته ور واستول چې موږ رعیت شوي یو تاسې هم
رعیت سی یو څه بلوڅو د میر محراب خان په لمسونه له جنګه لاس وکېښ
خو پاته بلوڅ او براهوي د شېرخان بلوڅ تر مشرۍ لاندې جګړې ته ورېدل
پداسې حال کې چې د یو شمېر بلوڅو له جنګه پرشا کېدو د شېرخان لښکر
کمزوری کړ او د نادر د فوځو نور کومک راتلو دوی قوي کړل خو بیا هم
پر افغاني هوډ ولاړ بلوڅو او پښتنو پر سپین میدان د نادر له فوځو
سره ډغرې وهلې تر څو چې شېرخان د جنګ په ډګر کې ځان تر وطن
جار کړ په بلوڅو او براهوېو زلموکې د بېره مرګ ژوبله وشوه د نادر
لښکرو د شېرخان علاقه چې د نوشکی او دالبندین تر منځ پرته وه
وځپله او کورونه یې ورو سوځول او مالونه یې چور کړل پدې ډول
غربي بلوچستان نادر اشغال کړ او له دې فتحې وروسته میر محراب خان
د بلوچستان د حاکم په توګه مقرر شو او د ښوراوک حکومت –
محراب سلطان بابي ته ورکړ شو او هم محراب سلطان بابي له ایراني
لښکرو سره مخ پر پښین او ژوب ور وخوځېدی چې په پښین کې د
د کاکړو او ترینو له خوا سختې جګړې ورسره وشوې د دې سلسلې
آخري جګړه د ژوب په شمال او سني قمردین ته نږدې د. وستی
په سیمه کې د مشهور توریالي علي داوي له خوا ورسره وشوه له بده مرغه

نادر په خپلو ټولو جګړو کې له خپلې توپخانې څخه په زړه پورې کار واخیست او د پښتنو د لښکرو اتکا هم په هغه عنعنوي توره او نیزه وه هغه چې به د دښمن صفونو ته راسېدل ډېر ښاغلي به له منځه ولاړل په دې جګړه کې سنځر خېلو سنتیاؤ، داوېږ او لوړو برخه درلوده ډېرې خونړۍ جګړې وشوې په پای کې پښتانه مات شوېوه ناره ده چې وایې؛

که کلکې د وستی محکې دی کلکې
دا دی خېل زړني ولاړ دي سرې موزې له وینو ډکې

نادري قواؤ د علي داوي کلي چور او وړانې وسوځولی او ښځې او کوچنیان یې بندیان کندهار ته روان کړل چې بیا د شملزو د لوړکې په سیمه کې اختر خان شملزي حمله پرې وکړه او د داوېږ ښځې او کوچنیان یې ځنې خلاص کړل پدې جګړه کې دونه پښتانه تباه شوي چې اوس یې لا هم شامې ښکاره دي په پښتني علاقو کې نور په قطعي توګه مقاومت وځپل سو فقط زمینداور او هزاره جات پاته ؤ نادر خپله توجه ټوله هزاره جات او زمینداور ته وګرځوله په هزاره جات کې توریالیو هزارو په لوېشت لوېشت ځمکه له نادر سره د غرې ووهلې او د خپلې وینې آخري څاڅکي یې هم تر وطن جار کړل خوله بده مرغه افغاني تاریخ لیکونکو افغاني افتخاراتو سره یې چې د میړۍ سلوک غوره کړی دی همداسې یې د توریالیو باشهامته قهرمانو هزاره وو په برخه کې هم سپینې سترګې او منډ خوله نیولې ده. د افغانستان د دې مېړنو بچیانو کارنامې د تاریخ په تورو تیاره کې پاتې دي د مازندران په جګړه کې چې د سید ال خان په مشرۍ شوې وه اته زره هزاره د سید علي خان او زبردست خان تر قوماندې لاندې له دوهم پېښې سره چې یو لک دېرش زره پوځ ــ وو سره ؤ او افغاني عسکر صرف اوولس زره کسه ؤ په هغو کې اته زره هزاره غازیان ؤ چې د روس دې ستر لښکر ته یې شننو مناکه ماتې ورکړې وه او.

هم دا زبردست خان وُ چې شيرازيې له اته مياشتې جنګ وروسته فتح کړ او د شيراز د فاتح لقب يې واخست له اصفهان سره نږدې ډګلناباد تر جګړې وروسته د جوړې خبرې هزاره وُ مسترد يې کړې او د ايران ملّه کاملې فتحې پرته يې په بل څه غاړه نه ايسته د روس د وهم پيشرته صفوي طهماسپ اطمينان ورکړې وُ چې په افغاني اردو کې يو برخه هزاره دي دوی زموږ هم مذهبه دي زه به دوی تشويق کړم چې ستاسې په مقابل کې ونه جنګيږي خو د جنګ په ډګر کې قهرمانو هزارو رستم هم وشرماوه او د طهماسپ لافې يې دروغ ثابتې کړې همداسې ايراني قواؤ ته درلوده چې د مذهب تاثير به دوی تر خپلو ملي مصالحو تېر کړي مګر د ربښتيا پر ميدان يې د خان په مقابل کې دغه په شان ولاړ وليدل او همدا د دوی د واقعي وطن دوستۍ جذبه وه چې د کندهار تر تسليم کېدو وروسته چې د شيبار آخري او فيصله کنه جګړه هم تېره شوه مګر د هېواد دې توريالو بچو خپل همت ونه بايله او د وينې تر آخري قطرې يې د نادر په مقابل کې د ننګ توري ووهلې داد دوی د وطن دوستۍ تر ټولو لوی ثبوت دی چې پر ته له کندهاره نور ټول افغانستان کې نادر ډېره تباهي، ظلم او بربريت ندی کړې خورشيدِ جهان نومې تاريخ چې د ايراني تاريخونو فوټو کاپي ده ليکي چې په دای کندي ده زنګي جاغوري مالستان ګزاو او اجرستان کې موڅنګه تباهي او بربادي جوړې کړې د دوی مينې موسوځولې او د دې ياغي او باغي اولس قتلِ عام موکړ څکه چې دوی د مرېي توب رسی غاړې ته نه پرېښوده –
خورشيدِ جهان ليکي چې نادري پوځونو د ياغي او باغي هزارو کورونه وسوځول او مېنې يې ورانې کړې او د دوی ښځې مړې او ځوانانو يې قتل عام کړل او د دوی هلکان يې په کابل کې چې نادر کابل ته ورسېدی د غلامانو په طور د نادر حضور ته پېش کړل او هغو پوځونو ته چې هزاره وُ ته يې ماتې

ورکړې وه د پراخه انعامونه او اکرامونه ورکړل شوا و د پرېږي ورنا زول شول،
نازول کېږي خو هغه څوک چې د ډېرو سختو جګړو تر عهده وتلي وي
دا چېله د هزارو د مړانې ثبوت دی نو رود نادر نوکري قبوله کړه
مګر د هزارو بچي د غلامانو په توګه نیول کېدل که دوی بې نسکي
کړې وای د دوی بچي به ولې غلامان کېدل دا چې له هزارو سره
جګړې روانې وې یوازې کوټ چې له کندهار ماسوا پاته و هغه د
زمینداور کوټ و چې د دولتي عسکرو د امیر الامراء بهادرخان اندړ
تر قیادت لاندې له دښمن سره ډېرې وهلې او مقابلې کولې. هغه څه
معلومات که لما سره دی هغه د دښمن له منابعو څخه دي زمونږ د خپلو
منابعو څخه تراوسه داسې معلومات لاس ته نه دي راغلي چې د دې زمرو
میړو کارنامې څنې ښکاره شي هغه وخت چې کلب علي خان له ګرشک
څخه نادر د زمینداور او هزاره جات په فتح مامور کړ نو زمینداوریان او
هزاره د غره پښان د دوی مخې ته ودرېدل د زمینداور د زمرو
کارنامې هم لکه د هزارو او نورو پښتنو یې شان د تاریخ
تورې کندې ته لوېدلي دي خو یوه واقعه چې ایراني لیکوالو یاده کړېده
هغه داده چې کلب علي خان هغه پښتانه چې له دوی سره نوکران
و دې ته و هڅول چې تاسې په کلاکې له افغانانو سره رابطې
پیدا کړې چې له موږ سره همکاري وکړې ډېرې روپۍ به
ورکړو دوی کوشش وکړ په قلا کې یې څوک پیدا کړل او هغو
ته یې وویل چې تاسې له موږ سره د جاسوسۍ له لارې مرسته
وکړې ډېرې روپۍ به درکړو د کلا پښتنو له یو څه پس و پېښه
ورو سته هم ښه وکړل څه روپۍ یې څنې واخیستې په عین حال کې
یې بهادرخان خبر کړ بهادرخان هم دوی ته اجازه ورکړه چې

چې تاسې لاړ ورسره ونيسی پښتنو عسکرو هم هم بنه تړ له دوی سره خپله رابطه ټينګه کړه او د کلا حال به يې ورکاوه وروسته دوی ورته وويل چې تاسې موږ ته د کلا دروازه پلاس راکړی هغوی هم ورته بنه وکړه په ډېر مهارت يې پروګرام سره جوړ کړ په تاکلی شپه يې دوی راوغوښتل دلته بهادرخان هم خپل پټونی ورته کړ او پر تاکلی وخت چې دوی بنه تړا د پښتنو په ګېره راد ننه سول نوله يوې بلې خوا د توپکو په اوربل د دوی استقبال وسوله هرې خوا د تو پکو تړ اوړلاندې سول که به چېرې يونيم په تېښته خان وايست هلته به تو ټه ټوټه ځلی ورته ولاړ و هغو به يې کار ورتمام کړ په هر صورت له راغليو يرغل کرو څخه څوک ژوندی نه ولاړل پدې تباه شوی يرغلګرو کې ډېر د فراه الکوزی او د ايران د چرېک له طايفو څخه وو نادرچې پدې واقعه خبر سو نو يې کلب علی کندهار ته وغوښت او تر لرګولاندې يې واچاوه او سخت يې وواهه او له کاره يې برطرف کړ پر ځای يې ديوان قلی بېګ افشار او يار بېګ سلطان توپچي باشي مقرر کړل او نور يې ځونه يې ورسره رالېږل نوموړي چې هلته ورسيدل له يو لړ سختو جګړو وروسته پدې بريالي شول چې کلا ته نقب وروله او په هغه نقب کې يې د بارو دو چاودنه وکړه او د کلا ډېرول ونړېدې پښتنو بيا هم سخت مقاومت کاوه د شوال د مياشتې پر اسم تاريخ کال ۱۱۵۰ بهادرخان تر يو لړ شرايطو وروسته تسليم شو له هغه وروسته چې د زمينداور کلا تسليم شوه کندهار يوازې پاته شو شاه حسين ته تر تولو لويه او نه جبران کېدونکې کمی د هغو ستر و رجالو او مشاورينو او سترو جنګی سردارانو وه لکه سيدال خان

سپه سالار امیرالامرا بهادرخان اندړ زوړ جنګي سردار بابوجان بابي اوس له شاه حسین سره داسې با تجربه جنګي مشاورنه وُ ځلمی شاه حسین ته چې کوم شی کم وُ هغه د داسې مشرانو کمی وه او بس کندهار دغره پښان د دښمن ځ ته ولاړ وُ د ښار د ساتنې ورجنګي پوځ موجود په کندهارکې تر دوو کلو پورې هر ډول لوازم موجود وُ حتی دغونې نیستی نه وه رمې به راغلې هغه وخت چې به یې مالونه ښار ته راوستل پوځ به وروروت په زور به یې راستېرې کړې د نادر محاصرې د کندهار پر روحیه هیڅ تاثیر نه درلود نادر چې د افغانستان په جګړو کې خپل د ښر عسکر له لاسه ورکړی وُ تربیوې اندازه پښتانه د نادر د جنګ پر تکتیک هم بلد شوی وو نوموړی دا تشکل کاوه چې که کومکي لښکرې راورسېږې موږ به اسانه نادر ته ماتې ورکړلای سو نادر خپلې ټولې لښکرې په کندهار راټولې کړې او محاصره یې سخته کړه پر ښار شاوخوا یې برجان جوړ کړه د هغو په منځو کې یې دوه دوه برجه نور جوړ کړل او په هغو کې یې هم عسکر واچول خو بیا هم نادر ښه پوهېدی چې که دوی ته کومک راورسېږي ما ته به ستر مشکلات تولید کړي

اشرف خان توخی

اشرف خان توخی یو جاه طلبه سړی وُ او له شاه حسین سره پر دې مخالف وُ چې ملا زعفران میران زی توخی باید وزیر نه وي او اسلام خان جلالزی ته چې د شاه محمود او شاه اشرف له خوا د تهران حاکم زبردسته جنرال وُ ولې په درنه ستر ګه کوري یعنې د دولت د رجالو په تعین کې یې ځان حقداره باله. شاه حسین دا نه ورېره منله هغه وُ چې دی له شاه حسین څخه خوابدی سو او له خپل ورور

الله یارخان سره د میزانی او تیری له لاری د هرات په چناران هغه وخت نادرته ورغی چې نادر له ابدالیانو سره اخته ؤ نادر اشرف خان له ځانه سره وساته او دده ورور یې اصفهان ته واستاوه ظاهره یې وظیفه ورکړه او په باطن کې یرغمل ؤ اشرف خان تر هغو پورې له نادر سره ؤ ترڅو چې نادر کندهار ته راغی کندهار ته چې نادر راورسېدی اشرف خان ته یې وظیفه ورکړه چې ته په غلجو کې څوک پیدا کړه چې له موږ سره همکاري وکړي اشرف خان پیدا یوه کال کې یو خان ترکی چې اصلاً ترکی اسمعیل خېل او دلوناوی ؤ او یو مهراب سلطان بابي دا دوه کسه پیدا کړل نادر ته یې د خپلو ملګرو په جمله کې وروپېژندل مګر له درو سره قومي ملاتړ نه ؤ فقط پخپله یې هم د جاسوس همراه بلد وظیفه اجرا کوله تر هغو پورې چې کلات تسلیم شو نو اشرف خان په آزاد انه توګه کورته ولاړ او هلته یې توخی سره راوغوښتل او د نادر د همکارۍ دعوت یې ورکړ توخیو ورته وویل چې زموږ ورونه زامن تول له شاه حسین سره دی موږ څنګه ستا او د نادر ملګري کولای سو اشرف خان توخي په مرګ او نابودۍ تهدید کړل دلته یو کم شمیر خلکو ده ته د همکارۍ وعده ورکړه هغه و، چې د غو خلکو چې د همکارۍ وعده ورکړه په کندهار کې له خپلو قریبانو سره رابطه قایمه کړه او هغه یې له اشرف خان سره همکارۍ ته تشویق کړل هغوی هم د خپلې کورنۍ او مشرانو له توصیې سره سم له اشرف خان سره ارتباط ونیو دلته چې نور توخي پدې خیانت او دسیسه خبر سول هر څونه کوښښ چې یې وکړ د محاصرې کړۍ دونه سخته شوې وه چې هېڅ د ول خبر امکان نه درلود چې

کندهار ته تېرېږي اشرف خان خپلو ارتباطیانو ته خبر ورکړ چې په
هر قیمت چې وي له موږ سره دشاه برج په نیولو کې مرسته وکړئ
هغو ورته وویل چې دشاه برج پېره کوره څه وخت موږ ته پلاس
راشي دغه اوسني برج چې زموږ پلاس کې دی دا پلاس درکولای
شو له شاه برج څخه ماسوا په بل ځای نادر قناعت نه کاوه نادر په
دې ارتباط او وعدو چندانې اعتماد هم نه درلود هلته خبرونه ورته
راتلل چې دغلجو لښکرې د ټولېدو په حال کې دی نادر له خپلو مشاورینو
سره مشوره وکړه چې زموږ وخت دلته د ډېر تېرېږي دا کلا پدې
موجوده توپخانه نه فتح کېږي موږ به ولاړ شو لوی تازه دمه لښکر
به برابر کړو اولوی توپونه به راوړو بیا به نو ددې ښار چاره وکړو
اشرف خان چې دنادر له تصمیم څخه خبر شو ډېر خوابدی شو او ملا
آدینه ته ورغی هغه ته یې خپله قصه وکړه چې ما کار کړیدی ته په
هر قیمت چې وي نادر له خپله تصمیمه راوګرځوه ملا آدینه دنادر ډېر
ګران مشاور و ملا آدینه له اشرف خان سره نادر ته ورغی او ورته
وی ویل چې په دا یو نیم کال کې فقط اوس موږ په ددې ښار بریالی شوو
چې په کلا کې دا اشرف خان په مرسته څوک پیدا کړ اوس نه باید چې
موږ دا طلایي چانس له لاسه ورکړو خوله ډېرو خبرو وروسته
ملا آدینه نادر په دې قانع کړ چې یوه هفته نور هم اشرف خان
ته وخت ورکړه اشرف خان بیا له خپلو ارتباطیانو سره په تماس کې
شو او هغه یې دنادر له تصمیم او د دوی په ارتباط دخلکو خبرېدلو
څخه خبر کړو او ددې له بدو عواقبو څخه یې وبېرول بله ورځ
هغو خبر ورکړ چې بېګاسمه ورځ دشاه برج دپېرې وار موږ ته
رسېږي دښار لښکر به سره بدلېدل یوه ټولي عسکر چې به نن دلته

ؤ پنځه ورځې وروسته به په بل برج کې ؤ دا خوشخبري اشرف خان نادر ته ورکړه د نادر اعتبار نه کېدی خو ملا آدینه ورته ټینګ ؤ اخر فیصله پردې وشوه چې ملا آدینه ذمه وواخله چې لومړی سرې به زه یم چې پر کلا به ورخېژم د ټاکلي ورځې د پاره نادر هر ډول ترتیبات یول ارتباطي عسکر و اشرف خان ته ویلي ؤ چې زموږ ستاسي ټاکلې ورځ د جمعې ورځ ده د جمعې په ورځ چې خلک شبار ته لمانځه ته ولاړ سي تاسي به راځئ او موږ به ... یعنې د روځروو نادر د دې حملې د پاره له هرې طایفې څخه درې درې سوه کسه سرتیري داوطلب وغوښتل د غو طایفو درې درې سوه کسه غښتلي سرتیري د دوی په اصطلاح جان فدا کړل چې هغه حمله کې د غه طایفې وې، افشار، جشیرک، کردان، ابدالیان بختیار وغیره د جمعې په ورځ د نادر سرتیري دلته منتظر او پر کلا ولاړ عسکر هلته منتظر ؤ چې خلک د جمعې لمانځه ته سره ولاړل د شاه برج له خوا اشاره ورته وشوه ایرانیانو له ملا آدینه او اشرف خان سره فوراً ځان وروړساوه څه یعنې دوی ور سره وړې وې څه هغو ورته راوځړولې خوله وعدې سره سم لومړی سړی ملا آدینه ؤ چې پر کلا وروختی ایرانیان چې څنګه کلا ته وختل فوراً یې د دروازې د — خلاصولو کوشش وکړ دروازه یې خلاصه کړه نادر فوراً نور لښکر پسې ورواستاوه.

خوشحال خان خټک ښه ویلي دي؛

د بل چا توری ټوپک وېشتلی نه یم

که وېشتلی یم زه بیا په خپل ټوپک یم

د نادر پوځ فوراً د غره د دې ته هڅه وکړه او توپونه یې د غره د دې ته پورته کړل،

که بکی پښتني نجوني دي بکی
نادر لوړي تر شاه برج کړې زنبورکې
د نادر پوځ دغره دوې تنه غلی
لوړ ځایونه دغره نیسی بیا نارنج له دغه ځای په توپو ولي

د نادر پوځ چې دغره دوې ته توپونه پورته کړل فوراً یې ښار تر اور لاندې ونیو، وایي :

که کړي په غلجو بدبختي ګډي
ځکه ولې نادر ښار دغره له دوې

نادر چې د ښار دروازه او شاه برج ونیو فوراً یې خپل ټول اردو ته له هرې خوا دیرغل امر وکړ او له هرې خوا حمله شروع شوه دا دده د پاره چې افغانان هرچېرې مصروفه کړي،

که دبرې دخزې دسر د برې
نادر لوستې له درولورو لښکرې

جګړه له هرې خوا په خپل ټول توان شروع شوه خو اصل د مطلب ځای د شاه برج سیمه او دروازه چې د سرپوزی بازار ترا خلاص شوې نادر د خپل توان عمده برخه و دغه ځای ته متوجه کړه چې پښتانه عسکر ار سېدل دوی دغره دو نیولی ؤ په لومړیو کلاکې یې هم نفوذ کړی ؤ افغانی عسکر له رارسېدو سره سم په ایرانیانو راپرېوت جګړه انتهایي شدت ته ورسېده پښتنو په غبرګو لاسو توری وهلې د نادر ستر اردو په ښار له هرې خوا یرغل شروع کړې پښتنو نو ښځو توری وهلی د قلا له ختیزې خوا څخه ښځو دفاع کوله یوه ناو د ده وایي :

که اړم پښتونې نر ښځه وه اړه
نادر کړه شروع کړه له درولو روجګړه

دکندهار کلا مثلث شکل درلوده شمالي خوا يې دکابل هرات لوی سرک ته راغرمه ده شرقي خوا يې د نوی ښار خواته غرمه ده جنوبي خواتقريباً په نيستی حساب ده اوغربي خوا يې دخزی دغره د سرکلا ده داچې وايي نادرله درولورو جگړه شروع کړه. جګړې په شپه کې هم دوام وکړ دا يوه خبره ده يا د ولورو ده چې په هغه وخت کې بوه مدرسه د ښځو د روزنې د پاره جوړه شوې وه علاوه پر ليک لوست ښځو ښو پېغلو ته عسکري زده کړه هم ورزده کېده پښتنو ښځو مېرمنو به علاوه پرليک لوست حربي تعليمات حاصل کول نو دغه وُچې روزل شوې پېغلو مېرمنو هم له ځلوسره توروته لاس کړ وله ځلوسره يې سمې توری وهلی دا ناره د دې خبرې شاهدي وايي :

که حوری د هوتکو ښځې حوری

په منځ ميدان ولاړې له دښمن سرپرکلکه وهي توری

پېغلې له يوه غره جنګ ته ولاړې وې اوخو مېرمنې چې به دکوره کاره خلاصې شوې بيا به يې توره واخسته دوطن اوقوم په وړاندې به يې خپله فريضه پرځای کوله.

ځينو پېغلو به دولونه غاړې ته اچول دجنګ په لومړنيو صفونو کې به کرځېدې اوبدلې به يې ويلې اوځلمي به يې جنګ ته تشويق کول په دې پېغلو کې د پرې نومېالی اومشهورې دادی، فيروزه هوتکه، رنا ناصره، رنګه هوتکه، پاينده هوتکه دالاندې سندرې يې ويلې اوځلمي به يې ننګ ته تشويق کول، بدلې دادي،

مه خوری مړ وندونه پرمخ د ولخلی د مړانې قدمونه

مه خوری مړ وندونه

بری دې نه وی ځلمی تل په جنګ کې مرینه
مه خوری مړوندونه

توتې توتې په توروراشې
د بې ننګی آوازدې مه راځه مینه
مه خوری مړوندونه

پرېږد رواخلی د مړانی قدمونه
بری دې نه وی ځلمي تل په جنګ کې مرینه
توتې توتې په توروراشې
مه خوری مړوندونه

چې پرهارونه دې ګندم خوله دړکومه
داسندرې به چې ښاغلیو ځلمو اورېدې بېدرېغه توری يې وهلې
بله بدله يې داده:
ترې ترې توری دالونه * پرځلمو تل وی دګولیو بارانونه
ترې توری دالونه
که دی داصف ورپرشانکړ * بیادې نو ولې زه ستایم کابه برېتونه
ترې توری دالونه * په زنیو تل وي دګولیو بارانونه
ښاغلی ویم پکې توسول * د نامردانو خالق مات کړه وزرونه
ترې توری دالونه * په زنیو تل وي دګولیو بارانونه
زمریان پرېږ موږیان پرشاځي * ملادې سي ماتې بدوي دکام نوموونه
ترې توری دالونه * په زنیو تل وي دګولیو بارانونه
ولې دشا پرلوری کوری * پلاردې په قبرکې چیچي دتړغاښونه
ترې توری دالونه
که نوم ژوندی د قوم غواړې * په تېرېوسي دخنجرو پرهارونه

تړې توري ډالونه

که له دښمنه په ښار الې * نو به موږ ټولې بیا بم بیا یې ناوې بچونه

ماتې دې کوي پرلورې کیږي * دښمن موږ مست نن موږ په کور ولې توپونه

تړئ توري ډالونه

علاوتاً ښځو د مړو او ټپیانو د جنګ له میدانه پورته کول او د باندې ایستل چې د مېرمنو وظیفه وه د ټپیانو درمل د هغو پټېلو او مېرمنو وظیفه وه چې ځوا په دولتي مدرسه کې روزل شوې وې او د اوبو او ډوډۍ رسول د جنګ صفو ته د مېرمنو وظیفه وه غرض دا دی چې د جنګ په میدان کې نارینه او ښځو په ګډه جګړه پر مخ بیوه او یو شان یې د وطن دفاع د ځان وظیفه ګڼله ښاغلیو ځلمو به د دښمن صفونه ړنګل خو بې پا یه غلیم تازه دمه عسکرو به بېرته د مړو او ټپیانو ځایونه ډکول له بده مرغه د پښتنو مړو او ټپیانو ځایونه به نه ډکېدل جنګ هر هم داسې روان وو کله به توري پاته لاس په لاس به جنګ شو، یوه ناره ده:

که لاسونه د ملو اوږده لاسونه

چې د ښمنو جنګ شروع سو په هر لاس باندې نیول دوه دوه سرونه

جنګ له هرې خوا روان و خو غلیم غره ته ډېر زور کاوه حتی د غره پر سر هم جنګ و چې یوه ناره کې وایي:

پښتنو د غره پر سر وهلې توري

احمد خان اندړ کنې ناره ورونو مه کوئ هم توري دي هم چوري

که اوړ دی د زینو په غره کې اوړ دی

پښتانه په غره کې ټینګ دی شاه حسین له نارنجه جنګ ته سپور دی

که چېتي شاه حسین توري چېتي

ایرانیان ځني په شا سول د سوړکي په حد یې جوړې د مړو کوټې

دغلجو امدادي لښکرې نه راغلې وځنډ يدې دلته نوچا تهمت وايه چارمان کاوه دا ناري د دې صحنې حال بيانوي:

زينو بې وې ووروه ستا بخت بيده سو
احمدزي خوشنه زمريان وُو اوس پدې احمدزو څه نا وړين سيده سو
د ټغرو با د غيرت اوروده مړه سوې
بلوخان خو توريالى وُ بلوخان ته ده پکوړکې ورجوړه سوې
زينو بې ويل وروره ستا تاله بيده ده
آدم خان خو توريالى وُ په آدم سليمانخيل څه تکه سيده ده
ګل سمې ويل حسين خا نه ځان کړه ښنګ ته
احمدزى سهاک اوس نه درځي دې جنګ ته
زينو بې ويل ستا د قوم وسواس ډېر ده
غلجي نه راځي بيا جنګ ته غلجي يودى د نادر زور باندې تېر ده
خدايه څه شوه زرملى سپاره اوپلى
شاه بوج نادر کوره کى اوس له غوره څه د نارنج سرونه ولې
شاه حسين ويل د نادر بيرې ده شکه
سليمانخيل اندړ راغله په ښکونتره کى ولويده څه تکه

جنګ په شدت دښار په ږومبى کلاکې روان وُ پښتنو پښتنو نجونو ننګ توري وهلې خورشيد جهان د ايراني مؤرخ له خولې ليکي: "افغانان مثل شيران ژيان و فيلان دمان صفوف افواج نادري را ميگسستن ومي مردند جان شيرين خود را فداى ننګ وناموس ميکردند مګر افواج نادري دم به دم افراد تازه نفس را وارد ميدان ساختند وجاى کشته شدګان را پر ميکردند" پښتنو نارينه او نجونو ننګ توري وهلي د ملک او ملت په وړاندې ئې د خپل پوره پرېکړه کوله چې دښمن يې لاهم بې تعريفه پاتې نسو له ښار څخه د باندې په دوهمه کلاکې د تېپيانو درمل ځاى وُ پښتنو

میړنو به تېښیان د رمل کول ښار د نادر د توپو تر مسلسل اور لاندې وُ خو د ښار نر، ښځې کم لوېي هیڅ باکي له دې چې د مرګ پروا وکړي خپلې وظیفې اجراکولې بي بي زینبه د شاه حسین مشره خور چې د تېښیانو د د رمل ځوی سرپرستي یې په غاړه در لوده له تاریخ څخه به ستر ښار د باندې په د وهمه کلا کې د رمل ځي ته راتله نو د دې له دې ستړیا او محنته څخه پښتنو ته افسوس دربرې وایي:

که زوره د خالق له لویه زوره

چالیدلی زینوبه وه اوس تر ښار وزې تېښانو ته سرتوره

ایراني مؤرخ لیکي د شوال پر نهمه نادر قصد وکړ په هر ترتیب چې وي باید د لومړي کلا د باندې برجان ونیول شي هغه وُ چې خپلو پوځونو ته یې امر وکړ چې یو یو برج ونیسي ایراني لښکرو پر تولو برجانو جګړه شروع کړه کل خان سهاک چې د بدی د مشهور برج قوماندان وُ او دری سوه کسه د ده تر قوماندې لاندې وُ د ډېرو زیاتو ایراني لښکرو تر هجوم لاندې واقع شو شاه حسین چې په هره ساحه کې د جنګ څارنه کوله کل خان یې په ډېره تنګسه کې ولید فوراً له خپلې شاهي محافظې رسالې سره کومک ته ورورسېدی خو چې هر څه زیار یې وویاستو کل خان یې خلاص نکړای سو دا ناره د اصحنه ښیي:

که زوره د بدي په برج ډېر زوره

شاه حسین هم ورسپور سو خو کل خان یې نکي خلاص لړ دغه اوره

پدې برج کې دري سوه کسه د کل خان تر قوماندې لاندې ... تنګیالو تولو د شهادت جام نوش کړ یو هم په یې نکی د دښمن ته تسلیم نشو پدې ډول په خوشېو کې غولرلس برجه یو یو د دربار ... ورغلل او دغو سر ته یې توپونه پورته کړل ... د ... مشهور

برج یې چې د کلا په لوېدیځه برخه کې واقع دی د توپونو مسلسل
اور لاندې ونیو او یو خونړی هجوم یې هم پر وروړ خو د
برج مدافع شاه ځلمو پرشا وتمبول بله ورځ چې د پنجشنبې ورځ
او د ذیقعدې ۲۲ وه نادر درې سوه کسه له کردانو جمشېدکو
افشارو او ابدالیانو او بختیارو څخه داوطلبه ځلمي وغوښتل او د-
سهار له لمانځه وروسته یې یرغل شروع کړ پښتنو هم ځان
ورته هوسا کړی و مهاجمین یې له رارسېدو سره سم پوپناه
کړل ایراني مورخ وایي: څرنګه چې افغانان له دې حملې څخه خبر
شوي و ځکه یې دا زلمي د نابودۍ کندې ته وروسول چې لږ شمېر
ژوندي ځني راغلل د جمعې په ورځ د ذیقعدې پر ۲۳ نادر کندهار
تر ښار د باندې یو لوی دربار جوړ کړ افسرانو او عسکرو ته یې
لوی لوی انعامونه ورکړل او د بریې ونازول او د ذیحجې پر
دوهمه یې له ایراني اردو څخه غښتلي امیران انتخاب کړل او د
حملې ټول اسباب یې برابر کړل لکه څنګه چې په تېره حمله کې
بختیارو ښه کارکردګي نه وه ښکاره کړې نو بیا یې بختیار مخې
ته کړل او په شپه یې عسکر وروستول او په شیلوکې یې پټ
وسائل سهار وختي نادر پخپله د چهل زینو خواته ورغی او هلته پټ
ځای ودرېدی چې د کلا د خلکو له دید څخه محفوظ و د سهار
د لمر له ختو سره سم یې حمله شروع کړه د نادر دادستور و چې مقصد
به یې یو ځای مګر حمله به یې پر ټول ښار شروع کړه دلته د
نادر اصلي مقصد د ډډي برج او دروازه وه چې د دوهمې کلا ډېر مهم
ځایونه و خو حمله پر ټول ښار شروع شوه مطلب یې دا و چې د افغاني
عسکرو زور سره وویشل سي هغه و چې اصلي مقصد د ډډي برج او

دروازه وه چې درې واړه یې ایراني سنګر نیولي وو خو تازه دمه هوسا ایرانیانو به د مړو او ټپیانو ځایونه ډکول خو د پښتنو سره او ټپیانو ځای خالي پاته کېده ایراني مورخ وایي:

«اګرچه افاغنه سه مرتبه بهمت مجموعي چون شیران ژیان و فیلان دمان به جانب برج متهاجم گشته لازمه تهور وجلادت به تقدیم رسانید اما چون اقبال برگشته بود آن جلادت وجان فشاني بکار نیاید جز دادن جان حاصلی پیدا نکرد»

هغه وو چې د نادر دم په دم هوسا او تازه دمه عسکرو ستړي کندهاري کړل په داسې حال چې نیمګړتیا یې نه شوای پوره کېدای پر شا کېدو ته مجبور شول برج او دروازه یې ځني ونیوه پدې کلا کې د مهماتو او خوراکي موادو زېرمې او ذخیرې وې د دې ځای له لاسه تګ د اکثرو پښتنو وار پار خطا کړ د نادر لښکرې لکه سیلاب په کلا ورننوتلې دلته نو جګړه انتهايي خطرناک حال ته ورسېده د جنګیالو لوا کثره برخه تباه شوه او بېشمېره په اسارت کښېوتل دلته نو نور د لاس پلاس جګړې توان نه و پاته چا نه د ربوده د ربیعه کلا یې چې د ښار کلا بلله کېده ورته تېښته وکړه او د توپکو جنګ یې شروع کړ چې دا یوه ناره ده وایي:

که خلاصي کړې نادره خلاصي کړه لاړې
تر هوتک او ناصر جار سم د توپکو لا مضبوطي کوي واړې

دلته نو د ښار نورې برخې د نادر د توپچي قواو تر اور لاندې شوې اکثره برجان او دروازې نادر اشغال کړې یوه آخري دروازه چې د برګي په دروازه مشهوره وه لا پاته وه چې محافظین ستړي او هر ډول مهمات ورتمام شوي وو، داسې وایي:

که لوړې د برګې دروازې لوړې

اوس به خود تاراتخته نیسي مو ږ تمامې کړې درې سرو بړې

شاه حسین یخپله د قیتول کلا ته پورته شو او له هغه ځایه یې تولو توپالو پښتنو ته د مقاومت امر وکړ نادر هم ټول ښار د قیتول په شمول د توپو تر اور لاندې ونیو چې وایي :

که لوړې د قیتول دروازې لوړې

دنادر توپونه مات کړې هلته هم خېزې د ښنو توپو لوخړې

ایرانیانو سوارې د نارنج په کلاکې چې د ښار اصلي کلا ده نفوذ وکړ مګر پښتنو په بې ساری توګه مقاومت وکړ او سخت د هر تلفات یې ور ورسول او په بې ساری توګه یې پرشا وو هل چې داسې وایي :

که دوړې د نارنج په کلا دوړې

ایرانیان باندې ګډ بړي یې پښتنو یې تر لښکرا یستلی سوړې

هغه وُ چې ایرانیان یې له کلا پناخته وایستل بل وار ته بیا دوی ودې کلا ته د راتلو جرئت ونکړ او ښار یې تر ګوله باری لاندې ونیو چې وایي :

په توپو ولې لوی کم اد غره له سره

که توپونه د دوی نه وای پښتنونه کا و دار له دې لښکره

که بده د نادر بده لښکره

نه ځلمي پر ځای بیده سو نه یې ونښت لاس د پیغلو له ځکره

په شاه برج کې زړینه ګرځندی ښوری

له خیل قوم باندې له هر خوا ګولې پېرې اورې

که غوړېږي په قیتول کې ګولې غوړېږي

شاه ګل پروت کا ږه بریتونه زړینه یې له لښو تر سره ګرځي

شاه ګل د عبدالغفورخان زوی د حاجي انګو لمسی وُ چې د توپ په

کولی ولګېدی او شهید شو .

که تنګ دی نادرخان په ژوندکې تنګ دی
په زور راغی د ښار منځ ته پر برجانو پنا باندې جنګ دی
له جګړې د پردو لښکر فاني و
خو نادر چې دلته راغی د نادر راتګ یو کاڼی آسمانی و

نادر چې د ښار منځنی کلا تر خپل کنټرول لاندې راوسته او حربي ذخیرې او د خوراکي مواد و بټولې ذخیرې چې په د پرزیار سره بټولې شوې او سائل شوی وې د دښمن په کوټو کښېوتې دلته نو د پوځ او اولس زیاتی برخې د فتح او بری تمه وخته د ښار په برجانو او کوڅانو کې محاصره عسکرو وسلې کښېښودې او تسلیم شول خو هوتکو او ناصرو په یوه انتحاری یا په اصطلاح ترورستی سلګی پورې جنګ او مقابله شروع کړه ولو که د دوی تعداد لږ یا نه شوی خو تر زیاتې پېغلو او میړمنو دوی مرسته کوله شاه حسین خوانې پر ښار د توپکو جګړه شروع کړه د مقاومت طرف دارو د اناره ویلی دي :

که کافر دی غلجي ټول په زړه کافر دی
شاه حسین ته څوک رانغلو په وژلو یو هوتک او بل ناصر دی

شاه حسین چې تر وروستی سلګی پورې د جنګ تصمیم نیولی و او نا امیدی د ده ماغزو ته لار نه لرله :

شاه حسین ویل زما ربه جلیله
ته دا ولارکومک راکړې نوری زما ته ده دلوړېښتانه هیله

د مقاومت طرف دارو د شاه حسین د تصمیم به کلکه طرفداري کوله او دی یې ستایه :

که زمری دی شاه حسین د جنګ زمری دی
له میدانه پرشا نه ځي وايي یا به دلته مرم یا یې بری دی

شاه حسین چې دغلجو ځنې تخت خوابدی کېږي او د ناصرو له بېد رېغه ملاتړاو سر بښندنې تخت خوښی ښکاره کوي نو وایي :

ماخپل نه پېژانده له سره

دی جگړی را معلوم کړل خپل نلرم بې قومه د ناصره

د اولس له خوا مرکې باندې شروع شوی چې سوله وکړه ځان دې په تکلیف کې اچولی دی له هرې خوا دنو پو دند وکار دی دی په ځواب کې ورته وایي :

شاه حسین ویل ځان نه ژغورم له درده

بیا به دغه افشار وایي پښتون کام ته جگړه کې نامرده

شاه حسین ویل کوم جنگ څوې وس وسي

ولې زه پدې پېرېږم چې د پلار کتلی نوم په ما بد نسي

د ښار او سېدونکو خپلو مرکو او ښوا تو ته دوام ورکړ ورته ویل به یې چې له هرې خوا د برې او کولې پېرا ورې بدې حال کې تر څو جگړه وکړه ده په ځواب کې ورته وویل :

شاه حسین ویل که هر څو وري د برې

اما دا جنگ به پرېږدم ښتي د کتواز به شي خبرې

دکندهار ښاریانو د ښتنو سترې دیپلوماتي او سیاست مدارې بې بي زینبې ته مراجعه وکړه او له هغې تخت بي مرسته وغوښته هغې هم د ښار د سپین ږیرو رایه ومنله او د مرکې له خلکو سره ملگرې شوه او شاه حسین ته یې وویل چې نور جنگ فایده نکه بې ځایه قوم مه باندې وژنه دا چې ته لا د غلجو د لښکر تمه لرې درې میاشتې د ښار په منځ کې جگړه وشوه که را تلای او س خو به راغلې وُ دا ناره ده چې وایي :

که بده شاحسینه و روره بده
په یوکال نادرمات نسو ولی وژنی باندي قوم ترا بده

هغه وُ چي داستو رالي بادشاه داولس راتي دي ته اړ کړچي دسولې
پیشنهاد ومني اوبیره جرګه یې د بي بي زینبي ترمشري لاندي دخبرو
اترو دپاره ونادرته ولیږله نادرهم جرګي ته مهرکړي قرآن شریف ورکړی
وُ او په کي لیکلي وُ چي هیڅوک به په تاسي غرض نکوي هرچیري چي ځئ
اوکه دلته اوسئ نو محترمانه وضعیت به درسره کیږي جرګه بیرته بنار
ته راغله اود نادر مهرکړي قرآن شریف یې اعلیحضرت شاه حسین ته
راوړ او دنادرمنلی شرایط یې ورته بیان کړل شاه حسین صباسها
امرو کړچي نغاري ووهئ چي اولس سره راټول سی صبا سهار وختي
نغاري ووهلي شوي داولس زاړه واړه سره راټول شول اعلیحضرت -
شاه حسین دجرګي حال اود نادرشرایط ورته بیان کړل او ورته وي ویل
چي زه په دي پوهیږم چي غلیم نه قرآن مني او نه دقول پابند دی ده به
لامنلی وه خو په جنګ کي داسي بیغیرته دښمنان سته چي دهغو
زړه ږه سوبږ له کاملي تباهی ماسوا په بل دول نه په کراکیږي نو په
هرقیمت چي وي یاږه سوبږ وتباهی ته نادرهڅوي زه خو داوایم چي غلیان
مرلکه میږي حلالوی ترهغه دابهتره ده چي دزړه ورو په غیږ تر
خپل مرګ مخکي دښمن هم روغ نسي پاته ږهارایه داده چي باید تر
وروستی سلګی پوري دمیړو په څیر وجنګیږوکه څه هم اوس دکامل
بریالیتوب امید لږ دی مګر ما اوس له سپین ږیرو سره منلی ده چي د
اولس رایوته مراجعه کوو هرڅنګه چي داولس خوښه وه هغه به کړو
ستوریا لوځلمو توري پورته کړي چي ترمرګه پوري جنګ مګر داولس
سپین ږیرو چیغي کړي دي کوندو ورنډو د دي نرو ورو په

خاطر دلوی خدای (ج)، روی ته وګوری نو رله خپله هوډه لاس
واخلیٔ هغه و چې له ډېره شر و شوره وروسته اولس په اکثریت
فیصله وکړه چې سوله کوو وروسته څوکسه سپین ږیری ولاړل
نادر ته یې خبر ورو چې موږ سوله منو نادر هم خپلو
لښکرو ته د اوربند امر ورکړ شاه حسین هم خپل لښکر ته
د اوربند امر وکړ مګر د لښکر ځلمی په روغه سخت ناخوښه
و ځکه د ښمن ته تر تسلیم یې مرګ غوره باله درې ورځې داسې تېرې
شوې څلورمه ورځ نادر وغوښته چې تاسې د جوړې له شرایطو
سره سم خپلې وسلې تسلیم کړئ هغه و چې وسله وال ځلمی
د ښار د وهمې کلا ته راووتل او خپلې وسلې یې پر ځمکه کېښودې
هغه وخت چې ټولې وسلې تسلیم شوې نادر هغه جنګیالي ځلمي -
بندیخاني ته بوتلل او بندیان یې کړل زیاته نو هر ډول مقاومت
تمام سو یوه ناره ده :

د قیتول پر سرې دړابیا ولاړه
یوه لوښاره یې وکړه حاجي میرخان ګټلي هولکه ولاړه

دا په ویار شروع شوې له ویاړ ډکه دوره په ویر تمامه شوه .
پدې جګړوکې داسې کورنۍ نه وې چې یو یا څو غړي به یې
له لاسه نه وو ورکړي مګر دا ورځ تر هغه ټول ویرویرجنه
وه . پنځه ورځې وروسته نادر دربار جوړ کړ شاه حسین د ښار له
سپین ږیرو او مشرانو سره ورغی خو نادر لکه څنګه چې له بادشاهانو
سره وړ وی هغسې رویه ورسره و نه کړه فقط یو سرسري ستړي
مشی سره وکړل هغه هم په ولاړه نادر ورته وویل چې ته به له خپلې
کورنۍ سره ځې مازندران ته هلته به ستا درناوي کیږي نور سپین ږیري

مشران او افسران يې جلادانو ته وسپارل او ستر ګې ځني وکښلې چې دا ناره يې شاهدي وايي :

پښتني لا د سيدال په ستر ګو ژاړي
چې نادر له کامه نور سپين ن يري غواړي

خورشيدِ جهان نومي تاريخ چې د ايراني تاريخ څو نو توکا يې ده وايي:

« چند روز بعد شاه حسين با ولدان شاه محمود و قوم و اتباع خود تمامی رؤسای غلجائی در بارگاه زرين قباب نادری که در خارج دروازه باباولی استاده بود به سلام نادر شاه آمدند و نادر شاه تمامی اسباب و اموال و امتعهٔ افاغنه را بسپاه بخشيده و شاه حسين را با اولاد و اقربا و بنی اعمام روانه مازندران و سکونت ايشان را در آن ولايت مقرر ساختند طايفهٔ غلجائی که مشتمل بر دو گروه بوده می آمدند يکی موسومه به هوتکی متعلق به شاه حسين و ديگر معروف توخی منسوب به اشرف سلطان چون اشرف سلطان در ابتداء ورود فوج نادری مشرف ملازمت نادر شاه مانده بود حکومت ايل توخی بعلاوه حکومت قلات تفويض او شده و قلعهٔ قندهار را که سمت غربی آن به فراز کوهکی واقع بود بحکم نادری ويران و منهدم و با خاک تيره برابر ساخت همان نادر آباد را دار الملک و مقر حکام فرموده چون عهد کرده بودند که منبعد از اهل اسلام احدی را گرفتار قيد اسارى نسازند حکم به کشتن تمامی اسيران قلعه اصدار يافت و ايالت آن ولايت را به عبد الغنی خان الکوزايي حاکم ابداليان که سالک طريق اخلاص بود مرحمت فرمود بگرشک و بست و زمينداور از روسای ابدالی حکام تعين نموده و جمعی از جوانان کارآمد غلجائی را ملازم رکاب گردانيده و نادر آباد و توابع آنرا سکنای ابدالی که در نشاپور و باقی محل خراسان توطن داشتند اختصاص داده مقرر داشتند که ابداليان از خراسان کوچيده آينده و در آن امکنه سکونت نمايند

وغلزایان وهوتکی مع قبایل بخراسان رفته در نشاپور سکونت ورزند بنا بر آن جماعه را در بیست چارم ماه مزبور از رود ارغنداب گذرانیده روانهٔ خراسان وهمکان مقرر ساختند»

پدې دله ایزو وژلو کې هغه پښتني او مېړني هم شاملې وې اکوم چې د ملک د دفاع په خاطر د ننگ تورې وهلې وې داپښتني او مېړني له جنگیالو ځلمو سره سمې جلا دانو ته وسپارلې شوې چې تور پېکي او تور اوربلونه یې د وطن د دفاع پلاره کې قربان کړل په کندهار کې د مېشته غلجو لویه برخه هوتک او توخي ؤ نور لس لس ؤ د توخیو جنگیالو چې دا د له ایزه وژنه ولیده څه د ځان د مرگ له وام څخه د اشرف خان له لمسوني د نادر نوکري قبوله کړه او یو زیات شمېر نه نادر نه اشرف ته د بېننگی غاره نه کېښوده بلکه د جلا د توره یې غوره وبلله له نورو همسنگرو سره یې د شهادت جام نوش کړ هغه ؤ چې پرته له هغو خلکو چې د نادر په سوځ کې شامل شو د نورو کډې د ایران پرلور وایستلې شوې او یو مختصر سامان یې د ابتدائی ژوند دپاره ورکړ شو نو یې د تولو کورونه چور کړل او کډې یې د ایران پرلور وایستې پدې کډو کې په لومړۍ درجه هوتک دوهم توخي دریم ناصر او نور غلجي ؤ دا یې یوه ناره چې وایي:

که وکی نادر ځان وکی لوی غدر

زینې ترې قرآن واخست او بس کوی نه دخلق دقرآن قدر

نادره بادشاه وادې وره ببره

که ته هر څو نه ورور یې دلوی اختره ورځ څوک بیایي بندیه؟

هغه توخي چې د نادر عسکري یې قبوله کړه بیا هم د نادر د اعتبار ور نه سوه د الله یار خان د اشرف خان د ورور تر قوماندانی لاندې ایران ته وایستول شول حتی بیا تر هغه وخته په ایران کې ؤ چې د نادر له مرگه لاهم

څو کاله تېر شول دا کېږي د هرات دغوريان له لارې ايران ته بوتلی شوي
چې دا ناره يې تصوير وي:

که نريه دغوريان لارې نريه
پښتنو مغولو بوتلې سپينې خولې تورې کړځيه

کډې چې له کندهار وايستل شوې نو د هېواد له کوټ کوټ ځخه سرتېرو ځلمو پر غلځي دلې جوړې کړې کډې چې نن هلمند تېرې شوې دی سرتېرو ځلمو پر هغه ايراني عسکرو چې د فراريانو محافظين و حملې شروع کړې او فراريان به يې څني راوګرځول او د هېواد لرې سيمو ته به يې لېږل د ول پدې برخه کې يوه قصه د يوې سپين سرې ښځه وه يوه يې پېغله لور وه سپين سرې چې به هر وخت لمونځ وکړ نو په دوعا کې به يې ويل چې خدايه ملک له ګرندو سپرو مه خالی کوې يوه ورځ يې لور ورته وويل چې ته پر څه شي دوعا کوې مونږ دا فشار په بند زوانی يو ته ګرندو سپرو ته دوعاوې کوې مور يې ورته وويل چې که په ملک کې ګرندي سپاره و نه وي پوښتنه به وکړي خو يوه ورځ چې ما سپښين کډو وارول له لرې يوه دوره پيدا شوه دوره رانږدې کېده خو چې کډو ته راورسېده دا د افغانستان د سرتېرو شاه زلمو ډله وه چې له يرغل کړو ځخه يې پښتانه سپين بږيري او پښتنې را خلاص ولې د دې ډلې مشر د قوماندان شېر محمد تاجک و شېر محمد له رارسېدو سره سم سندرسواو يې ايراني تيپ باندې راپريوت چې لږ شيبه وروسته يې ايراني تيپ تار و مار کړ او دغه کډې يې څني خلاصې کړې يوه ناره چې وايي:

سانګه سره ونتی يې نوړده
چې له کښتې په تيپ راګډ سو شېر محمد تاجک دکلي ولاړی ووړده

يعنی شېر محمد او د ده ملګري خولې د نن حمه په مړو سي خوږ مړي

شیرمحمد کډې خلاصې کړې او دغوه خواته یې بوتلې پدې ډول ډېرو
شاه زلمو پښتني بندي راخلاصې کړې او داخلک ډېر په هرات -
بادغیس کې پاته شول او یو شمېر د نادر له مرګه وروسته له ایرانه
راوتښتېدل او په افغانستان کې خواره واره شول او خپل ځانونه یې
د کوچنیو طایفو په نومونو خلکو ته معرفي کړل. خو یوه زیاته
برخه یې ایران ته ورسول شوه چې له مشهده بیا ترمازندرانه
پورې ځای پر ځای واچول شول ډېر یې کله ناکله له ایران
څخه راتښتېدل او افغانستان ته راتلو خو خپل ټاټوبي ته له پاره
نسواي راتلای ځکه دابدالیانو دولت د نادر میراث خور ورته
ښکاره کېدو د امیر عبدالرحمن په زمانه کې یو شمیر خلک راغلو خود
حکومت له خوا په نیمروز کې تم کړای سو دا خلک هوتک، توخي او
ناصر دي هلته یې په چخانسور کې ځمکې ورکړې چې اوس لا هم هلته
آباد دي نور یې د هرات په اوبه، میران زي توخي د هرات په کرخ
طاهراو ساګزي هوتک په بادغیس کې توخي هوتک او ناصر د
کوچنیو طایفو په نامه لکه رمیزي پروزي جلال زي بابیان ساوت
خېل اکازي میران زي موسی زایي وغیره په دا وروستو کلو کې یو
څه خلک له مشهده څخه راغلو چې اوس په مشهدي موسی زو سره
مشهور دي. یوې طایفې د هوتکو د روزګان په دیراوت کې ځان په نورزو
پورې وتاړه چې په بابوزو نورزو سره مشهور دي ناصر هم د کابل
خواته له سیدال خان سره ولاړه چې په شکر دره د کوهدامن کې او
لغمان او سرخرود د ننګرهار کې آباد شول او څه په قندوز کې آباد
شول هوتک او توخي هم د کابل خواته تللی دي چې هوتک په میدان
کې د چین زو په نامه د کابل ختیځ ته د حوت خېل په ده سبز کې پیروزي

توخي همداسې په کو دا مان کې هم چين زی هوتک شته چې اصلي ټون زی هوتک دی د هوتکو يوه برخه پښتونو ته چې تندزی هوتک دی تللي دی چې په امب او دربند کې يو ړ پاست جوړ کړيدی او س هلته په تناولیانو مشهور دی او يوه برخه د پښتو په ورسک کې بابيان میشته دي همداسې د هندوستان د بهوپال نواب توخي ميران زی دی او د جونا ګړ نواب بابي هوتک دی خو دغو خلکو د تګ وخت بنه نده ړاته معلوم د بابيانو يوه برخه د کويټې په سنار کې په بلوچستان کې مېشته دي .

د اولس خلک له خپلو کورو را ایستل

هغه وخت چې خلک نادر ته تسليم شونو نادر خلک له خپلو کورو څخه ، د بنار څخه د اطرافو څخه را وایستل دارغنداب د رود په غاړې يې سره تولول نارينه يې د بېګار په توګه د بنار په نړولو مامور کړل په چا يې د کندهار بنار نړاوه په چابانديې د - نادر آباد نوی کلا پرشا وخوا خندق کېنس په دې وخت کې يو سړې چې حاجي مشکي نوميدی په کام هوتک ساکړايي و له د باندې غالباً د قلات له خوا کندهار ته راورسېږي او ځان په دا بېګاري خلکو کې شاملوي دلته دوه قوله دی څوک وايي چې دی په هغو خلکو کې و چې بنار يې نړاوه څوک وايي په هغو خلکو کې و چې د نادر آباد په قلعه يې خندق کېنس نادر په شخصاً پر دا دوار و کار و کرجېدی او د کار څارنه به يې کوله حاجي مشکي يوه توره په هره توګه چې وه له ځانه سره تېره کړې وه هغه وخت چې نادر د دوی د کار د کتلو د پاره د ده حد ته راورسېدی زمری حاجي مشکی حمله پر وکړه او په

توره يې ووهله خو نادر زغره اغوستې وه معمولي ټپي سو چې له يوې مختصرې جګړې وروسته حاجي مشکي شهيد کړای شو چې داخو ناري په حاجي مشکي پورې جوړې شوي وايي:

حاجي مشکي ويل ابلکې وچې کلکې
يو وار پښې رالاندې واخله په اوږدو کې پښتني ماته کيله کې

مطلب يې هغه پښتني دي چې دارغنداب د رود پر غاړه نادر له خيلو کوروسره راايستلي او بيوځای کړي بيا وايي:

حاجي مشکي ويل سمندي له پښو لنډې
يو وار پښې رالاندې واخله چې نادر په پښتنو وهي ملنډې

بيا وايي:

حاجي مشکي ويل چې خدای نکړي زه بخښه کړم
په نادر مې واړی وکړه پولادي توره مې زنګ خوراک يې نکړ

يوه بله ناره ده وايي:

شاه نادر ويل زما دغه ريکه دار سي
يو غلجي مې پکې مړ کړه لويه خدايه سر پر يکړي به و لاړ سي

په دې ډول د دې تورزن ننګيالی قرباني بې ځايه ولاړه نادر کم ټپي شوی و، زر جوړ سو د حاجي مشکي ياد ونه عبد الغفار هوتک هم په خپل ديوان کې کړې ده چې وايي:

چې ګرجيان يې قتل کړه	حاجي ميرخان غلجي ده
لکه زمري هسې کړه بې	حاجي انګو هوتک غازي ده
چې د رافضيانو بيخ يې وکيښ	شاه محمود هوتک غازي ده
چې د ننګ توري وهينه	جنګي هوتک رستم ثاني ده
چې په نادر يې ګوزار وکړ	حاجي مشکي اسحق زايي ده

د مرهټیانو ښخ یې وکېښې — احمدشاه سدوزایي؛
درست پښتون یې په آرام کړ — د تیمور ښه بادشاهي ده

نادر چې د کندهار ښار له ښار لوا ودنوي کلا د خندق کار پای ته ورساوه ټول غلجي بندیان یې ښار او ښځې تورو ته وسپارل او مړه یې کړه بیا یې نو د کابل خوا ته حرکت وکړ نادر چې شاه جوي ته ورسېدې د غلجو لښکر چې له دوه زره اسمعیل خان څخه نیولی بیا تر ګرد بېز کابله ننګرهاره سره راټولې شوي وې وګیلان ته راوړسېدو د لښکري په دوه زره بیره له خپلو ټاټوبیو څخه راروان شوي وه د لښکري د احمدزو لښکر د بلوخان تغر تر قوماندې لاندې د سلیمان خېلو لښکر د آدم خان او رحیم ګل تر مشرۍ لاندې د سهاکو لښکر د مدت خان سهاک تر مشرۍ لاندې خو د ناصرو د لښکر مشر نسو معلوم چې څوک و خو دا یوه نارې ده چې وایي؛

نادر چې خوا د کابل ته یې تعجیله
د ګوملې ناصر اغلو سلیمان خېل اندړ توکي وکړه سیله
په شیبار کې پر دښمن کړې سخت واره ده
د هر سړي یې ځنې مړه کړه نادر ویل واخه دغم شیبارده

د واړه قواوې د شیبار آسپین او هوار میدان سره رانږدې شوې۔ نادر چې خپل بري له اوله سره د توپخانې په برکت ګټلی و بیا یې هم خپله توپخانه د ځوا په ډول عیان کړه مګر پښتنو له بده مرغه خپل تاکتیک بدل نکړ آدم خان اندړ چې د سپرو قواو قوماندان و آسپین میدان یې د دښمن پر بېړ شمېره یوځ او عظیمې توپخانې یرغل وروو اود نادر توپچي قواو په خپل ټول توان او ظرفیت له موقع څخه استفاده وکړه غلجي چې د انتقام جذبې تقریباً لېوني کړي و په داسې جوش پر دښمن ورغلو خو افسوس چې دوه

شاه زلمي محکې تر دې چې دښمن ته ورورسيږي د تورو توپو دګوليو
قرباني شو چې يوه ناره وايي :

آدم خان اندړه ودې خېژه ولي
دغه ځای دجګړې نه وُ باندې خوارې دې کړې پړې نازولي

غلجي دخوني زمرو غوندې دنادر په پوځ ګډ سو داسې په خوږ
تورې يې ووهلې خوله بده مرغه دمخې وتلی شاه زلمي چې سپاره
هم په اول سرکې د هرتباه شو يوه بله ناره ده چې وايي :

په مدت سهاک د تورو پلوشې دي
ډال يې هم او تاک کې پاته خو په لاس يې دفولادو دستکلی دي

بل ځای وايي:

رحيم ګل سلمان خېل وکړې ببکی
که زوندی ولاړم ترکوره راپسرکې ده رابيا توره ځوني

خوتر ټولو انتحاري جګړه دناصرو وه ناصرو يو ډول کميسان چې به
لکه دنن زماني د ډريشي کميس لمن به يې ترپايه چاک وه اغوستل کوم
وخت چې به په جنګ کې هود راغلو نو به يې دکميسانو د لمنو ځاکونه يو له
بله سره وتړل معنیٰ يې داوه چې نه به سره تښتو پدې ورځ ناصرو هم دا
هود سره کړی وُ دوی د سيدال دا بدله اورېدلی وه چې ويلي يې وُ :

سيدال خان ويل زماسترګې يې وکښې
ګرندی ناصر به نسی رالـــه کښې

يعنی که ګرندی ناصر راورسيد و زما دسترګو غچ به واخلي ناصرو
داسې دخرپ توری ووهلې چې نورنو د تنقيد ځای نه وُ پرپاته او دا ناره
داصحنه راښيي:

سیدال خانه د واره ناصر ملکه

له سرو یړ ده سر راجګ کړه چې ناصر له سپینو تورو سره څکه

یعنی ته خو مریض یې یوازې له بالښته سر راپورته کړه او وګوره چې موږ د خپل پوړ غاړه ایستلی ده که نه جګړې د ماښام ترتیرغوني روانه وه خو د شپې تیارې غلجي له حملو پاته راواستو د واړو لښکرې سره جلا شوې د شپې حاجي رسول خان جنګي جرګه جوړه کړه او جرګې ته یې وویل چې زموږ د مخې شاه زلمي اکثره له مخه ولاړو په دې پاته مړه موږ نشو کولای چې د نادر و دې ستر اردو ته ماتې ورکړو سهار چې بیا موږ پر نادر حمله کوو د ده توپونه بیا موږ ته بې پایه زیانونه رارسوي موږ به له دې میدانه څه شا ته سو که نادر پر موږ د حملې هڅه وکړه دا به زموږ په ډېره ګټه وي چې دی له توپخانې راجلا سي او که نسو راجلا موږ به بیا په داسې دول پر ده حمله نه کوو لکه دنن ورځې غونډې جرګې دا تجویز خوښ کړ او افغاني لښکرې د ترنک د رود جنوبي خوا ته پورې وتې سهار چې لمر راوخوت نادر ولیده چې غلجو د ترنک د راده پر جنوبي غاړه سنګر نیولی دی نادر زور جرئت ونکړای شو چې د خپلې توپخانې تر سیورې د باندې پر غلجو حمله وکړي غلجو هم د خپلو غلطیو تکرار لازم نه باله پدې وخت کې نادر پر میدان باندې پرته دغلجو شاه زلمو د سرو په پر ښکړه پیل وکړ چې بیا وروسته یې مناره څني جوړه کړه او د انا ره یې شاهدی وایي:

پښتنو کړې نادر ته لویه غوره

نادر هم د پروته تینګ سو مناره یې کړه له سرو د زمو جوړه

سبا ته نادر له دغه ځایه حرکت وکړ د کابل خوا ته غلجي شوو ورځې په صلاح او مشوره د لته پراته و خپل مړي ئې ښخ کړه و وروسته د بیا تجدید

د قوا د پاره خپلو خپلو سیمو ته سره خپاره سول پدې جګړو کې د نادر د قواؤ لار ښوونه حاجي دوړنګی د ملت خان اسحق زایي پلار او خان ترګی کوله له شیبار یې خان ترګی له څلورزره فوځ سره د قلات د کلا قوماندان وټاکی او کلات ته ولاړې پدې جګړو کې دغو قومو برخه درلوده سلمان خیل احمدزی سهاک ترکی اندړ ناصر توخیو چندانی نفرونه درلودو د دوی هغه دکار خلک نادر په خپل پوځ کې شامل کړه او له کندهاره څخه یې ایران ته ولیږل هوتک تقریباً ټول په قندهار کې ښت سوی په شیبار کې داسې برای تام کسان له حاجي رسول خان سره ؤ د شاهي کورنۍ څلورتنه په دې جګړه کې چې ژوندی پاته ؤ له ټولې کورنۍ دغه څلورتنه ؤ چې په دې کې هم غني جان په دغه جنګ کې شهید سو دا نور دریا حاجي رسول خان نور الله خان او پیر محمد ژوندی پاته سول دا جنګ یوه شاعر داسې ستایلی دی:

د شیبار توره سلیمان خیل اندړ په دوا ډه وکړه

ترګی ښه سوله کډ و سره یې جوړه وکړه

..... هندو سوپه میدان کې یې ویجاړه وکړه

ناصر د ننګ توري وهلې خویې ملاوخته

نادر چې قره باغ ته ورسیدی دغلجو له احتمالي حملې څخه بېغمه سو نو یې یو شمیر نور عسکر د نصر الله میرزا په مشرۍ بیا هزاره ؤ ته واستول یوه ډله عسکو یې ــــــــــــ له پخوا له هزاره ؤ سره په جګړه لګیا ؤ په داسې حال کې چې زړه ور هزاره ؤ د لوېښت لوېښت ځکې دفاع کوله نادر له قره باغه د غزنۍ پر خوا تېر سو غزني بې تکه پوکه تسلیم شو او استقبال ته یې راووتو نادر له دغه ځای د کابل خوا ته وروړاندی شو په کابل شیر خان او حمید اد خان یو څه مقاومت وکړ بالاحصار یې یو څه

مقابله وکړه خو زر له پښتو وغوږ زبېدل نادر څه موده په کابل کې تم سو
بیا مخ په جلال آباد ور روان سو څو د بتخاک په حصه کې سعدالله خان
دامان الله سلطان زوی او ملا محمد د پیر محمد میاجی زامن یو څه
لښکري سره تو لې کړې او په نادر یې حمله وکړه دې حملې او جګړې
نادر و دې ته وهڅاوه چې دی دلته تم سو د تګاو ننګراو او چار یکارو د خلکو
د تر تېلو په مقصد یې لښکرې دغو سیمو ته واستولې د دې ډلو چې وې
یو څو د ایران په اشغال کې د دغو سیمو خلک د ملا پیر محمد میاجي
او امان الله سلطان بر خه اخیستې وه بله دغه او سنی حملې چې دانو د
غلجو اخري کوا بنو چې د نادر په مقابل کې ښکاره کړنا در په نوموړو
سیمو کې ډېرې جګړې وکړې خلک یې وژل کورونه یې سوځول
په همدغه مقام د نادر هغه قواوې چې څو کاله پخوا څخه هلته له
هزارو سره اخته څه دا نوی قواوې چې له قرباغه نادر ولېږل لې
میرزا مهدي د نادر وقایع نګار په ډېر فخر وایي چې د هزاره
روحانیون، مشایخ او مشران حتی به زن و مرد آن ابقا نشد همه
را از تیغ گذرانید و خانه و کاشانه شانرا خراب و سوزانید. او همدلته یې
د هزارو ځوانان د غلامانو په توګه راوستل د نادر حضور ته یې پیش کړل،
نادر دا پوځونه ډېر ونازول، ډېر انعامونه یې ورکړل او افغاني مقاومت
یې سرته ورساوه.

د هوتکي دورې مشاهير

بهادرخان اندړ:

بهادرخان اندړ د حاجي میرخان له لومړنیو ملګرو څخه دی چې د خپلواکۍ د اخستلو په تړلو جرګو کې یې برخه درلوده پټه خزانه د ده رسمي القاب صدر اکبر دوران امیر الامرا کاږي چې د اوس وخت صدراعظم به ورته ووایو شاه حسین به دی ورور بالوده د شال او ژوب سیمې فتحه کړې او د افغاني سرحداتو حدود یې تر ډېره جاتو اوینو پورې ورسول او د ملتان ځنې سیمې یې هم تر تصرف لاندې راوستې. بهادرخان اندړ د زمینداور د کلا قوماندان و. د نادر د حملې په وخت کې چې تر یوه کال زیاته موده یې له نادر سره ډغرې ووهلې او درانه تلفات یې نادري لښکرو ته ورواړول په پای کې دوه میاشتې مخکې د قندهار تر سقوط د زمینداور قلعې سقوط وکړ خو وروسته د قندهار له سقوط څخه د کابل خواته ولېږدېدې او د کابل په چاردهي کې میشته شو او هلته یې یوه کلا جوړه کړه چې اوس هم په قلعه بهادرخان سره مشهوره او د دې زړه قهرمان سردار ابدي آرامګاه هم هلته ده.

سیدال خان:

سیدال خان دا بدال خان زوی په قوم بارخیل ناصر دملي قاید له لومړي جرګې څخه نیولې بیا په هر ډه کړکې دملي قاید شاه محمود شاه اشرف او شاه حسین سپه سالار پاته شوی دی او ټولو په ښې ساري تو ګه په درنه ستر ګه ورته کتل په شاهي کورني کې که هر څو کورني څخه پېښې شوې سیدال خان نه دی پکې متهم شوی سیدال په ۳۱ کلنه زمامداري کې څه په خارج څه په داخل کې نه د خپل نه د پردي هیڅ ډول تهمت پرده نه ده ویل شوې په ټولو ایراني کتابو کې په نورو افغانانو پوري قسم قسم تهمتونه ویل شوي دي مګر پر سیدال خان باندې هیڅ ډول تهمت نه د ظلم نه د شوکې نه د یوې بلې بدی شوي دي که سړی ورته څیر شي فکر نه کوم چې داسې شخصیت په دې دوو بادشاهیو لکه افغانستان او ایران ټولو لکه پاته شوی وي او هیڅ تورداغ دې دده پر لمن نه وي لګېدلی. په هر صورت زموږ داستر قهرمان په کوچې توب کې نوکري اولوی شوی دی د ژمي مینه یې زاوه وه چې په اوسني وزیرستان کې ده د دوبي مینه یې داتغر علاقه وه د سیدال خان پلار ابدال خان د ناصرو خان د سلطان ملخي معاصر او د سلطان ملخي په ټولو جګړو کې ګډون درلود سیدال خان ناصر علاوه د افغانستان او ایران له فتحې او دفاع له روسي قواؤ سره دایران په مازندران کې دغرې و وهلې او د دوهم پیټر قواؤ ته یې سخته ماتې ورکړه چې په نتیجه کې یې په هغه تړون کې چې دده او د روسانو ترمنځ لاس لیک شو د ایران ولایته لکه مازندران، استرآباد او ګیلان له روسانو څخه بېرته راوګرځول د ملک په دفاع کې تر

اخیری سلګی وجنګېدی چې ددې له سقوط سره د هوتکو شاهنشاهی هم سقوط وکړ سیدال خان ناصر د قلات په کلا کې له دوو میاشتو لاس پلاس جګړو وروسته د نادر د جګړنو پلاس کښېووت ددې نامرده دښمن له خوا د سترګو له نعمت څخه محروم شو وروسته له هغه چې نادر غوښته چې غلجی سره وشېندي نو یو نړیات شمېرې دایران خواته ولېږ دول سیدال خان او ناصران یې د کابل خواته ولېږ دول چې سیدال خان پخپله د کودامن په شکردره کې مېشته سوا و هلته د سیاسنګ په هدیره کې په ابدي خوب بیده سو ناصر څوک په شکردره کې پاته شول څوک د سرخرود او لغمان خواته ولېږ دېدل او یو شمېر یې د قندوز په شاوخوا کې آباد شوی حتی د پېښور خواته هم راخپاره سو دا یو څو ناری د سیدال خان غمجنه پېښه داسې تمثیلوي:

پقلات نادر په توره وې ښخې
سیدال خان باندې ړوند لوی لښکرې د نادر کړېږی بری
چې د سیدال قواوې د دښمن له ناپایه قواوو سره په مقابله کې
مخ په خمېدو سوې نو وایي:
سیدال خان ویل ما پدې ځای ارمان نیسي
د ناصرو زړې نسته اوس به خو ما د نادر پوځونه نیسي
نادر چې سیدال خان ونیو نو ویې ویل: « نه می زیبد که با چنین سردار بزرګ رفتار نازیبا شود مګر من طاقت دیدن چشم های این ګرګ باران دیده را ندارم » وروسته له هغه د سیدال خان سترګې نادر وکښې او بیا د شیبار میدان ته د ناصر و لښکرې راورسېدې نو ناصرو دا ناره ویلې ده:

سیدال خانه د واړه ناصر ملکه
له سروینده سر راجګ کړه چې ناصر له سپینو تورو سره څه که
له زمریانو سوي خالي دهواد دړګي
نادر وکښو د سیدال میړنی سترګې
له ژړا د پښتنو په مخ سرپا ږی
د سیدال سترګې نادر ایراني کابري

بابوجان بابي:

بابوجان بابي د کرم خان زوی چې کرم خان دهوتکو له غورو څخه و او د اتغر د علاقې او سید ونکی و او په توکو جرګو او جنګو کې د ملي قاید ملګری و هغه وخت چې ګرګین وو ژل سو بابوجان بابي له د هو جنګي میړو سره د ماسور له خوا سبا ر ته راننوت او پر سنار یې قبضه وکړه د هر کرجي محافظین یې له مخه یو ړل وروسته د حاجي میرخان نیکه له خوا د قلات حاکم وټاکل سو هغه وخت چې شاه محمود ایران ته تلی بابوجان بابي د ربې زړه کسه هوتک توخي ترکی اکاخیل راواسترل او له شاه محمود سره ملګری شو دبیتي خزانې د مؤلف په قول په جګړو کې یې داسي مړانې ښکاره کړې چې رستم ورته حیران و د شاه محمود او شاه اشرف په وختو کې د لار و بندر حاکم و وروسته چې نادر په قندهار حملې اراده وکړه نو یې امام وردی بیګ د کرمان حاکم ته د بست او ګرشک د نیولو امر ورکړ شاه حسین هم د دوی مقابلې ته بابوجان بابي ورولیږه چې په نتیجه کې امام وردی بیګ ته سخته ماتې ورکړه او تر د هرو بیرو غلاوه علاوه پر دې بنه عالم او

شاعرو چې تفصیل یې پښتو خزانې ورکړې دی شاه حسین دی د بست حاکم و تاکه چې د ډېره موده یې د نادر د قواوو په مقابل کې د بست د کلا دفاع وکړه خو په پای کې نادر ته تسلیم شو بیا یې سرنوشت نه دی معلوم.

ملا پیر محمد میاجي:

ملا پیر محمد میاجي د ملا محمد سرور زوی د هوتکو د دورې له سترو عالمانو او روحانیونو څخه و چې په ټولو مجاهدو او مبارزو کې د ملي قاید ملګری و دی اصلاً د کابل د شاوخوا او سېدونکی و او د مشهور جنګي سردار امان الله سلطان د خور زوی و دی په لومړۍ جرګه کې د ملي قاید ملګری و وروسته د اصفهان له نیولو شاه محمود اصفهان ته وغوښت او هلته د باد شاه مرشد او مشاور شو هلته یې له روافضو سره د ډېرې مباحثې وکړې او دوی ته یې قناعت ورکاوه د روم علماوو د پیر افغان خطاب ورکړی و د شاه اشرف په زمانه کې هم د شاه اشرف پیر مرشد و هغه وخت چې امان الله خان له شاه اشرف څخه مرور او افغانستان ته راغی شاه اشرف دی په امان الله پسې مرکه راولېږی خو د امان الله خان بېرته رانه وستای شوای، کرونسکی پتاریخ سیاح صفحه ٦٦ کې لیکي: هغه وخت چې شاه اشرف له شیرازه راووت نو د فساپل چې د افغاني عسکرو د تېرېدو لاره ده د پله ذمه واخیستنه او د پله حفاظت ته و دریدی او افغاني عسکر یې تر پله راتېر کړل او د خپلو وطنوالو د پله حفاظت راتېر ولو په لاره کې یې د نادر له لښکرو سره په اخ د ب کې ځان تر وطن جار کړ د فسا تر پله یې ځان واچاوه پیر افغان

شاعراو مؤلف ؤ دوه کتابونه یې په پښتو ژبه لیکلي ؤ چې یو افضل الطرایق علم اخلاق بل یې الفرائض فی رد روافض ؤ. د ده زوی ملا محمد هغه وخت چې نادر ترکابل تېر سو لښکرې سره برابرې او سخت جګړې له نادر سره وکړې.

میر عبدالله خان بلوڅ،

میر عبدالله خان بلوڅ د قلات خان او د موجوده قلات د خانانو نیکه دی د پر غښتلی سړی ؤ د ملي قائد له کلکو ملګرو څخه ؤ د افغانستان د آزادۍ د لومړي صف له مجاهدینو څخه ؤ څکه لومړی ځل هم په دې مرام کې ده قدم اوچت کړ او کرګین ته یې د مالیې له ورکړې د ډه وکړه او هم یې د کرګین له وژلو وروسته د میرویس ورارہ یار محمد ته پناه ورکړه او خوندی یې قندهار ته راوړسا ؤ همدا نامتو سړی بیا وروسته د سند له عباسیانو سره په جګړه کې مړ شو چې بیا یې زوی میر محبت خان پر ځای کښېناست مګر د پلار همت یې نه درلود.

نصرو خان الکوزایي،

نصرو خان الکوزایی د جلدک او سېدونکی او په لومړۍ لویه جرګه کې د خپل قوم نمایندګي کوله وروسته د قندهار له فتحې چې خسر ورور سېدی له خپلو ځلمو سره راغی او د قندهار په ملي قواؤ کې شامل شو.

عزیز خان نورزایي،

عزیز خان نورزایي چې د پټې خزانې مؤلف یې د دلارام پهلوان بولي له

میرویس نیکه سره په لویه جرګه کې شامل و

ګل خان بابړ،

ګل خان په قندهار کې د بابړو د طایفې مشر او په لویه جرګه کې یې د خپل قام نمایندګي کوله د ملي قاید له سترو ملګرو څخه و.

نورخان بریڅی:

نورخان د بریڅو مشر او د نسوراوک او سپدونکی او په ملي قیام کې د ملي قاید ملګری او په جرګو کې شامل و.

یحیٰ خان د ملي قاید ورور:

په ټولو جرګو کې شامل و هغه وخت چې د ملي قیام د پاره لښکري تولېدې د مرغې لښکرې ده سره راټولې کړې او میدان ته یې راوستې.

حاجي نورمحمد خان،

حاجي نور محمد خان مشهور په حاجي انکو د یحیی خان زوی د میرویس نیکه وراره حاجي نور محمد خان فقط د میرویس نیکه سیوری و په هر ځای په هر مقام په هر حالت کې ورسره و د ایران په بندګې ورسره و د حج په سفر کې ورسره و په ټولو جرګو کې ورسره و د ګرګین د وژلو په جګړه کې زخمي شو دوی ګولی ویشت سوی او وروسته د قندهار له فتحې او د ګرجي عسکرو له مټولترو ماتیو لویه انغان وچې د سفیر په توګه د ډیلي دربارته ولاړی او د ډیلي دربار د لس هزاری جاګیر ورته ورکړ په جاګیر کې یې اډیره اسمعیل خان، د پرغازي خان

بنو او د ملتان ځنې برخې ورکړې له توليې شاهي کورني څخه يوازې دده او دده ديوه زوی نورالله خان قبرونه په سيوري کې دسنه بولان په هديره کې موجوددی دا نده معلوم چې دی څه وخت او څنګه وفات سو.

يارمحمد ديحيی خان زوی :

هغه وخت چې کرجي لښکرې د بلوڅو او کاکړو د ترټلو دپاره د شال کوټ خواته ولاړې يارمحمد خان دملي قايد له خوا له يوڅو کسانو سره د مرستې په توګه له کرجي لښکرو سره ولېږل شو په حقيقت کې يې دملي قايد پروګرام ملګروته ورساوه. يارمحمد خان دهغې دلې ايراني عسکرو ملګری و چې دشال مستنګ لوری ته ولاړې او دملي قايد پيغام يې ميرعبدالله خان ته ورساو دی دخپل اکا عبدالعزيز له خوا دهغه احتجاج له کبله چې دده پر کړووړو يې کړی و ووژل شو.

عبدالغفور خان دحاجي انګو مشر زوی :

عبدالغفور دقلات حاکم و او دنادر په جګړو کې ووژل سو.

يوسف خان هوتک :

يوسف خان هوتک د سيوري دسيمې له خانانو څخه دلومړي او دوهمې جرګې غړی و د خپلواکۍ د جنګ لومړي حملې ته يې دسيوري لښکر راټول کړ.

نصرالله خان :

نصرالله خان کبر چې په ایران کې په کورسلطان سره مشهور و ځکه
ده به تل یوه ستړکه چپه نیوله نصرالله اصلاً سیستاني و په لږه موده
کې یې د شاه محمود په دربار کې ستر مقام پیدا کړ په ایران کې یې ډېر ځایونه
فتح کړل او ستر خدمتونه یې شاه محمود ته ترسره کړل بد نفسه سړی
نه و ایرانیان هم چنداني شکایت نه ځني لري کرونسکی د خپل کتاب په ۵۵
مخ کې لیکي : چې د ډېرې بهادرۍ له کبله به افغانانو ایلدرم باله دی د
شیراز په جګړه کې لکه شاه محمود د خپل لښکر په مخ کې ولاړ و چې یوه ګولۍ
پر ولګېده او مړ شو شاه محمود ډېر په خوابدی سو چې د ده جنازې ته ورغی
یوه بنه ګمبته یې باندې جوړه کړه او دوه کسه آتش پرستان یې مقرر
کړل چې د ده له قبر سره اور بلوي .

زبردست خان د شیراز فاتح ،

چې اصلي افغاني نوم یې محمد جان خان دی دی په قوم هزاره او د دولت یار و
ځنګه دی ده ته زبردست خان نوم شاه محمود ورکړ وروسته یو مخ په زبردست خان
مشهور شو د شاه محمود له سترو جنرالانو څخه و ډېر ځایونه یې فتحه کړل
ایرانیان چې په ټدې واخیستو ده ته به یې پناه راوړه د اصفهان ګ د کلاخانکو
چې د شاه محمود خپلوان یې وژلی و ده پناه ورته ورکړه شاه محمود ډېر
په خوابدی سو خو څه یې بیا نه ورته ویل د نصرالله له مرګه وروسته د شیراز
د فتح وظیفه و زبردست خان ته ورکړه شو ده شیراز محاصره کړله اتو
میاشتو وروسته یې فتحه کړ نو یې د شیراز د فاتح لقب وګاټه .

سید علي خان هزاره،

دی د هزارجات له سیدانو څخه و، پر شاه محمود یې ګران و او د لښکرو دیوې برخې قوماندانی یې په غاړه درلوده چې له قزوینه بېرته راغلی یو جاسوس یې ونیو چې د اصفهان د خلکو د وژلو مخې ته څنې ښکاره شو، شاه اشرف دی په خپل ځای کې وساته.

الماس خان،

الماس خان هم د شاه محمود پر معتمد، د لښکرو د یوې برخې قوماندان و، د شاه محمود د شخصي محافظینو د ټولګیو قوماندان و، بیا وروسته شاه اشرف له دې کبله چې شاه اشرف بادشاه سو دی وتښتېدی ونیو او تحقیق یې ترې وکړ وروسته له تحقیقه یې خرښی کړ خورده دانیول د ځان توهین وباله، زهر یې وخوړل او ځان یې مړ کړ مګر معلومه نشوه چې دی څوک او د کوم ځای و.

یونس خان کاکړ:

د لومړي او دوهمې جرګې غړی او د خپلواکۍ د کټلو د ډګر د لومړی سنګر سرلوری قوماندان و چې لومړی ځل یې ګرجي جګړن تارمار کړل او د خپلواکۍ بیرغ یې جګ کړ.

علي داوي:

د نادر افشار له خوا د کاکړستان د اشغال د پاره مشهور ~~ایرانی~~ قوماندان پیر محمد واستول شو خو کاکړو نه مرور داسې سم و وځپل او وې زغلول چې نادر پیر محمد خان ته راوغوښت او ترلرکو لاندې یې واچاوه له -

سختو ، هلو ټخه و ، روسته يې له کاره برطرف کړ ځکه دی متهم و چې د بېر عسکرو چې په کاکړو او چپل علي داوي په شمالي کاکړستان کې د علي داوي د وتې په سيمه کې د نادر له دوهم لښکر سره په سپين ميدان ونښتې او هلي او تر آخري سري پورې شهيدان شول .

میر سمندخان بلوڅ :

میر سمندرخان بلوڅ قندهار اشغال ځکې دکرګين ستر اتکړ کړ خو خپله قبضه يې ټينګه نه وساتله له يوڅه وخت قبضې وروسته يې چې ايراني پوځونه راتلوده بېرته کندهار خوشی کړ خو ايراني باچا د انتقام او خپلې قبضې د ټينګولو په مقصد ګرګين کندهار ته راولېږه .

شهدادخان بلوڅ ،

شهداد خان بلوڅ هغه څوک و چې د ده په بلنه شاه محمود کرمان ته ولاړ .

عبدالعزيزخان بلوڅ ؛

د شاه اشرف د ترکيې دربار ته استول شوي لومړي افغاني سفير دی چې په عبدالعزيز استرباني سره هم ياد شوی دی .

محمدخان بلوڅ ،

محمدخان بلوڅ د بلوڅ ديوې برخې قوماندان او د شيراز حاکم و چې بيا وروسته لومړی افغاني رسمي سفير سو چې استنبول ته ورغی او د ده هرکلی نه د استنبول ښار سپين کړای شو او په دې سبب د ده ته د خان سراس يعنی سپين خان لقب ورکړ سو .

شېرخان بلوڅ ؛

شېرخان بلوڅ د نادر افشار له لښکرو سره د نوښکي په سيمه کې سختې جګړې وکړې چې وروسته له ډېرو جګړو چې دوه واره يې نادري قواوې بېرته څنې راپرشا شوې ځو په پای کې د مير عبدالله خان بلوڅ زامن مير محبت خان او مير امتيان خان چې نادر ته يې له نېکه تو که تسليم شوي ؤ نادر دوی د واړه له خپل پوځ سره سنور اوګ ته راواستول دوی په بلوڅو کې يې اتفاق واچولو څه بلوڅ يې له شېرخانه جلاکړل خو شېرخان د دښمن ته غاړه نه کښېښوده ځو يې خپل سر د ملک په دفاع کې فداکړ ؛ روح يې دې ښاد وي .

خدايداد خان سلمان خېل :

خدايداد خان د شاه اشرف له خوا د لار و بندر حاکم ؤ هغه وخت چې شاه اشرف له ايران څخه را ووتې خدايداد خان ته يې وظيفه ورکړه چې د شاه اشرف له ورور چې نوم يې نه دی معلوم او سرور خان ناصر سره په کښتيو کې بصرې ته له ډېرو عسکرو سره ولاړ سي بيا وروسته ايراني مؤرخ محمد علي حزين په او مان کې ليدلی ؤ سرور خان خو بېرته څنې راغلی خو د خدايداد . او د شاه اشرف د ورور په هکله نور معلومات نسته .

ملا زعفران توخی ؛

ملا زعفران توخی ميران زی دی د هوتکو د دورې د ډېر لوی سياسي ډيپلومات دی چې ترکې سرعسکر احمد پاچا ته د افغاني علماؤ د هيئت مشر ؤ په شيراز کې له نادر سره د سيدال خان ملګری ؤ وروسته

بیا د شاه حسین له خوا ایران ته واستول شو څو د شاه محمود او شاه اشرف کړې چې هلته پاتې وې را خلاصې او ضمناً له دې ناری څخه بریښي چې دشاه محمود تابوت یې هم راوړی دی:

دزعفران احسان مې زړه د ګوروره وړی
بویې راوستل وریرونه بل یې دی دشاه محمود تابوت راوړی

اسلام خان توخی:

اسلام خان توخی جلال زی دی، دی دشاه اشرف په وخت کې د تهران حاکم و هغه وخت چې د شاه اشرف لښکر د مهمان دوست په جنګ کې سخت زیان ولید اسلام خان له تهران څخه له خپل پنځه زره عسکرو سره دشاه اشرف مرستې ته راورسید او په مورچه خورت کې له نادر سره وجنګید.

اخترخان توخی،

اخترخان توخی شملزی یې هغه وخت چې د نادر افشار لښکر وعلي داوی او د ده لښکرې د وستی په سیمه کې له مخه یوړې نو یې د داوی بنځې له ځانه سره کندهار ته وړې کړې د ادشینکی د ولسوالی مرکزته نږدې دلوړګی په سیمه کې اخترخان پسې راورسید ی له یوې خونړې جګړې وروسته یې د داوی کډې له دښمن څخه خلاصې کړې.

اشرف سلطان او الله یارخان:

اشرف سلطان د سالم خان زوی او دعلی خان لمسی دی علي خان د سلطان ملخي وروروو اشرف خان او الله یارخان سره وروڼه دی اشرف خان

له شاه حسین سره مخالف او نادر ته ورغی او له نادر سره ملګری سو چې کندهار محاصره شو او ایراني لښکر د فتح علي افشار تر مشرۍ لاندې قلات ته وخوځېدل سیدال خان بېرته له شلو زره لښکر سره له کندهاره پسې ووت د ښهر صفا او قلات تر منځ یې پر ایرانیانو ناببره حمله وکړه د لښکر یې ومحوې ته نږدې کړې وچې نادر له یوستر لښکر سره راورسېدی سیدال خان ایرانیان پرېښودو او قلات ته ولاړ په هغه شپه چې سیدال خان بېرته په ایرانیانو پسې ووت الله یار خان چې په ښار کې و د ښپې له ښاره ووت او نادر ته یې اطلاع ورکړه د ده د اطلاع له کبله نادر خپل پوځ له محوې وساته دا واقعه خورشید جهان او نادرنامې لیکلې ده خورشید جهان په ۲۱۷ مخ کې وایي چې هغه جاسوس ته د ایرانیانو ورکړل شول وروسته له یو نیم کال جنګ او محاصرې وروسته اشرفخان د نادر د غوښتنې له مخې په دې موفق سو چې په کلاکې یو کندک ستوخي ملګری او له لارې یې وارویې وتوخیو ته یې وویل چې تاسې موږ ته د چل زینو برج او د ښار شمالي دروازه په لاس راکړې هغو هم قول ورسره وکړ بخلس شپې وروسته د غوعسکر و ته د دغه برج او دروازې د پېرې وار راورسېدی نادر هم خپل ترتیبات نیولی و د جمعې ورځ نور خلک ښار ته لمانځه ته تللي و چې دغه کندک ایرانیانو ته اول د برج له لارې لار ورکړه چې په تناو راوخاته بیا یې دروازه خلاصه او فوراً توپونه دغره د دو ته وخېژول چې دا ناره شاهدي وایي :

که کړې پښغلجو بدبختي کړې
ځکه ولی نادر ښار دغره له دو دې

یعنی دا خو د غلجو بدبختي او بې اتفاقي ده چې نادر ته یې موقع ورکړه چې نادر ښار د غره له دودې ولي :

که بلې پښتنو نجونې دي د بلې
نادر له لوړې تر شاه برج کړې زمبورکې
یعنې خلک حیران، و چې څنګه نادر توپونه پر ښار راوخېژول نو وایي،
که وران د کندهار ښېرن وران سو
داشرف توخي له لاسه نن غلجي واړه خواران سو
که بندو به نادر بندوتول روخي
خو زما قوم ناپوړو نادر رماته کړ زما ملا ځنېل توخي

وروسته د قندهار له نیولو نادر اشرف خان د قلات بیګلربېګي مقرر کړ او الله یار خان یې له هغو څلورو زرو توخیو سره چې د خان له وامه نادر په پوځ کې شامل شوي و ایران ته واستول د ابدالي احمد شاه د وخت کې هم څه موده اشرف خان د قلات حاکم و خو وروسته یې او دده زوی حلیم خان او وروریې الله یار خان احمدشاه ابدالي ته ملاتړ ندیان کړل او هلته د احمد شاه ابدالي په بند کې مړه شول.

خان تره کی :

خان تره کی له نادر سره ملګری و د قلات د محاصرې په وخت کې د نادر د قواو لار ښوونکی و د شپیار له جنګه وروسته د قلات د کلا د عسکرو قوماندان مقرر شو.

مهراب سلطان بابي ،

مهراب سلطان بابي د نادر ملګری او د بلوچستان او کاکړستان په ټولو جګړو کې د نادر د عسکرو لارښود و بیا نادر د ښوراوک حاکم مقرر کړ. (خورشید جهان ۲۱۷ مخ).

آزاد خان سلیمانخیل :

آزادخان سلیمانخیل دلینکړو دیوې برخې قومانداندان تخت توړیالی او په هر میدان کې بریالی و په یوه ځای کې چې دی آثو او پر سیدال خان ناصر دیره سخته وه نو داسې ناره ویله شوی ده :

سیدال خان ویل سولینکرې بزې بزې
آزادخان مې توري شپې وخوړکه ورځې

بل ځای وایي :

آزادخان سلمانخیل بیا منگولې سرې کړې
په منځ میدان ورگډ سومرادعلي غازي بېخ تر ورتړ پر پکړې

دافغاني حکومت له سقوطه وروسته هم آزادخان دایران په شمال کې پاته و دا نه ده معلومه چې څنگه پاته و خوخورشید جهان په ۲۱۷ مخ کې لیکي چې آزادخان نامدار میړه و او ډېر لوړ عزم خاوند و او د کریم زند سخت مخالف و خو وروسته یې په جگړو کې له کریم خان سره دوستي پیدا کړه وروسته چې کریم دایران باد شاهي ونیوله آزادخان تر ډېرو کلو دکریم خان په دربار کې باعزته او سلامته پاته سو بیا یې وروسته زوی افغانستان ته راغی او په لغمان کې مېشته سوا وس یې هم اولاده په لغمان کې ده .

ملا زعفران تره کی :

ملا زعفران ستر عالم او شاعر او د شاه حسین د دربار له سترو رجالو څخه و او د شاه حسین د زوی محمد استاد و هغه وخت چې بهادرخان اندړ دشال او ږوب علاقه فتح کړه دا زیری پداسې وخت چې هفته ایز علمي مجلس دباد شاه په حضور روان و دی دباندې راوتلی و چې

استازی راغی او د احال یې راوړښودہ دا زیری په شعر داسې ووایه:

د حسین باد شاه د بخت ننداره کوره
چې یې فتحه په پوځونو ښوب اوشال که
چې دا زیری یې راوړی دی دربار ته
وزعفران ته وریه سرزعفراني شال که

شاه حسین دستي ورده او د مجلس ټولو غړیو ته شالونه تقسیم کړل .

بنګوخان ترهکی :

بنګو یوجنګي او حربي قوماندان ؤ او د شپیار د جګړې له قهرمانانو څخه ؤ هغه وخت چې قندهار محاصره ؤ ده ته انتظار کېده چې دا ناره یې شاهدي وایي :

شاه حسین ویل دنا دربیرې شوه شکه
سلیمانخیل، اندړ، انغلو په بنګو ترهکی ولویده څه ټکه

ملا محمد صدیق ترهکی :

ملا محمد صدیق یوله لویو علماؤ او سیاسي پوهانو څخه دی د هغه هیئت غړي ؤ چې احمد پاشا ته د شاه اشرف له خوا ورغلو او بیا د ملا زعفران او سیدال خان او عمر سلطان په ملګرتیا له شیرازه نادر ته ورغلو او مرکه یې ورسره شروع کړه نا دریې په خبرو کړ، شاه اشرف او سیدال خان له شیرازه راووتهٔ ملا محمد صدیق د ملا پیر محمد میاجي په ملګرتیا د فسا دیله ساتنه کوله چې افغاني عسکر چنې راتېرسي چې له ایراني عسکرو سره په اخ د ب کې ژوندی، ګرفتاره شو چې

بیا وروسته یې ملا محمد صدیق او ملا زعفران ترخي دشاهي کورنۍ له نرو ښځو بندیانو سره مشهد ته واستول.

داؤدخان هوتک:

داودخان دقادرخان زوی دمحمد هوتک دپټې خزانې دمؤلف پلار دی دملي قاید له جنګي سالارانو څخه ؤ دی دکندهار په کوکران کې زوکړی. متداوله علوم یې په زوب او پښتو په جاتو او پښتورکې ویلي ؤ دوخت په علماؤ کې شمېرل کېدی دخپلواکۍ دکټلو په مجاهدو کې دحاجي میرخان نیکه ملګری ؤ دخسروخان دحملې په وخت کې د سپرو عسکرو قوماندان ؤ.

ربدي خان مومند:

ربدي خان مومند دغیاث خان زوی او دکندهار دمومند ودکلي اوسېدونکی ؤ او له سترو شعراو څخه ؤ چې دمحمود نامې په نامه یې یو کتاب لیکلی ؤ چې څلور زره بیتونه یې درلودل او نمونې یې له پټې خزانې څخه ماهم رانقل کړې دي.

عبدالغفورخان:

عبدالغفورخان دحاجي انګو مشرزوی چې دقلات حاکم ؤ هغه وخت چې پر قلات باندې له نادر سره جنګ ؤ په هغه جنګ کې ووژل شو.

عبدالرسول خان،

چې په حاجي رسول خان مشهور و، دحاجي انګو زوی دکندهار

دمعاصرې په وخت کې د لښکرو د راټولولو ماموریت ورکړ شوی وُ دی دغزني په سر روضه کې د خرو تېښتو له مشرانو سره په خبرو کې وُ چې د کندهار له سقوط څخه خبر سو په دې بېړه بېرې یې د غلجو لښکر راټول کړ په شیبار کې له نادر سره سختې جګړې وکړې چې د نادر د هغې جګړې یادګار دی:

نادر چې خوا د کابل ته یې تعجیله
د ګومل ناصر اغلو سلیمان خیل اندړ تره کي وکړه سیله
په شیبار کې پر دښمن کړې سخت وار ده
د پر سر یې تښتې سره کړه نادر وویل داغه دغم شیبار ده

د حاجي رسول خان قبر د کابل په شهدای صالحین کې دی د جانان د زیارت ختیځ خواته دغره په اخیرې د ده کې د وو ګمبتې دي چې یوې د سره خوا نرېدلی ده یله یې روغه ده په روغه ګمبته کې د حاجي رسول خان قبر دی خو د ده د سر د بره نسته او د بنځمنیو د برې یې روغې دي چې په هغو کې یوه د ده د لور بی بی زاخ ست حاجی رسول خان بنالسم خیل په دوهمه ګمبته کې دشاه محمود افغاني ملکې بی بی صاحبې قبر دی چې د قبر لوحې یې پارسي ابیات لري چې اوس زما په یاد نه دي.

نورالله خان:

نورالله خان د حاجي انګویل زوی دی د شاه محمود په حمله کې چې د بمبنار د نیولو وروسته یې دی بم په کلا کې چه حربي مهمات او د غلو وغیره ذخیرې یکې ساتل شوې وې قوماندان وټاکل شو د کندهار د سقوط په وخت کې د ده بره جا تو حاکم وُ بیا وروسته د تیمورشاه په وخت خپل پدرې جایګیر د ده بره جاتو بنو او ورکون مالیه ورکړه

او د اخلاص قلي خطاب یې ورکړ او په خیل ملک کې بېرته ځای پر ځای شو اوس یې قبر د سیوري د ښه بولان په هدیره کې دی.

محمد هوتک:

د هغه وخت زبردسته لیکوال چې پټه خزانه نومی کتاب یې تصنیف کړ او ټول افغانان یې ممنون وکړ نومول محمد هوتک د داؤدخان زوی دی او قبر یې پدې نږدې کلو کې د محترم حبیب الله رفیع او ځلمي هېواد مل له خوا د کلات په ممو کلی کې کشف شو.

حاجي اسمٰعیل خان هوتک:

حاجي اسمٰعیل خان په قوم هوتک معروف زی دی او د ډېره جاتو د حاکم په توکه پاتې شوی دی چې اوس یې قبر د ښه بولان په هدیره کې دی او د ډېرې ښایسته د برې لرې.

مدت خان سهاک:

مدت خان سهاک د شپباړ د جګړې له قهرمانانو څخه دی چې په یوه ناره کې وایي:

په مدت سهاک د توره پلوشې دي
وال یې هم او تاک کې پاته خوپلاس یې د فولاد و دستکلی دي

ګل خان سهاک:

ګل خان سهاک د کندهار په ښار کې چې جګړه لاس په لاس روانه وه دی د یوې سیمې او برج قوماندان و ایرانیانو له هرې خوا محاصره

کړي ؤ ده په ډېره مېړانه دفاع کوله دلوېشت لویشت ځکي دفاع
چې کوله ډېره سخته وه باندې اغلبه تر عسکر هر څوک په خپلو سيمو
کې په جګړه بوخت ؤ شاه حسين چې دده سخته ليده پخپله ور سره
سواو مرستې ته یې ورغی خو وسله یې ونه رسیده دښمن بې حده
ډېر ؤ دا یوه ناره دا صحنه داسې ښيي :

که زوره دبدی پر برج ډېر زوره
شاه حسين هم ورسره سو څوک گل خان يې نکی خلاص له دغه اوره

گل خان له خپلو درې سوه نفرو سره تر آخري سره پورې شهيدان سول.

سدوخان ناصر :

سدوخان په قوم ناصر بارخېل دی دخپلوا کی له لومړنيو سالارانو
څخه دی له حاجي ميرخان نيکه سره چې دناصرو کوم لښکر را روان سو دهغه
لښکر له مشرانو څخه یو سدوخان ؤ یوه ناره ده چې وايي:

که له تانه د سدو پر توک له تانه
چې له کبني په کومل راغی سدو بله لنګه نه وینې بې ځانه

وروسته د قندهار له فتح بيا دکرمان تر اشغال سدوخان دافغاني
لښکرو دیوې برخې مشري په غاړه لري دکرمان دجګړې په هکله داسې ناره ده :

سره ور چې کړه سدو سیدال لا سونه
په هوا سود کرمان دکلا ورونه

احمدخان مياني :

احمدخان مياني هم دکرمان دجګړې له قهرمانانو څخه دی چې یوه
ناره ده :

احمد خان میانۍ ښاغلی دی څلمو کې
دکرمان کلاته خېزي د توپو کړلی یې اوري په زینو کې

میر عالم خان ناصر ؛

میر عالم خان په قوم ناصر زنګی خېل دی د دلومړي پاڅون له سالارانو څخه دی دملي قلید دژوند په تولو جګړو کې دلښکرو دیوې برخې مشر توب یې په غاړه درلود له اعلیحضرت شاه محمود سره دکرمان دکلا په نیولو کې برخه درلوده چې بیا وروسته د سیدال خان تر قوماندې لاندې یې تهران فتح کړیو نارو وایي ؛

میر عالم له پښو جګ په تن وشېږي
دکرمان کلایې چور کړه نغاره یې په تهران وهله کېږي

اسحق سلطان ؛

اسحق سلطان ناصر په ناصرو کې داود خېل ستر سیاست مدار او دیپلومات و دیزد حاکم وُ له نادر سره په شیراز کې دافغاني هیئت غړی بیا له نادر افشار سره یارانه واچوله هغه زرکسه افغاني عسکر چې د سیدال خان له کډو سره ترکیې ته اوښتی وُ له نادر څخه وهغوته بېرته کندهار ته د راتګ اجازه اخیستله هغه زرکسه عسکر سره د سیدال خان له کهو کندهار ته راواستول بیا له ملا زعفران سره د شاه محمود او شاه اشرف د کډو راخلاصولو دپاره ونادر افشار ته ورتګ او د بندیانو را وستل او د شاه محمود تابوت راوړل.

سرورخان ناصر:

سرورخان ناصر بار خېل دی دشاه اشرف په امر له شېرازه په کښتیو کې له یو شمېر افغانانو سره بصرې ته ولاړ له هغه ځایه او ماں ته تللی دی بیا بېرته وطن ته راغلی.

بلوخان تغر احمدزی:

بلوخان تغر احمدزی دی او د شېبار د جګړې له قهرمانانو څخه دی دی دشاه حسین له خواکندهار ته د محاصرې په وخت کې غوبنت شوی و خودلته په کورکې بدي ورپېښه شوې د تالېدو سبب يې شوېدی چې دانا ره شاهدی وایي:

د تغرو باد غیرت او رده مړشوی
بلوخان خوتوریالی و بلوخان ته د کورکې ورجوړ سوی

دکندهار دسقوط دخبر په اورېدو بلوخان هرڅه ته شاکړې او له خپلو لښکرو سره د شېبار میدان ته راورسېدی.

رحیم ګل سلمانخېل:

رحیم ګل د سلمان خېلو خان او یو توریالی و چې دکندهار له فاجعې خبر سود انتقام اورېبل سو او له خپلو توریالیو لښکرو سره د شېبار میدان ته راغی او دا نا ره یې د سر ښندنې شاهدي وایي:

رحیم ګل سلمان خېل وکړې ببکې
که ژوندی ولاړم ترکوره را پسې کې درابیا تورڅخونې

ورو سته نده معلومه چې رحیم ګل څنګه سو.

عمرسلطان سلیمان خیل؛

عمرسلطان په قوم سلیمان خیل دسیاسي پرهې خاوند اوسیاسي دیپلومات دی له روسانوسره دجوړې په خبروکې دسیدال خان په مشري دافغاني هیئت غړی دی بیا په شیرازکې دسیدال خان ملازعفران په ملګرتیا له نادرسره په خبروکې دافغاني هیئت غړی پاته شوی دی.

ابراهیم اواسمعیل؛

ابراهیم اواسمعیل دشاه محمود زامن چې له شاه حسین سره تبعید او هلته نادر په زهرو مړکړل. شهزاده محمد له سیدال خان سره دقلات دکلا په مدافعې جګړوکې ونیول شو اوله پلارسره تبعید اوهلته نادر په زهرو مړکړ.

اسمعیل؛

دا اسمعیل دروسانوسره دجوړې په خبروکې دافغاني هیئت غړی و مګرمعلوم ندی چې څوک و څه سو؟

عبدالله ایشک اقاسي؛

داسړی دشاه محمود ایشک اقاسی وخومعلوم نده چې څوک و.

بیجن سلطان:

بیجن سلطان اصلاً دفراه الکوزیي و هغه وخت چې شاه محمود ایران ته تلی بیجن سلطان یې خپل نایب اووکیل وټاکوخوبیجن سلطان چې ښار خالي ولید دیوه تن بندي جعفرخان سیستاني اود ښار

د پارسي بانانو په مرسته يې کودتا وکړه او څه پښتانه يې مړه کړه او پر ښار يې تقريباً قبضه وکړه خوله اطرافو خلک راورسېدل د شاه محمود کشرورور شاه حسين له ده سره مقابله وکړه بيجن سلطان او جعفرخان او پارسي بانان يې ونيول او مړه يې کړل شاه محمود ته چې د دې واقعې خبر ورسېدې فوراً يې لکرمانه حرکت راوکړ خو چې دلته راغی فتنه دفع وه دا يو نارده چې وايي:

له کرمانه چې لکري ته شاه راغبرګ سو
حسين خان توري ته لاس کړ د لکري دحسين خان لاس مرګ سو

عبدالله خان ابدالي:

هغه وخت چې حاجي ميرخان نيکه خپلواکي حاصله کړه نو د ايران ستر لښکر دخسروخان ترقوماندانی لاندې دکندهار دخپلو د پاره راروان سو نو خسروخان وايراني حاکم هرات ته احوال ليږلی و چې ابداليان وهڅوه چې عبدالله خان راوغواړي او دغلجو پرخلافه راپورته سي هغه و چې ابداليانو عبدالله خان ته ملتان ته حال وليږه عبدالله له خيلي کورنۍ او قبيلې سره په ملتان کې د مغولي حکومت دنجه سره کښېناست خو عبدالله خان دې پيغام په اوريدو په بېړه ځان هرات ته ورساوه خسروخان دی د ابداليانو د رئيس په توګه مقرر کړ او زمان خان پويل زی يې چې په کرمان کې تبعيد و له خانه سره راوست او د عبدالله خان د معاون په توګه يې مقرر کړ نو يې له دې څخه د ميرويس نيکه پرخلاف پوځي مرسته وغوښته دوی هم فوراً قبوله او د لښکر په تولېدو پسې شول. څو ابداليان د هرات او سېدونکي وو خسروخان له هراته راتېر سو فراه ته راغی ملي قايد

له خپل لښکر سره مخې ته ور غی خو چې خسرو خان ته مړدې شو د لښکر د سپرو برخه یې داود خان ته پرېښوده چې د خسرو خان مخه ونیسي په خپله مخ د گلستان خوا ته وراتېر سو هلته یې نورې او ساگرې پر ابدالیانو مرکه کړل چې تاسې ولې له موږ سره جنگېږئ څه غواړئ هرڅه پیشکشونه چې یې ورته وکړل عبدالله خان او زمان خان قبول نه کړل داسې نه معلومېږي چې د دوی په منځ کې دلته جنگ وسو که نه میرویس خان نیکه ځنې راغی کندهار ته، چې مای قاید کندهار ته راتلی ښار محاصره ؤ ښار ته لار نه وه نو ملي قاید تر ښار د باندې پاته سو یو کال ښار محاصره ؤ ابدالیانو له ایرانیانو سره سدې توره وهلې څو په پای کې خسرو خان او دده لښکر له منځه ولاړه هغه اخرې خلک چې یو څه ژوندي خلاص شو د گرجستان د تاریخ پر قول هغه ابدالیان او گرجیان وو بیا د عبدالله خان او ایرانیانو تر منځ مخالفت پیښ سو که څه هم د مخالفت وجه ظفر کاخیل په خپل تاریخ پښتانه د تاریخ په رڼا کې یوه ناوړه پېښه لیکلې ده خو په هر صورت دا اختلاف د دې باعث شو چې عبدالله خان هرات او د هغه شاوخوا سیمې اشغال کړې او بیر ابدالي ریاست یې جوړ کړ خو په پای کې د عبدالله خان زوی اسدالله خان فراه چې د شاه محمود قلمرو وه ونیوه شا محمود هم له کندهاره ور غی او په دلارام کې د واړو لښکرو سره مخامخ شوې چې په نتیجه کې ابدالیان مات سوا و اسدالله د جنگ په میدان کې ووژل سو زمان خان او عبدالغنی الکوزيي د جگړې گناه پر عبدالله واچوله او دی له کاره برطرف کړ خو په پای کې د زمان خان له خوا ووژل سو شاه محمود فراه بېرته ونیوله نو یې په ابدالیانو غرض ونکړ.

ذوالفقار خان:

د زمان خان ابدالي زوی د پلار تر مرګ وروسته دابدالي رياست مشروبتيا کل سو د خپل منځي شخړو له کبله چنداني حکومت ونکړای شو نادر چې هرات ونيو دی کندهار ته راغی دلته شاه حسين بندي کړ چې تفصيل يې پدې کتاب کې ليکل شوېدی هغه وخت چې کندهار نادر ونيو دی يې له بندي خانې راوايست او له شاه حسين سره ګډ يې مازندرانو ته تبعيد کړ خو ده کشر ورور احمد خان يې له ځانه سره وساته چې وروسته بيا د نادر د اعتماد وړ وګرځېدی او يخپل مخصوص ګارد کې يې شامل کړ او له د ېر وفادارو افسرانو څخه يې و شمېرل سو خو ذوالفقار خان نادر له شاه حسين سره سم په مازندرانو کې په زهرو مړ کړ.

احمد خان د نادر له اعتباري خلکو څخه شو خو بېرته پای کې يې د غلو ورور ابداليانو په قوماندانی وټاکو او يخپل خاص ګارد کې شامل کړ چې د نادر تر وژلو وروسته يې د نادر ګور ګډو ديا غيانو له تعرضه څخه وساتلی او مشهد ته يې راوستی وروسته له خپلو سرو بسره کندهار ته راغی دلته يې د چارو واکې پلاس کې واخستی بيا يې خپله بادشاهي اعلان کړه.

عبدالغني خان الکوزايي:

دی د الکوزو مشر او سخت جاه طلبه سړی و همدا دی و چې د هرات د ابداليانو دولت يې پرکلرنه پرېښود ترڅو چې يې په نادر له مخه يو وړ او خپله د نادر په فدايانو کې وشمېرل سو او سخت خدمتونه يې نادر ته وکړل ترڅو چې د قندهار له سقوطه وروسته خپل معراج

ته ورسیدې دی دنادر له خوا د کندهار بیګلربیګي سوا و په کندهار کې له غلجو څخه کرزولې حکې اول الکوزو ته توزیع کړې شو وروسته د نادر له مرګه احمدخان ابدالي غافلګیر کړ او د چارو واکی په داسې توګه له لاسه څخنې واخستی چې ګواکی زه نادر مقرر کړی یم چې دی د نادر له مرګه خبر بېدی دلته احمدخان د پر تقویه شوی و (خورشید جهان ۱۷۲ مخ) .

آدم خان سلیمان خیل؛

آدم خان سلیمانخیل د کتواز له خانانو څخه و په کندهار کې دعاصري په دوران کې د ده د پر انتظار کېده دا ناره یې شاهدي وایي :

زینبې ویل ورور وستا تاله بیده ده
آدم خان خو تو ریالي و په آدم سلیمانخیل څه تکه سیده ده

آدم خان دغلجو له لښکر سره شپیارته راورسید او ملک او ملت په ورانډې دخپل پوړ غاړه وریسته .

ابراهیم بلوڅ ؛

ابراهیم دعبدالله بلوڅ زوی دشاه حسین له خاصو خلکو څخه و هغه چې اعلیحضرت شاه اشرف له ایرانه راووت شاه حسین ابراهیم ته ماموریت ورکړ چې مخ ته ورسه او ویې وژنه دا ناره دا موضوع داسې تمثیلوي :

که ناورین دی په هوتکو ناورین دی
ابراهیم خو اشرف وژني ګرم سېل ته وځي مخ ته آس یې زین دی

هغه و چې د بنوراوک د زردکوه په سیمه کې ابراهیم یې ورسېدی او شاه اشرف یې مړ کړ .

حاجي مشکي :

حاجي مشکي په ځکام هوتک، اسحق زايي يا ساکزايي وُد مرغې دعلاقې او سپدونکی وُ په انشارنادريې ګوزار وځکرچې تېپي شو

محمد نشان خان :

محمد نشان خان شاه محمود دلښکرو د يوې برخې قوماندان تاکلی وُ، دګلناباد په جګړه کې يې ګرجي او ايراني لښکرې تر ډېره حده تعقيب کړې، ګرونسکي وايي چې محمدنشان خان افغان هم ګرجيان وايرانيان رابی نشان ساخت .

شېرمحمد تاجک :

شېرمحمد تاجک وايي د پکتيا له تاجکو څخه دی علاوه پردې چې يو توريالی او پهلوان زلمی وُد شاه حسين دار دوېرنظامي افسر و هغه وخت چې قندهار سقوط وکړ او د غلجو کړی له کندهاره دايران لورته بېولی کېدې شېرمحمد تاجک يو دسرتېرو مجاهدينو د له جوړکړه او د هلمند له رودچې بنديان يا ذراريان تېر سو شېرمحمد خپلې حملې پرشروع کړې هم ورځ به يې يو پر کې بنديان ځني خلاصول چې وروسته به يې د ملک نورو سيمو لکه بادغيس او نورو سيمو ته استول د الندې اوښاره د شېرمحمد تاجک د مجاهدو او مبارزو شاهدی وايي :

شېرمحمده پسې سپورشه

بي بي زينبه د بندو په مخ کې ځينه

سانګه سره وسېنی نور ده

چې له کېنې په تېپ راګډ سو شېرمحمد تاجک د کومې وراړې وروړه

يعني شېرمحمد او ده ملګري خولې دی حتماً به مړ سي .

که نريه دغوريان لاره نريه

پښتني مغولو بوتلې سپيني خولې توری کوڅيه

احمد خان اندړ:

احمد خان اندړ د ابراهیم خان زوی د زړملي د هیبت خېلو او سپدونکی دی علاوه پر دې چې پیوستر قومي خان او یو زبردسته جنګي سردار او په دوهم جګړو کې يې برخه اخستې وه خو دروسته د قندهار په دفاعي جګړو کې د کندهار د کلا د لویدیځې خوا د لکی د غونډ یاد خزی د غره د سر د دفاع قوماندانی د ده په غاړه وه چې تر یوه نیم کاله پورې نا دروسته قواو سره د غره وو هلې چې دا دوې ناریې یې شاهدي وایي:

که د بړې د خزې د سر د بړه
نا دروستي له د ړوه لوړو لښکو ې
پښتنو د غره په سر وهلې توري
احمد خان اندړ کړې ناري وروڼو ګو ړه هم توري د هم خوري

ضمیمه

له جمیل بېګ سره د میرویس نیکه ملاقات

شمس الدين کاکاخیل په مناقب جميل بېګ کې د خدای رح له دې نازولي فقير سره د بېلابېلو خلکو راشې درشې خبرې په دې برخه کې د يوه منقبت په ترڅ کې د کندهار له يوه غلجي تاجر سره د فقير صاحب په راشو درشو غږېږي که څه هم دی د دې غلجي نوم نه اخلي خو د کيسې له مطالبو ځنې برېښي چې دا میرویس نیکه دی چې د وطن د آزادۍ د مهم په برخه کې يې د فقير صاحب دعا هم له ځانه سره مله کړې او د کتاب دا فصل د میرویس نیکه په ژوند پېژندنه کې يوه نوې پاڼه زياتوي چې دلته يې را اخلو:

اللهم ستا صلوة مدام   په حضرت نبي اکرام
ورنده کړه تر قیامته   هر ورځ په زر کرته
منقبت واوره له مانه   په داشان ته مسلمانه
دی دا نقل مشهور   له ثقاتو دی مذکور
یو غلجی د قندهارو   سوداګر وو دنیادارو
و دا سو سوداګر دی   د جمله و تجار سر دی
د فقیر صاحب په وخت   یو ګوزار هغه نېکبخت
هندوستان ته په ځان   د براسونه کړه روان
قافله ورسره ډېره   وه ملګري تر حد ډېره
سل اسونه دده خپل   ورسره وو په منزل
هغه وخت اټک و دان   لاره وه داد هندوستان
دی چې راغی تر نوښاره   چا نېکخواه ورته هوښیاره
هسې ووې سوداګره   ته سوداګری ظاهره

د سوېنو د زرګونو — د اسوېنو په ملکونو
په دا لارکې يو فقير دی — مصفا روښن ضمير دی
وهغه وته روان شه — له هغه دعا جويان شه
کړه دعا د رسو ملو ته — دده ، هله کړه حمله ته
سوداګر په زړه شوه دړه — دا صلاح يه سوادره
هغه وخت شه په اس سور — مخ يې کړ دده په لور
نور کاروان يې وروسته پرېښو — ده په وړاندې قدم کېښو
واخيسته هغه رهبر — دی يې راوست برابر
چې فقير ته شه حضور — په ديدن د يې شه مسرور
په ورومبی نظير صادق — سوداګر شه پرې عاشق
چې پرې سوور و هغه آس — کړ يې نظر حق شناس
وې يې واخله دا فقيره — دا دستا شه بې نظيره
فقير ووې مال زما شه — چې وما ته مهيا شه
ولې ما دی بيا وتا ته — در بښلی نېک صفا ته
چې په ده شوله شپه تېره — حب شه هسې ور برسېره
چې ترسر و ترمال تېر شه — په بخشش هسې دلېر شه
چې يې ورغی کاروان — نهال پوری ته په ځان
هغه سل واره اسونه — چې يې دده وو قيمتونه
همګی يې کړه پيشکش — وفقير ته په زړه خوښ
ويې وې فقير صاحبه — واړه ستا شو عجايبه
هر چې ته يې کړې په سر — زه فقير يم ستا د در
له دې سوده مې زړه خلاص شو — راته غوره دا افلاس شو
چې د ده محبت ډېر — شه فقير وته برسېر

نور هله فقیر صاحب — ورته ووېل مصاحب
دا اسونه واړه ما — چې تا ما ته کړه عطا
ما قبول کړه نېکه یاره — خاص یې بیا دخدائ دپاره
دوباره تا ته بښلي — ما دی لاس ځنی وینکلی
کړه پرې ته سوداګیري — چې دې کار شي په سبري
شي حاصل دستا مقصود — د آسونو په دا سود
بل زما دا نصیحت — واوره دا په مصلحت
خبردار شه و پوهېږه — نور دا هسې رنګ مه غولېږه
د دې دور په فقیرانو — چېرې نشي له خوارانو
یو بهتو یې تري حلال کا — نور رخصت (یې) دم درحال کا
الغرض لاړ شه تر هنده — ولې هسې رنګ خورسنده
په محصول په هیڅ مکان — دی زهیر نشه په ځان
نه یې زیان، نه یې زوال — په څه وشه د څه مال
کل اسونه یې په سود — واړه خرڅ شوه په بهبود
یکې نفعه د ده د بېره — وشوه د بېره تر حد تېره
مال (یې)، واخیسته پرې نور — بیا عازم شه د دې لور
په منزل منزل خوشنود — راغی دی مکان ته زود
دوه رخه یې په محصول — په هیڅ ځای نشه ملول
چې دې بیا راغی فقیر ته — مصفا روشن ضمیر ته
په دیدن (یې)، چې مسرور شه — بیا تاثیر په ده ظهور شه
چې راوړه یې ټول مال — واړه نذر کړ في الحال
د فقیر صاحب دوړاندې — واړه کېښو لاندې باندې
بیا فقیر عالي جناب — ورته ووېل فیض مآب

تاچې ماوته عطا کا
ماوتاته عطا بیا کا

په دامال به سبا مقصود
خدای ج حاصل کا د بهبود

په خپل ځای په خپل وطن
په خپل کور په خپل مسکن

چې مقصود لري په زړه ته
به حاصل کړي په کړه وړه ته

په خدمت کې د صاحب
وړ شو وړ چې مصاحب

په دعا سره رخصت
کړه فقیر په مصلحت

چې دې ور سید ترکوره
امانت سلامت ور وړه

هغه مال (یې) کل په سود
خدای ج بدل کا په بهبود

نوکران (یې) ونیول د پر
لوړ په لوړ یې زغلول د پر

په دښمن یې پیروزي شو
بادشاهي د ده روزي شو

د فقیر صاحب په داد
دې بادشاه شه بامراد

شه په حمد و په درود
خدای ج، دخدای رسول خوشنود[1]

---

(۱) مناقب جمیل بیگ، ۱۸۹ - ۱۹۳ مخونه.

دهوتکي دورې ځيني منابع او مأخذ

اروپايي مأخذونه :

دپل رينال په هغه شرح کې چې په شرح وقايع اخير جنگ ايران بين سالهای ۲۲ تا ۱۷۲۵ چې په ۱۷۲۷ کې نشر شو خود پرزوروم په کتاب چې په دې هکله يې ليکلی دی د هرمزيت لری انقراض صفوي صفحه ۵۷۸ پرزوم د کرملی فرقې يو راهب چې خپل کتاب يې په ايتاليايي ژبه ليکلی دی او د اصفهان د محاصرې په دوران کې په اصفهان کې و.

هغه کتابونه چې په اروپا کې د حاجي ميرويس نيکه او شاه محمود او شاه اشرف په هکله په مختلفو اروپايي ژبو ليکل شوي دي او د افغانانو او د هغوی د مشرانو په ستر اهميت يې ديوه پر خلکو ته معلومات ورکړي دي دا اهميت بيا هغه وخت يو مخ د هرشو چې افغاني ځلمي امپراطور شاه اشرف وروسانو او ترکانو ته څه په سياسي څه په نظامي ډگرونو کې لوبې ماتې ورکړې نوبيا په ټوله اروپا کې يو شور او هيجان رامنځ ته شو او کارنامې يې په هر مجلس کې يادېدې. لومړنۍ کتاب راپيدا کړ او د دوی نوم نومونه او کارنامې په هر مجلس کې يادېدې. لومړنی کتاب د کرومول ايران په نامه يوه سويډي صاحب منصب چې له ميرويس نيکه سره

یوه موده اوسېدلی د اوزمونږ د ملي قاید په هکله یې کافي معلومات راټول کړي دي او په ۱۷۲٤ کې د شاه محمود سلطنت په دریم کال په اروپا کې نشر شو.

الیورکرومول دانګلستان د پارلماني نهضت قاید او رهبر وخو یې دانګلستان له بادشاه له داخلي جګړو وروسته پارلیمانی خپلواکي حاصله کړه په دې وجه الیورکرومول دانګلستان د دیموکراسی پلار بلل کیږي دې سویډی صاحب منصب چې نوم یې نده ښودل شوی ډاکټر لارنس لیکارټ دانقراض صفوی په ۵۹۳ مخ کې لیکي: چون د ۱۷۲۳ په شروع کې د شاه محمود دایران دفتحې خبر اروپا ته راورسېدی په خلکوکې یو هیجان راپیدا سو چې په ټوله اروپا کې دشاه محمود او د ده د پلار میرویس نیکه نوم دخلکو خولو ته ولوېدې یوه سویډی صاحب منصب چې نوم یې نده ښودل شوی او ده پخپله څوکاله د میرویس نیکه په خدمت کې تېر کړي و په ۱۷۲٤ کې یو کتاب دکرومول ایران پنامه نشر کړ چې په هغه کې دغلجو د مشر سرګذشت یې بیان کړی و او هم یې په دې بې نظیره کتاب کې چې معتبره او صحیح اقوال یې پکې راغونډ کړي و د میرویس نیکه د اصل او نسب او تعلیم تربیې په هکله معلومات پکې لیکل شوي مؤلف لیکي چې حاجي میرویس نیکه سخت پر کتاب مین و هد او چې له انګلستان څخه ده د ډاک په وسیله کتابونه راغوښتل کېدای شي چې زموږ ملي قاید دایران د بند په زمانه کې د ډېر وخت په مطالعه تېر کړي وي مؤلف لیکي کوم کتابونه چې د ده لاس ته ورغلي و هیڅ یو دونه نه و متاثر کړی لکه د الیورکرومول د ژوند شرح دسویډني د دې کتاب په هکله په ۱۹۲۷ د جیمیز کاسیډی په قلم په کلکته کې د کلکتې په مجله کې یوه مفصله مقاله لیکلې وه خو کاسیډی فقط دهغه د محتویاتو خلاصه ذکر کړې د مولف په هکله یې زیات معلومات

نه ؤ درج کړي.

یوبل اثر چې د میرویس نیکه په هکله یې بحث اولیکنې کړې دی محمد اکرم پچیل کتاب کې چې د رفهرست اثار تحلیلی افغانستان تر عنوان لاندې لیکلی ده زموږ د ملي قاید په هکله د دغه لیکلی کتاب عنوان داسې دی:

میرویس شاهزادهٔ قندهار و برجسته ترین رهبر طغیان کنونی در ایران.

محمد اکرام دا کتاب له جملې د نوادرو بللی دی.

دریم کتاب د هالنډ د لاهې د ریجکسی په پاڼوکې خوندی پاتې دی دراهب الګزانډر په لاس چې د مالابار او سپیدونکی ده لیکل شوی ده دا کتاب د اصفهان د محاصرې مفصله شرح او د شاه محمود د سلطنت په هکله معلومات لري.

څلورم د هالنډ د هند شرقي د شراکت سوابق چې د ایران په هکله چې د افغانانو د تسلط تر وله دوره پر ایران باندې د روزانه یادداشتونو په توګه لیکل شوی ده، د ګلناباد له جنګه نیولې بیا هره واقعه تفصیل وار، هره واقعه د هغه د وقوع په ورځ لیکلی شوی ده او د لاهې د ریجکس په پاڼوکې خوندی شوی ده چې ټول ۱۷۲ پاڼې دي په دې دفتر کې ډیر قیمتي معلومات په بې طرفانه توګه درج دی لارنس لیکارټ وایي چې دا د کاردان تر یادداشتو هم ډیر او صحیح معلومات لري چې داسې صحیح معلومات له بلې منبع څخه امکان نه لري چې دی له هغو څخه په استفادې نه ده مؤفق شوی یعنې لارنس لیکارټ له دغو معلوماتو څخه استفاده نه ده کړې او دغسې تر او سه پاته دی.

پنځم هغه رسمي اسناد چې د انګریزانو په رسمي او راقو کې محفوظ دی.

انګریزانو په هغه زمانه کې په ایران کې سیاسي نماینده نه درلود نو دا

سندونه د روسي په ۹۱ دوسیه او د ترکي په ۹۷ دوسیه کې خوندي شوي دي نور انګریزي سوابق د هند شرقي د شرکت چې انګریزي شرکت و تاریخ وار په څلورو جلدو کې خوندي دی علاوه پر دې ۱٤ جلد یې له - جالب ترینو لیکونو څخه تشکیل شوي دي چې د معاصري په دوران کې له اصفهانه رالیږلي شوي دي په دیارلسم او دوه دیرشم جلدو کې ودې مراسلوته اشاره شوي دي او هم یو شمېر یې نقل شوي دي علاوه پر دې هغه دري میاشتنۍ آسیایي مجله ۲ جلده له ۱۵٦ څخه تر ۲۱۰ پاڼې پورې د"فتوحات افاغنه در ایران" تر عنوان لاندې او هم هغه لیکونه په ۱۷ جنوري او ۳۱ داکتوبر کال ۱۷۲۲، ۹ جنوري کال ۱۷۲٤ له اصفهان څخه او بیا له بصرې څخه لیکلي لیک ۲۸ جنوري کال ۱۷۲٤ له انقراض صفویه ۵۸۹ مخ څخه.

هغه اسناد چې د فرانسې په ملي کتابخانه او د فرانسې د خارجه وزارت په خوندي پیا نو ځای کې او د فرانسې په ملي پانو کې خوندي دي په دې جمله کې د انشرو کاردان یاد داشتونه په ایران پورې مربوط په شپږم جلد کې خوندي دي.

په شپږ څلویښتم جلد کې د هغه قرارداد یا ترون چې د ترکیې او روسیې ترمنځ د ایران د تقسیم په هکله شوي د ترکي متن او ایتالیایي ترجمه د هغه وخت د فرانسې د سفیر مارکي دو بنناک په امضا پراته دي او هم د مارکي دوبیناک د فرانسې د سفیر یاد داشتونه چې دي د روسانو او ترکانو ترمنځ منځګړي وُ او نورو دولتونه د ده په کوششو نو د ایران پر تقسیم موافقې ته ورسیدل.

سیمون اوراموف: دا سړی په ۱۷۲۰ کې د پیټر کبیر له خوا ایران ته په رشت کې د روسي کنسول جنرل په توګه وټاکل شو بیا تر ۱۷۲۹ پورې په ایران کې وُ دې سړي ته که روسي لارنس وایو بې ځایه به نه

وي. دسیمون اورلاموف یاد داشتونه چې بیا وروسته ده خپله روزانه کارکردګی پکې لیکلی ده او بیا وروسته د نوورولیکوالوکه سوی مونف او میکلوخومکلای له خواسره له توضیحاتو نشرکړو همدغه اورلاموف ؤ چې نا دریې پیدا او تقویه کړاو د ایران د اشغال توفیق یې ورکړ داورلاموف یاد داشتونه د پرقیمتي معلومات لري خوتراوسه کوم افغان استفاده نه ده حُنی کړې.

آنژو کاردان د فرانسي د دولت د قونسل په ترکه په ۱۷۱۸ کې ایران ته راورسېدی بیا تر ۱۷۳۲ پورې یې په ایران کې وظیفه اجراکوله. ده خپل یا د داشتونه د فرانسې خارجه وزارت ته سپارلی او د فرانسې په آرشیف کې خوندي دی.

ژوزف آپی سالمیان، ژوزف آپی سالمیان یو ارمني ؤ او د فرانسې په قونسلګری کې منشي او مترجم ؤ دی د سلطان حسین صفوي د تاج د تسلیمی په مراسمو کې عیني شاهد ؤ ژوزف یوه رساله په فرانسوي ژبه د ۱۷۲۳ کال په اواخرو کې ولیکله پرهغه یې نوم «خاطرات راجع به جنګ داخلي ایران» کښېښود دا رساله د غلجو او ابدالیانو په هکله له مفصلو معلوماتو وروسته د میرویس نیکه د نهضت توصیف او د ده د پاڅون په هکله معلومات لري وروسته د شاه محمود د لومړي او دوهم هجوم مفصل معلومات ارایه کوي د ګلنا باد د جګړې مفصل معلومات پکې لیکل شوي دي د رسالې په پای کې هغه عبارات درج شوي دي چې شاه محمود پخپلو سکو کې ضرب کړي ؤ ژوزف خپل خاطرات په ترکي ژبه هم دیوې رسالې په شکل نشر کړي دي ژوزف په رشت کې له یو بل ارمني لیکوال چې پطرس دی سارجیس ګیلانتز نومېږي یا همدې ژوزف له ګیلانتز سره دده د کتاب په هکله زیاته مرسته کړې ده د ګیلانتز یا د داشتونه چې په ارمني ژبه لیکل شوي دي د روسي قواؤ

وستر قوماندان ته په گیلان کې په روسي ژبه ترجمه شوې دی ارمني متن يې د درنا په نامه په هغه میاشتنی مجله کې د ۱۸۶۳ کال په مارچ کې په تفلس کې نشر شوه او وه کاله وروسته پروفیسور پاتکانیف په روسي ژبه ترجمه او د روس دعلومو اکاډیمی له خوا په سن پیترزبورگ څخه نشر کړ لارنس لیکارټ د «انقراض صفویه» په ۵٦٤ مخ کې لیکي:

بې له شکه د گیلانتز یادداشتونه د دې دورې له قیمت ترینو تاریخي آثارو څخه دی د ژوزف آپې سالمیان یادداشتونه په ایټالیایي ژبه هم ترجمه شوي او نشر شوي دي ژوزف خپله دا رساله د لویې آندره دولاماې په واک کې ورکړې چې هغه په دې نامه چې د ایران د انقلاب په هکله د فرانسې د سفارت دکوچي منشي خاطرات په ایټالوي ژبه نشر کړ همدې ژوزف له یو بل اروپایي لیکوال چې په دې هکله يې یو کتاب لیکلی ده ښه مرسته کړېده دا لیکوال کلراک نومیږي ده - پخپل کتاب کې د ژوزف ستاینه کړېده او منته يې ځنې کړېده.

آخرني کتاب: آخرني کتاب چې په لندن کې د ۱۹٦۵ کال په شاوخوا کې نشر شو د ډاکتر لارنس لیکارټ له خوا لیکل شوی د چې بیا وروسته د دوو متعصبو ایرانیانو د مصطفی قلی عماد او دولت شاهی له خوا ترجمه شوی دی لومړی پلا په ۱۳٤٤ کال کې دا کتاب کابل ته د مطبوعاتو وزارت ته ~~بیا~~ [لومړی] ما له جناب احمد جاتم قادري څخه له ایران څخه راوغوښت چې راته رایې وړي د ډاکتر لارنس لیکارټ ستروې اندازې زیات معلومات راغونده کړېدي مگر متعصبو ایرانیانو تحریف کړي دی افغانان باید له اصلي انگریزي متن څخه پخپله ترجمه وکړي زیاد معلوماتو زیاته برخه له همدې انقراض صفویه څخه را اخیستل شویده دکروسنکي کتاب د مسیحي سیاح په نامه هم ایرانیانو ترجمه کړي دی.

فادر کرونسکی:

فادر تادیوز یوداګرونسکی په ٦ می ١٦٧٥ کال په برنزیک د پولنډ کې پیدا شوی دی او په اتلس کلنۍ کې د عیسوي ورونو په انجمن کې شامل شوی دی ده چې د شرقي ژبو په زده کړه کې ښه استعداد درلود په ١٧٠٧ کال کې وایران ته واستول شو هغه کفایت چې ده څنګه ورسپارل شوی وظیفه کې ښکاره کړ په ١٧٢٠ کال کې د دغو مبلغینو د مالي چارو مسوولیت ده ته ورسپارل شو د شاه محمود د دوهمې حملې په وخت کې دی په اصفهان کې و څو وروسته د محاصرې تر پای ته رسېدو شاه محمود په فوق العاده توګه اجازه ورکړه چې جلفا ته ولاړ شي دا اجازه یې له دې کبله ورکړه چې د یوه افغاني سردار معالجه د جلفا د عیسوي طبیبانو له خوا شوې چې نور طبیبان یې له علاجه عاجزه شوي و دې طبیبانو وافغاني سردار ته وویل چې کرونسکي تر موږ زیات پوه دی د دې حق شناسه ربخور په سفارش شاه محمود کرونسکی ته اجازه ورکړه چې جلفا ته ولاړ شي او هم شاه محمود دی په دربار وي وماني لکه څنګه چې په دوو وروستنیو کلو کې یې له شاه حسین سره رابطه درلوده له - شاه محمود سره یې هم رابطه برقراره کړه همدا فادر کرونسکی د شاه محمود معالج و هغه چې شاه محمود ناروغ شو همدې کرونسکي یې علاج کا و چې د ده له علاج سره یو څه موده یې صحت هم پیدا کړ کرونسکی د شاه اشرف د سلطنت په اوایلو کې چې عبد العزیز استربا نی د لومړي افغاني سفیر په توګه د ترکیې دربار ته تللی دی دا افغاني سفیر په ملګرتیا اروپا ته ولاړ کرونسکی تر دې وخته اتلس کاله په ایران کې تېر کړي و د دې اتلسو کلو په دوره کې د ایران له هر دول حالاتو څخه خبر و -

ګرونسکي په دې هکله يو کتاب وليکی چې په دري ژبې ترجمه د خير خواه صاحب لخوا شوېده. دغه کتاب د مسيحی سياح په نامه ليکل شوی او په ايټالوی، انګريزي، فرانسوی، پولندي، ترکي او فارسي ژبو ترجمه شوی دی. ما په دې خپل کتاب کې ډېره استفاده څنې کړېده.

داخلي قلمي آثار

د عبدالغفار هوتک قلمي ديوان

د خدی په نامه قلمي رساله د حافظ نور محمد سرپرېکړي ليکنه

د ميا عبدالحکيم کاکوړ شجرهٔ نسب غلجي نومی قلمي رساله

زما کورنی شجرهٔ نسب

د هوتکو ناري د حبيب الله رفيع

له ادبی ستوری څخه د جميل بېګ له کراماتو يو منقبت

نور داخلي آثار

افغانستان در مسير تاريخ	غلام محمد غبار
ميرويس نيکه	عبدالرؤف بينوا
هوتکي ها	عبدالرؤف بېنوا
پټه خزانه	محمد هوتک
خورشيد جهان	شير محمد گنداپور
نادر نامه	ميرزا مهدي

تاريخ نعمت الله هروي

څو لنډ لنډ شفاهي حکايتونه چې سينه په سينه له يوه څخه بل ته راپاته شوي دي.

PROPERTY OF ACKU 7808

یادونه

نن چې د ۱۳۶۸ لمریز کال د وري د میاشتې ۸ نېټه ده او زه د دې کتاب له لیکلو خلاص شوم دا کتاب ما د هجرت په حال کې د بلوچستان د لورالایي د علاقې د غزګۍ مهاجرینو په کمپ کې بشپړ کړ. زموږ د اولس دا دوهم ځل دی چې د روسانو د یرغل له کبله مهاجر شو مونږ اوس هم نه پوهیږو چې دا افغانستان بدنصیب ملت به د مرګ نه څه وخت خلاص شي په هره پیړۍ کې یو واری د پردو لښکرو له لاسه له مرګ ، ورکې او بربادۍ سره مخامخ کیږي په نونسمه پیړۍ کې د انګریزانو د یرغلونو له کبله تقریباً یوه پیړۍ زموږ اولس له مرګ، ورکې او دربدرۍ سره مخامخ ؤ. زما چې اوس عمر تقریباً شپېته کاله دی زه په هجرت کې زوکړی یم ، ۱۸۸۳ کې چې انګریزانو امیر عبدالرحمن د کابل پر تخت کښېناوه نو ملایانو د کفر فتوا پر وکړه دایوب خان له ښېښتې وروسته اولس زما پر مرحوم نیکه محمد شاه خان هوتک راټول او دی یې د خپل آمر حیث ومانه او له امیر عبدالرحمن سره یې جګړه شروع کړه دامیر عبدالرحمن تاریخ صفحه (۲۳۱) په جګړه له شکست څخه وروسته هم د غنې علاقې ته چې ژوب او لورالایي ورته وایي او په هغه وخت آزاده علاقه وه موږ هجرت راوکړ تقریبا ۴۵ کاله موږ په دغه لورالایي کې په هجرت کې تېر کړه څو په ۱۹۳۰ کال د نادرخان له پاچا کېدو وروسته خپل ملک ته د راتګ اجازه راکړی شوه چې نیمه پیړۍ لا نه وه تېره چې د پردو روسي لښکرو له یرغل سره مخامخ او بېرته موخپل ګرانې هجرت ځای ته هجرت راوکړ له دې ایسته خدای (ج) خبر ده چې د دې غمځپلي اولس په قسمت کې به لا څه وي؟

336

الحاج امان‌الله خان هوتک

PROPERTY OF ARIC Established 1989

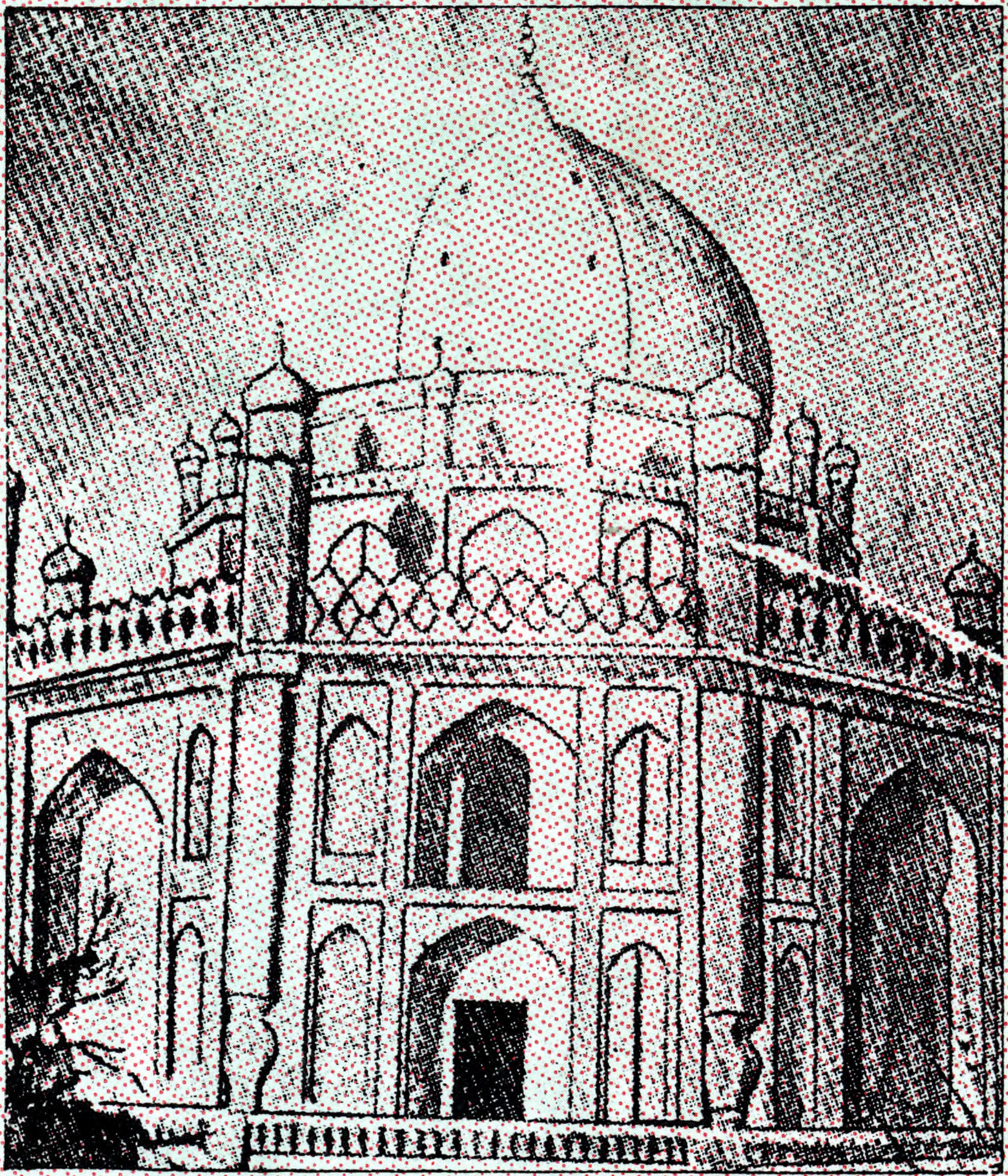

د میرویس نیکه مزار